

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko
Oddelek za splošno in primerjalno jezikoslovje

Jaro Sever Torkar

OBRAVNAVA SLOVENSKIH NASLONK

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Mojca Smolej

Radovljica, oktober 2013

VSEBINSKO KAZALO

ZAHVALA.....	5
POVZETEK.....	6
1. UVOD.....	7
1.1 Naslonke	7
1.1.1 Splošno o naslonkah	7
1.1.2 Na kratko o slovenskih naslonkah	9
1.2 Namen in zgradba diplomskega dela	10
2. OBRAVNAVA SLOVENSКИH NASLONK V OPISNEM JEZIKOSLOVJU	11
2.1 Slovnična in zunajslovnična obravnava slovenskih naslonk	11
2.1.1 Naslonke v slovenskih slovnicaх od Pohlina preko Kopitarja do Vodnika	11
2.1.2 Šmigočeva in Dajnkova slovnica.....	15
2.1.3 Franc S. Metelko.....	17
2.1.4 Ivan Navratil	19
2.1.5 Anton Murko, Malavašič, Janežič.....	20
2.1.6 Stanislav Škrabec	22
2.1.7 <i>Die Wortfolge in den slavischen Sprachen</i> (E. Berneker).....	28
2.1.8 Anton Breznik	30
2.1.9 <i>Slovenska slovnica</i> (Bajec, Kolarič, Rupel, Šolar)	34
2.1.10 <i>Slovenska slovnica in jezikovna vadnica</i> (Žagar)	35
2.1.11 Jože Toporišič.....	36
2.1.11.1 <i>Slovenska slovnica</i>	36
2.1.11.2 <i>Nova slovenska skladnja</i>	42
2.1.12 Vlado Nartnik.....	44
2.1.13 Janez Orešnik	46
2.2 Razprava Matija Murka o naslonkah v slovenščini	50
2.2.1 Oblikoslovje.....	52
2.2.2 II.del: Skladnja.....	70
2.2.2.1 I. 1. Raba enklitiških zaimkovnih oblik.....	70
2.2.2.2 II. O porazstavi enklitiških besed.....	77
2.3 Primerjava obravnav	84
2.3.1 Poimenovanje in uvrščanje slovenskih naslonk v slovnicaх 19. stoletja.....	84
2.3.2 Kronološki pregled ugotovitev o slovenskih naslonkah	86
3. OBRAVNAVA SLOVENSКИH NASLONK V RAZLAGALNEM JEZIKOSLOVJU	91
3.1 Marija Golden (in Milena Milojević Sheppard)	91
3.1.1 Določanje stavčnega položaja naslonskega niza.....	91
3.1.2 Nikalnica <i>ne</i> in zaimenske naslonke v velelnih stavkih.....	97
3.1.3 Dvigovanje oz. plezanje naslonk na 2P	103
3.1.4 Naslonka <i>jih</i> v zvezi z množinskim roditeljem	109
3.2 Franc Marušič (in Rok Žaucer).....	111
3.2.1 Določanje stavčnega položaja naslonskega niza.....	111
3.2.2 Podvojitvena naslonka	116
3.3 <i>A Handbook of Slavic Clitics</i> (Steven Franks in Tracy Holloway King).....	119
3.4 O glagolih s se.....	124
3.5 Doprinos teoretičnega jezikoslovja k obravnavi slovenskih naslonk	126

4. EMPIRIČNI DEL – PRIMERJAVA STAVE NASLONKEGA NIZA IN SOSEDNIH STAVČNIH ČLENOV V PRVIH DVEH PREVODIH GOSPE BOVARYJEVE (1915, 1931)	128
4.1 Uvod.....	128
4.2 Besednoredna analiza prevodov – razlogi zanjo in njen namen	128
4.3 Obseg in način dela	129
4.4 Kratka oznaka jezika v prvih dveh prevodih	130
4.5 Jezikovna razčlenitev glede besednega reda in naslonk	132
4.5.1 Tipi opazovanih besednorednih sprememb v prvih dveh prevodih <i>Gospe Bovaryjeve</i>	133
4.5.2 Popravki členitve po aktualnosti in druge z naslonkami povezane spremembe v prvih dveh prevodih	135
4.5.3 Pogostnost in odstotkovni deleži sprememb	136
4.6 Besedilni prikaz tipov in primerjava s tretjim prevodom <i>Gospe Bovaryjeve</i>	137
4.7 Bežna besednoredna primerjava s prevodom Suzane Koncut	139
4.8 Primerjava z besednim redom Cankarja, Župančiča in Levstikovega lastnega literarnega jezika	141
4.9 Čemú nov Levstikov prevod in spremenjen besedni red v njem?	142
4.10 Odmevi na prva Levstikova prevoda	143
4.11 Ali se je Levstik za spremembe odločil zaradi nasvetov jezikoslovcev?	145
4.12 Zaključek.....	148
5. VIRI IN LITERATURA	149
5.1 Viri in literatura teoretičnega dela.....	149
5.1.1 Bolj viri kot literatura.....	149
5.1.2 Bolj literatura kot viri.....	151
5.2 Viri in literatura empiričnega dela	153
5.2.1 Viri	153
5.2.2 Literatura.....	153
PRILOGA 1	155
PRILOGA 2	169
IMENSKO IN STVARNO KAZALO	170
Izjava o avtorstvu	172

KAZALO TABEL

Tabela 1 (Poimenovanje in uvrščanje slovenskih naslonk v slovnica 19. stol.)	85
vir: Peti-Stantić 2007 II, 433	
Tabela 2 (Glagoli s se po Pavlič 2012)	125
vir: Pavlič 2012, 47	
Tabela 3 (Tipi besednorednih sprememb v prvih dveh prevodih <i>Gospe Bovaryjeve</i>)	133
Tabela 4 (Popravki členitve po aktualnosti in druge z naslonkami povezane spremembe v prvih dveh prevodih)	135
Tabela 5 (Pogostnost in odstotkovni deleži sprememb)	136

KAZALO SLIK

Slika 1 (pregovor v dajničici)	5
vir: Dajnko 1824, 1	
Slika 2 (vinjeta – angelček)	5
vir: Murko 1891, 65	
Slika 3 (oscilo-tonogram in sonagrami)	37
vir: Toporišič 2004, 89	
Slika 4 (preglednica naslonskega niza v skladijskem delu SS 2000)	40
vir: Toporišič 2004, 671	
Slika 5 (Matija Murko)	50
vir: < http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:IMG-SE867QYO >	
Slika 6 (naslovna stran <i>Letopisa Matice Slovenske</i> 1891)	51
Slika 7 (poenostavljeno skladijsko drevo velelnega stavka)	100
vir: Milojević Sheppard in Golden 2000, 96	
Slika 8 (Vladimir Levstik)	128
vir: < http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:IMG-OA7NK432 >	
Slika 9 (naslovnica drugega slovenskega prevoda <i>Gospe Bovaryjeve</i> 1931)	129
Slika 10 (Anton Breznik)	146
vir: < http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:IMG-YZ7UI2RV >	
Slika 11 (vinjeta – lastovka)	Error! Bookmark not defined.
vir: Murko 1892, 86	

Koliko jezikov znáš, teliko lýdi valáš.

Prislovo.

ZAHVALA

Rad bi se zahvalil mentorici, doc. dr. Mojci Smolej, da me je podprla pri izbiri teme, razumela moje težave pri časovnih omejitvah, dala idejo za empirični del naloge in mi pomagala pri raziskavi. Hvala tudi dr. Mariji Golden za napotke in posojlo literature, enako tudi akad. dr. Janezu Orešniku, ki me je prvi seznanil s starejšimi jezikoslovnimi deli, ki so me popeljali v svet slovenskih naslonk. Hvala Morenu Mitroviću za jezikoslovni trud, podporo in pomoč pri izbiri teme, čeprav to diplomsko delo ni zastavljeno tako, kot mi je predlagal.

Hvala vsem prijateljem, prijateljicam, sošolcem in sošolkam, ki so skrbeli za družabni del mojih študentskih let in me podpirali tudi takrat, ko mi ni bilo najlažje.

Posebna zahvala gre stricu Aleksandru, ki me je ničkolikokrat pobaral: »Kako, študent? Kako pa gre kaj diploma?« Naj mu bo pričujoče delo končni odgovor na njegova sicer dobronamerna vprašanja.

Hvala vsej družini, še posebej stari mami Rozini.

Najbolj pa bi se rad zahvalil mami in očetu, za vse.

POVZETEK: Obravnava slovenskih naslonk

Opravljen je teoretični pregled obravnave slovenskih naslonk opisnega jezikoslovja, tj. slovnicih obravnave od Pohlinove slovnice 1768 do SS 2000 ter zunajslovnicih obravnave nekaterih jezikoslovcev (Stanislav Škrabec, Janez Orešnik, Vlado Nartnik). Posebej natančno je prikazana monografija Matija Murka *Enklitike v slovenščini* (1891–92). Pregledano je poimenovanje in uvrščanje naslonk v slovnice 19. stol., dodan pa je tudi kronološki pregled razvoja obravnave naslonk v slovenskem jeziku.

Nadalje je opisana obravnava naslonk v razlagalnem jezikoslovju (Marija Golden, Milena Milojević Sheppard, Franc Marušič), ki s prijemi tvorbenne slovnice določa mesto naslonskega niza v skladenjskem drevesu, preučuje dviganje oz. plezanje naslonk na drugi stavčni položaj, enklitičnost zaimenskih naslonk v velelniških stavkih in podvojitveno naslonko v nekaterih narečjih.

V empiričnem delu je raziskan besedni red (okoli naslonskega niza) v prvih dveh slovenskih prevodih Flaubertove *Gospa Bovaryjeve* Vladimirja Levstika (1915, 1931). Ugotovljena sta dva tipična premika: (1) naslonski niz+deležnik+prislovno določilo → naslonski niz+prislovno določilo+deležnik; (2) deležnik+naslonski niz → naslonski niz+deležnik v okoljih vezalnih priredij brez veznika. Za oba tipa besednorednih sprememb so ovrednoteni možni razlogi zanju, prikazana pa je tudi njuna prisotnost v tedanji knjižni slovenščini.

Ključne besede: slovenske naslonke, naslonski niz, položaj naslonskega niza, proklitike, enklitike, zaimenske naslonke, naslonke pomožnega glagola, Matija Murko, *Gospa Bovaryjeva*, besedni red, Vladimir Levstik

ABSTRACT: Discussion on Slovenian Clitics

The theoretical part consists of a review of how Slovenian clitics were discussed in descriptive linguistics from the first scientific-like grammar of Slovene (Marko Pohlin's, 1768), to Jože Toporišič's standard grammar (2000) and in the notable articles of Stanislav Škrabec, Janez Orešnik and Vlado Nartnik. A special part of the thesis is occupied by a review of Matija Murko's monography on Slovenian clitics (1891–92). The review of terms for clitics and the classification of clitics in the grammars of the 19th century is added, together with a chronological summary of clitics discussion.

Furthermore, there is a review of Slovenian clitics phenomena, discussed by theoretical linguists (Marija Golden, Milena Milojević Sheppard, Franc Marušič), who used tools of generative grammar to show clitic placement, clitic climbing to 2P, the placement of pronominal clitics within the imperative sentences, and clitic doubling in Slovenian.

In the empirical part, the (clitic cluster adjacent) word order of the first two Slovenian translations (1915, 1931) of *Madame Bovary* is analysed, searching for the reasons why the translator Vladimir Levstik changed the orders of (1) clitic cluster+*l*-participle+adverbial → clitic cluster+adverbial+*l*-participle and (2) *l*-participle+clitic cluster → clitic cluster+*l*-participle (in cumulative coordinated clauses without *in/pa/ter* conjunctions).

Key words: slovenian clitics, clitic cluster, sentential position of clitic cluster, proclitics, enclitics, pronominal clitics, verbal auxiliary clitics, Matija Murko, *Madame Bovary*, word order, Vladimir Levstik

1. UVOD

1.1 Naslonke

1.1.1 Splošno o naslonkah

Prvo omembo naslonk za besede, ki se naslanjajo na besede pred sabo (st.gr. εγκλιτικόν), najdemo pri starogrškem slovničarju Trifonu v 1. st. pr. n. št.; o njih je v 2. st. n. št. pisal tudi eden najvplivnejših starogrških slovničarjev Apolonij Diskol. V sodobni dobi se je pospešeno raziskovanje naslonk pričelo leta 1892, ko je švicarski indoevropist Jacob Wackernagel izdal knjigo *Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung*, kjer je opazoval nenaglašnim besedam podobne elemente v starih indoevropskih jezikih in opazoval njihovo stavo v stavku (*Clitics: A Comprehensive Bibliography, 1892-1991*, VI). Pri tem moramo opozoriti na jezikoslovca Matija Murka, ki je, kar se obravnave naslonk tiče, slovensko jezikoslovje vpeljal v korak s časom z obširno monografijo *Enklitike v slovenščini* l. 1891–92.

Naslonke so besede, ki nimajo naglasa in z bližnjo naglašeno besedo tvorijo eno naglasno enoto. Kot že njihovo ime pove, se naslanjajo na besedo pred njimi (enklitične ali zaslonke naslonke) ali za njimi (proklitične ali predslonske naslonke).¹ Če gledamo z oblikoslovne ravnine, so naslonke neka vmesna stopnja med samostojnimi besedami in pregibali. Pregibalom so naslonke podobne po prozodični naslonjenosti na sosednjo besedo, besedam pa po tem, da lahko opravljajo skladijske funkcije (npr. *ga* je predmet v stavku *Peter ga je videl*, predlogi vezani besedi pripisujejo sklon, ...). (Golden 2009, H1, 3). Skladijsko se naslonke po večini indoevropskih jezikov razvrstijo na drugo mesto v stavku (t.i. Wackernaglovo pravilo) in se zato (vsaj v tradiciji slovenskih slovníc) pri skladnji obravnavajo v sklopu poglavja o stalnem besednem redu.² Semantično gledano so naslonke funkcijske besede.³ Naslonke so torej v jezikoslovni obravnavi predmet, ki ga ne moremo omejiti na eno samo jezikoslovno ravnino. Že kratek vpogled v *Slovensko slovnico 2000* nam pokaže, da se naslonke obravnava tako v glasoslovju kot v besedoslovju, oblikoslovju in skladnji. Ta razdelitev je odraz stare težave strukturalističnega jezikoslovja, ko je le-to

¹ Marušič (v Marušič 2010, 1) omenja tudi mesoklitike, ki se vrivajo v samega gostitelja, tj. med koren in pripono, npr. v portugalščini, in endoklitike, ki se vrivajo v sam koren besede, npr. v azijskih jezikih udi in pašto.

² Pri tem moramo vedeti, da imajo slovanski jeziki besedni red prost, zato je stalno mesto naslonk za jezikoslovje toliko bolj zanimivo.

³ Franks si upa domnevati, da je vsaka funkcijska beseda lahko tudi naslonka (Franks 1998, 3).

naletelo na naslonke – naslonke so kazile sliko jezikovne zgradbe, ki naj bi se jo dalo obravnavati strogo po posamičnih ravninah (Zwicky, 1).

Teoretično jezikoslovje naslonke razloči na preproste in posebne naslonke (Arnold Zwicky: *On Clitics* 1977). Preproste naslonke so glasoslovno šibke oblike besed, ki se v glasovni verigi uvrščajo na pričakovane skladenjske položaje. V slovenščini je preprosta naslonka npr. predlog *brez*, ki se pojavlja pred samostalnikom v rodilniku in kjer je zvenečnost njegovega fonema /z/, ki se lahko realizira z alomorfoma [s] ali [z], odvisna od zvenečnosti vzglasja tega samostalnika. Za preproste naslonke je torej neobičajna le njihova glasoslovna oblika. Posebne naslonke s svojimi (po navadi daljšimi) naglašenimi ustreznici tvorijo oblikovno dvojnost – sem lahko uvrstimo slovenske zaimenske naslonke (*Peter **ga** je grdo pogledal* proti *Peter je grdo pogledal **njega***) in pomožni glagol *biti* (*A'uš dal?* za *A **boš** dal?*).⁴ Kot vidimo, se položaj posebne naslonke (vsaj pri zaimenskih naslonkah) razlikuje od tistega, ki ga zavzame njena naglašena dvojnica⁵ (Golden 2009, H1, 3). Posebne naslonke se od preprostih razlikujejo tudi v tem, da se pregibajo oz. sklanjajo/spregajo (Franks 1998, 4).

Medtem ko tradicionalno opisno jezikoslovje med naslonke za slovenščino prišteva glagolske pomožnike, kratke oblike zaimkov, predloge, veznike, nikalnico in celo nekatere členke, pa v obravnavah teoretično-razlagalnega jezikoslovja najdemo le posebne naslonke, tj. kratke oblike zaimkov in glagolske pomožnike (glede slednjih v slovenščini gl. opombo 4). Posebne naslonke so jezikoslovju zanimive zato, ker se po nekaterih skladenjskih lastnostih vedejo kot besede v skladnji, glasoslovne lastnosti pa jih uvrščajo med pregibala. Razvoj naslonk naj bi sicer potekal v smeri: beseda slovničnega pomena → naslonka → pregibalo. Sledenci slovenski primer ne gre po pravilu – diahrono gledano naj bi naslonski obliki zaimka *mu*, *ga* bili pregibali zaimenske sklanjatve (Murko 1891, 20).

⁴ Raziskovalec slovanskih naslonk, Steven Franks, med posebne naslonke v slovanskih jezikih poleg zaimenskih naslonk prišteva tudi naslonke pomožnega glagola, pri čemer menim, da je to stvar debate – slovenščina je dolge oblike pomožnika izgubila (psl. **bǫdǫ* ali staroslovensko *bodem* ter **jesmь*), zato dvojnih oblik v knjižnem jeziku ni več (kot so še npr. v hrvaščini), čeprav so v narečjih nastale nove, še skrajšane oblike, kot je razvidno iz zgleda pri oznaki opombe. Ker v slovenščini dvojne pomožniške oblike nimajo več različnih skladenjskih položajev, jim od lastnosti posebnih naslonk ostane spreganje. Ostre meje med preprostimi in posebnimi naslonkami ni; posebne naslonke se velikokrat razvijejo iz preprostih (Zwicky, 6).

⁵ Od tod tudi dvigovanje oz. plezanje naslonke – pojav, s katerim se razlagalno jezikoslovje veliko ukvarja. Tudi krajša oblika pomožnika ima po navadi drugačno stavo od svoje daljše oblike, če ta dvojnost v jeziku seveda sploh obstaja.

1.1.2 Na kratko o slovenskih naslonkah

Za lažji uvid v pojem slovenskih naslonk podajam članek iz Toporišičeve *Enciklopedije slovenskega jezika* pod geslom *naslonka* (tudi *klitika*):

Beseda, ki je (ker po definiciji nima naglasa) ena naglasna enota z naglašeno besedo pred ali za seboj (*smejáti se, smejali so se iz srcá, in se od srcá smejáli*). Kadar je obe vrsti naslonk treba ločiti, prve imenujemo zaslonke (enklitike), druge predslonke (proklitike). (ESJ, 125)

Z naslonkami povezana gesla v njegovi *Enciklopediji* so še *naslónke na začetku povedi*⁶, *naslónske oblike*⁷ in *naslónski niz*. Slednji je opisan takole:

Mišljen je t. i. prosti naslonski niz, sestojč iz glagolskih, zaimenskih in naklonskih zaslonk. Razporeditev posameznih vrst naslonk je v naslonskem nizu naslednja: 1. *naj*, 2. *bi* ali vse sed. oblike pomožnika *biti* razen *je*, 3. povratne, 4. dajalniške, 5. tožilniške, 6. roditeljske zaslonke, 7. sedanjiška *je* in prihodnjiške, 8. *ne*, 9. spredaj je lahko še veznik. Prim.: Rékel je, da (veznik) naj (členek) bi se mu (npr. učitelju) je (npr. deklice) je (npr. angleščine) ne (nikalni členek) ljubilo učiti. Prim. še: Rékel je, da se mu jo je/ bo ljubilo učiti. (ESJ, 126)

6 „Naslonke, zlasti zaimenske in glagolske, stojijo na začetku povedi le: v drugem delu razdružene povedi (*Prosili so me. In sem jim šel na rôko.*); pri odločevalnih vprašalnih povedih (*Ste se iméli dôbro?*); kadar je pred njimi izpuščena sama po sebi razumljiva naglašena beseda (*Se bo nadaljeválo*); za stilno poudarjanje (*Je priden ta vaš fánt*); pri ritmiziranju (*Se králj Matjáží oženil je*).“ (ESJ, 125)

7 „Imajo jih osebni zaimki in glagol *biti*. Osebni zaimki v rod., daj., tož. vseh oseb, spolov in števil (npr. za 1. os. ed. *me mi me*, dv. *naju nama naju*, mn. *nas nam nas*). Pri glagolu *biti* so naslonske vse oblike sedanjika (*sem si je ...*), pogojnika (*bi*) in prihodnjika (*bom*). V zvezi z nikalnico te glagolske oblike izgubijo svojo naslonskost (*ne bi, ne bóm*), lahko pa se naglas z njih umakne (*nê bi, nísem*). – Prim. še nenaslonske oblike *mé té njó* ipd., ki se jim naglas (pri *nj* obvezno) umakne (*náme, náte, nánjo, nánj*). – Gl. navézna oblika.“ (ESJ, 125)

1.2 Namen in zgradba diplomskega dela

V diplomskem delu se bom posvetil naslonkam v slovenskem jeziku oz. obravnavi te jezikovne sestavine⁸, ki so jo v svoje slovnice, razprave in članke vključili mnogi domači in tuji jezikoslovci ali pa o njej napisali celo monografijo, kot je to konec 19. stoletja storil štajerski jezikoslovec Matija Murko. Murkova razprava *Enklitike v slovenščini* (1891–92) bo zaradi svoje pomembnosti in največjega obsega tudi najbolj natančno opisana, na njen račun pa se bom tudi ognil opisovanju nekaterih drugih obravnav slovenskih naslonk (tu mislim predvsem na Miklošičevo *Primerjalno slovnico slovanskih jezikov*, ki besednega reda ni obravnavala), saj je Murko njihove ugotovitve v svojo podrobno razpravo že vključil. Po pregledu obravnav naslonk v slovenskih slovnica od Pohlinove iz l. 1768 dalje⁹ se bom posvetil našim in tujim jezikoslovcem, ki so pisali o slovenskih naslonkah v svojih strokovnih člankih in v njih naštevali sezname naslonk in naslonsko rabljenih besed ter določali predvsem mesto naslonk v stavku, njihovo razvrstitev znotraj naslonskega niza, opisovali njihovo zvezo z velelnikom in pojave, kot so dvigovanje naslonke, podvojitvena naslonka itd. Glavne značilnosti slovenskih naslonk, predvsem njihov položaj v stavku, so bile zajete tudi v dveh pregledih slovanskih naslonk, enkrat leta 1900 v *Die Wortfolge in den slavischen Sprachen* Ericha Bernekerja in natanko sto let pozneje v *A Handbook of Slavic Clitics* Stevena Franksa in Tracy Holloway King. Narejena bo razdelitev na obravnavo naslonk tradicionalno opisnega in sodobnega teoretično-razlagalnega jezikoslovja, pri čemer se pogleda v marsičem dopolnjujeta.

V analitičnem delu bom pregledal stavo naslonk (in njim sosednih stavčnih členov) v dveh izdajah Flaubertove *Gospe Bovaryjeve*, ki jo je v slovenščino – prvič l. 1915, drugič pa l. 1931 – prevedel Vladimir Levstik.

⁸ S to temo se je v dveh člankih že ukvarjala hrvaška jezikoslovka Anita Peti-Stantić – v enem članku opisuje obravnavo naslonk pri Škrabcu, v drugem poimenovanje naslonk in njihovo uvrščanje v slovnica 19. stol. (gl. Peti-Stantić 2007 I, II). Kot sem od pogovora z njo uspel izvedeti, je njena monografija *Naslonke med sintakso in prozodijo* še v nastajanju.

⁹ V zaključku drugega dela (poglavje 2.3) bom omenil tudi naslonke v Bohoričevi slovnici (1584).

2. OBRAVNAVA SLOVENSKIH NASLONK V OPISNEM JEZIKOSLOVJU

2.1 Slovnična in zunajslovnična obravnav slovenskih naslonk

2.1.1 Naslonke v slovenskih slovnica od Pohlina preko Kopitarja do Vodnika

Slovenski razsvetljenski jezikoslovec Marko Pohlin (*1735, Ljubljana – †1801, Mariabrunn) je l. 1768 napisal prvi poskus znanstvene slovnice slovenskega jezika (*Kraynska grammatika, das ist: Die kraynerische Grammatik, oder Kunst die kraynerische Sprache regelrichtig zu reden, und zu schreiben*), dolgega skoraj 200 strani. V prvem, oblikoslovnem in oblikotvornem delu svoje slovnice pri zaimkih ni navajal njihovih krajših naslonskih oblik, v skladenjskem delu *Von den Wortfügung*/Od skupeskladanja teh beffedy (od strani 126 naprej) pa naslonske rabe besed in njihovega položaja v stavku tudi ni opisal.

Razločevanja med krajšimi in daljšimi zaimenskimi oblikami torej tudi v skladenjskem delu slovnice ni – obstajajo le daljše oblike: *Gospa Teteka so mene redili* (Pohlin, 138), *Popadi njega jest, inu verfi njega v'mlako* (prav tam, 141), *Ufemi njemu Klobuk, katire meni shlishe* (prav tam, 142), *Dam tebi ta dar, ke meni odpustish, de sem se tebi toku flo pruti postavel* (prav tam, 142), *Kadar se ti tako blifa mene, bodem jest fhe tu namest tebe sturil* (prav tam, 147).¹⁰ Povratna naslonka se je edina od (izvorno) zaimenskih, ki se pojavlja v slovnici: *Se Judov boyi* (prav tam, 142). Naslonka pomožnega glagola *biti* za 2. os. ed. (si) se zapisuje se: *Kader je tebe rajmno taistega greha oppominal, katirega se ti njega obsodil, se serdit postal* (prav tam, 142). Naslonka, ki začne stavek, Pohlinu ni tuja: npr. *Sem se bal* (Pohlin, 159), *Je velka cesta, So moj Ozha* (prav tam, 192), *Bo fhe zajt* (prav tam, 193). Možno zavedanje naslonske rabe se pri Pohlinu izkaže pri pisavi predlogov, ko v pravopisnem delu za enočrkovne predloge *h'*, *k'*, *v'*, *s'* razlaga rabo apostrofov in pravi, da ti predlogi s prvim zlogom navezane besede tvorijo en sam zlog (prav tam, 169–70). Pohlinu očitno manjka zavedanje o naslonski rabi (predvsem zaimkov), zato tudi ne pozna razlike med proklitičnostjo in enklitičnostjo, na katero z dvojnimi zgledi 50 let za njim nakaže Metelko.

¹⁰ V naštetih zgledih po navadi ne gre za poudarjene zaimke (takrat bi namreč bila raba daljših oblik upravičena), kar je razvidno tudi iz spremljajočih nemških prevodov.

Slavist Jernej Kopitar (*1780, Repnje pri Vodica – †1844, Dunaj) je l. 1808 napisal prvo znanstveno slovnico slovenskega jezika *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. V prvem delu kar 460 strani dolge slovnice se ukvarja predvsem z razvojem slovenskega knjižnega jezika in pravopisa ter oriše nekatera glasoslovna pravila, v drugem delu obravnava oblikoslovje, v dodatku pa opiše manj znane ali dotlej še neznane knjige slovenskih protestantov, na katere je naletel med svojim bivanjem na Dunaju. Naslonke torej obravnava v oblikoslovnem delu slovnice (str. 213–385).

Pri osebni zaimki (paragraf 13, str. 280–289) Kopitar našteva naslonske oblike pri rodilniku, dajalniku in tožilniku ed. za 1. (*me, mi, me*) in 2. os (*te, ti, te*) (ne pa tudi pri dvojini in množini teh dveh oseb), za 3. os. pa pri vseh spolih in številih prav tako kratke rodilniške, dajalniške in tožilniške oblike (*ga, mu, ga; je, ji, jo; ga, mu, ga; jih¹¹, jima, jih, jih, jim, jih*). Rodilniške, dajalniške in tožilniške oblike povratnega zaimka so tudi lahko naslonske (*fe, fi, fe*), zanimivo je, da se zapis ponovi tudi pri dvojini in množini. Dvojnost med daljšimi in krajšimi zaimki, pravi Kopitar, v Dalmatinovem in Japljevem prevodu Biblije ni bila dobro opažena zaradi slabega prevajanja iz latinščine in nemščine¹², kjer te dvojnosti (med naglasnimi in naslonskimi oblikami zaimkov) ni. Dvojne oblike so se zaradi tega zdele odvečne, krajše pa so imeli celo za izmaličene oblike iz ljudskega jezika. Drugače bi bilo, ko bi se prevajalci oprli na grški izvirnik ali vsaj italijanske ali francoske prevode, kjer je dvojnost daljših in krajših oblik zaimkov prisotna in tudi lepo vidna. (Kopitar, 284) Daljše oblike Slovenec rabi, ko zaimek poudarja ali ko se zaimek veže s predlogom (izjema so vezave predloga s kratkimi tožilniškimi oblikami *me, te, se, -nj*, v tem primeru tudi *mé, té, sé*). Za rodilnik potem navaja dvojne zglede: *fe mene bojí/fe me bojí*, odvisno od tega, ali je poudarjen zaimek ali glagol. V zvezi s predlogom so možne le dolge oblike: *do mene, do nje, ...* Za dajalniške oblike so tudi dvojni zgledi: *meni da/mi da*, v zvezah s predlogi pa le dolge oblike: *k' meni pride*. Pri tožilniku: *mene strašhi/me strašhi*, pri zvezah s predlogi pa je dvojnost naglašanih kratkih in nenaglašanih kratkih oblik: *sa mé/sá-me, sa njó/sá-njo, ...* (Kopitar, 285)

Kot vidimo, Kopitar pri zgledih uporablja začetne naslonke. V opombah k temu podaja zanimiva pojasnila: v stavku povednega naklona se zaimenske naslonke postavljajo pred glagol (torej so proklitične) – stanje je torej tako kot v povednih stavkih italijanščine in

¹¹ Dvojinska rodilniška oblika *njiu* naj bi imela poznejši razvoj po naliki iz prvo- in drugoosebne oblike oblike *naju, vaju*. Kopitar jo prvič zasledil pri Bohoriču in Dalmatinu.

¹² Blaž Kumerdej, ki je sodeloval pri Japljevem prevodu biblije, v svoji nikoli objavljeni slovnici piše, da so dolge zaimenske oblike v nepoudarjenih položajih rabili brez njegovega odobranja.

francoščine. Proklitičnost zaimenskih naslonk v povednem naklonu je očiten razloček z današnjim gledanjem na proklitičnost/enklitičnost zaimenskih naslonk (Toporišič 2004, 65). Kopitar v drugi opombi pravi, da povratni glagoli vedno stojijo skupaj s povratnim zaimkom *fe*: *fe vefelim*, *fe bojim*. Daljša oblika *fèbe* se rabi v zvezi s *fam*: *fam fèbi fhkóduješh*. Kopitar v tretji opombi k zvezi predloga in kratkih oblik zaimka prvič omeni izraz enklitičnost: »Man sieht, die verkürzten Pronomina Können, wie im Griechischen, enklitisch seyn.« (Kopitar, 286). Tako naj bi Dalmatinci in Hrvati pod italijanskim vplivom pisali skupaj velelnik in zaimek: *daimi nosh*. Slovenci zveze predloga s tož. zaim. za 3. os. pišemo skupaj, a po francoskem vzoru sta predlog in zaimek ločena z vezajem.

Proti koncu obravnave osebnih zaimkov Kopitar navede še različne možne oblike zapisa daljših oblik *mène*, *tèbe*, *fèbe*; *mèni*, *tèbi*, *fèbi*: končniško naglaševanje, *i* namesto nenaglašene *e*, izpad prvega *e*, če to npr. zahteva metrična shema pesmi (Kopitar, 287–288).

Čeprav Kopitar naslonk ne obravnava skupaj oz. ločeno od posamičnih funkcij, ki jih opravljajo, nekatere besedice lahko uvrščamo mednje, ker tako zahteva kasnejša slovniška tradicija. Naslonsko rabo členice *le* (ki jo razlaga iz velelnika oz. vzklika *poglej*) lahko razberemo že iz zapisa: Dolenjci jo stavijo pred kazalni zaimek (*letá*), Gorenjci za njega (*tále*, *únile*). Sèm se da uvrstiti tudi kazalni zaimek *ta*. Pri glagolu navaja dvojne oblike prihodnjiškega pomožnika (*bodem/bom ftrellíl*, *fkòzhil*), pretekli pomožnik za 1. os. ed. zapisuje s *fim*. Tudi pri predlogih in veznikih ne govori o naslonski rabi. Pri pogojnih veznikih našteje še členico *lì* z izvzemačno funkcijo in *lì* (nem. *ob*, *etwa*, *wohl*), ki ustreza latinskemu enklitičnemu *ne*.

Kopitar torej podrobno razišče rabo daljših in krajših oblik osebnega zaimka, pri slednjih prvi od slovenskih slovničarjev omeni naslonskost, ne poda pa nikakršnega pravila njihove razvrstitve v nizu, ki ga ne pozna. Seznama drugih naslonsko rabljenih besed pri Kopitarju prav tako ne najdemo.

Valentin Vodnik (*1758, Zgornja Šiška pri Ljubljani – †1819; Ljubljana), slovenski razsvetljenski učitelj, pesnik in jezikoslovec ter Pohlinov učenec, je leta 1811 izdal *Pifmenoft ali Gramatiko sa Perve Shole*, ki je prva slovenska slovnica v samo slovenskem jeziku in se v veliki meri naslanja na predhodno Kopitarjevo (1808), ki je bila preveč znanstvena in zato premalo poljudna ter neprimerna za rabo v šolah. To vrzel je zapolnil Vodnik, pripravil slovnico za šolsko in uradno rabo v takratnih Ilirskih provincah, ob tem pa prevedel tudi potrebno jezikoslovno izrazje.

Pri pregledu slovnice me je seveda zanimalo, kako je obravnaval pojav naslonk. Z njimi se srečamo že v enem izmed glasoslovnih poglavij Pogolt, kjer Vodnik obravnava samoglasniško redukcijo (za katero priporoča, da jo označimo z apostrofom): »Tudi pogoltnemo v' čaši glafnike v' befedah: *mi, ti, ki, ko (...)* kaj t'je na očefu? M'oteka. Naj m'en lefshnik da; ne da t'ga, k'je pifshkov. Si, to je febi ino ti fi, lahko vfelej fvoj i pogoltno, poštavim: f'ga vidil, f'bo pomagat.« (Vodnik, 8). Pri oblikoslovju kratke naslonske oblike našteva pri osebnih zaimkih (oz. lizhnih *nameftiménih*) za rodilnik, dajalnik in tožilnik vseh oseb in števil, razen pri dvojini in množini prve in druge osebe. Enako je s povratnim zaimkom (oz. *povrativnim nameftimenom*) – *fe, fi, fe* za *rodíven, dájáven* in *toshíven* sklon (Vodnik, 55–58). Sicer pa na stavo naslonk opozori že pri oziralnih zaimkih (oz. *nanashavnih nameftimenih*) v zvezi s ki¹³: *mosh (shena) ki je tukaj; Tift je, ki mu bom pomózheniga kruha dal; Konja, ki ga sdaj jesdim, nimam na prodaj; ribo pa, ki jo v'mreshi nosim, ti prodam*. Pri tem dodaja pravilo, da oblike preteklega pomožnika gl. *biti* (razen *je*) ter pogojnik *bi* »medstavlamo« med *ki* in *ga, jo, jima, jih, jim* ter navaja zglede: *Ta je nam hvaleshen, ki fmo mu pomagali; Ta je tifta, ki bi ji jes rad nekaj rekel, ako bi fe samére ne bal* (tu vidimo tudi, da nikalnica ne stoji pred osebno glagolsko obliko). Stava oblike preteklega pomožnika za 3. os. *je* je drugačna, oz. stoji za zaimenskimi naslonkami: *Shena, ki jo je per meni vidil; Tift sapravléniz, ki ga je fodnik na kant djat, je moj sofed, ki mu je tvoj priatéel saftón lepe navuke dajat* (Vodnik 62–63). Pri glagolih našteva tudi krajše, naslonske oblike prihodnjika: *bódem, bódesf, ... – bóm, bósf, ...* ter glagola *hoteti*: *zhem*.

V skladenjskem delu svoje slovnice (oz. *Vésanju*) Vodnik o naslonkah najprej govori pri Skladu ino rabi *nameftimen* (Vodnik, 120), ko opiše, kdaj rabimo naslonske, kdaj pa naglasne oblike zaimka. Naslonske oblike rabimo vedno, ko je v stavku glagol (*daj mi bukve; ne dam jih, sa to, ki fo me drago ftale*) – ko glagola ni (npr. v odgovoru na *vprašanje komu bofsh te bukve dal?* – *njemu*), se rabi naglasna oblika. Daljša, naglasna oblika zaimka se rabi tudi pri poudarjanju, primerjanju ali izražanju nasprotnosti (*meni nif pokóren, ki fim tvoj vuzhenik?; meni je podóben, ne tebi; tebi vezh verjamem, ko njemu*) in pri vezavah s predlogi (razen naveznih oblik, ki so tudi omenjene: *nanj, vanj, fkósn, óbnj, ...*). V istem poglavju je omenjena tudi povratna naslonka *se/si* (Vodnik, 120–22). V večstavčnih povedih z več pomožniki priporoča njihovo izpuščanje (*sa to kadar pride, ga bom prafshal, kaj fi délat, ino zhe nima isgovora, ga priázno krégat*). Za veznike pravi, da se dostikrat izpuščajo (*ménifsh, (da) bo desh?*), členica *li* pa vedno stoji za prvimi besedami v stavku (*je li fonze vézhi ko*

¹³ Vodnik oziralnih zaimkov tipa *kateri* ne loči od oziralnega veznika *ki*, zato slednjega obravnava pri zaimkih.

*sem*la? *Ne li vezhi, ampak milionkrat vezhi; boš* li *tajil? Sim* li *hotel* *skrivat*), razen ko ima funkcijo izvezemalnega člena (danes *le*) (Vodnik, 134–35).

Pri navadnem besednem redu (poglavje *Nenafebni réd besedí*) še natančneje določi pravilo stave znotraj naslonskega niza: med glagol in veznik se vrivajo (dajalniške, tožilniške in roditeljske) naslonske oblike zaimkov, pred njimi stojijo sedanjske, za njimi pa prihodnjiške oblike pomožnika (*zhe* *mi* *bodo* *prifhle* *pifma*; **zhe* *mi* *fo* *prifhlo*; *zhe* *fo* *mi* *prifhle* *pifma*). Glagol oz. pomožnik vprašalne stavke lahko tudi začne ali pa stoji takoj za vprašalnim zaimkom (*pridejo* *tvoje* *pifma*?; *kđaj* *pridejo*?; *bodo* *prifhle*?; *fo* *prifhle*?; *kam* *fo* *prifhle*?). Izjeme so z naslonskimi oblikami zaimkov, ki se pri vprašanjih postavljajo pred glagol oz. prihodnjiški pomožnik (*Kolk* *m' jih* *bo* *prišlo*?). Vodnik nazadnje opomni, da se naslonske oblike zaimkov držijo skupaj (prvi omeni naslonski niz: »nameftimena (...) rade ene za drugim vkup stojé, kadar fe fnidejo«, str. 136.) ne glede na naklon glagola (*mi* *ga* *ponuja*; *Kđo* *mi* *ga* *ponuja*?; *Jo* *jim* *ponuja*; *Kaj!* *ponuja* *jo* *jim*?¹⁴) (Vodnik, 136–37).

V zadnjem poglavju slovnice Glasova méra Vodnik enozložne predloge, nikalnico *ne*, veznik *pa/pak*, pogojniki *bi* in naslonske oblike zaimkov, uvršča med kratke besede, kar gre razumeti kot nenaglašenost omenjenih besed (Vodnik, 163).

2.1.2 Šmigočeva in Dajnкова slovnica

Janez Krst. Leopold Šmigoc (*1787, Gruškovec – †1829, Ptuj) se je pri svoji slovnici *Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre* iz 1812 zgledoval po Kopitarju. Slovnica je vsebovala prvine vzhodnoštajerskega narečja, namenjena pa je bila tujcem, ki so se učili slovenščino (SBL: glej geslo Šmigoc Janez Krst. Leopold). Zanimalo pa me je, kako so v tej preprosti predelavi Kopitarjeve slovnice obravnavane naslonke. Krajše naslonske oblike so našteje za roditeljski, dajalniški in tožilniški osebnega zaimka za ednino prve in druge osebe, za osebni povratni zaimek ter za našteje sklonov tretje osebe v vseh številih in spolih razen pri tožilniku dvojine, kjer ni oblik *njéh/jih* oz. *njúju/ju*, ampak *oná* (m. sp.) in *oné* (ž. in sr. sp.)¹⁵ – tudi te oblike je Šmigoc prevzel iz Kopitarja, čeprav jih je slednji imel le pri imenovalniku, pri tožilniku pač *njé*, *jih*. Kot starinski ostanek obstaja tudi oblika *je* za tož. ed. m. sp. tretje osebe (tudi *ga*) in tož. mn. ž. sp. tretje osebe (tudi *jih*). Kot vzhodnoštajersko narečno posebnost Šmigoc označi tudi obliko *njúj* za roditeljski dvojine tretje osebe (*njéh*, *jih*), ki jo pod

¹⁴ Razvrstitev tožilniške pred dajalniško naslonko je nenavadna in v nasprotju s pravilom, ki ga pozneje določi Metelko.

¹⁵ Narečne oblike so pri Šmigocu bolj vidne pri naglasnih oblikah, npr. pri imenovalniku dvojine za prvo osebo m. sp. – *mija* (*midva*), pri Kopitarju *ma*, *mi dva*.

vplivom Bohoričevega knjižnega jezika pogosto zapisujejo tudi Kranjci. Šmigoc pravi, da se dolge oblike ne rabijo poljubno, temveč ob posebnem poudarku, ob protipostavljanju (*ne mèni, ampak tebi je dál*) in ko ležijo ob predlogih (Šmigoc, 57). Pri preteklem pomožniku je zanimiva prednost vzhodnoštajerskih variant (*fma (fva) bila*), splošnoslovenske so zraven dopisane v oklepajih. Zanimive so tudi posebne ženske oblike pri prvi osebi dvojine preteklega pomožnika, ki jih pri Kopitarju ni (*fme (fve) bile*) (Šmigoc, 68). Zgodba se ponovi tudi pri pomožniku prihodnjika, ki ločuje med krajšimi in daljšimi oblikami (*bóma, (bódema) (bóva)* za m.sp., *bóme (bódeme)* za ž. in sr. sp.) (Šmigoc, 70). Šmigočeva slovnica razen narečne obarvanosti k obravnavi slovenskih naslonk torej ne prispeva ničesar novega.

Peter Dajnko (*1787, Črešnjevc – †1873, Velika Nedelja), eden izmed bolj zavzetih za ohranitev vzhodnoštajerskega knjižnega jezika in za uvedbo svojega posebnega zapisa (dajnčice) pri vseh slovanskih jezikih, je v svoji slovnici *Lehrbuch der Windischen Sprache* iz 1824, ki se je sicer zgledovala po češki slovnici Dobrovskega in Kopitarjevi slovnici, tudi na pobudo slednjih zajel živo vzhodnoštajersko narečje tistega časa (*SBL*: geslo Dajnko Peter). Zanimalo me je, ali je naslonke obravnaval kaj bistveno drugače kot pred njim Šmigoc oz. Kopitar. Pri oblikoslovnem delu so kratke naslonske oblike osebnih zaimkov pri rodilniku, dajalniku in tožilniku ednine prve in druge osebe in pri omenjenih sklonih vseh spolov in števil pri tretji osebi. Od Šmigoca in Kopitarja se razlikujejo le posamične oblike¹⁶ (npr. *jèmi* za današnji *mu*, *jü* za *ju/jih* ter *jè* za tož. množine tretje osebe *jih*), ne pa njihova (ne)naslonskost. Dolge oblike se po Dajniku rabijo na začetku stavka, ob posebnem poudarku in v položaju za predlogi. Le pri tožilniških predlogih se rabijo le naglašene kratke oblike (npr. za *mé*, za *té*, za *sé*)¹⁷, kar je morebiti Dajnkova napačna interpretacija Kopitarja, ki krajšim nenaglašenim in naglašenim oblikam v zvezi s tožilniškimi predlogi sicer daje prednost, daljših oblik pa v teh zvezah ne izključuje.¹⁸ V oblikoslovju so zanimive tudi krajše kratke oblike prihodnjiškega pomožnika gl. *biti*: *mo, boš, de; ma, ta, ta; mo, te, do bival/bivala/bivali-e* (Dajnko, 177), ki obstajajo poleg daljših (*bodem, bodeš, ...*) in kratkih (*bom, boš, ...*) (Dajnko, 200) (tu gre za najverjetneje za prave naslonske oblike prihodnjiškega pomožnika, gl. poglavje o razpravi Matija Murka 2.2). V opombi Dajnko za

¹⁶ Iz dajnčice sem jih prepisal v gajico.

¹⁷ »Am Anfange, nach Vorwörtern, und bei besonderen Nachdrücken braucht man die langen, sonst aber die kurzen Fürwörter; nur die vierte Endung hat nachden Vorwörtern **allzeit** mé (*té, sé*, op. a.)« (Dajnko, 159)

¹⁸ »Nach einem Vorworte ist in den Regel gleichfalls die völlere Form üblich, nur den Akusativ me, te, fe (in diesem Falle auch mé, té, fè), nj ausgenommen, der auch nach einem Vorworte diese verkürzte **auszieht**.« (Kopitar, 284)

prvi dve (daljši) obliki pravi, da se rabita ob posebnem poudarku, kratka (naslonska) oblika pa, ko poudarka ni. Kratke oblike naj bi se v njegovem narečju ne odobravale, kot naj se ne bi odobraval raba kratkih oblik osebnih zaimkov.

»Dajno se, kot prvi v zgodovini slovenskega slovstva, posveča besednemu redu v posebnem delu skladnje.« (Peti-Stantić II, 429) Tej trditvi Peti-Stantićeve oporekam, saj se s skladnjo že 13 let pred njim ukvarja Vodnik. Kljub temu se tudi Dajno v poglavju Von der Wortfolge (285–288) posveti razvrščanju naslonk v naslonskem nizu, katerega dojemanje pa je še preprosto in marsikje napačno: kratke (naslonske) oblike zaimkov se po Dajnu pri trdilnih, nikalnih in velelnih stavkih postavijo za glagol (tj. v velelnem naklonu daje prednost enklitičnosti), pri vprašalnih stavkih le-te stojijo pred glagolom (bolj kot za proklitičnost gre tu morda za izpust vprašalnice *ali* pri odločevalnih vprašanjih). Glede na pomožnik gl. *biti* (nem. *das Hülfszeitwort*) stojijo naslonske oblike zaimkov za njimi in vedno za pogojnim *bi*. Glagol stoji za povratnimi zaimki. Pri pravilih stave naslonk se Dajno odreže slabše kot Vodnik (Dajno npr. ne ločuje različne stave naslonskih oblik zaimka glede na prihodnjiške in glede na pretekliške pomožnike), primeri pa zadevo pojasnijo bolje od "pravil": *Gledam ga. Ne gledas ga. Gledaj ga! Ga gledas? Sem ga gledal. Bom ga gledal. Mi bi ga gledali. Vi bi se ga nagledali.* (Dajno, 287–288)

2.1.3 Franc S. Metelko

Franc Serafin Metelko (*1789, Škocjan pri Mokronogu – †1860, Ljubljana) v svoji slovnici *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache* iz l. 1825 naslonke obravnava v skladnji¹⁹, oz. nem. *Fügung der Wörter* ('zveza besed'), poglavju o pravilih odvisnosti (nem. *Regeln der Abhängigkeit*) in podpoglavju o besednem redu (nem. *Wortfolge*) na straneh 263 in 264.

V oblikoslovnem delu naslonke obravnava le pri sklanjatvi osebnih zaimkov (Metelko, 198–200), a kratkih oblik zaimkov tam ne poimenuje kot naslonske, le opozori na razliko v rabi daljših in krajših zaimenskih oblik: daljše oblike *mene, tebe, sebe; meni, tebi, sebi* se rabijo, ko stojijo za predlogi, ko so poudarjene in ko na vprašanje odgovorimo z zaimkom – v drugih primerih se rabijo kratke oblike *me, te, se; mi, ti, si*. To velja tudi za zaimke drugih oseb in števil, ki razlikujejo med krajšimi in daljšimi oblikami. Kratke naglašene tožilniške oblike *mé, té, sé* se sicer rabijo tudi v zvezah s predlogi (*za mé, za té, za sé, po mé, ...*), enako tudi oblike za tretjo osebo (*pred-i, pred-n; pod-i, pod-n; za-i, za-n; va-i, va-n; na-i; na-n*).

¹⁹ Izraza *syntax* še ne pozna oz. ga ne rabi.

Nenavadno je, da so pri Metelku prvi zgledi, ki se tičejo obravnave naslonk, taki z začetno naslonko. Metelku je v besednem redu naravno, da glagol, če ni poudarjen, zaimenski naslonki sledi (*ga bom videl; te bo poznala; ga perporočim; ga že dolgo poznam*²⁰). Prav tako naslonka stoji pred glagolom, ko se stavek začne z veznikom (*če ga bom videl, mu bom povedal*) – ko je zaimsek poudarjen, stoji za glagolskim pomožnikom (*če bom nega videl, bom nemu povedal*). V zvezi z velelnikom pa zaimenske naslonke glagolu sledijo (*pokliči jo, pozdravi ga*), pred njim lahko stojijo, ko prvo mesto zavzame prislov (*hitro ga pokliči, lepo ga pozdravi*).

Pomožnik *je* stoji po zaimenskih naslonkah (*me je videl, te je videl, mu je dal, ji je dal / videl me je, videl te je, dal mu je, dal ji je*). Ostale osebe pomožnika vedno stojijo pred zaimenskimi naslonkami (*sem ga videl, si ga videl, sem mu dal / videl sem ga, videl si ga, dal sem mu*). Pogojni pomožnik *bi* mora vedno stati pred zaimenskimi naslonkami (*bi ga poznal, ko bi ga bil videl*). Ta pravila veljajo tudi v daljših in zloženih stavkih (*kdor kak zaderžek ve, nam ga je prošen razodeti; če kak zaderžek veš, si nam ga prošen razodeti*).

Za zaimenske naslonke Metelko postavi pravilo, da dajalniške stojijo pred tožilniškimi in roditeljskimi oblikami (*se ga bojim, se mi smiliš / bojim se ga, smiliš se mi; mu jo pokličem, mi jih ne pernese / pokličem mu jo, ne pernese mi jih; bal sem se ga, bal si se ga, bal se ga je, bala sva se ga / sem se ga bal, si se ga bal, se ga je bal, sva se ga bala; bi se ga bal, bi se ga bili bali*). Nenavadno je to, da vsi ti Metelkovi zgledi vsebujejo povratne naslonke (*si, se*), katerim pravila stave znotraj niza ne ubesedi, čeprav je lepo vidno, da stojijo za oblikami *biti* (razen *je*) in pred ostalimi zaimenskimi naslonkami.

Naslonke se lahko vrivajo med poljubnostne zveze tipa *kdor koli, kadar koli* (*koder sem koli hodil, kamer ste se koli obernile, kdor bi te koli poznal*), ni pa to pravilo (*kamerkoli se oberneš / kamer se koli oberneš; kedarkoli bo videl / kedar bo koli videl*). Enako je z vezniškimi zvezami *desiravno, desitudi, akoravno, akotudi, čeravno, četudi* (*desi ga ravno né doma / desiravno ga né doma*).

Nikalnica *ne* stoji tik pred glagolom. Členica *li/le* stoji takoj za prvo besedo in členkom *pa* (*je li zdrav vaš brat?, je pa le res?*). Po navadi prvo mesto v teh primerih zaseda vprašalnica *ali* (*ali je rés?; ali si ga pa videl?; Ali ga pa tudi poznaš?*).

Metelko za naslonke ne uporablja enega samega izraza; naslonke pomožnega glagola še po starem nemškem pravopisu imenuje *die Hülfswörter* (namesto *die Hilfsörter*), zaimenske naslonke pa *die tonlosen Fürwörter*.

²⁰ Zgledov ne zapisujem v izvirni metelčici, ampak jih prepisujem v gajico.

2.1.4 Ivan Navratil

Slovenski jezikoslovec Ivan Navratil (*1825, Metlika – †1896, Dunaj) se je v svoji razpravi *Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes aller Dialekte* (1856), v kateri je podrobno obdelal rabo dovršnih in nedovršnih glagolov v slovenščini in ostalih slovanskih jezikih ter stanje primerjal z drugimi modernimi jeziki, v poglavju tretjega dodatka b) *Etwas zur Wortfolge mit Rücksicht auf das slov. verbum.* (str 134–35) dotaknil tudi obravnave slovenskih naslonk. Vsekakor je nalogo opravil bolj površno kot skoraj tri desetletja pred njim Metelko, najverjetneje²¹ pa je tudi to, da Navratilova obravnava naslonk ne zasluži besed iz *Slovenskega biografskega leksikona*, ki jih je zapisal pisec njegovega biografskega članka Janko Šlebingar: »V sintaksi je prvi pokazal pravo stavo slov. enklitik.« (SBL: Navratil Ivan). Navratil opiše stalno stavo naslonk – tipični slovenski odvisnik se začne z veznikom *da*, le-temu sledijo naslonske oblike zaimkov *me, te, se, ga, ...* (pri zgledih so tu še naslonske oblike *mu, jo, ji, nas, jim*), pri tem pa ne poda nikakršnega pravila, da imajo povratne naslonke prednost pred ostalimi ali da imajo dajalniške oblike prednost pred tožilniškimi in roditeljskimi, kot je to pred njim storil Metelko. Opozori tudi na naslonsko rabo sedanjiških oblik glagola *biti*, ki za veznikom *da* (se pravi v odvisnikih) stojijo pred povedkovnikom ali deležnikom. Ne opiše posebne stave oblike *je* glede na ostale oblike pomožnika, pove le, da v koroških narečjih *je* lahko stoji pred zaimenskimi naslonkami (*da je ga vidil*). Opozori na možnost, da naslonka pomožnega glagola začne stavek. Kratke oblike pomožnika so se razvile iz daljših praslovanskih oblik, ki so se še ohranile v srbščini (*jesam, jesi, jest, ...*), od tod Navratilu razlaga, da lahko stavek začnejo. Navratil tudi opiše, da pretekli deležnik v slovenščini stoji takoj ob pomožniku (*Sosedovi so prodali vse, kar je rastéčega; Gosp. N. N. je prišel včeraj iz Karlovca*), medtem ko v srbščini mednju lahko vrivamo eno ali več besed.²² Glede na današnje ugotovitve stavo naslonk v slovenščini in drugih slovanskih jezikih razmeji pravilno – v slovenščini so lahko naslonke (zgledi so s povratno naslonko *se*) tako enklitične kot proklitične (torej stavek lahko začnejo, razen v primerih, ko se odgovarja na vprašanje, npr. *Kaj delaš? Umivam se / * Se umivam*), v srbščini

²¹ Dopuščam sicer možnost, da je Navratil stavo znotraj naslonkega niza pravilno določil v kakšnem članku, ki ga nisem uspel odkriti. V njegovi slovnici 1850 in omenjeni knjigi 1856 tega gotovo ni naredil.

²² Ta trditev za slovenščino ni pravilna, saj je stavek *Gosp. N. N. je včeraj prišel iz Karlovca* povsem sprejemljiv. Tudi srbski zgledi so slabi, saj se med pomožnik in deležnik vriva prislovno določilo, kar je enako kot v slovenščini.

in večini drugih slovanskih jezikov (tudi v praslovanščini je bilo tako) pa so le enklitične (stavka ne morejo začeti). Prekmursko narečje je po Navratilu med slovenskimi narečji izjema, saj so tam naslonke v glavnih stavkih za odvisniki le enklitične (sl. *In ko so bili kralja zaslišali, so šli*; pkm. *Oni pa posluhnovski krála, šli so ta* (Küzmič); srb. *otišli su*).

2.1.5 Anton Murko, Malavašič, Janežič

Antonu Murku (*1809, Slovenske Gorice – †1871, Hoče) je pri nastanku slovnice l. 1832, ki je kot Šmigočeva prvotno bila namenjena učenju slovenščine za tujce, od Šmigočeve in Dajnkove pa se je razlikovala po manjšem obsegu štajerskih narečnih prvin, pomagal Kopitar. Bila je zelo odmevna in uspešna slovnica; hvalil jo je npr. Prešeren, na svoji knjižni polici jo je imel tudi Puškin. Velik pomen ji gre pripisati pri vnovični odločitvi Štajercev za bohoričico namesto dajničice²³ in za enotni slovenski knjižni jezik brez narečnih razlik (SBL: geslo Murko Anton).

V oblikoslovnem delu se obravnava naslonk ne loči od npr. Dajnkove slovnice, le naštete oblike osebnega zaimka so bolj splošnoslovenske. Daljše oblike se rabijo ob posebnem poudarku, ob odgovoru na vprašanje po osebi, pri protipostavljanju in v položaju za predlogi. Peti-Stantić se Murkovo uvrščanje kratkih naglašanih oblik *mé, té, sé* (str. 44) med dolge oblike zdi edinstveno, saj tega ni moč najti v nobeni drugi južnoslovanski slovnici tistega časa (Peti-Stantić II, 431). Pri prihodnjiškem pomožniku gl. *biti* so, kot pri Dajniku, navedene dolge (*bódem*) in kratke oblike (*bóm*) pa tudi krajše kratke (*mó*) (A. Murko, 57, 59).

Pri skladenjskem poglavju o besednem redu (A. Murko, 152–156) določi razvrstitev znotraj naslonskega niza: *bi* in pretekliški pomožnik razen *je* stojita pred zaimenskimi naslonkami, prihodnjiški pomožnik in *je* za njimi. Povratni *se* stoji pred ostalimi zaimenskimi, pri le-teh pa imajo prednost dajalniške oblike pred tožilniškimi in rodilniškimi. Nikalnica *ne* stoji tik ob glagolu. Proklitičnost in enklitičnost sta mu obe pravilni: *ga bomo vjéli, vjéli ga bomo*, razlika pa je v tem, da pri proklitičnem nizu glagol nima posebnega poudarka, pri enklitičnem pa ga ima (!). Enklitičnost mu je obvezna pri velelnem naklonu: *pófhli jo*, če pa se glagolu pridruži še prislov, je lahko niz enklitičen ali proklitičen: *pófhli jo hitro/hitro jo pófhli*.

Slovnica Franca Malavašiča (*1818, Ljubljana – †1863, Ljubljana) iz 1849 nosi podnaslov *Po nar bolših dosadanjih slovnicač zdélana*. Prvo slovensko slovnico, napisano v gajici, je

²³ Njegova druga izdaja slovnice l. 1843 je prva v gajici napisana slovenska slovnica.

dve leti pred Malavašičem napisal že Jožef Muršec, obe slovnici pa sta preprosti, saj sta namenjeni pouku v šolah. Kljub temu sem se zaradi dejstva, da je Murščeva slovnica še enkrat krajša od Malavašičeve in da o naslonkah ne pove prav ničesar novega, odločil, da obdelam slovnico Franca Malavašiča. Koliko pa se je *Slovenska slovnica za perve šole*, za katero jo SBL pravi, da je bila v času pospešene narodne prebuje nujno potrebna, a brez strokovne vrednosti (SBL: geslo Malavašič Franc), slovniške tradicije držala pri obravnavi naslonk?

Pri oblikoslovnem delu se našteva naslonske oblike le za rodilnik, dajalnik in tožilnik vseh oseb ednine, pri dvojini in množini pa le pri omenjenih sklonih tretje osebe, kar ni drugače od slovníc pred njim. Pri pravilih rabe dolgih ali kratkih oblik zaimka se izrazi bolj skromno kot predhodniki, saj pravi le, da se »okrajšane« oblike rabijo na »začetku govorjenja« (!) le, ko zaimék ni posebno poudarjen (*Me ne skerbi, se odgovoriti, ker vé m de nisim kriv*), ko pa je poudarjen, pa dolge (*tèbe pa mende ne bo tako lahko stalo*) (Malavašič, 39). Dolge oblike prihodnjiškega pomožnika *bódem, bodéš*, ..., omeni le v opombi h krajšim oblikam.

Pri poglavju Red beséd (str. 126–129) omeni tudi pravila razvrstitve znotraj naslonskega niza, ki pa so zelo preprosta, saj ničesar določenega ne povedo o razvrstitvi *bi* in nikalnice *ne*, ostala pravila pa so enaka kot pri Metelku in Antonu Murku. Niz je lahko ali enklitičen ali proklitičen.

.

Anton Janežič (*1828, Leše (Št. Jakob v Rožu) – †1869, Celovec) je s *Slovensko slovnico* 1854, ki je osnovana na delih (sicer tudi recenzentov slovnice) Miklošiča in Metelka, enotni knjižni jezik še bolj utrdil, saj se je kar 62 let množično uporabljala v šolah in doživela 10 izdaj (SBL: geslo Janežič Anton). Z njo je v šolsko javnost uvedel tudi t. i. nove oblike in normiral gajico.

Kot pravi Toporišič, pri prvi izdaji njegove slovnice pogrešamo naslonske oblike tudi v dvojini in množini 1. in 2. osebe (Toporišič 1996, 312), kar pa ni nič čudnega, saj Janežič pri tem upošteva tradicijo predhodnih slovníc.²⁴ Toporišiča moti tudi navajanje narečnih oblik skupaj z naslonskimi, pri čemer je ločevanje med njima zabrisano. Pri osebnih zaimkih Janežič opozori na (zgodovinsko gledano) izvirne tožilniške oblike *mé, té, sé*, ki se ohranjajo v zvezah s predlogi. Pri glagolskih pomožnikih v oči bodejo posebne oblike za dvojino ž. in sr. sp. *sve, ste, ste*, namesto danes običajnih moških oblik za vse spole *sva, sta, sta* (Janežič, 72). Na daljšo obliko prihodnjiškega pomožnika *bodem* le opozori in ne navaja celotne

²⁴ Prvi, ki kot naslonske označi tudi, brez odstopanja, dvojske in množinske rodilniške, dajalniške in tožilniške oblike za 1. in 2. osebo, je Toporišič 1976.

paradigme (Janežič, 73).

V poglavju Raba zaimen (str. 101–103) govori o krajši in daljši obliki osebnih zaimkov. Daljša se rabi »v začetku govora«, tj. stavka; ob posebnem poudarku oz. »kader se ima zaimo posebno važno izreči«; za predlogi; kot odgovor na vprašanje; ob vezanju več zaimkov (*On bo tebi in meni pisal, kader do njega pride*) (Janežič, 101–102). Tu so še enkrat omenjeni stari tožilniki, ki se vežejo s predlogi. V poglavju O besedoredu (str. 111–112) določi pravila glede razvrstitve znotraj naslonskega niza in v okrnjeni obliki ponavlja Metelkove ugotovitve (pozabi omeniti razvrstitev tožilniških oblik, saj pravi, da dajalniške stojijo le pred roditeljskimi). Nikalnica *ne* stoji vedno pred glagolom in »zavolj teršega zanikanja« tudi na koncu (*Ne boš ga dobil ne*). Tu omeni tudi razvrščanje vezice *li*, ki v vprašalnih stavkih stoji vedno za prvo besedo v stavku (*Je li pa to mogoče storiti?*).

2.1.6 Stanislav Škrabec

Naslonke Stanislav Škrabec (*1844, Hrovača pri Ribnici – †1918, Ljubljana) obravnava v 14. letniku (1895) revije *Cvetja z vertov sv. Frančiška*, ki ji je urednikoval kar polnih trideset let (od 1880–1915), in sicer v njenem 3., 4. in 5. zvezku, kar skupaj nanese okoli 10 strani dolgo razpravo. Imenuje jih *breznaglasnice* in jih razdeli na enklitike ter proklitike: »Nekatere besedice se z drugimi skupaj izgovorjene nič ne poudarjajo; imenujemo jih zato breznaglasnice. Te so dvojne, po tem, kaker se izgovarjajo ali spred pred naglašeno besedo, ali pa za njo. Perve imenujemo proklitike, druge enklitike.« (Škrabec: *Jezikoslovna dela* 3, 208).

Seznam **proklitik** je občutno daljši, saj mednje uvrsti vse predloge, tudi t. i. »podvojne« (npr. *do pod hríba*, *z nad oblákov*, *za h máši*, *za za vràt*). Predlogi so obvezno proklitični, zato se ne morejo ločiti od besed, s katerimi so v zvezi: * *na in v gorah* → *na gorah in v njih*, * *na in pod zemljo* → *na zemlji in pod zemljo*, * *z ali brez njega* → *ž njim ali brez njega*. Predlogi vplivajo tudi na naglasno mesto (dolgi potisnjeni naglas): *goró* – *na gôro* – *na visoko goró*. V zvezah s predlogi enklitike dobijo svoj naglas (*v mé*, *v sé*) ali pa se dolgi naglas premakne na predlog (*ná me*, *nád me*, *skózanj*, *zánj*, *vánj*). Kratki naglasi ostanejo na enklitiki (*v njih*, *pri njih*²⁵) ali pa se premaknejo na proklitiko, kjer postanejo dolgi; samoglasnik *a* se po kranjsko lahko spremeni v *e* (*ná njih/nê njih*, *ná njem/nê njem*). Že naštete predloge imenuje stare, novi pa so po njegovem tisti, ki jim danes pravimo nepravilni in so tudi proklitični: *blizu*, *konce* (*njive*), *mestu* (*njega*), *srede* (*vasi*), *vàrhu* (*gore*), *razun*, *zaradi*, *zavoljo*, *zvonaj*. Na naglas

25 Škrabec opozarja na polglasniški izgovor *e*-ja v *pri njem*, širok izgovor *e*-ja v tem primeru pa bi pomenil sprejemljivo dajalniško obliko *pri njemu*, ki jo piše že Dalmatin in je med ljudstvom zelo razširjena.

sosednjih besed t. i. novi predlogi ne vplivajo. Proti začetku zveze povlečeta naglas tudi stari proklitiki *ne* in *pre*: *ne ràd* → *nêrad*, *ne dolžàn*²⁶ → *nedólžan*, *nêčem*, *nekàdo*; *prêveč*, *predrôban*. Novejša proklitika je še *le*: *le oni*, *lendu*, *lesam*, *leta*, *letja*, *letu*, *letukaj*. Vezniki oz. veznice so tudi proklitični: *a*, *in*²⁷, *tàr*, *da*, *kàr* (*kà*), *kìr* (*kì*), *kò*, *kàdàr* (*kà*), *ampàk*, *temuč*, *vendar*, *zakaj* *dasi*. Vezniki so lahko tudi poudarjeni s kratkim naglasom, dvozložni vezniki imajo lahko celo dva naglasa (podobno tudi oziralni zaimki). Med proklitike prišteva še nekatere druge (kazalne in vprašalne) zaimke, prislove, števnike in samostalnike: določni člen *ta*²⁸, nedoločni člen *en*, *kako*, *tako*, *še*, *že*, *šànt*, *sveti*, *gospod*, *Bog*. Vsaka od teh besed razen *šànt* lahko nosi tudi naglas, »*ako ga misel zahteva*«.

Med **enklitike** šteje glagole: *bì*, spregatev glagola *biti*, prihodnjiškega pomožnika *bom*, *boš*, ... ter kratko obliko glagola *hoteti*: *čèm*, *čèš*, ... in glagola *imeti*: *imam*, *imaš*, ..., zaimke kot danes roditeljske, dajaljske in tožiljske oblike vseh oseb in števil, izjema je oblika *daj*. ž. sp. ed. *jej* namesto *ji*, na seznam pa ne uvrsti dvojinskih oblik za 1. in 2. os. *naju*, *vaju*. Med enklitike prišteva še vprašalnico *li* in partikule (členke) *kaj*, *pàk*, *pa* v zvezah *káli*, *túkaj*, *kájpak*, *kájpa*. Enklitike za velelnikom vplivajo na njegov naglas – v ribniškem narečju se velelniška končnica *-i*, ki je naglašena in se drugače spreminja v polglasnik, pred naslonko ohranja in daljša: *nesî me*, *tepî ga*, *ženî se*. Splošnoslovenski primeri vpliva naslonke na naglas velelnika pa je pomik naglasa proti koncu: *ubíj ga*, *razdelí ga*, *dáj ga*, *okopáj ga*, *zgodí se* (v starih knjigah pisano tudi skupaj: *zgodífe*). Škrabec pojav razlaga takole: enklitike so zgodovinsko gledano pripone, proklitike predpone. Zato ima primer *nesî me* enako naglasno mesto kot npr. (še cela) oblika *nesîmo* – pojav sicer med narodom sicer ni več množično razširjen, zato je skeptičen do izbire tovrstne normativnosti v knjižnem jeziku (Škrabec 1, 19).

V primerih *mati me poznajo* in *mati ne poznajo* naj bi šlo pri prvem za enklitično, pri drugem pa za proklitično naslonko, Škrabec pa se po izraženem dvomu med obema možnostma odloči za proklitičnost pri obeh primerih – »tega po sedANJI izreki ne čutimo, prav za prav čutimo, v obeh primerih enako, zvezo nenaglašene besedice z naslednjo naglašeno.« (Škrabec 2, 212). Enklitike naj bi se torej na naglašeno besedo ne vezale tako močno kot

²⁶ Znak *à* pri Škrabcu zaznamuje polglasni izgovor.

²⁷ Prekmurščina ima proklitični *i* in enklitični *ino*.

²⁸ Kot člen se po Kranjskem *ta* rabi nesklanjano za vse spole, sklanjane oblike so starejše, pravi Škrabec. Pridružuje se Kopitarju in pravi, da *ta* ni germanizem, če ga ne rabimo npr. v zvezah *ta oča*, *ta mati*, *to dete*, temveč v razločevalnem pomenu, ko se odločamo med več možnostmi: med slabšim in boljšim vinom se lahko odločimo za *poliček ta dobrega*, za k nedeljski maši gospod med več oblekami izbere *ta čárno* itn. Trubar je namesto *ta* rabil *uno*, *unu*.

proklitike.

Glede **stavčnega položaja** slovenskih naslonk (imenuje jih še vedno *enklitike*) Škrabec zagovarja 2. mesto, pri tem pa omenja in se naslanja na *Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung* Jacoba Wackernagla (1892). V odvisnih stavkih naslonke sledijo vezniku ali oziralnemu zaimku, enako je v hrvaščini. Drugače kot v hrvaščini pa je v glavnih stavkih: »Mi jemljemo vkup, kar gre vkup in skupaj dela prvi člen stavka, in za njim pride še le enklitika.« (Škrabec 2, 212). V hrvaščini se namreč naslonka lahko vriva med pridevnik in samostalniček oz. strogo sledi prvi besedi v stavku (hr. *Moj se brat ženi, Ja smo i gospodin Simo Milutinović živjeli u Srbiji*). Če v hrvaščini naslonka ne stoji za prvo besedo, se mora stavek na novo začeti (hr. *Ja i gospodin Simo Milutinović – živjeli smo u Srbiji*), kar je slovenščini, še posebej zahodnim narečjem, tuje. Tudi za odvisnimi stavki v slovenščini deležnik ne more stati pred naslonkami (**Strast, ki ga je imela v oblasti, poznala se mu je pri vsaki besedi; Strast, ki ga je imela v oblasti, se mu je poznala pri vsaki besedi*). V hrvaščini ni nujno, da se za odvisnim stavkom glavni stavek začenja z deležnikom oz. glagolom, kot je v slovenščini – enako kot v hrvaščini je tudi v prekmurskem narečju (*Gda bi pa Farizeuške čüli, ka je zatekno vüsta Saddaceušom, vküp so se spravili prôti njemi, Küzmič*). V večini slovenskih narečij in tudi v knjižni slovenščini se glavni stavek za odvisnim stavkom nadaljuje z naslonkami. Zato je kritičen do stavkov tipa *Ko so videli Turki Serbe za sabo, začeli so se nekateri vračati*, ki jih nekateri pisci vpeljujejo v knjižno slovenščino, saj tu deležnik ne začenja glavnega stavka niti v živem slovenskem niti hrvaškem govoru. V obširni opombi predlaga, da komur je takoj za odvisni stavek nelep postaviti naslonko, naj poved začenja z glavnim stavkom. Škrabec pa opozori tudi na **začetno stavo naslonk** v slovenščini, ki pa jo razlaga z izpustom:

»Ako pustimo namreč prvo mesto prazno, stoji enklitika na drugem in vendar začenja stavek. To se godi 1. v vprašanjih, kjer je izpuščeno spred: a l i, k a k e r: "te zebe? – si ga videl? – si se ga že naveličal?" 2. v stavkih ki navajajo vzrok, kjer se izpušča k e r, n. pr.: "Le hitro pojdi, je daleč. – Denes ne grem, je že prepozno. – Tepem ga ne, se mi smili. – So oče doma? Ni jih ne, so šli na semenj. – O, ni bil bos ne, je imel kosmate nogé (ne: "Imel je kosmate noge") – Človek se težko prav spočije poleti, je prekratka noč, pa dela préveč.« (Škrabec 2, 214)

Škrabec dopušča možnost, da je lahko izpuščen tudi kak drug element iz sobesedila (*Aha! se je že ujela*, namreč *ptica* ipd.). Ne sme pa naslonka začeti stavka, kjer ni nič izpuščeno. Kljub temu je takih primerov veliko predvsem v ljudskih pesmih (*Se kralj Matjaž oženil je; Se turški baša zveseli*) in v umetni poeziji (Vodnik: *Sem po Ljubljani' lepo poznan*, Prešeren: *So berž perdervili se černi oblaki*). Škrabec to razlaga kot ujemanje ritma z metrično shemo pesmi. Začetnih naslonk, nastalih brez izpusta, pa ne najde le v poeziji, temveč tudi v prozi – največ primerov navaja iz Dalmatinove Biblije (*Je bil pak en bogat mož, ta se je oblačil v'*

škerlat inu v' dragu platnu). Dalmatinovo "napako" razlaga z neposrednim prevajanjem iz grščine in latinščine (lat. *erat autem* = sl. *je bil pak*). Drugačna stava (npr. *bil je pak*) v slovenščini 16. stoletja še ni bila razširjena, Škrabec pa priznava, da bi tudi v knjižnem jeziku 19. stoletja *bil* postavili na začetek stavka le ob posebnem poudarku (npr. *Bil sem pri vas, ali tebe ni bilo doma*). Škrabec torej dopušča, da lahko naslonka, četudi ne gre za izpust, začne stavek ob posebnem poudarku (*Je pa bil tam en človek*; *Je pa v Jeruzalemu ovčja kopel*; *So pa eni mej vami, ki ne verujejo*). Taki primeri so vplivali tudi na poznejše pisce, ki so stavili naslonko na začetek, četudi ni šlo za njen poseben poudarek (Kastelec, *Bratovske bukvice*: *Je vprašanje: koku en človek letih odpustkov se more deležn storiti?*; Veriti, *Življenje svetnikov*: *Sim prišel v mesto gasit ogenj, kteriga si ti napravil*, Wolfov prevod Svetega pisma: *Jima reče: Moj kelih bosta sicer pila*) – Škrabec take primere vzor(č)no popravlja, začetna naslonka mu je napačna, postavi jo na drugo mesto v stavku (*Zdaj je pa vprašanje ...; Jaz sem prišel v mesto ...; On jima reče ...*). Tudi za novejšje primere z začetnimi naslonkami, vsaj tistimi iz Svetega pisma, krivi prevajanje iz grščine in latinščine, saj prevajalci niso želeli dodajati zaimkov, ki jih v grških ter latinskih besedilih ni bilo.

Na koncu svoje obravnave naslonk pa Škrabec sestavi seznam tipičnih naslonskih nizov (**pravila razvrstitve ne postavi**, le našteje 24 nizov): »sem ga, si ga, ga je, sva ga, sta ga, smo ga, ste ga, so ga, sem si ga, si si ga, si ga je, sva si ga, sta si ga, smo si ga, ste si ga, so si ga, se mi je, se ti je, se mu je, se ji je, se nama je, se vama je, se jima je, se mi ga je itd. npr. Ljudje, ki si si jih izbral, so se mi zdeli pošteni. Blago, ki vam ga bomo poslali, bi vas imelo zadovoljiti. Sena, če se vam ga je že kaj posušilo, nam prodajte.« (Škrabec 2, 218) Opozori še na besedico *pa* (*pak* pri Dalmatinu), ki se postavlja na začetek naslonskega niza, če pa je poudarjena, stoji za njimi oz. pred njimi na začetku stavka. Na Štajerskem se enklitično rabi tudi *še*.

Pri Škrabcu tudi v drugih letnikih *Cvetja z vertov sv. Frančiška* najdemo krajše sestavke, ki se tičejo obravnave naslonk. Tako že v drugi številki prvega letnika revije 1880 zagovarja pisavo predloga *med* z etimološko bolj upravičeno obliko *mej*, se pri tem naslanja na Levstika ter dodaja, da se v dolenskem narečju običajno rabi oblika *mej*, *med* pa le v zvezah z enklitičnimi zaimki, npr. *med-nas*, *med-nje*, kar je najbrž nastalo z naliko po predlogih *pred* in *nad*. V istem letniku opazuje še vpliv naslonk na naglas velelnih glagolov, kar je predstavljeno že zgoraj. Dodal bi še to Škrabčevo opazko, da se velelniku v zvezi z naslonko dolgi akut (»dolgi potegnjeni«) spremeni v cirkumfleks (»potisnjeni naglas«): *bīj – bīj me*, pri velelniku s kratkim cirkumfleksom pa naslonka le-tega podaljša v dolgega: *dāj – dāj mi*

(Škrabec 1, 20). V svojih kritikah prevodov se dostikrat obregne ob napačno stavo naslonk. Nič nima proti začetni stavi naslonk pri liturgičnih tekstih, ki naj bodo, kolikor je možno, besedo za besedo prevedeni iz latinščine: »Jaz sem za to konstrukcijo, ker sem take misli, da se imajo liturgični teksti prevajati natanko po besedah, koliker le jezik sam dopušča.« Za latinski molitveni verz *te rogamus, audi nos* mu je prevod *te prosimo, sliši nas* ustrenejši od *prosimo te, sliši nas* (Škrabec 3, 130). Za svoj umetni jezik, poimenovan eulalija 'blagoglasna', ki je nekakšna zmes latinščine in slovanskih jezikov, je prav tako razdelal sistem naslonk.

Zanimiv je tudi Škrabčev odnos do Murkove razprave *Enklitike v slovenščini*, katerega se da razbrati iz pisem vodilnemu slavistu tistega časa Vatroslavu Oblaku. Oblaku poroča, da je prejel njegovo razpravo in ga opozoril na napake: »Murko mi je poslal sep. tisek svoje razpr. o enkl. Jaz sem ga na to v pismu opozoril na nekatere hibe in ker želi, da mu naznanim še druge, mislim storiti to o priliki ravno tako.« (Škrabec 4, 378). To v njegovi korespondenci z Murkom, ki je bila prav tako zajeta v 4. zvezku *Jezikoslovnih del*, sicer ni razvidno. Oblaku v nekoliko užaljenem tonu govori tudi o nekaterih Murkovih dvomih, ki se tičejo Škrabčevih ugotovitev in jih Murko povzema v svoji razpravi o naslonkah. Najprej ga zmoti, da Murko njegovi teoriji o vplivu naslonk na naglas velelnika ne stoodstotno pritrujuje, saj se o njej izrazi nekam zadržano, s pogojnimi (*naj*) *bi*: »To ni moja teorija, to so *facta*!« (Škrabec 4, 376). Prezrtega se počuti tudi zaradi Murkove izjave (Murko 1891, 14), da bo treba tonemski naglas za dolenjščino še dokazati: »Ako jaz tudi nisem verodostojna priča, ker kuto nosim, ostanejo še vender, če pustimo Vodnika nekedanjega meniha na stran, še vedno tri priče Svetec, Žepič in Valjavec. Kar pričajo ti morebiti neposredno bolj o gorenjščini, velja o dolenjščini, dokler se nasprotno ne dokaže. Sicer pa Dolenjska ni kje v srednji Afriki, naj bi se vender gospodje potrudili tja in qui habet aures audiendi audiat!« (prav tam). Na Murkovo slabo poznavanje dolenjščine sklepa tudi zaradi njegove opazke (Murko 1891, 17) o Metelkovem enotnem zapisovanju refleksov psl. *e, *ę in *ě z znakom ε. V resnici, kot opozarja Škrabec, je Dolenjec Metelko reflekse jata zapisoval s posebnim ostrivcem nad e-jevskim znakom, sam znak ε brez ostrivca pa je bil zapis etimoloških *ę, *e. Sistem so pozneje pomešali Metelkovi gorenjski oponašalci, ki zaradi sovпада e-jevskih refleksov v gorenjščini niso znali ločiti refleksov za nosni oz. navadni *e* in *jat*, ki sta ju Metelko kot njegova dolenjščina še tako vestno ločila. Škrabec opozori na še eno Murkovo napako, saj slednji pri razlaganju naslonske rabe pogojnika *bi* primer *prosimo, da bich serditosti tvoje* iz nekega starega evangelija iz 17. stol. (Murko 1891, 34) napačno prečrkuje in v *bih* (namesto *bič*) opaža nenavaden ostanek spreganih oblik pogojnika (Škrabec 4, 377).

Nekje v svojih slovničnih člankih pa omeni tudi to: »Enklitike naše so dosti znane, pisalo se je o njih že veliko, tako da jih tukaj niti naštevati ni potreba.« (Škrabec 4, 21), s čimer gotovo misli na Murka in njegovo obsežno razpravo o naslonkah.

Hrvaška raziskovalka Anita Peti-Stantić z Vseučilišča v Zagrebu v članku *Besedni red* pri Škrabcu in pri Maretiću raziskuje obravnavo položaja naslonk v stavku, ki sta ga eden za slovenščino, drugi za hrvaščino določila Škrabec in Tomo Maretić, oba velika jezikoslovca konca 19. stoletja. »Škrabec ne pove ničesar o tem, katere vrste naslonke obstajajo v slovenščini. To je samoumevno, saj ne piše slovnice, ampak razprave, in so vrste naslonk poznane že od prej, utrjene v slovnicaх iz devetnajstega stoletja in prav tako v dveh izvrstnih razpravah – Murkovi in Breznikovi.« (Peti-Stantić 4). Peti-Stantićeva tu naredi veliko napako, saj je, kot kaže, pregledala le 4. in 5. zvezek 14. letnika (1895) *Cvetja*, zgrešila pa 3. zvezek, kjer Škrabec naredi širok seznam proklitičnih in enklitičnih naslonk.

Peti-Stantićeva opozori na Škrabčevo večjo naklonjenost k proklitičnosti kot enklitičnosti (primera *mati me poznajo* in *mati ne poznajo* naj bi oba imela proklitično naslonko) in Škrabčevo prepričanje o drugem stavčnem položaju naslonk v slovenščini, pri čemer se naslanja na Wackernaglovo pravilo. Stavo naslonk po prvem stavčnem členu v hrvaščini označi za napačno, do česar je prišel z lastnim opazovanjem, saj v takratnih hrvaških slovnicaх te normativnosti še ni bilo. Škrabec opozarja, da skladenjskih pravil nekega jezika ne smemo iskati pri sorodnih jezikih ali skupnih zgodovinskih prednikih, pač je treba pravila dobiti z opazovanjem trenutnega stanja tega jezika. Peti-Stantićeva pravilno ugotavlja, da o razvrstitvi naslonk znotraj naslonskega niza Škrabec ne pove veliko – poda le spisek 24 najbolj pogostih kombinacij znotraj niza, ki so v skladu tudi z današnjo normo. Več Škrabec pove o začetnem stavčnem položaju naslonk.

Te stojijo na začetku stavka za odvisnimi stavki (*Strast, ki ga je imela v oblasti, se mu je poznala pri vsaki besedi*) ali kadar gre za izpust (izpust *ali* pri vprašanjih: *te zebe?*, *si ga videl?*; izpust *ker* pri vzročnih odvisnikih: *Danes ne grem, je že prepozno*; *O, ni bil bos, ne, je imel kosmate noge*). Začetni položaj je po njegovem dovoljen tudi pri drugih primerih izpusta, nasprotno pa odsvetuje "neobičajne" primere, ko ne gre za izpust in ki jih navaja iz ljudskih pesmi in takratne književnosti. Zakaj Škrabec začetni stavčni položaj naslonk dopušča le v primeru izpusta, odsvetuje oz. prepoveduje pa primere brez izpusta, ni jasno. Peti-Stantićeva meni, da je to vpliv predhodne Murkove razprave o naslonkah oz. napačne Škrabčeve interpretacije le-te. V Murkovi razpravi je podano veliko primerov z začetnim

položajem naslonk (nastalih z izpustom ali brez njega), a Murko ne postavlja nikakršne norme, ta pojav le opisuje kot posebnost slovenskega jezika, ki pa bi se jo moralo ohraniti.

Škrabec pa po Peti-Stantičevi nima povsem prav, ko pravi, da začetni položaj naslonk v hrvaščini ni možen. To je zaradi prozodijske interpretacije Wackernaglovega pravila, ki trdi, da je začetni položaj tudi najbolj poudarjen in zato naslonka tam nima kaj iskati, povsem pravilno za tedanji in današnji hrvaški knjižni jezik, ne pa tudi za narečji kajkavščino in čakavščino, kjer so začetne naslonke kar pogost pojav.

Škrabec je v skladu z romantično idejo nepokvarjenosti ljudskega jezika primere jemal od tam, saj je bilo po njegovem v knjižnem jeziku že preveč tujih vplivov in spačenk. V tem "ljudskem" duhu so delovali tudi drugi jezikoslovci tistega časa, npr. Maretić na Hrvaškem.

Škrabec kljub primerom, vzetih iz ljudstva, pri obravnavi naslonk želi biti normativen, kar je v nasprotju z Murkom (in tudi Maretićem), ki v svoji obsežni razpravi pravil ne postavlja. Škrabec kritizira tudi začetni položaj naslonk pri Dalmatinu, Kastelcu in Wolfovem prevodu Svetega pisma, čeprav so po navadi verska besedila, še posebej biblična, postavljala standarde zapisa in slovnice, v katere se je redko vtikalo. Da je Škrabec zavzel tako odklonilno stališče do začetnih naslonk, je čudno, predvsem pa se ne ujema z Murkom, ki pojav na široko opisuje in mu dopušča veliko svobode.

Peti-Stantičeva zaključuje z mislijo, da se z omenjenima pojavoma, ki ju je Škrabec obravnaval (začetni položaj naslonk v slovenščini, ločevanje sintagme z naslonko v hrvaščini), jezikoslovci tudi v današnjem času veliko ukvarjajo.

2.1.7 Die Wortfolge in den slavischen Sprachen (E. Berneker)

V tej razpravi iz l. 1900 je nemški slavist Erich Berneker (*1874, Königsberg – †1937, Königsberg) opravil pregled besednega reda slovanskih jezikov (in litovščine), pri tem pa za posamične slovanske jezike (in litovščino) opisal položaj osebne glagolske oblike in nedoločnika v stavku, prilastka v samostalniški zvezi, stavčno razporeditev sklonov (oz. sklanjanih predmetov) ter na 30 straneh tudi stavo naslonk v stavku in njihov vrstni red znotraj niza, od tega na dobrih 3 straneh opisuje stanje v slovenščini.

Berneker se je za raziskavo besednega reda v slovanskih jezikih odločil zaradi slabe raziskanosti tega področja – Miklošič ga npr. v svoji *Primerjalni slovnici slovanskih jezikov* ni obdelal (Berneker, predgovor – V.). Za vse slovanske jezike Berneker ugotavlja enklitičnost členic *bo*, *že*, *li*, enozložne oblike osebnih zaimkov, pogojnik * *by* ter obliki glagola * *byti* in pomožnika * *chъtěti* (Berneker, 91). Poleg že naštetih se posebej za slovenščino naslonsko rabijo še oblike prihodnjiškega pomožnika *bom*, *boš*, *bo*, med

naslonskimi oblikami zaimkov pa ni opozorjeno na razliko med rodilniškimi in tožilniškimi oblikami²⁹ (le enozložne oblike zaimkov naj bi se rabile naslonsko, dvozložne ne), prav tako na seznamu ni členkov *naj*, *pa*, nikalnice ter predlogov. Pri seznamu naslonsko rabljenih besed naj bi razen prihodnjiških pomožnikov slovensko stanje bilo zelo blizu srbskemu (Berneker, 75).

Najprej je treba opozoriti na zelo slab Bernekerjev izbor slovenskega ponazarjalnega gradiva, saj sestoji iz le ene slovenske knjige in dveh hrvaških. Slovenska je *Slovenske narodne pravljice in pripovedke* B. Kreka, nato pa sta tu še izdaji narodnih pripovedk s Štajerskega in iz okolice Varaždina, ki jih je sicer zbral in uredil Slovenec Matija Valjavec. Ta nerazumljiva napaka³⁰ vsekakor zmanjšuje Bernekerjevo strokovnost in natančnost pri obravnavi besednega reda v slovenščini, saj je razloček slovenščine s sosednjo hrvaščino (oz. kajkavščino) precej spregledan. Pri prikazovanju zaimenskih in glagolskih naslonk našteva tudi take zglede iz Valjavca: *labod se pretvori na Vilo; nikaj ti ne budu včinile; i on je sredi stola kadil i boga molil*.

Ko skupaj stoji več naslonk, Berneker za slovenščino našteva ta pravila (Berneker, 76,77): a) dajalnik stoji pred tožilnikom; b) glagolske naslonke (razen *bom* in *je*) stojijo pred zaimenskimi; c) *je* in kratke oblike prihodnjika (torej *bom*, *boš*, ... in *ne bodem*, *bodeš*, ...) stojijo za zaimenskimi naslonkami.

Zaradi slabe izbire (kajkavskega) gradiva daje misliti, da v slovenščini npr. povratne naslonke običajno stojijo za zaimenskimi (*ona mu se raduvala da je došel; i ona mu se nasmije; samo mi se još jen put podstupi*), kar našteva le pri Valjavčevi izdaji pripovedk iz okolice Varaždina. Prave slovenske primere iz Krekovih pravljic, kjer povratna se stoji pred dajalniško zaimensko naslonko (*samo to se mi zdi*), najprej opiše kot odstopanje (n. *die Abweichung*) (Berneker, 76), nato pa jih le označi kot prave slovenske primere in napiše, da prava slovenščina tož. povratne se stavi pred dajalnik (Berneker, 78). Od slovanskih jezikov imata povratne naslonke pred zaimenskimi tudi češčina in lužiška srbsčina, Berneker pa to zgodovinsko razlaga s primeri * *mi sę*, * *ti sę* toda * *sę mu*, saj se je naslonka *mu* razvila pozneje od dajalniških oblik za 1. in 2. osebo. Nalika je šla v dveh smereh – v slovenščini, češčini in luž. srbsčini je prevladala stava povratnih pred zaimenskimi v poljščini, srbsčini in bolgarščini pa zaimenske naslonke stojijo pred povratnimi (Berneker, 92).

²⁹ Rodilniške naslonske oblike so se v praslovanščini (kot svojilni rodilnik, ki so ga nadomeščale dajalniške naslonke tipa *mati mi* 'moja mati'), zglede razvile pozno. Njihova stava je za dajalniškimi in tožilniškimi, kot v slovanskih jezikih običaj tudi pri polnoizraženih predmetih (Berneker, 106).

³⁰ Primere iz Valjavčevih narodnih pripovedk iz okolice Varaždina je sicer v svoji razpravi našteval tudi M. Murko.

Zakaj stoji *je* za zaimenskimi naslonkami, Berneker razlaga s tem, da je razvoj naslonskih oblik **jesmь* → *sem*, **jesi* → *si* bil dovolj zgođen, pri *jestь* → *je* pa razmeroma pozen. Enako je tudi v bolgarščini in srbščini (Berneker, 93). Da za zaimenskimi naslonkami stojijo tudi prihodnjiške oblike, se prav tako razlaga s poznim razvojem oblik *bom*, *boš*, ... (prav tam).

Za Bernekerja so vse slovenske naslonke enklitične, našteva pa tudi primere, ko se ta enklitičnost izgubi: *jen put bil je jeden kralj* (Valjavec); *jeden put zestane se z jednem velikem gosponom* (Valjavec); *si misli in misli* (Krek), *ko sta počinola, ga je opet zadel golobček* (Krek); *ga že čaka žena* (Krek). Za prva dva primera bi danes rekli, da imata hrvaško stavo naslonk, pri tretjem in petem primeru bi lahko rekli, da gre za izpust znane informacije iz sobesedila, pri četrtem primeru gre za povsem normalen primer, ko se glavni stavek za odvisnikom začne z naslonko.

Berneker zaključuje, da se enklitična raba (drugo mesto v stavku) v slovenščini izgublja na dva načina: ali zaradi močne zveze z glagolom (kot ruščini in včasih v srbščini) ali zaradi začetne stavčne stave naslonke (kot v bolgarščini). Izraza *proklitičnost* Berneker ne uporabi – začetno naslonko pripisuje predvsem zaimenskim enklitičnim naslonkam, ki se vsiljujejo na (prvo stavčno) mesto naglašanih besed oz. pridobijo naglas (ne razlaga z izpustom).

Za razliko od srbščine se v slovenščini naslonke ne morejo vrvati med pridevnik in samostalnik.

Wackernaglovo pravilo o drugem mestu naslonk v stavku Berneker posplošuje na vse slovanske jezike.

O Bernekerjevi knjigi Breznik sodi: »O njem velja kakor o drugih preiskovavcih, da nima o besednem redu nobenega pojma. Pomen ima knjiga le zavoljo tega, ker ima zbrane stavke vseh slovanskih jezikov, na katerih je mogoče besedni red opazovati« (Breznik 1908, 262).

2.1.8 Anton Breznik

V razpravi *Besedni red v govoru*, ki je najprej izšla v časopisu *Dom in svet*, nato pa še v samostojni izdaji *Katoliške bukvarne*, se jezikoslovec Anton Breznik (*1881, Ihan pri Domžalah – †1944, Ljubljana) loti obravnave besednega reda, ki je do sedaj bil najslabše raziskan del slovenske slovnice: »Obtožba ne zadeva samo slovenske ali slovanske slovnice, temuč slovniško znanstvo sploh. Besedni red je najzadnje k slovnici prirastli ud in je zato tudi najbolj kilav: v starem in srednjem veku ga je obravnavalo govorništvo, slovnica ga je

potegnili nase šele v novem veku; a ostal ji je še do danes tako tuj, da ga vlačijo kje zadaj kakor kak negoden člen za seboj» (Breznik 1908, 222). Kljub slovniški "črni luknji" so razpravo o besednem redu napisali Srbi, Brezniku pa je tudi znano, da je za vse slovanske jezike je l. 1900 to storil dunajski slavist Berneker (gl. zgoraj poglavje *Die Wortfolge in den slavischen Sprachen*). Ker se naslonke v slovnicaх najpogosteje obravnava v sklopu besednega reda, natančneje *stalnega besednega reda oz. stalne stave*, pogledimo, kaj je o njih pisal Breznik: »Neprosto imenujemo ono stavo, pri kateri imajo besede vedno enako, stalno, nespremenljivo mesto v stavku: sem štejemo enklitike ali naslonice, ki stojijo v vseh indoevropskih jezikih skoro brez izjeme za prvo besedo v stavku.« (prav tam, 222). Breznik se v svoji razpravi ukvarja predvsem s prosto stavo, saj »je neprosta stava po spisih p. St. Škrabca, M. Murka in (enem delu) Bernekerja že obdelana in tudi v pisavi vtrjena« (prav tam, 223). Besedni red se mora po Brezniku raziskovati iz sobesedila, tj. govora, in ne iz stavka, saj ta ni zaključena celota jezika, kakor se v evropskem jezikoslovju napačno sklepa vse od antike dalje. Kot se oblikoslovne lastnosti besede da opazovati iz stavka, tako se besedni red v stavku mora opazovati iz ene jezikovne ravnine višje – besedila. Čeprav je njegova raziskava posvečena prosti stavi, kjer izpodbija teorijo nemškega indoevropeista Bertholda Delbrücka o običajni stavi stavkov (po Delbrücku je samostalni/osebek na začetku stavka najbolj poudarjen, srednjega poudarka je glagol/povedek, brez poudarka so naslonke), ki jo je prevzela tudi Janežič-Sketova *Slovenska slovnica* (1854) (osebek + povedek je naravna stava, povedek + osebek je umetna stava), sam pa za kriterij besednega reda postavi pričakovani (na začetku stavka) oz. nepričakovani (na koncu stavka) besedni poudarek, naslonke omenja še na nekaterih delih svoje razprave. Tako se mu stava naslonk v povedi iz Trdinove bajke *Ko pa je prišel čas, da se je zbudil in se je začel ozirati, ustvaril je njegov prvi pogled našo lepo zemljo, ...* zdi hrvaška: »enklitik ne bomo popravljali, ker vsak sam vé, kako je zdaj prav, ko smo opustili hrvaško enklitiško stavo in se oprijeli zopet domače!« (Breznik 1908, 230) – tu očitno sprejema Škrabčevo normo o stavi naslonk v glavnih stavkih za odvisniki. V zvezi z naslonkami omenja stavo glagola ob pomožniku, ko je ta nepoudarjen in stoji med nepoudarjenimi besedami: *Vojaki, ki so delali vaje po okolici, so spremenili trg v pravo taborišče* in ne *so trg spremenili v pravo taborišče*. »V tem slučaju ga obravnava slovenščina kakor enklitike in se loči od srbohrvaščine, ki ima drugačno stavo enklitik« (Breznik 1908, 267).

Podroben pregled slovenskih naslonk pa Breznik poda v svoji *Slovenski slovnici za srednje šole* 1916. Že pri naglasih piše o cirkumfleksu, ki ga predlog povleče k sebi (*lasê – za lâse*) (Breznik 1916, 41). V oblikoslovnem delu slovnice pri zaimkih opiše tudi njihove naslonske

oblike: »Kratke oblike v edninskem rod., daj. in tož. imenujemo **naslonice** (enklitike) in jih rabimo, kadar ne poudarjamo zaimka. Prvotna tožilnikova oblika v ednini: me, te, se, ki je sedaj naslonjena (enklitična), se je ohranila še za predlogi v neenklitični rabi; n. pr. Ti za me, jaz za te, Bog za vse. (N. pr.) Le na se sme zanašati se človek. (Cegn.)« (Breznik 1916, 96), pri tem pa dodaja, da se predlog in naslonka v teh zvezah pišeta narazen le takrat, ko je zaimek poudarjen, drugače skupaj (*zame, zate, nase, ...*). V zvezi z naslonskimi oblikami zaimkov opozori tudi na samostalnike (pristavke), ki jih naslonka krepi oz. v zanikanih stavkih zanikuje: *Kdo ga ne pozna suhotnega dijaškega življenja slovenskega mladeniča!; Ni ga lasu na glavi več* (prav tam, 98). Na naslonsko rabo opozori tudi pri predlogih: »Vsi pravi predlogi so s svojim imenom tesno zvezani in nimajo svojega naglasa. Tako se n. pr. (...) na gorah, pri sosedu, za hišami itd. izgovarja kot *ena beseda z enim* naglasom, tedaj: (...) nagoràh, prisosèdu, zahíšami.« (prav tam, 167). Od Škrabca očitno prevzema normo obvezne proklitichnosti pravih predlogov, da se ti ne dajo ločiti od besede, s katero so zvezani (ponovi Škrabčev primer *na zemlji in pod zemljo* ali *na zemlji in pod njo* – napačno bi bilo *na in pod zemljo*) (prav tam, 167).

Največ o naslonkah piše pri besednem redu oz. stalni stavi, kamor poleg naslonk uvršča še prilastke in prislovna določila.

»Naslonice ali brez naglasne besede v stavku so:

1. pomožni glagol v sedanjiku: *sem, si, je, sva, sta, smo, ste, so*, in navadno tudi *bi*;
2. kračja oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, mi, ti, si* itd.
3. kračja oblika prihodnjika: *bom, boš, bo* itd.« (Breznik 1916, 263).

Breznik poda pravilo o drugem mestu naslonk v stavku, nato pa navaja zglede stave naslonk v različnih povedih. Pri enostavnih povedih stojijo naslonke takoj za osebkom (npr. *Deklica se sramuje tujega gospoda*)³¹, tudi če ima le-ta prilastek ali pristavek, se naslonke stavijo za osebek, oz. prvi člen v stavku – ponovi Škrabčevo sintagmo »jemljemo vkup vse, kar gre vkup« (npr. *Deček z objokanimi očmi se mi je v srce smilil*). Nasploh naslonka stoji za prvim stavčnim členom, tudi če ta ni osebek (npr. *Dobro mu je povedal, Njivo in travnik smo mislili pokositi*) in tudi če je člen zložen (npr. *Svojega ubožnega očeta se nikar ne sramuj*). V večstavčnih povedih, oz. zloženih stavkih naslonke ohranjajo drugo stavčno mesto v primeru, ko v odvisniku naslonka sledi oziralnemu zaimku ali vezniku (npr. *Bog se usmili grešnika, ki se je izpokoril*). V glavnem stavku, ki stoji za odvisnikom, naslonka začenja stavek (npr. *Kjer se je ptica izvalila, se je tudi peti naučila, Ko bi bil vas poslušal, bi se mi zdaj dobro godilo*).

³¹ Zanimiv je tudi primer *Vodnik je bil prvi slovenski pesnik*, kjer je kot naslonka označen tudi deležnik glagola *biti*.

Pri vrinjenih stavkih naslonke začnejo drugo polovico glavnega stavka (npr. *Slovenci, ki žive po gorenji Savski dolini, so se od nekdaj odlikovali po svoji krepki postavi*). Glede razvrstitve v naslonskem nizu Breznik ne poda nikakega pravila, le našteje 30 običajnih nizov: *sem ga, si ga, ga je, sva ga, sta ga, smo ga, ste ga, so ga; sem si ga, si si ga, si ga je, sva si ga, sta si ga, smo si ga, ste si ga, so si ga; se mi je, se ti je, se mu je, se ji je, se nama je, se vama je, se jima je* (do semle je seznam popolnoma enak Škrabčevemu), *se nam ga je ... ga bom, ga boš, ga bo, se ga bom, se ga boš, se ga bo ...*. Naslonke lahko stavek tudi začnejo, ko je glagol *biti* samostojen glagol in ne pomožnik (npr. *Ali si moj prijatelj? – Sem tvoj prijatelj. – Je bog, ki vse ravna. – So še ljudje na svetu, ki imajo usmiljeno srce. – Je li to resnica?*) ali ko je v vprašalnih stavkih izpuščen *ali* (npr. *Te zebe? – Si ga videl? – Si se ga že naveličal?*). V drugih primerih naslonka ne sme začeti stavka, čeprav je to pogost primer v narodnih pesmih – temu se sodobni pesniki izogibajo (Breznik 1916, 263–64).

Do zadnje, četrte izdaje svoje slovnice iz 1934 Breznik paragraf o stalni stavi oz. o naslonkah malo spremeni. Poenostavi pojasnitev stave naslonk v enostavnih povedih (vedno po prvem členu, zloženem ali ne, osebku, predmetu ali prislovnem določilu). Opozori na romansko stavo pri zapostavljenih pridevniki tipa *Menelaj, razkačen, je drl v šotor* (po Brezniku poslovenimo v *Menelaj je razkačen drl v šotor*). Omeni tudi izpuščanje pomožnika za veznikom *in*, če ta veže dva glagola istega osebk: *Poletel je preko visokih vrhov in zginil v gozdu* (ne: *in je zginil*). Brezniku je napačno rabiti pomožnike, če ni veznika: *Svetle poti so se križale po dolini, so se vile* (prav: *se vile*). Enako se pomožnik mora izpuščati pri stavkih, ki se med seboj tesno vežejo, npr. *Prišel sem, videl in zmagal*. Pri začetnih naslonkah ne govori več o samostojni rabi glagola *biti*, temveč naslonke lahko stavek začnejo, ko se »opirajo na kako misel prejšnjega stavka«: (*Je li to resnica?*) *Je resnica*; (*Ali ga pozna?*) *Ga ne pozna* (Breznik 1934, 243–44).

V svojih drugih spisih Breznik redko kaj zapiše o naslonkah oz. po njegovem o *naslonicah*. V razpravi Stritarjev slog iz l. 1924 pa pohvali Stritarja, ki se je uprl »hrvatenju« oz. Levstikovi stavi naslonk (citira Stritarjeve zglede *Oče imel je tri sinove, Tu zagledal ga je*, katere ima Stritar sam za hrvaške in tuje, neslovenske). Pri stavi naslonk je Stritar Levstiku sledil vse življenje, uprl se ji je šele po njegovi smrti (Breznik 1967, 122). V svoji slovnici iz 1916 se je Breznik sicer najbolj posluževal Stritarjevih zgledov – Stritarjevi zgledi prednjačijo tako v oblikoslovnem kot v skladenjskem delu Breznikove slovnice (Breznik 1967, 282).

2.1.9 Slovenska slovnica (*Bajec, Kolarič, Rupel, Šolar*)

Slovnica štirih avtorjev (Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Mirko Rupel in Jakob Šolar) iz 1954 (sam sem pregledal izdajo iz 1971, ki je ponatis 2. popravljene izdaje iz l. 1964) naslonke (vsaj v skladnji) obravnava zelo na kratko.

V glasoslovju so naslonke le omenjene: »Imamo pa v govoru tudi besede, ki nimajo svojega besednega poudarka (...) To so enozložni zaimki, pomožni glagoli, prislovi, predlogi in vezniki, ki so pomensko tako povezani s prihodnjo ali prejšnjo besedo, da se naslonijo nanjo kot njen nepoudarjeni zlog; zato jim pravimo naslonke ali enklitike.« (Bajec, 29).

V oblikoslovju so naslonske oblike zaimkov sicer naštet (Bajec, 172), a so ob daljših naglasnih oblikah tudi same zapisane naglašeno (s krativci nad samoglasniki): »Pri vseh osebah v ednini, pri 3. osebi v dvojini in množini ločimo v roditelju, dajalniku in tožilniku poleg navadnih oblik tudi krajše oblike. Te so naslonke ali enklitike ali pa kratko poudarjene, kakor so zaznamovane v preglednici.« (Bajec, 173). Pravilo za rabo daljših in krajših oblik je sledeče: »Daljše oblike zaimka rabimo, kadar je zaimek smiselno poudarjen in kadar stoji za predlogi; v tožilniku navadno uporabljamo s predlogom strnjene oblike. Krajše oblike zaimka rabimo le, kadar zaimek ni poudarjen, z redko izjemo ob predlogih: živeti vrli mož ne sme za se.« (Bajec, 175). Kar preseneča, je izredno razčlenjen prikaz naveznih oblik zaimka (enozložni predlogi + tožilniki osebnih zaimkov); za predloge *čez, med, na, nad, ob, po, pod, pred, skozi, za*, v 81 različnih kombinacij s tožilniki osebnih zaimkov (Bajec, 173).

Znotraj skladenjskega dela, imenovanega *Stavek*, natančneje v poglavju *Besedni red*, podpoglavju *Stalna stava* (str. 348–349), je o naslonkah povedano zelo malo: »Sedanjiške oblike pomožnega glagola, krajše oblike prihodnjika (*bom*), pogojna členica *bi* in krajše oblike osebnih zaimkov so naslonke ali enklitike. Zanje velja pravilo, da stojé za prvim pojmom v stavku, naj bo izražen z eno besedo ali z več besedami, ki se skup jemljejo, ali s celim stavkom« (Bajec, 348). Nato je opozorjeno na romansko stavo naslonk tipa *Menelaj, razkačen, je drl v šotor* – primer je prepisan iz Breznika. Pri začetni stavi naslonk se prav tako zgledujejo pri Brezniku oz. prepišejo iz zadnje izdaje njegove slovnice (1934) – naslonke smejo stavek začeti, ko se opirajo na misel prejšnjega stavka ali začenjajo vprašalne stavke ob izpustu vprašalnice *ali*. Podan je tudi seznam 24 tipičnih naslonskih nizov, pravila za razvrstitev znotraj njega pa ni nobenega. Iz Breznika je tudi prepisano pravilo: »Če se dva glagola istega osebká tesno vežeta, se pomožnik drugega izpušča.« (Bajec, 349).

Obravnava naslonk v skladnji *Slovenske slovnice* 1964 je torej slab posnetek Breznikove. Toporišič o obravnavi naslonk v SS 1964 meni, da so navedeni le primeri (naslonskih nizov,

op. a.), brez vsakršne razlage (oz. pravil razvrstitve, op. a.), kot jo srečamo že pri Metelku (Toporišič 1982, 174). Toporišič meni tudi, da je poimenovanje stave slovenskih naslonk, češ da stojijo za prvim pojmom v stavku, slabo in da je že Škrabec zapisal bolje (naslonke stojijo za mnogobesednim prvim členom stavka) (Toporišič 1982, 175).

2.1.10 Slovenska slovnica in jezikovna vadnica (Žagar)

V jezikovnem priročniku *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica* (1996) je France Žagar, jezikoslovec in profesor slovenščine na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, poskusil strukturalno Toporišičevo slovnico iz 1976 na preprost in zanimiv način predstaviti šolarjem in dijakom.

V oblikoslovnem poglavju le našteje kratke oblike zaimkov in jih poimenuje kot naslonske (str. 217–218), bolj podrobno pa naslonke obravnava v poglavju o besednem redu oz. pri stalni stavi (str. 116–117).

Mesto naslonk je, pravi Žagar, za prvim stavčnim členom, nato pa po Toporišičevem zgledu naredi razvrstitveno tabelo naslonskega niza – prim. *Prósim, da naj bi se mi ne sméjali in Tó se ti bo poználo* sta prirejena iz Toporišiča, ostalih 7 je njegovih (pri tem ni zgledov naslonskega niza ob velelniku ali v vprašalnih stavkih). Zanimiv je sledeči odstavek: »Členek *ne* oblike *sem* ..., *bi* in *bom* ... jemlje iz naslonskega niza in jih postavlja desno od sebe. V zvezi s *sem* in *bi* je naglašen členek (in namesto *nesem* se govori *nisem*), v zvezi z *bom* pa glagol: *nísem*, *nê bom*. Pomožnik *bi* se lahko premakne ali pa ostaja na prvotnem mestu: *To mi ne bi bilo prav. To bi mi ne bilo prav*. V narečjih je lahko tudi drugačno zaporedje naslonk: v primorskih narečjih pravijo na primer **Učil se bi lahko več* (namesto *Učil bi se lahko več*), vendar to ni knjižno.« (Žagar, 116–117).

Začetno naslonko razlaga z izpustom (prvega stavčnega člena ali vprašalnice *ali/a*), nenavadno pa je, da ima naslonko na začetku povedi za izražanje tudi neke čustvene zavzetosti (Žagar, 117).

Delitve na enklitično oz. proklitično rabo ne naredi, omeni pa, da predlogi, vezniki in členki stojijo pred besedo oz. besedno zvezo, na katero se nanašajo (torej se rabijo proklitično).

2.1.11 Jože Toporišič

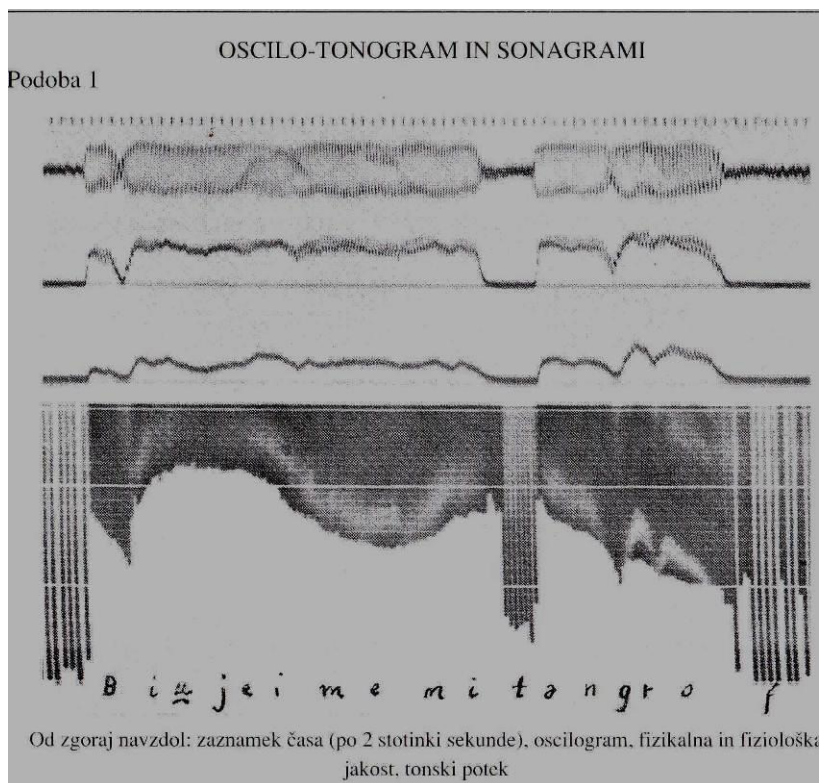
2.1.11.1 Slovenska slovnica

Toporišič naslonke obravnava v štirih delih svoje slovnice: glasoslovju, besedoslovju, oblikoslovju in skladnji.³² Pri glasoslovju in besedoslovju navaja seznama naslonk, od katerih je tisti v glasoslovju bolj popoln. Glede na naslonke v besedoslovju so v glasoslovju (Toporišič 2004, 65) te še: nikalnica *ne*, členki *še*, *tudi*, *naj*, *da mi*, prosti morfemi *ga*, *jo*, *jih*. V glasoslovnem delu se glede na besedoslovnega razlikujejo tudi sezname naslonsko rabljenih predlogov (glasoslovje ima več: *izpod*, *zavoljo*, *sredi*, *za*, *dno*, *konec*; besedoslovje ima več: *od*, *nad*, *pod*, *pred*, *z/s*, *k/h*, *v*) in veznikov (glasoslovje ima več: *ali*, *ko*, *kadar*, *vendar*, *čeprav*³³, *ne – ne*, *ne le – ampak túdi*, *ki*; besedoslovje ima več: *saj*, *če*, *kot*, *niti*, *ako*). Glavna razlika med glasoslovno in besedoslovno obravnavo naslonk pa je ta, da so pri glasoslovni obravnavi naslonke ločene na samo proklitično (vezniki, predlogi, nikalnica, členki, breznaglasnice) in proklitično ali enklitično rabo (naslonske oblike zaimkov in pomožnikov, našteje spodaj v prepisu besedoslovne obravnave naslonk), medtem ko pri besedoslovni obravnavi te razdelitve ni. V glasoslovnem delu Toporišič med proklitične naslonke uvršča še člen *ta* (*ta mláda*) in tudi nekatere breznaglasnice (pridevnike v stalnih besednih zvez tipa *dober dán*, *lahko nóč*, *sveti Júrij*), kar se Peti-Stantičevi zdi čudno, saj naj bi te pridevnike v slovenski (gl. pri Škrabcu in Murku) in v tuji slovniški tradiciji uvrščali med priložnostne naslonske besede (Peti-Stantič 2007, 426). Toporišič breznaglasnice in naslonke torej meče v isti koš³⁴: »Besede brez naglasa imenujemo breznaglasnice; ker pa se v govorni verigi naslanjajo na naglašene besede, jih po tem imenujemo tudi naslonke ali klitike (nekateri jim pravijo tudi kar enklitike).« (Toporišič 2004, 65). Toporišič je bolj naklonjen k enklitični kot k proklitični rabi naslonk, ki se lahko rabijo na oba načina: »Naslonke med dvema naglašenima besedama in brez premora na eni izmed obeh strani (prim. *Jánezu se je*

³² Čudno je to, da v stvarnem kazalu pod geslom *naslonka* ne najdemo sklica na v glasoslovju obravnavane naslonke.

³³ V oblikoslovni obravnavi označen kot le naglašen.

³⁴ V *ESJ* pa Toporišič pojma bolje opredeli. Breznaglasnica je pomensko širši izraz od naslonke: lahko označuje besedo, ki v nobenem primeru nima naglasa – torej je naslonka; lahko pa je brez naglasa le v določenih BZ (pozdravih): npr. *dober* v *dober dán*, *lahko* v *lahko nóč*.

Slika 3 – v drugem in tretjem grafičnem prikazu (od zgoraj navzdol) je razvidna naglasna šibkost naslonke je (vir: Toporišič 2004, 89)

dremálo, Bíl sem pri Jánezu) pripisujemo spredaj stoječi naglašeni besedi, tj. jih imamo za enklitike, pogoj je le, da niso predlogi, vezniki ali členki, te imamo namreč za proklitike (...)» (Toporišič 2004, 65). Avtor SS 2000 glede osamljene izgovorjave naslonk pravi: »Če nenaglašene besede izgovorimo osamljene, dobijo stavčni naglas ali poudarek (...) Poudarjene naslonke imajo ustrezni samoglasnik večinoma

kratek, nekatere pa tudi dolgega. Oboje je treba zaznamovati tudi v slovarju.« (Toporišič 2004, 64–65)

V poglavju Besedoslovje, natančneje podpoglavju Naglaševanje v besedi – poudarjanje v stavku Toporišič naslonke opiše takole (Toporišič 2004, 112–13):

Precej besed v slovenščini nima naglasa: *Bi si ga privóščili? – Udáril te je? – Ne želí príti.* Nenaglašene besede imenujemo naslonke (klitike). Če se naslanjajo na naglašeno besedo za seboj, jih imenujemo predslonke (proklitike), če na besedo pred seboj, enklitike (zaslonke). (Nekaterim so enklitike vse naslonke.) Za primer *Ga je vídel? – Vídel ga je.*

V slovenščini so naslonke nekateri predlogi, vezniki, osebne oblike glagola *biti*: *sem* in rod., daj., tož. dvojnice osebnih zaimkov, npr. *te ti te nas nam, se si se.*

Večina navadnih predlogov je nenaglašena, npr.: *brez, čez, do, iz, med, od, nad, pod, pred, z/s, k/h, v ...* Nekateri predlogi so lahko tudi naglašeni: *zaradi/zarádi, vzdôlž*; naglašeni so zlasti t. i. nepravi predlogi, enakoglasni prislovom, npr. *vřh, kràj.*

Nenaglašeni so tudi navadni vezniki: *in, pa, ter; a, saj – da, kot, če, ker.*

Med vezniškimi besedami so dvozložni tudi naglašeni: *ampak/àmpak, kajti/kájti, zakaj/zakáj, niti/níti, ako/áko, dasi/dási.* Samo naglašeni so (spet po SSKJ) vezniki *tóda, vèndar, samó, têmveč/ temvěč, mårveč/mårveč, námreč/námreč, tórej, zatórej, zató, takó, tedáj* od prirednih (očitno so močno povezani s prislovi ipd.), od podrednih pa *čepráv, četúdi, čerávno, àkopráv, àkotúdi.*

Nenaglašene so glagolske oblike *sem si je, sva sta sta, smo ste so, smo ste so; bi; bom, boš ...* in roditeljske, dajaljske in tožiljske oblike osebnih zaimkov (tudi povratnega): *me mi me, te ti te, ga mu ga, oz. je ji jo; naju nama naju, vaju vama vaju, jul/jih jima jul/jih; nas nam nas, vas vam vas, jih jim jih; se si se.* Ne naslonke dvojinske in množinske oblike so seveda naglašene, npr. *náju náma náju, nás nám nás,* prav tako tudi tožiljske navezne, npr. *za mé, té, sé, njó* itd., le da navezne oblike navadno oddajajo naglasnost predhodnemu enozložnemu predlogu, npr. *na mé – náme.*

V primerni zvezi so naslonke poudarjene (ne naglašene): *Bo šel z námi?* – *Mislim, da bo.* Ali: *Je lepó?* – *Je.* Ali: *Postávi na mízo, ne pod njó.* Kadar naglas sicer ni nič zaznamovan, za take poudarke pišemo običajna naglasna znamenja: *Bo šel z nami?* – *Mislim, da bó.* Ali: *Ali je lepo?* – *Jé.* Ali: *Postavi na mizo, ne pòd njo.* Poudarjene naslonke so, če so naglašene, večinoma kratke: *Bi šel z námi?* – *Bi.* Ali: *Šè dela?* – *Nè./Nè več.* Poudarjena *e* in *o* sta pri tem široka, pomožnik *bom* v vseh oblikah pa ima v takem primeru o ozek: *bóm.* Poudarjajo se lahko tudi nenaglašeni zlogi: *Rékel sem lípe, ne lípi.*

V Oblikoslovju se naslonke obravnava pri osebnih zaimkih – naslonske oblike zaimkov Toporišič zapiše za rodilnik, dajalnik in tožilnik vseh osebnih zaimkov (skupaj 27 oblik + 3 za povratne zaimke) (Toporišič 2004, 305). Pri opisu rabe osebnih zaimkov v drugem odstavku opiše tudi rabo naglasnih in naslonskih oblik:

Naglasne oblike uporabljamo le, če se po tem, kar zaznamujejo, vprašuje (a), če so v protistavi ali v prirednem oz. pristavčnem odnosu (b) in pogovorno (c), sicer pa naslonske (zadnje se ne morejo rabiti ob predlogih):

a) *Koga si srečal na cesti?* – *Njó.*

b) *Kakor ti meni, tako jaz tebi.* (Df) – *Ko stopi bolj v leta, bo spredvidela, da to, kar je vezalo mene in njo, ni bila prava ljubezen.* (T) – *Pisal je materi, očetu in meni.* – *Meni, mladi deklici, neporočeni materi.* (P) – *Za mé, za té veselja ni, ves svet me žalosti.* (lj)

c) *Nande, verjemi ti meni, da so onile rokovnjači.* (Jj)

Oblike *náme, náte, náse* ipd. so danes bolj v rabi kot *na mêne, na têbe, na sêbe*, te pa bolj kot *na mé, na té, na sé* itd. (Toporišič 2004, 307)

Toporišič omeni še izražanje svojilnosti z dajalnikom naslonskih oblik (Prešeren; *So črni lasje mi in črne oči*), kar je stilno zaznamovano. Dajalnik naslonskih oblik se rabi tudi za čustveno obarvanje sporočila (*Kar tiho mi bodi o sladki poeziji; Da si mi zdrav!; Kaj se mi pa cmeriš!?*; *A ti/vam ni šel ravno tja, kamor se ne sme!*). Omeni še naslonski tožilnik, ko glagolu spreminja prvotni pomen oz. nastane frazem (*Polomil si ga, dragi moj!; Ucvrl jo je, kar so ga nesle noge*) (Toporišič 2004, 307–308).

Ob obravnavi v glasoslovju, besedoslovju in oblikoslovju Toporišič naslonke bolj podrobno opiše v poglavju Skladnja. V razdelku Jakostna izrazitost oz. podrazdelku Vrste jakostne izrazitosti besed so **naslonke** (1) opisane kot nasprotje **normalno naglašnim besedam** (3). Nasprotje med njimi “*je prva razlika, ki povzroča jakostno neenakost stavčnega slušnega gradiva.*” (Toporišič 2004, 540) Drugi dve od štirih vrst jakostne izrazitosti so **oslabljeno naglašene besede** (2) (npr. levi prilastki), med katere spadajo tudi onenaglašenske (oz. breznaglasnice tipa *dober dán*), in **poudarjene besede** (4). V povedi vrste jakostne izrazitosti izrazimo s številkami: *Nášo² baráko³ je¹ zamêdlo³* ali npr. *Nášo⁴ baráko³ je¹ zamêdlo³*, če je poudarjena prva beseda. Jakost št. 1 in 3 dobi beseda iz slovarja, jakost št. 2 prinaša besedi skladenjska vloga, jakost št. 4 pa je odvisna od želenega poudarka. “*Jakost 2 in 3 je določena z naglasnim mestom, jakost 1 z odsotnostjo naglasnega mesta, jakost 4 pa je nevezana na naglasno mesto. Zato lahko poudarjamo tako naglašene kakor nenaglašene*

besede.” (Toporišič 2004, 541) Glede naslonk Toporišič omeni primer, ko naslonka dobi naglas od izpuščene besede: $Si^1 si^1 ga^1 sposódi^3?$ → $Si^1 si^1 ga^3?$, kar lahko še poudarimo v $Si^1 si^1 ga^4, povej^3!$ Toporišič pravi, da to moramo ločiti od pravega poudarjanja.

V razdelku Besedni in stavčni red oz. podrazdelku Stilno nezaznamovani besedni red se Toporišič loti opisovanja zaporedja naslonk v naslonskem nizu in njegovega mesta v stavku. To sta tudi dve izmed četverih meril besednega reda v enostavčni povedi (1. aktualnočlenitveno [izhodišče–jedro/tema–rema], 2. besednozvezno [pri-/podrednost SZ], 3. mesto prostih naslonk, 4. zaporedje v naslonskem nizu). V stalni oz. stilno nezaznamovani stavi npr. povratna naslonke *se* oz. naslonski niz vedno stojijo za prvim stavčnim členom (razen, če gre za poudarjanje). Tudi v **naslonskem nizu** se vrstijo po določenem redu (Toporišič 2004, 671):

1. vezniška beseda – V (če gre za odvisnik), 2. naklonski členek – N *naj*, 3. glagolske naslonke pomožnika *biti* – G_1 , če se začenjajo s *s-* (npr. *sem, si* itd.) oz. če gre za *bi*, 4. povratne oblike – P *se – si – se*, 5. nepovratne zaimenske dajalniške oblike – Z_1 (npr. *mi – ti – mu/ji – nam – nama* itd.), 6. zaimenske tožilniške oblike Z_2 (npr. *me – te – ga/jo – nas – naju* itd.), 7. zaimenske roditeljske oblike – Z_3 (iste kot pri 6., le *z je* namesto *z jo*), 8. glagolske naslonke s korenom *bo* (npr. *bom, boš, bo* itd.) ter naslonka *je* – G_2 , 9. nikalni ali kak drug členek – Č (vendar so zveze *ne bó* itd., *nê bi*, ter *ní* naglašene tako, kot je zaznamovano).

V simbolih izraženi naslonski niz zgleda takole: $VNG_1P_1P_2Z_1Z_2Z_3G_2\check{C}$ (P_1 = povratni zaimek *si*, P_2 = povratni zaimek *se*). Naslonski niz ne nastopa vedno v celoti, a zaporedje sestavin ostaja nespremenjeno (razen v že naštetem primeru, ko si nikalnica podredi pogojnik ali prihodnjik). Naslonski niz je lahko enklitičen/zaslonski (*Smejál se mi je*) ali proklitičen/predslonski (*Se mi je smejál?*). Oba niza si lahko tudi sledita: *Povédal sem mu, da so se mi še smejáli.*

Nato Toporišič v preglednici (slika 4) prikaže še nekaj zgledov naslonskih nizov (glede na stavbo v stavku: med naglašena besedama, na koncu, na začetku, v zvezi treh nizov: za naglašeno + pred naglašeno besedo):

	V	N	G ₁	P ₁	P ₂	Z ₁	Z ₂	Z ₃	G ₂	Č	
<i>Prósi,</i>	<i>da</i>	<i>naj</i>	<i>bi</i>		<i>se</i>	<i>mu</i>				<i>ne</i>	<i>smejali.</i>
<i>Míslí,</i>	<i>da</i>				<i>se</i>	<i>ji</i>		<i>je</i>			<i>ní treba učiti</i>
<i>Míslim,</i>	<i>da</i>				<i>se</i>	<i>ji</i>				<i>že</i>	<i>spí.</i>
<i>Povêj</i>						<i>mu</i>	<i>jo</i>			<i>še</i>	<i>ênkrat.</i>
<i>Učil</i>							<i>jo</i>	<i>je</i>	<i>je.</i>		
<i>Privóščil</i>			<i>si</i>	<i>si</i>	<i>se</i>						<i>smejati.</i>
<i>Tó</i>					<i>se</i>	<i>mu</i>			<i>bo</i>	<i>pa</i>	<i>rés poználo.</i>
	<i>Ali</i>		<i>si</i>	<i>si</i>							<i>tó izmíslil?</i>
				<i>Si</i>							<i>sí?</i>
		<i>Si</i>	<i>si</i>		<i>se</i>						<i>smíllil?</i>
<i>Míslil</i>			<i>sem</i>	<i>si,</i>							
	<i>da</i>		<i>bi</i>			<i>jim</i>	<i>jih</i>			<i>ne</i>	<i>vrnil.</i>
<i>Míslil</i>			<i>sem,</i>								
	<i>da</i>										<i>nè bi šél?</i>

Slika 4 (Toporišič 2004, 671)

V omenjeni razdelitvi je predvsem stava zaimenskih naslonk, tj. prednost dajalnika pred tožilnikom in znotraj tega prednost druge in prve osebe pred tretjo, pomanjkljivo opisana.³⁵

O **mestu naslonk** oz. naslonskega niza **znotraj stavka** Toporišič kar obsežno poroča (na 2 straneh). Mesto, ki ga znotraj stavka zavzema naslonka, je odvisno od vrste naslonke (1. predlog in nikalnica, 2. veznik, 3. členek, 4. prosti naslonski niz) (Toporišič 2004, 674–676):

1. Predlog in nikalnica stojita pred besedo ali BZ, na katero se nanašata: *Simon je zakoračil proti* durim; *Tebi se pa še ne mudi* ženiti.

2. Veznik stoji pred tistim delom sporočila, ki ga spravlja v zvezo z drugim, tj. pred spremljevalcem priredja oz. na začetku odvisnika: *Sedeli smo za mizo in smo čakali*; *Pravi, da se mu dobro godi*. Posebnost je veznik *pa*³⁶, ki lahko stoji tudi sredi dela sporočila, ki ga uvaja: v srcih *pa* smo bili stari.

3. Členek stoji pred tistim, na kar se nanaša: *To je pač* res; *Nikakor* vas nisem hotel žaliti; *To se lahko zgodi prav* vsakomur, *tudi* tebi (pastavčni členki in členki, ki stojijo za svojo nanašalnico, niso naslonski: *Tako je bilo, žal*; *Jaz tudi* ne verjamem vsega).

Besedni členki *tudi*, *še*, *že*, *celo*, *posebno* in podobni se lahko pojavijo skoraj na vseh položajih v stavku, pač glede na to, na kateri stavčni člen se nanašajo, npr.: *Tudi* naša Marjeta gre jutri na izlet, *Naša Marjeta tudi* gre jutri na izlet, *Naša Marjeta gre tudi* jutri na izlet itd.

³⁵ Največ konstruktivnih pripomb o obravnavi naslonk v SS 1976 je imel Janez Orešnik (gl. poglavje Janez Orešnik).

³⁶ Toporišič ne omeni, da gre tu seveda za protivni veznik *pa* 'toda' – vezalni *pa* nima posebnosti v stavi in se obnaša kot ostali vezniki.

4. Prosti naslonski niz stoji:

a) za prvim "samostojnim" stavčnim členom (tudi povedkovim prilastkom), najsi bo ta gol, zložen ali stavčen – pri povedkih iz sestavljenih glagolskih oblik naslonke stojijo za deležnikom ali povedkovim določilom (primeri so vzeti iz Cankarjeve črtice Sveto obhajilo iz 1910):

1. *Petéro nas (osebek) **je** ...*
2. *Sedéli (deležnik zloženega povedka) **smo** ...*
3. *Spočetka (prislovno določilo) **smo se** ...*
4. *Najstaréjši sêstri (logični osebek) **je** ...*
5. *V srcih (prislovno določilo ozira) **pa smo** bili stari.*
6. *Kadar so se zunaj oglasili koráki (prislovno določilo časa), **smo se** ...*
7. *Zeló (prislovno določilo mere) **smo** ...*
8. *Pred dôbro úro (prislovno določilo) **se je** ...*
9. *»Kmálu se vrnem!« (dobesedni navedek) **je** rekla./ »Kmálu,« **je** rekla, »**se** vrnem«.*
10. *Máti (osebek) **se nas je** bala.*

b) za vrivkom: *Zunaj, mislim, da pred sosedovo hišo, **je** zacvilil pes.*

c) v povedi, ki je sestavljena iz več stavkov, povezanih z vezniki, stoji veznik pred naslonkami: *Sedeli smo za mizo **in smo** čakali, Sama je najbrž že večerjala, **pa se ji ne** mudi s kruhom, Takoj **da se** povrne, je rekla* (odvisni govor). Veznik pa ne stoji na začetku prirednega dela, če je kaj v protistavi: *Janez se dobro uči, Miha **pa je** bolj površen*. Tudi za veznikom *in*, ko ta nadomešča sklepalni *pa*, in ko se kaj sooči, ni naslonk: *Večerilo se je **in** zvečer **je** treba še večerje, Svoj dnevnik je sežgala še tisti dan in za fanti se ni več drznila obračati oči*. Če je poved iz več stavkov brez veznikov, naslonke sledijo prvemu stavčnemu členu teh stavkov: *Koráki **so** utihnili, spoglédali **smo se** molče; očí **so** bile solzne, ústne **so se** tresle*.

č) na začetku povedi ali stavka stojijo proste naslonke le takrat, če sta pred njimi izpuščena vezniška ali naglašena beseda ali BZ, za katerima naslonke sicer lahko stojijo: ***Si** brala novo pesniško zbirko?* (= Ali si ...); *Le hitro pojdi, **je** daleč* (= pojdi, ker je ...); ***Se** bo nadaljevalo (tó/razpráva/článek); **Se** priporočamo* (Tudi za prihodnjič). Sem gre za silo še ***Je** znala obljubit, **je** znala odreči* (Urška), če odmislimo Prešernovo pesniško svobodo.

V podrazdelku Stilno zaznamovani ali subjektivni red je opisan tudi delež razporejanja naslonk pri doseganju takega reda. Da bi z naslonkami dosegli stilno

zaznamovano stavo, lahko spremenimo njihovo mesto v stavku ali pa njihovo zaporedje v naslonskem nizu. *Le tujcem sreče svit se v Krajni žari; Janez bi naj šel po nevesto.*

Od svoje prve slovnice iz 1976 pa do zadnje dopolnjene izdaje iz 2004 je Toporišič obravnavo naslonk malenkostno spreminjal. V glasoslovni obravnavi je dodal proste morfeme za frazemsko rabo in navezne oblike zaimka tipa *náme*, *nánjo* poimenoval »nenaglasne« – v '76 jih imenuje še »priložnostno enklitične«. Obravnava v besedoslovju ostane enaka. V oblikoslovju pri okolju rabe naglasnih oblik doda protistavo in pristavčni odnos in doda le en primer, za naslonske oblike pa še pove, da se ne morejo rabiti ob predlogih. Znotraj skladnje obravnava naslonk prav tako ostane enaka, le število zgledov v tabeli se poveča (z 11 na 14, pri čemer sta dva dodatna zgleda s povratnimi naslonkami, en pa z naslonkami ob velelniku). Največ dopolnitev k obravnavi naslonk v slovnici je med obema izdajama prispeval Janez Orešnik, Toporišič pa jih v SS 2000 ali v katero prejšnjo izdajo ni vključil.

2.1.11.2 Nova slovenska skladnja

V svoji monografiji *Nova slovenska skladnja* o naslonkah piše v poglavju Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku. Po uvodnih besedah o pomanjkljivi študiji besednega reda v slovnici štirih iz 1964 (Bajec, Kolarič, Šolar, Rupel) ga razdeli na stilno nevtralno stavo (le-ta sestoji iz proste in stalne stave) in na stilno zaznamovano stavo.

Prosta stava je prisotna pri zaporedju stavčnih členov, kot so osebek, povedek, predmet in prislovno določilo, in pri nekaterih priredjih³⁷, odvisna pa je predvsem od členitve po aktualnosti (izhodišče/tema – jedro/rema), kjer je prejemniku sporočila že znano izhodišče postavljeno na začetek stavka, nova informacija pa kot jedro zavzema zadnje mesto v stavku (izjema so dopolnjevalna vprašanja, kjer je ravno obratno). **Naslonke** so obravnavane znotraj stalne stave³⁸, saj so med tistimi skladenjskimi gradniki, ki **se** venomer same ali v nizu **pojavljajo na drugem mestu v stavku**³⁹. Pri prejšnjih obravnavah naslonk pohvali velik

³⁷ Stava ni prosta pri priredjih, ki izražajo pomenske odnose kot npr. vzrok-posledica, zdajšnje-poznejše dejanje, ... (*Odprl sem vrata na teraso in stopil nanjo.*).

³⁸ Znotraj stalne stave tudi razporeditve prilastka in njegove odnosnice.

³⁹ Drugo mesto v stavku pomeni takoj za prvim stavčnim členom in ne za prvim pojmom, kot nerodno ugotavlja Slovenska slovnica 1964. Seveda gre tu za to, da se naslonke ne vrivajo med morebitne besedne zveze pridevnika in samostalnika na začetku stavka, kar je prvi lepo opisal Murko, nato Škrabec, pravi Toporišič.

delež Metelka, Škrabca in predvsem Murka. Znotraj naslonskega niza so glagolske sedanjiške naslonke pred zaimenskimi, le *je* (3. os. ed. gl. *biti*) je za njimi. Med glagolske in zaimenske naslonke se vrivata povratni *se* in *si*. Pomožnik *bi* je vedno pred zaimensko naslonko, *bom* pa vedno za njo. Veznik je vedno na začetku niza, sledi mu *naj*, predlog je na koncu, pred njim je *bil*, dajalniške naslonke pa so vedno pred tožilniškimi. Kar se tiče drugega mesta naslon(s)k(ega niza) v stavku, te v zloženem stavku stojijo takoj za vezniškimi besedami (*Rekel sem mu, da se bo stvar slabo končala*), stojijo pa tudi takoj za vprašalnimi členki (*Ali si videl, kako se je pognal v boj?*). Kadar je odvisni stavek pred glavnim, se glavni začenja z naslonko (*Čeprav sem vse vedel, mu marsičesa nisem mogel povedati*) – to potrjuje pravilo drugega mesta v stavku, saj se postavijo za prvi (tukaj v cel stavek razviti) stavčni člen.

Naslonka lahko nastopi tudi na prvem mestu v stavku, a po Škrabčevih besedah le, če je prvi člen izpuščen ([Urška] *Je znala obljubit*, [Urška] *je znala odreči*). Škrabec je v nasprotju z Murkom grajal primere kot *Se kralj Matjaž oženil je* ali *Bil je imeniten grof*, saj nobena sestavina ni izpuščena. Zadnji primer Toporišič razlaga z naglašenostjo deležnika *bil*, v drugih primerih, ko ne gre za izpust, pa opozarja na stilno zaznamovano rabo. Naslonke/naslonskega niza na drugem mestu v stavku ni tudi, če je podrednost pretrgana z vrivkom⁴⁰ kot v primeru *Drug konj, se ve, bi te brcnil* (čeprav je vrivek lahko tudi za naslonkami: *Drugi konj bi te, seve, brcnil*).

Pri podpoglavju Posebne zanimivosti (str. 177) Toporišič našteje tudi nekaj takih zanimivosti, ki se tičejo naslonk. Naslonka lahko nastopi tudi na videz tretjem mestu v stavku, če se rabi skupaj z nepravim prislovnim veznikom *zakaj*: *Zakaj si danes tako vesel? Vesel sem, zakaj (= ker) po dolgih letih sem prejel pismo od mojega prijatelja*.⁴¹

Glede spremembe razvrstitve v naslonskem nizu in posledične pomenske spremembe Toporišič navaja Murkova primera: *Ali ni je še prineslo* (*ali* je trdilen, protivni veznik); *Ali je še ni prineslo* (*ali* je nikalen, vprašalni členek). Različna stava nenaglašenega protivnega veznika *pa* se odraža tudi na pomenski ravni: *Vsi so prišli na sestanek, Tone pa je ostal doma* (vsebinsko nasprotje med stavkoma) proti *Mimo mene si šla, pa te nisem spoznal*⁴² (vsebinskega nasprotja med stavkoma ni).

V stilno zaznamovani stavi naslonk Toporišič navaja Murkove in Škrabčeve primere: *Tam*

⁴⁰ zvalnik, medmet ali vrinjeni stavek

⁴¹ Običajna pa je stava naslonke v sopomenskem stavku z veznikom *ker*: *Vesel sem, ker sem po dolgih letih prejel pismo mojega prijatelja*.

⁴² Če *pa* zamenjamo s kakim drugim protivnim veznikom: *Vsi so prišli na sestanek, a Tone je ostal doma; Mimo mene si šla, a nisem te spoznal*.

Turkom je napijala; Moj se brat ženi (naslonka med prilastkom in odnosnico), sam dopiše še nekatere primere iz Milčinskega (iz *Tolovaja Mataja*): »*Ostani pri meni,*« *mu je prigovarjala,* »*za prvega mi boš služabnika in svetovalca!*«. Če bi Škrabec bral Milčinskega, se mu vrivanje naslonk med prilastek in odnosnico ne bi zdelo hrvaško, pravi Toporišič (str. 180). Omeni še zapostavljen veznik *da* v predmetnih stavkih, uvedenih z vprašalnim zaimkom ali prislovom: *Ne vem, kje da je bil*. Razlaga ga z opustom zaimka *to*.

V poglavju *Stilistika skladenjskih pojavov* Toporišič bolj natančno določi mesto naslonk v stavku in njihovo razporeditev znotraj naslonskega niza: »Naslonke imajo v stavčni strukturi stalno mesto: t.i. predslonske, tj. predlogi in vezniki, menda večinoma tudi členki, so neposredno pred zvezo, na katero se nanašajo; prosti naslonski niz (ali je enklitičen?) pa stoji na drugem mestu elementov primarne stavčne strukture, tj. takoj za osebkom, predmetom, prislovnim določilom ali za prvo naglašeno frazo povedka.« (Toporišič 1982, 192–193). Nato poda še pravilo razporejanja v naslonskem nizu, ki pa je enako kot v njegovi SS 2000.

2.1.12 Vlado Nartnik

Vlado Nartnik se v svojem članku *Klitike in vezanje stavkov* (1981) naslonk in naslonskih nizov loteva v drugačni luči, saj se dotika predvsem ritma, ki ga naslonke oz. naslonski nizi ustvarjajo v besedilu. Pri zaimenskih naslonkah govori tudi o ničti naslonki $\emptyset$, ki naj bi bila prisotna v imenovalniku; npr. *ôna njé njěj njó – $\emptyset$ je ji jo*. Trdi, da so v imenovalniku ničte vse zaimenske naslonske in da zgradbe stavka ne motijo preveč, saj je osebek razviden iz sopostavljene glagolske naslonke: *Dál $\emptyset$ jo je vkováti v veríge* (razen pri glagolski naslonki *bi*, kjer osebek ni razviden: *Dál $\emptyset$ bi jo vkováti v verige*). Nekatere naslonke v povedi so izpuščene, eliptične (označuje jih z oklepaji): *Še prēj pa $\emptyset$ jo je dál vkováti v veríge in vréči () v grájsko vózo, šêkastega psíčka pa $\emptyset$ je spódil z gradú*. Glede na položaj v stavku Nartnik loči tri vrste nizov: **prinizi** stojijo za prvim stavčnim členom (*Oče in mati sta mu že davno umrla*); **sonizi** nastanejo tako, da se veznik loči od priniza in postavi pred prvi stavčni člen – tako je naslonski niz na tretjem mestu v stavku (*Zeblo me je pa tudi lačen $\emptyset$ sem bil*); **prednizi** so najbolj značilni za stavke sredi povedi (*Radovednost, kdo je v hiši, jo je prignala na obisk*). Po splošni analizi Nartnik ugotavlja, da prinizi stavke odmikajo, sonizi stopnjujejo, prednizi pa sestavljajo. Ob zgoščevanju in urejenem ponavljanju teh nizov se lahko ustvari ritem, ki je značilen za jezik nekega pisca, npr. Ivana Cankarja:

Tako **je** mislil Jernej **in je** vstal, otepel **si je** steljo s črne pogrebne suknje **in se je** napotil v hišo. Tam **si je** slekel suknjo, zlezel **je** na zapeček **ter si je** nabasal pipo. Čudoma **je** minila vsa potrlost: smehljal **se je** in oči **so** mežikale pod košatimi obrvmi. (Hlapec Jernej in njegova pravica 1907)

V tem primeru vezniško vodena predniza *in ø je ...* ter *in ø se je ...* v prvi povedi sledita in se hkrati protipostavljata prostima prinizoma *...je* ter *...ø si je*, pri tem pa sta pomensko blizu izrazoma *doklèr ø ní ...* oziroma *in () se () nató...* Ta dvojna protistava se v drugi povedi strne tako, da predniz *ter ø si je...* s pomenom *in () si () naposled...* sledi samo drugemu prinizu *...ø je*, vendar je vsaj glasovno bližji, „se rima“ s prvim prinizom, prim. *Tàm ø si je slekel suknjo ...ter ø si je nabasal pipo*. Nartnikovo raziskovanje naslonk in njihovih nizov je torej temeljilo predvsem na ugotovitvah o naglasu in ritmu visokega knjižnega jezika.

V svojem drugem članku o naslonkah Stava zaimkov v klitičnih nizih (1987) Nartnik dopolnjuje slovensko slovnico na področju, ki ga omenja naslov stavka. S primeri najprej dokaže, da se dajalniške zaimenske naslonke ne nujno razvrščajo pred tožilniške in rodilniške, kot se trdi v Toporišičevi slovnici. Navede primera, ki dopuščata razvrstitev rodilnik – dajalnik (*Otroka sta nama preskrbljena, ni **me jima** več treba*) in dajalnik – rodilnik (*Res, prijatelj, ni **mi jih** treba*). Ugotovi, da na razvrstitev zaimenskih naslonk v teh primerih vpliva oseba zaimka in ne njegov sklon – zaimka prve osebe *me*, *mi* se postavljata pred zaimka tretje osebe *jima*, *jih*. S ponazoritvijo iz Prešernove pesmi *Nezakonska mati* ugotavlja, da naravna razvrstitev zaimenskih naslonk v nizu poteka od druge (sozvalne) preko središčne prve (samozvalne) do tretje (nezvalne) osebe. Niz zaimenskih naslonk⁴³ v slovenščini poteka takole:

2. → 1. → 3. oseba

ø – si – ti – mi + ji + jo + je

in se vklaplja v širši niz drugih naslonk na mesto, ki je zaznamovano s tremi pikami:

da naj bi ø ... je bó

da naj bi ø sem ... bóm

da naj bi ø si ... bóš

da naj bi ø ste ... bóste

⁴³ Tu je navajen za oblike ženskega spola, tudi moške bi seveda bile možne: **ø – si – ti – mi + mu + ga + ga**.

»Ničta klitika namreč pri spregatvi pritegne še oslabele oblike glagolske klitike *je* tako, da se ničto vodeni del klitičnega niza razcepi v imenovalniško glavo $\emptyset$ in ter odvisno nadaljevanje In hkrati s tem tudi zaimkovno-glagolsko homonimijo *je – je* zamenja glagolsko-zaimkovna homonimija *si – si*. V teh dveh homonimijah prav tako tiči dovršen del razlage za kar sedmerno stavo zaimkov v klitičnih nizih.« (Nartnik 1987, 69)

Nartnik torej trdi, da stava zaimenskih naslonk v ugotovljenem nizu in pomaknjena stava oblike 3. os. gl. *biti (je)* privede do homonimij (bližnjih glasovnih ujemanj), kot jih vidimo v naslednjih primerih⁴⁴:

(zaimek) (glagol)
 ↓ ↓
*Toda lepota, kolikor **je je** ostalo, je nepotrebna.*

(glagol) (zaimek)
 ↓ ↓
*Čudim se, da **si si** zapomnil moje ime.*

2.1.13 Janez Orešnik

Jezikoslovec in akademik Janez Orešnik (ki je v slovensko jezikoslovje vpeljal prijeme naravne skladnje) je v članku O desnem izpustu proklitično-enklitičnih naslonk iz 1985 slovensko slovnico dopolnil s pravili o izpuščanju ponovljenih naslonk oz. naslonskih nizov v povedih. Toporišič v izdaji SS 2000 njegovih ugotovitev ni upošteval.

V povedi *iskal sem jih in kmalu nato sem jih srečal*, se ponovljeni naslonski niz *sem jih* na desni strani lahko izpusti: *iskal sem jih in kmalu nato srečal*. Desni izpust se tiče naslonk, naštetih v glasoslovnem delu Toporišičeve slovnice 1976, Orešnik pa dodaja še *naj*. V članku Orešnik ne razpravlja, ali je »izpust "udoben" način govorjenja ali resničen skladijski potek« (Orešnik, 145).

Orešnik desni izpust določi s pravili:

1. ponovljeni proklitični niz se lahko izpusti le v celoti:; *se mu vrti in se mu blede* → *se mu vrti in se mu blede* (* *se mu vrti in se blede*/* *se mu vrti in mu blede*), enako je s posamičnimi naslonkami: *iščem ju in ju kmalu nato srečam* → *iščem ju in kmalu nato srečam*;
2. če je ponovljen le del proklitičnega niza, se ne izpušča ničesar: *se nama vrti in se naju loti*

⁴⁴ Primera vzeta iz korpusa Nova beseda.

mrzlica → * *se nama vrti in naju loti mrzlica*/* *se nama vrti in loti mrzlica*.

Izjeme od 2. pravila so naslednje (3.–5.):

3. Če ponovljeni niz vsebuje *naj*, *bi* ali oblike pomožnika za preteklost ali prihodnost, se te naslonke lahko izpustijo, ampak le vse izmed naštetih hkrati: *naj bi se mi vrtelo in naj bi se mi bledlo* → *naj bi se mi vrtelo in se mi bledlo* (* *naj bi se mi vrtelo in bi se mi bledlo*/* *naj bi se mi vrtelo in naj bi mi bledlo*). Prav tako ne moremo izpustiti katere od drugih naslonk (v tem primeru *se* in *mi*): * *naj bi se mi vrtelo in naj bi mi bledlo*/* *naj bi se mi vrtelo in naj bi se bledlo* (slednji primer bi lahko bil sprejemljiv, a pomen izhodiščne povedi bi se spremenil). V skladu s 1. pravilom lahko izpustimo cel niz v celoti: *naj bi se mi vrtelo in bledlo*.

4. Če je v ponovljenem nizu vsaj ena izmed zgoraj naštetih naslonk (*naj*, *bi* ali oblika pomožnika za preteklost ali prihodnost) ter trpna *se* ali povratna *si*, se lahko hkrati z naštetimi izpusti tudi *tak se* ali *si*, ni pa nujno: *bi se ti reklo in bi se te vprašalo* → *bi se ti reklo in se te vprašalo*/* *bi se ti reklo in bi te vprašalo*. Samo *se* se ne da izpustiti: * *bi se ti reklo in bi te vprašalo*. Drug primer: *dovolili ste si in ste si tudi prizadevali* → *dovolili ste si in si tudi prizadevali*. Samo *si* se ne da izpustiti: * *dovolili ste si in ste tudi prizadevali*. Če ne gre za ponovitev, ampak za dve različni naslonki iz našteje skupine, se *se* ne da izpustiti: *kokoš se je že kuhala in se bo še pekla* → * *kokoš se je že kuhala in bo še pekla*.

5. Če v ponovljenem naslonskem nizu ni naštetih naslonk (*naj*, *bi* ali oblika pomožnika za preteklost ali prihodnost), se ponovljena *se* ali *si* lahko izpustita: *se vama reče in se vaju pohvali* → *se vama reče in vaju pohvali*.

6. Če je ponovljeni niz enklitičen, izpust ni dovoljen: *vrtelo naj bi se nam in bledlo naj bi se nam* (vsak izpust v desnem nizu bi bil neslovničen).

7. Desni izpust je poljuben, oz. ni obvezen. Drugače je pri naglasnicah: (*Janez se mora obvezno izpustiti*): *Janez vstane* in *Janez se umije*.

V zvezi s 6. pravilom Orešnik poda pomembno opombo: »Če je res, da se ponovljenih enklitik ne da izpustiti, se ponuja naslednja možna razlaga dejstva, da se v slovenščini uveljavlja težnja po spreminjanju enklitik v proklitike: proklitike so boljši jezikovni znaki kot enklitike. Prednost proklitik je v tem, da so skladenjsko gibčnejše od enklitik (saj ponovljene lahko včasih izpustimo). – Spreminjanje enklitik v proklitike poznamo tudi iz drugih jezikov, npr. iz makedonščine.« (Orešnik 1985, 147)

Da Orešnik v slovenščini opaza bolj proklitično kot enklitično vedenje naslonk, je jasno tudi iz njegovega kratkega članka, objavljenega leto poprej (1984) Slovenske

breznaglasnice se vedejo predvsem kot proklitike.

Tu Orešnik misli na naslonke⁴⁵, ki jih Toporišič v *Slovenski slovnici* 1976 uvršča med proklitične ali enklitične naslonke, to so zaimenske in povratne naslonke ter naslonke pomožnega glagola. Te se obnašajo predvsem proklitično, saj silijo k položaju pred naglašeno besedo. Popolnoma so proklitične naslonke v stavkih iz samega naslonskega niza (*Si si ga*), za podrednimi vezniki in *naj* (*kot da bi se ga nalokal*), v odločevalnih vprašanjih (*ali/a/mar/kaj si se udaril?*). K proklitičnosti težijo tudi v položaju za prirednimi vezniki razen *pa* (*in se ni več drznila za fanti*) in pred edino naglašeno besedo v stavku (*se bo nadaljevalo; se priporočamo; je daleč; je znala obljubit*). Sicer enklitične naslonke po vrivkih ali v položaju pred stavčnim stavčnim členom postanejo proklitične (*zunaj, mislim, je zatulil pes; »kmalu se vrnem«, je rekla*).

Za obravnavo slovenskih naslonk je zelo pomemben članek O naslonskem nizu v knjižni slovenščini (1986), v katerem Orešnik k Toporišičevi obravnavi naslonk (skladenjskega dela SS 1976) doda nekaj ugotovitev o naboru naslonk v naslonskem nizu in njihovi razvrstitvi.

Iz naslonskega niza izloča nekatere naslonke, ki nenaglašene lahko stojijo tudi drugod v stavku in so največkrat naslonskemu nizu le sosedne: nikalnica *ne* (*ne kupuj si ga*), naslonski vezniki, ki lahko stojijo ločeno od niza (*in/ker/da JANEZ si ga lahko kupi*). V niz bi Orešnik vključil protivni *pa* in poudarjalni členek *da*.

V razpredelnici pri tožilniških naslonkah (označene z Z_2) manjkajo njene zanikane variante kot premi predmet: (*Janez naj bi Micki ne učil hčerke matematike* →) *Janez naj bi **je_{Z2}** **je_{Z3}** ne učil* ali (*Ne rešuj Micke te nesreče!* →) *Ne rešuj **je_{Z2}** **je_{Z3}***. Pri roditeljskih naslonkah (Z_3) manjka potencialna tožilniška naslonka oz. drugi predmet v tožilniku: (*Janez sprašuje Micki hčerko matematiko* →) *sprašuje ji jo jo*. Skratka – v enem nizu sta možni tudi dve tožilniški ali dve roditeljski naslonki – od tega leva vedno zaznamuje živega nosilnika, leva pa neživega!

Po Orešniku glagolske naslonke⁴⁶ stojijo pred zaimenskimi zaradi stilno nevtralnega stavčnega besednega reda (*Oče tepe sina*). Vrstni red zaimenskih naslonk dajalnik – tožilnik – roditeljski naj bi prav tako izviral iz stilno nevtralnega stavčnega reda: *Janez uči Micki hčerko*

⁴⁵ Poimenuje jih še z izrazom *breznaglasnice*.

⁴⁶ Poimenuje jih sicer kot *obglagolske* naslonke.

matematike → *Janez naj bi ji jo je učil.*⁴⁷ Vrstni red glagolskih naslonk narašča sorazmerno s količino vpliva naslonk na glagol – *naj* na glagol ne vpliva; *bi*, *sem* glagol omejuje na deležnik na *-l*, povratni naslonki *se/si* glagolu določata način in/ali pomen.

Nato skuša razložiti mesto glagolske naslonke *je* in prihodnjiškega pomožnika, ki je glede na ostale oblike pomožnika gl. *biti* drugačno (zadnje). Berneker v svoji monografiji 1900 pojav skuša razložiti s poznim krajšanjem *je* in prihodnjiškega pomožnika, Orešnik pa se tudi odloči za zgodovinsko razlago. Domneva, da so prav vse oblike pomožnika gl. *biti* bile prvotno naglašene in da so stale za naslonskim nizom, sestavljenim iz zgolj zaimenskih naslonk. Prvotna stava glagolskih naslonk je danes razvidna iz zanikane oblike, ki je naglašena: *Janez jih ni videl; Oni jih niso videli; Janez jih ne bo videl; Oni jih ne bodo videli.* S prilikovanjem naslonskemu nizu glede na naglas so sčasoma postale naslonke in se pridružile nizu zaimenskih naslonk. Ker je *je* kot tretja oseba ednine sedanjika povednega naklona najbolj odporna glagolska oblika (tudi v drugih jezikih) in drugačna od ostalih oblik na *s-*, je ostala na svojem prvotnem mestu. Stava naslonk prihodnjiškega pomožnika se razlaga s poznim krajšanjem in vplivom stave *je*.

Orešnik v slovenskem jezikoslovju prvi opiše plezanje naslonk iz nedoločniških polstavkov – ta pojav slovensko razlagalno jezikoslovje začne pospešeno obravnavati šele 15 let kasneje pri ugotavljanju mesta naslonskega niza v slovenščini.

Pri združenem nizu je besedni red enak kot sicer v naslonskem nizu. Orešnik postavi dve omejitvi: v nizu ne moreta stati dve naslonki iste skupine, npr. dve dajalniški ali dve povratni naslonki – pri povratnih se lahko realizira le ena (npr. *bal se je smejati (se)*):

če ji pomagam natakniti mu ovratnico

**če ji mu pomagam natakniti ovratnico*

da si prizadevam prepričati se o stanju

**da si se prizadevam prepričati o stanju*

Druga omejitev je ta, da povratne in zaimenske naslonke osebne glagolske oblike morajo stati pred povratnimi in zaimenskimi naslonkami nedoločnika, pri tem pa se v skupnem nizu mora upoštevati običajna pravila o redu. Tako je npr. stavek *saj si ji dovolim pomagati* skrčen iz *saj si dovolim pomagati ji*, ne more pa biti skrčen iz *saj ji dovolim pomagati si*. Omejitev ne velja za samo zaimenske naslonke.

Lahko prihaja tudi do dvoumnosti: *pomaga ti jo kupiti* je lahko skrčeno iz *pomaga ti kupiti jo* ali *pomaga kupiti ti jo*.

⁴⁷ Marušič v Skladnja, str. 80, trdi o nasprotnem – vrstni red naslonk ne odseva globljega fiksnega reda stavčnih projekcij oz. nekih drugih skladenjskih elementov!

Plezanje naslonk iz frazemske rabljenih nedoločnikov je po Orešniku nemogoče: **dovolil vama jo je ucvreti domov.*⁴⁸

Lahko se naniza tudi več nedoločniških polstavkov, npr. *Janez ti jo mora pomagati kupiti*, ampak se pri odločanju o njihovi sprejemljivosti govorci počutijo nelagodno. Kljub temu kopičenje nedoločniških polstavkov pozneje v svojih teorijah glede njihove (ne)sprejemljivosti dokaj nekritično uporabljajo Goldnova, Milojević Sheppardova in Marušič.

Orešnik je glede razvrstitve v nizu dodal še opombo, da so predmeti v netretjih osebah v položaju za tretjeosebni predmeti nenavadni: *pokaže mi/nam te, pokaže ti/vam me*. Od pravila odstopa (zamenjan red dajalnik–tožilnik) npr. *ker me jima vidi streči*. Orešnik priporoča nadaljnje raziskave. In res naslednje leto (1987) o tem članek napiše Vlado Nartnik (gl. prejšnje poglavje).

2.2 Razprava Matija Murka o naslonkah v slovenščini

Slika 5 - Matija Murko l. 1911

Štajerski jezikoslovec Matija Murko (*1861, Drstelja pri Ptuj – †1952, Praga) je svojo raziskavo o naslonkah *Enklitike v slovenščini* objavil v letih 1891 in 1892 v *Letopisu Matice Slovenske*. V prvem, obsežnejšem delu raziskuje oblikoslovne, naslednje leto pa doda še poglavje o skladenjskih lastnostih naslonk.

Svojo raziskavo o naslonkah⁴⁹ Murko prične z omembo govornega takta (razporejenosti naglasov v stavku) in ugotovitvijo, da ima slovenščina ekspiratoren ali emfatičen (jakostni) naglas, medtem ko je muzikalnega ali toničnega (tonemskega) moč najti v nekaterih narečjih. Govorni takt bi bil v slovenščini podoben trohejsko-daktilskemu ali jambijsko-anapestičnemu ritmu: »Trohejci so Slovenci, kakor vemo v južnih in vzhodnih krajih, kjer je premikanje naglasa od konca k začetku že zelo napredovalo, jambovci v severozahodnih.« (Murko 1891, 7) To v štajersščini lahko vpliva npr. na predloge, ki se lahko zaradi usklajevanj s taktom rabijo proklitično ali enklitično: *Slana je| pala na| lepe| rožice / Slana je| pala| na ze|léne travnike*. Taka

⁴⁸ Goldnova in Milojević Sheppardova sta drugačnega mnenja; plezanje naslonke iz dosega frazemskih nedoločnikov na 2P naj bi bilo možno (gl. Golden&Milojević Sheppard 2000).

⁴⁹ Murko naslonke imenuje enklitike.

usklajevanja vplivajo tudi na rabo krajših in daljših oblik (npr. *bode* – '*de*'). Z ritmom torej ni vezano le pesništvo, ampak tudi apokopiranje⁵⁰ mnogih naslonskih oblik: zaimenskih *mi*, *ti*, *si* in glagolskih *si*, *je*, *bi*, pravi Murko. Niso pa naslonke le tiste besede, za katere jezik pozna krajše oblike, niti niso vse krajše oblike naslonske (npr. pri gl. *bodem*, *hočem*; tudi naslonske oblike so lahko v posebnih položajih, predvsem v pesniških besedilih, naglašene: *Mí mù srcé odprímo*).

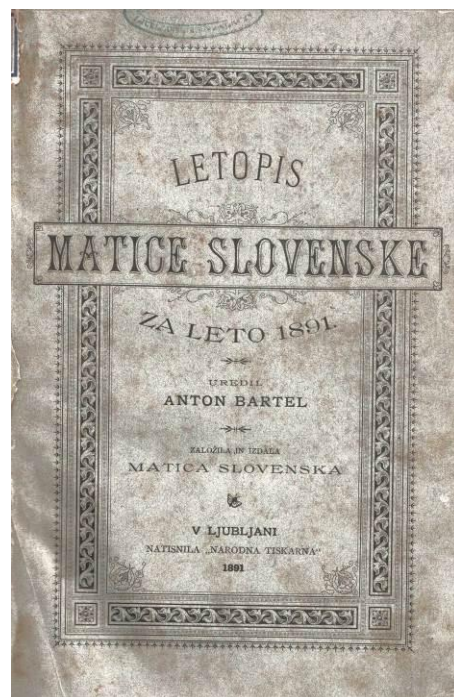
Kljub običajni stavi, ko se naslonke s svojim srednjemočnim⁵¹ naglasom naslanjajo na besede z močnejšimi naglasi, lahko stojijo tudi na začetku stavka, nosijo tudi glavni naglas in daljšajo celo svoje samoglasnike; primere navaja iz tedanjega knjižnega jezika, iz Krelja in celo iz Kopitarjeve slovnice, za primerjavo pa tudi iz drugih slovanskih jezikov: lužiške srbščine, češčine, makedonščine.

Naslonke so torej besede, ki v govornih taktih nimajo naglasa, so zato nesamostojne in se naslanjajo na naglašene besede in z njimi tvorijo eno besedno celoto, kjer so same podobne pritiklinam (sufiksom) ali priponam.

Sčasoma so se naslonke izneverile položaju na sredi stavka in se začele rabiti tudi proklitično ter na začetku stavka. Krajše, naslonske oblike so poleg svojih naglasnih variant dokaz za starejša naglasna mesta: *ga* je moral nastati iz *jegá*, *mo* iz *bodemó*.

O zgodovini naslonk: indoevropski jezik naj ne bi imel naslonk, kakor je trdil Miklošič, kar pa se ovrača z nekaterimi zaimenskimi oblikami, v praslovanščini pa so naslonke že gotovo prisotne, kot primer pa se navaja razvoj sestavljene pridevniške sklanjatve (pridruženje zaimka *jъ*), zaimki *mi*, *ti*, *si*, nekateri členki in nedoločni zaimki, ki so se razvili iz vprašalnih po izgubi naglasa. Murko meni, da se naslonske oblike v slovenščini sčasoma množijo in da so tiste, ki jih najdemo v tedanji knjižni slovenščini, precej stare, saj jih vse najdemo že pri naših piscih iz 16. stoletja.

O pisavi naslonk: pogosto se pišejo skupaj s tisto besedo, na katero se naslanjajo in za to navaja najprej hrvaške primere iz kajkavskih knjig, potem pa še primere iz naših

Slika 6 – naslovnica *Letopisa Maticе Slovenske* 1891, kjer je izšel prvi, oblikoslovni del Murkove razprave

⁵⁰ opuščanje končnega glasu ali zloga

⁵¹ Štiridelno razdelitev naglašanih zlogov na slabe, srednjemočne, močne in prav močne zloge prevzame od Štreklja; naslonke imajo po njegovem srednjemočni/postranski/podredni naglas, ki ga (po Štreklju) Murko označuje s piko nad naglašanim samoglasnikom.

protestantskih piscev⁵²: *ne buisse* 'ne boj se'; *verzio* 'vrzi jo', *pustiga* 'pusti ga', ... Največkrat se naslonke pišejo skupaj z besedo pri Krelju, najpogosteje *se*, potem *ga* in druge zaimenske oblike – obstajajo tudi primeri, ko se skupaj pišeta dve naslonki: *kàr staga dolžila*. Pri pisavi naslonk v tedanjem času (konec 19 stol.) so se kot danes skupaj pisali na predlogih naslonjeni zaimki, pa ne vsi, naslonica *li* se je pripisovala z vezajem ali skupaj, nekateri členki, prislovi in medmeti so se pisali skupaj: *bogme*, *dasi*, *najsi*, *vbogajme*, *seveda*, *enkrat*, pravopisni predlogi kajkavskega jezikoslovca Kristianoviča in Kopitarja pa svetujejo pisavo vsake besede posebej.

O vplivu naslonk na naglas in kakovost samoglasnikov: tu navaja Škrabčeve trditve o umiku naglasa v velelniku ribniškega narečja, ki je pogojen z enklitično naslonko (tip *nesî me*). Štrekelj pa ima za srednjekraško narečje ravno obratne podatke – pred naslonko se velelniška končnica izgublja oz. je nenaglašena. Murko zaključuje, da je v slovenščini tip *nesî me* starejši pojav, novejši in bolj splošnoslovenski pojav pa je naglas na začetku: *nèsi me*. Nekakšen prehodni pojav, ko sta na besedi pred naslonko kar dva naglasa, opazi v evangelijih iz 17. stoletja: *oslobódínas*, *ne vúfájse*. Kar se tiče kakovosti samoglasnikov v naslonkah, Murko v nenaglašanih predlogih *brez*, *črez*, *med*, *pred* opazi odprt *e* in pa dolg visok *ê*, če so naglašeni. Po Škrabčevi teoriji o naglasu naj bi na kakovost samoglasnikov predvsem v tonematičnem smislu naslonke močno vplivale (glej 2.1.6).

2.2.1 Oblikoslovje

I. Brezpolni osebni zaimek: v to kategorijo se uvrščajo roditeljske in tožilniške *mene* (*me*) *tebe* (*te*) *sebe* (*se*) in dajalniške *mi* *ti* *si*. Pri tem je treba povedati, da so kratke oblike *mę* *tę* *sę* v psl. **prvotno tožilniške**, daljše *mene* *tebe* *sebe* pa **prvotno roditeljske**.

Sledi primerjalna historična analiza – oblike izvirajo iz indoevropsčine, zato so primeri iz sanskrt, litovščine in tudi grščine glasovno povsem podobni.

Na mestu krajših, se pravi tožilniških oblik, so se počasi a vztrajno začele pojavljati daljše, roditeljske oblike. Primere Murko navaja iz *Marijanskega evangelija* (cod. Marian.) s konca 10. stol. Tu je v naslednjem primeru prvima dvema oblikama za tožilnik ednine pozneje nadpisana še končnica roditeljske oblike *-ne*: *iže vy priemletъ mę(ne) priemletъ, i iže prieml'etъ mę(ne) priemletъ poslavъšaago mę; Kdor sprejme vas, sprejme mene; in kdor sprejme mene, sprejme tistega, ki me je poslal* (Mt, 10,40). V poznejši Savini knjigi (11. stol.)

⁵² Trubarja, Jurčiča, Dalmatina, Krelja, Kastelca

je tožilniška oblika že dokončno zamenjana z rodilniško obliko *mene*. Obratnih primerov, da bi na mesto rodilniških oblik začele prodirati tožilniške, je zelo malo.

Murko meni, da so se tožilniške oblike *mę tę sę* že v staroslovenščini uporabljale ali breznaglasno ali naglasno. Naglašene tožilniške oblike so lahko v stavi za predlogom izgubile naglas zaradi vokalizacije polglasnika v predlogu, npr. *vB*: *vame, vate, vase*. Še danes pa so se, predvsem v vzhodnoslovenskih (štajerskih) narečjih, naglašene tožilniške oblike v stavi za predlogom ohranile: *v mé, za mé, po mé*. Dajenko navaja celo primere, kjer so se naglašene tožilniške oblike ohranile tudi v navadni (nepredložni) rabi: *Té sn vída, jega pa nê*. V knjižnem jeziku Murkovega stoletja (19.) so se zgodovinsko pravilnejši kratki tožilniki v nepredložni rabi "ohranili"⁵³ v pesništvu: *Zgube strah se me ne loti* (Levstik), *O Vilhelm tí? od kóð zdaj tè Tak pôzno konj pernêsel jè?* (Prešeren).

Naslonske (nenaglašene) oblike rodilnikov *me te se*, ki so po naliki nastale iz tožilnika, so razširjene v srbščini, češčini, poljščini in v lužiški srbščini, seveda tudi v slovenščini: *Ti me ne boš zapustil* (Trubar), *Jest te ne pustim* (Krelj). V vzhodnoslovenskih narečjih naslonske oblike rodilnikov najdemo tudi v položajih za predlogi: *dó me, brézme*.

Dolge, naglasne rodilniške oblike se, kot v primerih iz starocerkvenoslovanskih besedil, tudi v sodobni slovenščini rabijo namesto pravilno historično kratkih tožilniških oblik: *Vidim sebe*. V vzhodnih narečjih se je zgodilo obratno; namesto pravilno historično daljših rodilniških oblik se rabijo kratke tožilniške oblike: *Ne vgrizni mé, Mé se boj*. Slednji pojav je značilen tudi v češčini, beloruščini, lužiški srbščini.

Nadalje se Murko posveti izgovorjavi tožilniških oblik *me te se* po slovenskih narečjih oz. refleksom psl. nosnega *ę*, ki jih našteva v svoji razpravi in jih razdeli na *e, é* in *è*. Pri tem *e* označi kot kratkega in odprtega, *é* kot globokega in zategnjene, *è* pa kot *e*, ki se izgovarja močno (O vrednosti naglasov glej pri Škrabcu). Ko opazuje reflekse pri dolgem vokalizmu, opazuje podatke pri naglašanih zaimkih v zvezah s predlogi; npr. *za mé, za té* v gorenjščini, *za mⁱé, za tⁱé* v dolenjščini, *za má, za tá* v rezijščini, *za mæ, za tæ* v kraškem narečju, *za mê, za tê* v vzhodnih narečjih itd.,⁵⁴ kar se ne razlikuje od podatkov sodobnega narečjeslovja.⁵⁵ Murko ugotavlja tudi ohranitev starega končniškega naglasa (oksitonezo) v nekaterih

⁵³ Bolj, kot da so oblike ohranile, so se prilagajale metričnim shemam in navidezno sovpadle z zgodovinskimi oblikami tožilnika.

⁵⁴ Podatke dobi iz razprav Jana Baudouina de Courtenayja za rezijansko in cerkljansko narečje, od Štreklja za kraško narečje,

⁵⁵ Vera Smole: *ZSD I: Vokalizem, naglas, konzonantizem*. Ljubljana 2001. (študijsko gradivo)

zahodnih narečjih: npr. *mənè*, čemur se čudi, kar pa je pozneje postalo eno izmed znanih dejstev slovenske zgodovinske slovnice in narečjeslovja. Pri tem je zanimivo to, da je Murko do te ugotovitve prišel po analizi rim v pesemskih besedilih, saj mu iz nekega Valjavčevega zapisa narodne pesmi ni bilo jasno, kako se lahko v rimi ujemata *mənè* in *tè*.

V isti sapi z opisom roditeljskih, dajalniških in tožilniških oblik brezspolnih zaimkov v ednini se Murko loti tudi dvojinskih in množinskih oblik, ki se tudi rabijo naslonsko, a jim posveča veliko manj pozornosti kot edninskim.

Opozori, da je slovenščina izgubila praslovanski naslonski obliki za dajalnik in tožilnik dvojine in množine **ny*, ki je sicer ohranjen še v Brižinskih spomenikih: *da bi ni zlodeiu otel*. Namesto tega se lahko naslonsko rabijo oblike za dajalnik množine *nam*, *vam*, roditeljski, tožilnik in mestnik množine *nas*, *vas*. Murko med brezspolne zaimke uvršča še dvozložne oblike *meni*, *tebi*, *sebi*, *naju*, *vaju*, *nama*, *vama*, *mene*, *tebe*, *sebe*, ki naj bi se lahko v vzhodnoslovenskih narečjih uporabljale tudi kot naslonke. Od oblik brezspolnih zaimkov le za orodnik vseh števil in za mestnik dvojine ne more dokazati, da bi se uporabljale tudi naslonsko.⁵⁶ Naslonsko rabo naštetih oblik ponazarja tudi s primeri pisanja skupaj z naglašeno besedo iz starih slovenskih evangeljskih besedil iz 17. stol, s primeri iz Kūzmiča in Aškerca. Naslonsko rabo dokazuje tudi z vezavami naštetih oblik s predlogi, kjer je v tej zvezi predlog naglašen, zaimek pa njegova enklitika. **Zanimivo je, da poda tudi primer iz svojega domačega narečja (Drstelja), kjer opazi pomensko dvojnost glede na naglašenost predloga ali zaimka: *próti nama gre* 'gre nama naproti' / *proti náma gre* 'gre proti le nama dvema'. Funkcionalno razliko v pomenu opazi tudi v zvezi *ód sebe* / *od sêbe*, saj je prva besedna zveza v štajerskih narečjih pridobila pomen 'na levo'.**

Nato se zopet vrne k dajalniškim naslonskim oblikam brezspolnega zaimka v ednini, kar priča o slabi ureditvi razprave. Oblikam *mi ti si* pripisuje reflekse po različnih slovenskih narečjih, natančno predvsem redukcijo *i*-ja v polglasnik ali celo onemitev v gorenjščini, nekaterih rovtarskih govorih (cerkljanščina) in koroških govorih (rožansko narečje): *mi* → *mə* → *m*. Opozori tudi, da se redukcija/apokopa mnogokrat dogaja tudi v knjižnem jeziku in se zapisuje z apostrofom ' (Korytko, Vodnik), čeprav se nekateri redukciji izogibajo (Prešeren jo npr. piše le pred samoglasniki: *Zakaj se tak jezno obrača t' oko?*). Redukcijo, ki se dogaja v gorenjščini in cerkljanščini, zazna tudi pri *e*-ju roditeljskih in tožilniških oblik.

⁵⁶ Najbrž zaradi obvezne obpredložne rabe oblik v teh dveh sklonih.

II. Zaimek 3. osebe: *jъ*.

Oblike zaimka, ki se Murku zdijo relevantne za raziskavo o enklitikah (v oklepaju so naglasne oblike, narečne oblike sem zanemaril): V ednini za moški in srednji spol: rod. (*njega*) *ga*, daj. (*njemu*) *mu*, tož. *njega* (*ga*), mest. *njem*, or. *njim*. V ednini za ženski spol: rod. (*nje*) *je*, daj. (*njej/nji*) (*ji*), tož. *njo* (*jo*), mest. (*njej/nji*) *njej/ nji*, or. *njo*. V dvojini: rod. (*njiju*, *njih*⁵⁷) *ju/jih*⁵⁸, daj. (*njima*) *jima*, tož. m. sp. (*njiju*), tož. ž. sr. sp. (*nji*) *ji*, tudi oblike (*njih/jih*) *je/jih*⁵⁹, mest. (*njih*). V množini: rod. (*njih*) *jih*, daj. (*njim*) *jim*, tož. (*nje*) *je*, tudi (*njih*) *jih*⁶⁰, mest. (*njih*) *njih*.

Kljub mnogim našetim naslonskim oblikam Murko za le *ga* in *mu* upa trditi, da sta nedvomno naslonski. *Ga* in *mu* sta bila najprej končnici pridevniške sklanjatve (*pridnega*, *pridnemu*) in se šele nato v vseh slovanskih jezikih razen v ruščini razvila kot samostojna zaimka. *Ga* je izvorno roditeljska oblika in se potem z naglasno *njega* razširi še v tožilnik moškega in srednjega spola. Da sta se kot naslonski obliki ohranili ravno končnici dvozložnih naglasnih oblik (*njega*, *njemu*), gre pripisati staremu končniškemu naglasu (oksitonezi), ki je še kar živ v nekaterih severozahodnih slovenskih narečjih.

Nadalje je opisan etimološki vidik *ga* (iz ide. *ghā*) ter stanje v ostalih slovanskih jezikih. Omenjena je tudi glagolska raba *ga* v zvezi z nikalnico, ki ima pomen 'ne obstajati'. Taka raba je posebej pogosta v vzhodnoslovenskih narečjih: *Nej ga vūpanja*, *Ni ga ti boljega*, najdemo pa jo tudi na zahodu: *Ní ga čez ledək stan*. Prvič je *ga* zapisan že v Brižinskih spomenikih: *caco mi je ga potreba vuelica*.

Mu je iz ide. *smāi*. V slovenščini je *mu* postal že zgodaj iz *njemu*, saj ima vzhod opozicijo *mu/njemi*; se pravi je naslonska oblika morala nastati pred labializacijo *u > ü > i*, ki pa se je zgodila v 12./13. stoletju. Po zahodnih narečjih se *u* reducira v poglasnik, v nekih narečjih gre tudi v *mo*. *Mu* in *ga* sta lahko tudi naglašena – Murko navaja sicer le primere iz pesmi, le omenja pa tudi take iz narečij. **Murko dialektološko opisuje predvsem visoke samoglasnike, ki imajo tudi veliko refleksov.**

Njiju – Murko našteje, kako so zaimek za roditeljski in tožilni dvojnici zapisovali naši pisci v času reformacije in romantike. Glede na etimološki razvoj svojilnega zaimka iz roditeljskega

⁵⁷ po naliki iz roditeljske množine

⁵⁸ po naliki iz roditeljske množine

⁵⁹ Po naliki iz roditeljske množine. Da obstajajo spolske oblike v tož. dvojini, je vsekakor posebnost, ki je v današnjem knjižnem jeziku ne zasledimo več.

⁶⁰ po naliki iz roditeljske množine

omeni Škrabčevo prizadevanje, da bi se v knjižnem jeziku namesto *njiju* : *njun* pisalo *njiju* : *njijun*. V zahodnih narečjih je za zaimek bolj splošna oblika *nju*, za vzhodna pa *njuj*. Vzhodni, štajerski slovničarji so nato obliko *nju* prevzeli iz del zahodnih, kranjskih slovničarjev. Ob upoštevanju narečij bi se ta zaimek v knjižni slovenščini moral glasiti *njuju*. Res je tudi, da dvojinske zaimenske oblike izginjajo v veliko slovenskih narečjih. Kar se tiče naslonske oblike *ju*, je v taka v vseh narečjih, razen v rožanskem *jijov*. Murko pa se protivi Levstikovi razlagi⁶¹, da je naslonska oblika *ju* nastala iz naglasne *njiju* oz. iz psl. **jeju*, saj meni, da je pot potekala v obratni smeri – naglasna oblika je nastala po reduplikaciji naslonske, kot v štajersščini *ju* > *juju/njuju*; i v *njiju* pa je nastal po naliki iz rodilnikov ali mestnikov svojilnih zaimkov.

Kakor *ju* so vse ostale oblike zaimkov, ki se začenjajo z *j*, po Murku naslonske: v ednini tož m. spola **jъ*, tož. sr. sp. *je*,⁶² rod. ž. sp. *je*, daj. *jej/ji*, v dvojini *ju*, *jima*, *ji*, v množini *jih*, *jim*, *je*. V južnoslovanskih jezikih se naglasne oblike od naslonskih razlikujejo po, kot ga imenuje Murko, "**blagoglasnem**" oz **evfoničnem** *n* na začetku zaimka, medtem pa ga ostali slovanski jeziki izpričujejo le v stavi zaimka po predlogu. Nato razloži Baudouinovo teorijo o tem *n*, ki je v praslovanščini spadal k zaimkom *kъ*, *vъ*, *sъ* in se potem po pomoti razširil še k drugim sklonom zaimka. Murko to razlago podobno kot Miklošič zavrača in našteva primere, pri katerih se *n* v štajersščini ohrani le v zvezah zaimka z naglašenim predlogom: *pó njega* > *ponjga*, *ná njega* > *nanjga* itd.(v štajersščini *n* sicer izgine zaradi refleksa *ń* > *j*; *njiva* > *jiva*, *oženjeni* > *ožejeni*). **Zato meni, da se je *n* razvil najprej v takih zvezah zaimka s predlogi, se nato zaradi izrazitosti (emfatičnosti) oblik v teh zvezah razširil še na samostojne zaimke in da je vse skupaj zgolj glasoslovni pojav.**

Izmed z *n* podaljšanimi oblikami, ki so enozložne, se jih veliko rabi v zvezah z enozložnimi predlogi – takih oblik še ne imenuje kot naveznih, temveč so še naslonske. Murko zagotavlja, da je raba teh oblik naslonska po vsem slovenskem govornem področju pri tožilniku in mestniku vseh števil (npr. *zanj*, *zanjo*, *zanji*, *zanje*; *nanji*, *ponjih*), za vzhod pa našteva celo oblike iz rodilnika in orodnika (npr. *odnje*, *donje*, *brežnje*, *odnjih*, *donjih*; *za njoj*, *pod njim*⁶³). Izmed podaljšanih oblik se kot dvozložna le *njega* rabi tudi naslonsko; v tožilniku, na vzhodu tudi v rodilniku (npr. *čeznjega*, *nanjga*; *donjga*).

⁶¹ Fran Levstik: *Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen*, Ljubljana 1866.

⁶² Manjka tož. ed. ž. sp. *jo*.

⁶³ Pisava skupaj tu ni merilo za naslonsko rabo, saj Murko za tako rabo jamči kot naravni govorec vzhodnoštajerskega narečja.

Nato Murko opisuje narečne razmere pri mehčanem *nj* in težave pri zapisu v tedanjem knjižnem jeziku; zapis z *n* podaljšanih oblik se lahko rabi naslonsko: *Perpeljaô njo je u Špansko deželo*, kratke oblike pa so lahko tudi naglašene: *spoznali su se vse dosta i grof je joj rekel*.⁶⁴ V današnjem knjižnem jeziku je seveda ravno obratno – podaljšane oblike so vedno naglašene, kratke vedno naslonske. Prešeren je zapisal še napačno: *Do njé ni njim zastaviti mogoče*, Levstik ga je popravil v *Do nje jim ni ...*, Jenko piše že pravilno: *In ko njo bo videl, ko po vrtu hodi, mi jo bo pozdravil*.

Nadalje Murko razdela zapis *nj*- pri protestantskih piscih: Trubar depalatalizira v *n*, Krelj že vestno zapisuje *nj* z *ni*, če pa je sklop pred *i* (*nji*-), ga zapisuje z ligaturo, ki spominja na ipso *y* s pikicama. Po njem se zgleduje Dalmatin, Bohorič pa nato uvede tudi današnjo pisavo z *j*: *njim*. Kastelec poskuša uvesti svoj znak za *nj* – *nî*, a se zgleduje tudi po Bohoriču. Drugače Murko opazi, da se pri zapisu držijo svojih narečij. Za kratke, naslonske oblike pravi, da jih naši prvi pisci pišejo podobno kot naglašene oblike (Trubar npr. *io* 'jo', *ym* 'jim'). Bohorič v svoji slovnici za obliko *jo* zapiše, da gre za aferezo/aparezo oz. odpad začetnega zloga besede, kar pomeni, da se naslonk kot besedoslovne kategorije še ne zaveda.

Pregled po posameznih spolih:

Praslovanski tož. ed. m. sp. **jъ* se je ohranil le v zvezah s predlogi (npr. *vanj* = *vb* + *n* + *jъ*) in to le v jugozahodnih govorih, od koder tudi knjižna varianta, v vzhodnih govorih pa o njem ni sledu. Polglasnik se je ohranil oz. se vokaliziral le v zvezah s tistimi predlogi, ki so se končali na soglasnik: *čezenj*, *predenj*, *nadenj*, *medenj*.

Praslovanski tož. ed. sr. sp. **je*, ki ga danes nadomešča roditeljski *ga*, se ohranja še pri protestantskih piscih (in poznejših katoliških evangelijih, ki so po prvih zgledovali): *in aku tebe suie oko blazni, izderye vun* 'izderi ga ven' (Trubar), *Detétce bo yskal, de bi je končal* (Hren). Je pa že pri Trubarju opaziti, da se izgublja oz. nadomešča z *ga*: *on ga [žrebe] zdajci semkaj pošle*. Bohorič ga nadomešča tudi z zaimkom *ono*.

Murko pravi, da je stara oblika *je* stalno prisotna le še v Prekmurju, sliši pa se še ponekod na Notranjskem, Goriškem. Bolje se je ohranila v zvezi s predlogom, predvsem pri dolenskih piscih Levstiku, Jurčiču, Stritarju in celo pri Gorenjcu Jenku: *Rosa, hladna rosa Kamenje močila, Luna, blede Luna Ná-nje je svetila*.

Praslovanski tož. mn. vseh spolov **ję/nję* se je bolje ohranil, čeprav ga je danes roditeljska oblika *jih* v knjižnem jeziku že popolnoma zamenjala. Naši protestantski pisci ga še dosledno

⁶⁴ Primer je iz kajkavskega narečja.

zapisujejo, po večini narečij (razen gorenjskem) pa je v 19. stoletju še bil ohranjen. Naveden je tudi primer iz Jurčičevega *Desetega brata*, kjer sta v neki povedi ohranjeni obe obliki, kar Murko opiše kot boj narečja in knjižnega jezika. Tudi Dajnko v svoji slovnici rodilniško obliko priporoča le pri onikanju: *tvoj gospod so dober, zato jih lybi*, kar se Murku zdi smešno, saj je posledica nemčenja. Se je pa stara oblika tožilnika množine ohranila prav po vsem slovenskem govornem področju, tudi v današnji knjižni normi, v zvezah s predlogi: *zanje*.

Treba je je (pameti) nekoliko celó tistemu, ki tolče kamenje ob cesti. To analogno prodiranje rodilnika v tožilnik (pravilno bi bilo *Treba jo je ...*) se mu zdi splošen pojav, ki se pospešuje zaradi rabe rodilnika v zanikanih stavkih. Praslovanski tož. sr. sp. je sicer bil **ja*, a Murko zapaža, da je zamrl prav v vseh živih slovanskih jezikih, niti ga ne najdemo pri protestantskih piscih. Zato se mu zdi nasilno etimologiziranje Levstika, ki ga želi vpeljati v knjižni jezik, »tihotapljenje« in igranje z jezikom.

Praslovanski tož. dv. ž. in sr. sp. **ji* je v 19. stol še zelo dobro ohranjen v narečjih in v knjižnem jeziku: *Rok obe bo v klado vteknil, da mu ji odrože nož*, a se že vztrajno zamenjuje z rodilniško obliko *ju*. Metelko napačno misli, da je pri prevladi izgovora *ji/ju* podobno kot pri narečnih variantah *naji/naju* dejavnik iskati pri narečnih refleksih, saj zgreši dejstvo, da je **ji* popolno druga zgodovinska oblika in da tu deluje nalika rodilnik>tožilnik. Toda tudi rodilniške oblike se v dvojini zamenjujejo naprej z množinskimi (!) in to že pri Trubarju: *Ta gospod nih (oslico in žerbe) potrebuie*.

Pri dvojskih oblikah tož. m. sp. **ja* se zamenjuje z množinskim *je* ali množinsko rodilniško obliko *jih*. Po navadi se obliki doda tudi števnik *oba* oz. *dva*: *njedva, jih uaba*. Te oblike se rabijo tudi kot imenovalnik dvojine, poleg bolj pogoste (danes knjižne) oblike *onedva*, ki je sestavljena: *oné* (tož. mn.) + *dva* (števnik). Slednja oblika se rabi tudi v tožilniku: *Marija jidva (anjgela) je pitala*. To obliko ima Miklošič za ohranitev psl. im. mn. m. sp. **ji*, a Murko ima to za napako, saj meni, da je za to krivo le onemevanje *h* iz. rod. *jih*, ki je v vzhodnoslovenskih govorih pogosto.

Murko kot zadnjega v tem razdelku opiše še *daj. oz. mest. ed.ž. sp. nji/ji*. Ta oblika je gorenjska, dolenska je *njej/ji*, štajerska *njoj/joj*. Protestantski pisci so kolebali med gorenjskimi in dolenskimi oblikami in še v knjižnem jeziku 19. stoletja, navaja Murko, je raba neustaljena. Glede na narečne podatke bi praslovanska oblika bila **jei*. Na vzhodu imamo pogosto kombinacijo naglašene in naslonske oblike *nje/ji*, kar Murko razlaga z vzporejanjem z mestom naglasa na nekaterih dvozložnih samostalnikih (*sestré, sésstri*; oboje

im. ed. ž. sp. pri Prešernu). Štajersko obliko *njoj* Miklošič pojasnjuje kot vpliv končnic trde zaimenske sklanjatve (-o- namesto -e- pri mehki zaimenski sklanjatvi), Murko pa se tej razlagi upira, a le citira mesto svoje razlage.

Nazadnje Murko še opiše narečno glasovno podobo posameznih črk: kratki *i* se niža v polglasnik na zahodu (*jəh*), na vzhodu pa se ohranja ali kvečjemu spreminja v *u* (*njuh*) ali *e* (*njuh*). Psl. nosnika *ę* in *ϕ* imata po slovenskih narečjih reflekse, kot jih opisuje sodobno narečjeslovje. Čudna se mu zdi kratkost samoglasnika v kraševskih primerih *nju/ju* (Štrekelj), a pogoste kračine nato navaja kot posebnost narečja. Ozka kakovost *e* v *njega* in *njemu* se mu prav tako zdi čudna, saj zanjo nima dovolj podatkov iz narečij in se boji, da gre za napačno etimologiziranje iz Miklošičevega refleksa psl. **ě* > knj. *é*, saj tu ne gre za jat, ampak za navadni *e*. Ozko varianto *njéga* poleg široke *njèga* ima v svoji slovnici (1832) zapisano Anton Murko. Take dvojnice nato pripiše različnemu razvoju dolgega in kratkega vokalizma.

.III. Pomožni glagol *sem*, *biti*.

Oblike *sem*, *si*, *je*; *sva* (sve ž. sp.), *sta*, *ste*; *smo*, *ste*, *so* se lahko rabijo naslonsko ali pa naglasno. Tudi pogojniki *bi* se po navadi rabi naslonsko, naglasna raba in stava na začetku stavka pa nista izključujoči. *Bi* se na vzhodu rabi tudi pri tvorbi preteklega in predpreteklega časa (*gda bi ga ne najšli*, *povrnoli so se v Jerusalem*).

Naslonsko se rabi tudi deležnik *bil/bila/bilo*, na kar opozori Levstik, ampak Murko naslonsko rabo potrjuje le v zanikanih zvezah *ni bil/bila/bilo*⁶⁵ (tudi zanikani pogojniki *ne bi* se po njegovem rabi naslonsko): *o da tote neb' ba pia* (Drstelje).

Nato je opisan razvoj psl. **jesmь/jesi/jestь*/... v današnjo slovenščino, pri čemer je zaradi končniškega naglaševanja prišlo do odpada *je-* v vseh sklonih in številih (*sem*, *si*, *sva*, *sta*, *smo*, *ste*) razen v 3.os. ed. (*on je*). Podobno se je zgodilo tudi v ostalih slovanskih jezikih. Pomožni glagol je postajal vedno manj pomemben in tudi nenaglašen, zato je v ruščini popolnoma izginil, v ostalih slovanskih jezikih pa po navadi izginil le v 3. os. ed. V hrvaščini in srbščini so krajše oblike iz oslabeledih končniško naglašanih postale naslonske, korensko naglašene pa so se rabile naglasno (prim. hr. *Što si radio? Jési radio?*); v poljščini in beloruščini pa so se naslonske oblike še bolj okrnjene pripele na deležnik (prim. polj. *Mowilem*. 'Povedal sem.').

Polglasnik iz 1. os. ed. *səm* se je po odpadu prvega zloga *je-* razvil iz **-smь* in se je pri prvih zapisih zapisoval različno: *jesem*, *gezm*, *gezim*, ... (Brižinski spomeniki), *sem*, *sam*, *sim*

⁶⁵ Murko zapiše *ne bil*, zaradi ozkega izgovora *e*, ki se glasovno približa današnji knjižni, a zgodovinsko manj ustrezni, varianti *ni bil*.

(Trubar), celo *sum* (Krelj). Po vzhodnoslovenskih narečjih se izgovarja *sêm*, *sn*, *sm*, po zahodnoslovenskih pa večinoma *sm*⁶⁶. Zanikani pomožnik 1. os. ed. se na Hrvaškem in v Kostanjevici glasi *nes* 'nisem'. 1.os. mn. in 3. os. mn. se v Cerknem podreja pojavu akanja: *sma*, *sa*.

Samoglasnik pri pomožnikih *si*, *je*, *bi* se v gorenjskem narečju spreminja v polglasnik ali onemeva; za slednjega velja, da se v knjižnem jeziku Vodnika in Prešerna apokopira tudi v zvezi z veznikom *da*: *dab*’, česar za prva dva Murko ne opazi.⁶⁷ Apokopiranje oz. naslanjanje pomožnika na predhodni veznik, zaradi česar pomožnik izgubi vokal, pa je bolje zabeleženo pri cerkljanskem in kraškem narečju (de Courtenay, Štrekelj), pri južnih in vzhodnih slovenskih narečjih pa je ta pojav zelo redek in večinoma hrvaški. Zanimiv je tudi podatek, ko v gorenjščini že apokopirani pomožnik dobi nov samoglasnik in je tako spet zložen: *on ij biw* 'on je bil'.

Naglašene oblike pomožnika so se po narečjih razvijale enako kot naslonske oblike; razliko Murko opazi le pri 3. os. mn. v vzhodnoslovenskih narečjih, kjer sliši »dolgi« *o*, za kar predvidevam današnjo ustreznico ozkega *o*: *só*, namesto »širokega«, ki je prisoten pri naslonski obliki.

Za dolge oblike *jesem*, *jesi*, *jeste*, *jesmo*, *jeste*, *jesu*, ki so zgodovinsko bolj pravilne, Valjavec pravi, da so v običajni rabi na skrajnem vzhodu oz. v prekmurskem narečju. To trditev Murko deloma ovrže, saj pri pionirju pisane prekmurščine Küzmiču najde večinoma krajše oblike, ki so običajne za ostali, večinski slovenski govorni prostor. Take oblike so predvsem hrvaške. Poudarjene oz. emfatične oblike pa so v prekmurščini in hrvaščini: *jêste* za 3. os. ed. in le v prekmurščini *jêsteta* za 2. in 3. os. dv. Prva oblika je nastal s pripenjanjem končnice 3. os. glagolov na *-em*, druga pa s pripenjanjem osebila *-ta*.

IV. Glagoli, ki se lahko rabijo enklitiško.

1. Glagol *bodem* (strsl. *bødø*).

Sedanjik, ki ima pomen prihodnjika *bodem*, *bodeš*, *bode*, *bodeva*, *bodeta*, *bodemo*, *bodete*, *bodejo*/*bodo*/*bodó* se je pravilno spregal po 1. razredu I. vrste glagolov, a se je kot psl. **jes-* začel rabiti kot pomožnik, slabeti in se krajšati v oblike: *bom*, *boš*, *bo*, *bova*, *bota*, *bomo*, *bote*, *bojo*. Murko meni, da je izpad sklopa *-de-* podoben kot izpad sklopa *-di-* v velelniku štajerskega narečja: *idite* → *ite*, *pojдите* → *pote*. Tak izpad je značilen tudi za nekatera

⁶⁶ Gre za zlogotvorna *n* in *m*.

⁶⁷ Kot naravni govorec gorenjskega narečja moram to opazovanje zavreči, saj se z *da* apokopirata tudi *si* in *je*: *As védu, das' je tok parfuma našpricou, daj' vse dišal*. 'Si vedel, da je po sebi razpršil toliko parfuma, da je vse dišalo?' ☺

hrvaška in poljska narečja. Obliki *bosta*, *boste*, ki sta značilni za gorenjsko, dolenjsko in kraško narečje pa tudi za današnji knjižni jezik, sta se razvili po analogiji iz atematskih glagolov *daste*, *veste*, *jeste*. Levstikovo mnenje, da sta obliki *bota*, *bote* etimološko neustrezni za knjižni jezik, je Murku torej napačno. Če bi bil etimološki določilnik pri gradnji knjižnega jezika najbolj pomemben, potem bi bili neustrezni kvečjemu obliki **bø → bom*, **beši → boš*.

Kratke oblike so se rabile naslonsko po vseh narečjih, zato je nerazumljivo, da je Levstik v knjižnem jeziku dajal prednost daljšim oblikam in v tem celo popravljaj Prešerna: *Pomnila bóš ti do zadnjega dne → Pomnila bodeš do ...*. Pri tem je čudno tudi to, da daljše oblike *bodem*, *bodeš*, ... razen v prekmurščini po slovenskih narečjih sploh niso v rabi⁶⁸ oz. je njihova raba vpliv sosednje hrvaščine. V hrvaških in prekmurskem narečju se dolge in kratke oblike brez pravila rabijo kot dvojnice, zdaj ene, zdaj druge. Murko pravi, da je ta »vštrichnost« opazna tudi pri naših protestantskih piscih iz 16. stol., sicer pa Trubar in Krelj raje rabita daljše, Dalmatin pa kratke oblike, pri izbiri ene ali druge pa nimajo pravila. Bohorič ima bolj razdelan sistem rabe, saj ima pri sedanjiku in velelniku daljše oblike, pri pomožniku pa kratke. Torej je raba polnih/daljših oblik arhaizem, ki je v knjižnem jeziku 19. stoletja bil široko sprejet zgolj zaradi Levstikovega prizadevanja. Po večini slovenskih narečij se daljših oblik že takrat ni govorilo.⁶⁹ Kratke oblike se v knjižnem jeziku rabijo tako naglasno kot naslonsko, pri čemer je naglasna raba celo bolj pogosta kot naslonska (Murko navaja primere iz Gregorčiča). **Pomembna Murkova trditev pa je ta, da so narečja za naslonsko rabo razvila posebne, še krajše oblike.** Na zahodu npr. gorenjsko narečje *m*, *vš*, *v*; *va*, *vta*; *mo*, *vte*, *vdo/vjo* kot poroča Valjavec (*Surážbnk mev [me bo] ustrêlu tam.*), podobni podatki so po poročanju de Courtenayja za cerkljansko narečje, podoben je tudi srednjesavinjski primer (*Da óš ti dav svojim kruha*), manj izpada *b* v kraškem narečju (*nabm/namm* 'ne bom'). Razvoj teh oblik je po Murkovem potekal takole: nenaglašeni *o* v npr. *bom* se je razvil v polglasnik, ki je izpadel, potem pa je izpadel še *b* ali pa (mogoče tudi prek vmesne stopnje *mm*) se spremenil v *v*⁷⁰: *bom → bəm → bm → (mm) → vm*.

Na vzhodu so kratke naslonske oblike: *-m*, *-š*, *de*; *va* (*ve*), *ta* (*te*); *mo*, *te*, *do* (iz zapisov Vrazovih pesmi iz Ljutomera): npr. *Něš [ne boš] zütra mlada sneha, Po njih de [bo] se šetala*. V Prekmurju in po ostalih vzhodnoštajerskih narečjih je oblika za 1. ed. *mo*: *V krčmo mo jo neso* 'V krčmo jo bom nesel', za 2. os. ed. pa je prekmursko *deš* in splošno štajersko

⁶⁸ V gorenjskem narečju se daljša oblika rabi le kot velelnik.

⁶⁹ Tudi Levstik sam se je kdaj »spozabil« in v svojih pesmih zapisal krajši *bom* namesto *bodem*.

⁷⁰ Pri izgovoru *v*-ja gre seveda za različne variante glede na glasovno okolico.

boš. V prekmurščini so naslonske oblike zapisane tudi v knjižnem jeziku, npr. pri Küzmiču. Pri oblikah *deš*, *de*, *do* je razvoj moral potekati iz daljših oblik (*bodeš*, *bode*, *bodo*) in ne iz kratkih kot na zahodu. Od daljših oblik je torej izpadel *bo-*, kar se ni zgodilo v nobenem drugem slovanskem jeziku oz. govoru.

Do teh posebno kratkih oblik pa je tako na zahodu kot na vzhodu moralo priti zaradi končniškega naglaševanja; posamezne primere takšnega naglaševanja je Murko opazil še pri nekaterih gorenjskih piscih in pri Küzmiču.

Dogaja se tudi, da te posebno kratke naslonske oblike (v bistvu končnice) dobijo naglas in se rabijo kot samostojne besede, npr. na začetku besede: *Mó že pisal* 'Bom že pisal', *Mó ti že pokaza* 'Bom ti že pokazal'.

2. Glagol *hoteti*.

Kot glagol se sprega po 2. razredu III. vrste, a knjižna varianta *hočem* – *hočejo* je po narečjih zelo redka, ponekod celo neznana, saj ima ta glagol »velik nagon k skrajšanju in k enklitichnosti«. Na Štajerskem onemeva začetni *h*, na Gorenjskem pa je spregatev taka; *óčam*, *óčāš*, *óče*; *óčva*, *óčta*; *óčmo*, *óčte*, *óčjo*, pri tem se na začetku lahko pojavlja tudi protetični *v-*: *vočem*. Krelj zapisuje podobno gorenjskemu: ed. 1. os. *očo*, 2. os. *oč*⁷¹, mn. 3. os. *ôte*, deležnik *otel*, *ôtela*, tega Prešeren tudi *otlà*.

Murko za skrajšane oblike, ki se govorijo po vsem slovenskem govornem ozemlju, ugotavlja 3 stopnje razvoja: 1. izpada korenski samoglasnik, 2. odpada tudi začetni *h*, 3. v polglasnik prehaja ali celo izpada še tematični samoglasnik, tako, da od *hoče-* ostane le še *č*.

1. stopnja je značilna zlasti za deležnik *hotel*: *htél* in za 3. os. mn. *hočejo/hoté*: *hté* opazimo že pri Trubarju. Na vzhodnem Štajerskem se *hté* rabi namesto členice *koli* v poljubnostnih zaimkih: *Jaz mam doma več dela kot kerihthe* ['*katerikoli*'] *težak*. V Prekmurju se sklop *ht-* spreminja v *št-* ali celo *šč-*: *ščém* – *ščéjo*.

Primer za 2. stopnjo je iz dolenskega narečja in ravno tako pri 3. os. mn.: *Imam kodraste lase, se spletat ne té*. Spregatev te vrste je *čem* – *čejo*; kvaliteta *e-*ja je široka na zahodu in ozka na vzhodu. Te oblike se govorijo povsod, le v Prekmurju so redke. Pišeta jih tudi Trubar in Krelj, pri slednjem tudi stara oblika za 1. os. ed. *čo*, zapisane pa so tudi v Bohoričevi slovnici in Megiserjevem slovarju. Pretekliški deležnik je različen po narečjih: v Cerknem m. sp. *téu*, ž. sp. *tí*, na Goriškem m.sp. *tòw*, sr.sp. *tjelo*.

3. stopnja je značilna za gorenjsko narečje: *čem* – *čjo*. Oblike te vrste so dokazane pri dvojini in množini: *čva*, *čta*; *čmo*, *čte*, *čjo*. Razvile so se zaradi naglasa na končnici. Murko

⁷¹ Tu ne gre za onemevanje š, ampak Miklošič to obliko razlaga kot stari velelnik oz. želelnik.

nasprotuje Levstiku, ki nekaterim kranjskim piscem, npr. Vodniku in sebi, dopiše *h*, saj za take oblike ni podatka iz narečja; celo deležnik za pretekli čas se tu sliši brez *h*: *tel/tla*.

Vse navedene skrajšane oblike se lahko rabijo tako v naglašanih položajih kot tudi naslonsko, še posebej tiste enozložne. V hrvaščini se skrajšane oblike lahko rabijo le naslonsko, saj tam živi še krepka *hoču*, ki edina (kot naglasna oblika) lahko zavzame prvi položaj v stavku.

3. Glagol *imêti*.

Glagol *imám*, *iméti* se tudi krajša. Na vzhodnem Štajerskem in v Prekmurju se glasi *mám*, pri pretekliških deležnikih pa m. sp. *íma* 'imel', ž. sp. *mêla*, sr. sp. *mêlo*. Na zahodu se pojavlja protetični *j-*, *i* pa se lahko preko polglasnika tudi popolno reducira: *je jêmu* 'je imel', *jímam* 'imam' v srednjekraškem narečju; *jmam*, *jmaš*, *jma*, *jimíl* 'imel' v cerkljanskem narečju, *jíma*, *jímajo* v gorenjskem narečju. Tudi na zahodu pa se pojavlja že skrajšani *ma*: *Von ma sto beləh kozíc*. Take oblike (*ma*, *jma*) se lahko rabijo tudi naslonsko.

V. Členki. Združenke. Besede, ki so vsled ritma v govoru izgubile naglas.

Murko meni, da razen medmetov vsi enozložni členki lahko izgubijo naglas. Naslonsko se, kot je bilo omenjeno že v uvodu, lahko rabijo tudi predlogi, prislovi in nekateri vezniki. Osredotoči se le na najvažnejše; opiše rabo veznika *in*, ki se po nekaterih narečjih lahko naslanja na besedo za ali pred seboj, enako tudi členek *le*; večinoma na besedo pred seboj pa se naslanjajo: *še*, *že*, *lê/li*, *pak/pač/pa*, *saj*; samo na besedo pred seboj pa se naslanjajo členki, ki se pritikajo zaimkom, in vprašalna členka *li* in *da*.

Kot varianto prirednega veznika *in* vzhodna narečja poznajo *no*, ki se rabi enklitiško (naslanja se na besedo pred sabo), po zahodnih narečjih pa se variante *in/n/n̄/m* se rabijo proklitiško (naslanjajo se na besedo za sabo).

Poudarjalni členek *le*, ki ga omenja že Bohorič in ki izvira iz velelnika *lej/glej/gledi*, se v dolenjskem narečju rabi proklitiško (*lé-ta*, *le-tej*, *le-sem*), v gorenjskem narečju pa enklitiško (*ta-le*, *tole*, *zdaj-le*, *vendar-le*, *tako-le*) in redko proklitiško, po vzhodnih narečjih se rabi redko in takrat enklitiško.

Členka *še* in *že* sta zanimiva, ker sta se, podobno kot glagol *jes-*, krajšala: psl.**ješte* → *še*; psl.**uže* → *že*. Daljše oblike so se pri *še* ohranile po vzhodnih narečjih: *ješče*, *jošče*, *ešče*, *išče*, *iše*, pri *že* pa v rezijanskem narečju *vže*, *bže*, v Ribnici pa *vre*⁷². Ker se je *že* v

⁷² Rotacizem: *ž* se v medsamoglasniškem položaju spremeni v *r*.

praslovanščini pritikal zaimkom kot pripona za oziralnost (npr. psl. **kto-že* → *kdor*), je njegova »osamosvojitev« v samostojno besedo podobna razvoju zaimkov *ga* in *mu*, ki sta najprej bili le sklanjatveni priponi. Po narečjih ima lahko *že* ozek ali širok izgovor, *še* pa le širok.

Za členek *le* oz. *li* ne zna pojasniti izvora, čeprav se mu zdi, da je osnovna ejevska oblika, torej *le*. Za svoje narečje (Drstelja pri Ptuj) pozna samo obliko *le*, ugotavlja pa tudi, da naglašeni ali nenaglašeni členek spreminja pomen stavka: *ón le vidi* 'on samo vidi', *on lé vidi* 'on končno vidi'. Murko ne loči dveh pomenov členka, eden je izvzemalni in pomeni 'samo', drugi pa je spodbujevalni v pomenu 'kar dajte', ki pa sta po Snojevem etimološkem slovarju enakega izvora: psl. **lě/le*.

Členek *pak*, *pa* tudi izvira iz daljše oblike prislova, to je psl. **pakъ/opakъ* 'ponovno, kasneje'; *pač* je izvirno primernik tega prislova. Kot členek in tudi kot vezalni in protivni veznik se lahko rabi naglašen, naslonsko pa tako enklitiško kot proklitiško. Naglašena oblika je lahko tudi ob naslonski (*pač pa*).

Vprašalna členica *li* je skrajšana iz *libo/ljubo* in se lahko rabi le enklitiško, se pravi stoji vedno za prvo naglašeno besedo oz. znotraj naslonskega niza: *Je-li mi srečna, zvestó-li ljubijo vsi jo sinovi*; *Nij se li učitelj ženil?*, *Nei li si z meno naredil* (Trubar). V zvezi z glagolom *je* postane samostojni vprašalni zaimek: *Jeli si ti Kristus?* (Dalmatin). Ta zaimek je posebej razširjen na vzhodu, kjer prehaja v *jel* ali celo v *el*. V hrvaščini ob tem zaimku izginja dodaten pomožni *je*: *Jel ti dobro, čerka?* Na zahodu so se rabi vprašalnega zaimka *jeli* že takrat izogibali. Na *jeli* se ponekod tudi pritikajo osebila 2. os. mn. in dv.: *gerdo je, jelíte, če nam očitajo*. Če se *jeli* rabi samostojno, ima pomen 'kajne', *jèli ne/néli* ima pomen 'mogoče/morda ne'. Na Dolenjskem imajo raje obliko *kaj-li/ka-li*, ki pa se rabi v isti funkciji. *Jeli* je le v slovenščini vprašalni zaimek, v ostalih slovanskih jezikih pa ima pogojno funkcijo. Kot pogojnik se *li* rabi tudi še pri naših prvih piscih: *Pomagajsi, sili božji sin* 'pomagaj si, če si božji sin' (Krelj).

Če se je členica *li* pritikala protivnemu *a*, je nastal ločni ali pa protivni veznik *ali*. Na vzhodnem Štajerskem se *ali* rabi tudi namesto *jeli*, enako je z zanikanima variantama. *Ali* na Dolenjskem v pomenu 'pač' stoji samostojno kot odgovor na zanikano vprašanje; Levstik navaja primer: *Nisi bil v cerkvi? Ali!* (Levstik, 129). **Pri tem primeru se Murku končniški naglas ne zdi etimološko ustrezen, ampak je tam zato, da opozarja na izpust ostalega dela stavka:** »Jaz mislim, da v *ali* tiči drugo sicer ne s polnim stavkom izraženo vprašanje; vprašanja pa ljubijo stopajoči ritem (pazi, da enklitike stojé posebno često na začetku

vprašanj).« (50). S tem je Murko morda utrjeval domnevo, da imajo odločevalna vprašanja, ki jih uvaja *ali*, rastočo intonacijo.

Murko se nato posveti poudarjalnim členkom, ki so na razvojni poti iz praslovanščine v slovenščino po večini že izumrli: *go, že, kaj, ka, ci, mь, no, ti, tamkje/tamkaj*. Med bolj živimi je **poudarjalni členek *da***, ki se na vzhodu rabi pri poudarjanju velelnika: *Počakajta, da me počakajta* (Janko Pajk) in vprašanj: *Jedasi prorok ti?* (Küzmič).

V »združenkah« oz. sklopih je *da* nenaglašen: *bogme da, seveda, to je da, pač da, bajè da, néki da, lahko da, težkoda, kajpada, morda (more + da), menda (menimda), venda* (vzhodna varianta), *vendar (* vемь da že)*. Med zgoraj naštetimi so nekateri *da* bolj samostojni od drugih, saj se rabijo kot vezniki – torej uvajajo nov stavek –, drugi stavka ne uvajajo in znotraj sklopa nastopajo kot ena beseda. Seveda je prvotna vezniška raba, sklopi so se razvili iz nje.

Nenaglašen se *da* rabi tudi kot del protivnih veznikov: *le da, samo da, ka da*, morebiti tudi *toda*; sam *da* pa je lahko le podredni veznik.

Besedi, kot sta *menda, morda*, imata po narečjih dostikrat končniški naglas. Škrabec pravi celo, da imajo v dolenjskem narečju *menda, morda, venda* in podobne besede tudi po dva naglašena zloga. Murko v opisani pojav dvomi in ga razlaga kot pogosto rabo teh besed pri vzklikih in vprašanjih, kjer naglas lahko pridobi določene nianse tako, da se zdi dvojen. Podobno se končniški naglas lahko razlaga kot vpliv rabe končniško naglašanih besed v vprašanjih.

Seveda pa ima vsak del sklopa tudi svoj lasten naglas, toda pri sklapljanju se je nek naglas podredil, drug nastal glaven, kar je odvisno od posameznega narečja. Tako ima Murko (kot tudi snovalci sodobnih pravopisov) dilemo pri pisanju skupaj oz. narazen pri npr. zaimkih *marsikteri, marsikaj, kdorkoli, kjerkoli, tehistih*, saj se mu naglasa obeh delov sklopa dostikrat zdita slišno enakovredna. Podobno dilemo ima tudi pri trizložni besedi *dosehmal/odsehmal* in navaja primere iz Dalmatina in hrvaščine, kjer se sklop zapisuje še (delno) razdružen. Mesto naglasa je pri sklapljanju zelo težko etimološko potrditi – izjema je primer števnikov nad 10, npr. *trinajst* ← psl. **tri na desęte*, kjer je naglas na končnici (*trinájst*), na prvem zlogu (*trínajst*) pa le takrat, kadar se v sobesedilu more razločiti od drugih števnikov na *-najst*.

Murko nato pove, da se v svoji razpravi ne bo poglobljal v podrobnosti naglasa pri sklapljanju, toda še našteje veznike in prislove, ki so s tem besedotvornim postopkom nastali: *ampak* ← **a na opak*, *samoč* ← **simь věšte*, *temveč* ← **temь věšte* in tiste z očitnim

izvorom *tačas, vesčas, unkraj, tákraj, ónkraj, sasem, tukajsem, tusem, les, les-kaj, todse, tavun, vsegda, marsikedaj*.

Med sklapljanje spada še pritikanje števnik *dva/dve* k zaimkom in drugim besedam: *midva, vidva, obadva, onadva*. Na severovzhodu se razen pri ženskem spolu naglaša prvi del, pri ostalih narečjih pa po večini drugi del sklopa – seveda so oblike tudi različne od narečja do narečja. Na vzhodu se včasih dvojina še naknadno dodaja, o čemer izvoru se lahko le sprašujemo: *zato boma mija dva boj mela*. V prekmurščini se dvojina dodaja še celo znotraj dvojinskih oblik, npr. *dva starejšiva* 'dva starejša', kar pa Murko razlaga z zapolnjevanjem z *eva* oz. *hiata* v vzhodnih slovenskih narečjih: *zajec* je tam tudi *zavec, pajek* pa *pavok*, zato je lahko tudi psl. im. dv. **starejšija* → pkm. *starejšiva*.

Naglas izgubljajo tudi druge, bolj samostojne (predvsem enozložne) besede. Na vzhodu se za števnik 200, 500, 600 govori: *dvésto, pétsto, šésto* (kar je v bistvu današnja knjižna norma) namesto, da bi kot v zahodnih narečjih *sto* imelo svoj naglas. Na števnik se naslanjajo tudi enozložni izrazi za čas, kot so *dan, noč, leto: èn dan, dvá dni, trí dni, pét dni; pét (šést—desét) let; êna noč* (tudi *êno noč*); podobno je tudi v ruščini in bolgarščini. Murko razlaga, da do tega pojava pride, ko se besedi skupaj obnašata kot »*mehanična celota*«, kar danes poimenujemo z izrazom *stalna besedna zveza*. V tej zvezi naglas ene, po navadi krajše besede, ošibi, nato pa celo izgine, da nastane breznaglasnica.

Da se neka samostojna beseda izgovori nenaglašeno, je pogost pojav v metričnih shemah pesmi in govornih taktih proze: *noč bla je | jako | temna*. Taka izguba naglasa se lahko pripeti tudi besedam, ki sicer ostalim besedam naglas jemljejo, npr. nikalnica *ne*, primer pa je iz gorenjskega narečja: *Jest te nam* ('ne bom') *klicou na pomoč*; *te* je tista beseda, ki v tej pesmi enklitiško podreja *nam*. Brez naglasa je lahko tudi kazalni zaimek *ta* oz. določni člen *ta*, ki je nemškega izvora: *Ljüdi | so tou | čüli; Či sta ga | glih ta | starša dva za norca držala*. To se dogaja tudi pri zaimku *eden*, kjer se oblika krajša, tako da od njega lahko ostane le *n*: *Je 'na ptička zapela; ancôj ancôj je n' svet večér, 'na svéta noč*. Lahko se rabi tudi proklitično: *jen svet večér, 'na svéta noč*. Če vprašalni zaimek, ki se je razvil iz psl.* *kъ*, npr. *kaj*, postane breznaglasnica, se spremeni tudi njegova funkcija, saj postane nedoločni zaimek *kaj*; *Jel' kaj strelat zna?* Ni pa res, kar trdi Miklošič, da se vsi nedoločni zaimki rabijo naslonsko in da so brez naglasa, gl. primer: ***koga*** *svojih pošlji. izraelskih otrok ti bo kteri*. Naslonsko se vedno rabijo le tisti nedoločni zaimki, ki se pritikajo k nikalnici *ne/ni* in drugim zaimkom: npr. *nekaj, malogda, kolčkaj*. V vzhodnih narečjih je pomikanje naglasa pri nedoločnih zaimkih bolj razvito: *tám kam* 'tam nekam', *tô ge* 'tu nekje', *prédi ge* 'nekje spredaj' itd.

Velik del Murkove raziskave temelji na kritiki Miklošičeve Primerjalne slovnice slovanskih jezikov (Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen 1879–83), vsaj na tistega dela, ki obravnava razvoj besed, ki se (lahko) rabijo naslonsko.

VI. Besede, katere podrejajo druge svojemu naglasu.

1. nikalnica *ne*.

Ne jemlje naglas nekaterim glagolom, ki so za njim. Pojav je bolj kot v zahodnih razvit v vzhodnih narečjih.

a) Glagoli, ki so v tesni zvezi z *ne*.

Ti glagoli so *biti*, *imeti*, *iti*.

Biti – razvoj iz psl. je potekal tako: *né+jesmb* → *ne+jsmb* → *něsmb*. Da gre za razvoj *-ej-* v *jat*, je zgodovinsko dokazano.

Imeti – *né+iměti* se razvije v *né+imam* → *nějmam* → *němam* → *nimam*.

Iti – kot za predlogi, ki se končujejo na samoglasnik, tudi *i* za nikalnico prehaja v *j*: v pkm. *nejde*, *nejdete* (Küzmič), na vzhodu Štajerske se govori tudi krajše; *nědem* itd.

V knjižni slovenščini smo refleks (*jata*) *ě* zapisovali z *e*, kar pa se ni zgodilo pri primerih *nisem*, *nimam*. Trubar je pisal *ne sem* ali *nei sem*, sicer dosledni Krelj pa je kdaj že zapisal ijevsko obliko *nisem*. Tudi Levstik, ki se je po navadi boril za etimološko potrjene različice zapisa, je najprej pisal *ne sem*, nato pa popustil v *nijsem*, pisal pa tudi *némam*. Murko prav tako zagovarja ejevski zapis in izgovorjavo, saj bi se ta "napačen" zapis *jata* moral preganjati kakor pri primerih *lis*, *pisk*, *rič*, *lita*, *dila*, vi v cerkljanskem in *brih*, *čiwa*, *rič*, *ris*, *smrika* v gorenjskem narečju.

Po narečjih se je *jat* v zvezah nikalnice in glagolov razvijal različno: *niesan* v beneškem, *niesem* v goriškem, *nímam* v goriškem, cerkljanskem in gorenjskem narečju. Ejevske oblike, kot sta *něsem*, *němam*, so značilne za štajersko, prekmursko narečje in velik del narečij Kranjske ter za hrvaščino. Tudi tu pa se včasih najdejo ijevske oblike.

V štajerskem, prekmurskem narečju ter hrvaščini včasih pride do pojava, ko se nikalnica postavi za glagol: *Tvoj sad je ne za me*; *Da so ni krüha nej mogli jesti*; *Onda si je ne dal grof mira*. Ta pojav je po Murkovem mnenju mlad in izvira iz tega, da se je nikalnica *ne* 'ni' ← psl. **ne+je* v narečju občutila le kot nikalnica, ne pa kot zanikan glagol za 3. os. ed. 'ni'. Tako se je zaradi te zgodovinske pozabe glagolu *biti* začelo nikalnico še enkrat dodajati in razvila se je nova oblika *neje/nej/nije*: *ne je mene vreden*. Oblika za 3. os. ed. se je potem začela širiti

še v druge osebe: *nej še sem danes časa imel*. Ne se je potem zaradi razstavljanja začelo smatrati za prosto nikalnico; tako je lahko "skočila" za glagol *biti*, kot je navedeno v zgornjih primerih.

V zvezi nikalnice in pogojnega *bi* vrstni red ni natančno določen: *ne bi šel/bi ne šel*. Kar se tiče vrstnega reda veznika, pogojnega člena *bi*, nikalnice in preteklega deležnika – na zahodu se *bi* naslanja na veznik in *ne* je pred deležnikom: *Kaj bi ga ne?*, na vzhodu pa se *bi* naslanja na nikalnico: *Kaj ga ne bi?* "Vzhodno" stavbo imajo tudi Dolenjci, npr. Levstik: *Stvar bi res bila jako smešna, ako ne bi imela tako resnih nasledkov*. Levstik ima ponekod tudi zahodno stavbo, prav tako ima obe Jurčič. Stritar ima zahodno stavbo, kot jo je imel tudi knjižni jezik 19. stol. V nekatera štajerska in dolenjska zapisana besedila je začela vdirati tudi zahodna stava; Murko opaža, da se to godi predvsem v predmetnih odvisnikih in stavkih s predpreteklim časom (*Ko bi nebi bil prišel*).

b) *hotěti*.

Glede na izgovor nikalnice *ne bi* se tudi po večini narečij *něčem* moral izgovarjati široko. A po mnogih narečjih so podatki drugačni: *nějčeš* za cerkljansko, *niečem* za goriško, *níčen* za srednjekraško, ozki *e* za štajersko narečje; širina v *nečem/nočem* pa za gorenjsko narečje. Tam, kjer se govori *očem*, *očes* (gl. glagol *hoteti* zgoraj), pride pri zlitju z nikalnico tudi do današnje knjižne variante *nočem*. Nikalnica *ne* je pri tem proklitiška in izgubi svoj *e*. Da nosi *ne* svoj lastni naglas, je zelo redko, do tega pa pride zaradi poudarjanja hotenja.

c) *bodem*.

Čeprav je pomožnik prihodnjega časa po narečjih okrajšan v posebne naslonske oblike, se te nikoli niso prebile v knjižni jezik; tako je tudi ob zvezah z nikalnico. Prešeren piše le *ne bó*, enako Jenko in Gregorčič, v zapisanih narodnih pesmih *na bó*. V severovzhodnih (štajerskih) zapisanih besedilih se naglas pomika na nikalnico: *nè boš*.

Po narečjih pa do zveze nikalnice in skrajšanih naslonskih oblik prihaja: na vzhodu in v dolenjskem narečju je *e* širok in kratek (*nèm*, *něš*), na zahodu (gorenjsko, cerkljansko narečje) pa se spreminja v *a* (*nam*, *nauš*, *nau*).

d) Nekateri drugi glagoli.

Le na vzhodu se na *ne* naslanjajo še glagoli *moči*, *smeti*, *znati*, mogoče tudi *dati* in *delati*, pri tem pa *e* ostaja nespremenjen; *nè zna ž joj gučati*. V prekmurskem narečju, delu štajerskega

narečja in nekaterih hrvaških narečjih pri *ne morem* onemeva o: *nemrem*, *nemreš*. O se lahko tudi ohrani, če *nemorem* stoji na začetku vprašanj. V prekmurskem in delu štajerskega narečja se tudi *e* v *ne smem* spreminja v *i*: *te ne smiš dale iti*.

2. naj.

Presežniška predpona, ki je nastala iz predloga *na*, in se na zahodu glasi *nar*, lahko nase jemlje naglas. Murko navaja primere iz vzhodnih narečij, kot so: *nájbolj*, *nájpre*, *nájmenj*, *nájveč*. Med združeni besedi se lahko vrivajo naslonke: *kotero najtije ménjše od vseh semen*.

3. Predlogi.

Že pri zaimkih (gl. zgoraj) je bilo povedano, da se njihove daljše, izvirne oblike lahko rabijo naslonsko tudi za predlogi, naglas pa se z njih premakne na predlog, kar je še posebej razvito v vzhodnih narečjih. Podobno je tudi v srbščini, kjer se naglas s samostalnika pomakne na predlog pred njim: *ná mōst*, a v slovenščini le ne gre tako daleč, saj je dolžina možna le na naglašanih zlogih.

Močan naglas spreminja tudi kakovost samoglasnika znotraj predloga: *čez* in *pred* bi po etimologiji morala imeti ozki *e*, pa imata, če sta nenaglašena, širokega. V naglašenem položaju je kvaliteta ozka: *préd-te*; *kdor préd pride*, *préd melje* (prislov). Naglašena psl. **vъ*, **sъ* se vokalizirata v *va*, *sa*, v prekmurskem narečju pa *vu*, *zô/su*.

Na predlog se naslanjajo:

a) samostalniki: *nadno*, *navzrit*, *navlaž/navlašč/nalašč/nalaš*, *natla*, *opla* 'ob tla', *zamož/zamuž* 'dati nekoga v zamož = omožiti nekoga', *vudne*, *vuvek/vavek*, *navek*, *vusred*, *vadlje/vadle/valje/vale/vadler* 'vnaprej', *dovolj*, *zavlje* 'zavoljo, zaradi', *namreč/najme/najmre/neimre*, *ober/oberh* 'ob vrh, nad'.

a1) ⁷³pridevniki: *napak*, *nárazno*, *dosta/dosti*.

b) zaimki: osebne zaimke sem naštel že zgoraj v razdelkih *Brezspolni osebni zaimek* in *Zaimek 3. osebe*: *jъ*; Murko doda že *zôseb/suseb/pose* 'posebej'.

Kazalni zaimki: *zató(z.)/záto(v.)*, *nató(z.)/náto (v.)*, *vúto*, *zátém(z.)/zátem(v.)/zátim(v.)*, *vu'nom(pkm.)/vu onom(pkm.)* 'v enem/nekem'.

Oziralni zaimki: *vúkoseje*: *oružje*, *vúkoseje vufal*.

Vprašalni zaimki: *zakaj* (na vzhodu se rabi tudi kot oziralni zaimek), *pó čem* 'koliko'.

Nedoločni zaimki: *návse*, *vavsi*, *zóvso*.

⁷³ Murko opozori, da gre tu za pridevnike, uvršča pa jih pod a) samostalnik.

c) števniki: *zan* 'za en', *zá na* 'za ena', *zano* 'za eno', *na* 'n' 'na en'. Števniki *en* se sicer dostikrat tudi v drugih položajih rabi enklitiško in proklitiško ter se krajša v *n*.

2.2.2 II.del: Skladnja.

V drugem delu svoje raziskave o naslonkah oz. »enklitikah« Murko opazuje njihovo rabo in postavitev v stavku. Skladenjski del razdeli na tistega z zaimenskimi oz. »zaimkovnimi« naslonskimi oblikami in tistega z vsemi ostalimi naslonkami.

2.2.2.1 I. 1. Raba enklitiških zaimkovnih oblik.

Murko se najprej loti obsežnega zgodovinskega pregleda rabe naslonk. V 16. stol. jih naši protestantski pisci niso radi rabili. Izjema je le Krelj, ki se tudi najbolj drži pogovornega jezika svojega okolja. Trubar npr. dajalniških oblik *mi*, *ti*, *si* sploh ni uporabljal, *me*, *te*, *se* uporablja redko in še to napačno, v Matejevem evangeliju prvi *ga* srečamo šele v 7. poglavju, podobno redko Trubar rabi tudi *mu* in oblike za tož. ed. *jъ* (*zain*, *nain*). Trubar *me*, *te*, *se* pogosteje uporablja v položaju za predlogi, na splošno pa se naslonk ne ogiblje v *Duhovnih pesmih*, ki pa so zbirka predvsem ostalih avtorjev – pri Dalmatinovih pesmih iz te zbirke najdemo tudi nekaj *mi*, *mu*. Dalmatin je pri rabi naslonk v primerjavi s Trubarjem sicer naredil velik napredek, a se ne more primerjati s Kreljem: *Kako si veroval, taku ti bodi* (Krelj) – *taku se tebi sturi* (Trubar, Dalmatin); *Kaj oč, da ti sturim* (Krelj) – *Kaj hočeš tí de jest tebi sturim* (Trubar) – *Kaj hočeš, de bi jest tebi sturil* (Dalmatin); *Angeli pèrstopio inu mu služio* (Krelj) – *ty angeli k nemu perstopio inu nemu služio* (Trubar) – *Angeli so k njemu stopili, inu so njemu služili* (Dalmatin) itd.

Dalmatin se pravilni (Kreljevi) rabi naslonk bolj približa pri rabi zaimka *ga* in povratnih *se*, *si* – Trubar zaostaja za obema, saj skoraj vedno rabi daljše naglasne oblike: *Potle pernese ga hudič v to sveto mesto, inu postaviga na vèrh templá* (Krelj) – *Tedaj ta zludi vzame nega sebo vtu svetu meistu, inu nega postauí na verh cerque* (Trubar) – *Tedaj ga je hudič sabo pojel v tu svetu méstu, inu ga je postavil na vèrh templá* (Dalmatin); *Inu on reče sebi dati to tablico* (Trubar) – *Inu on si je rekàl dati eno tablico* (Dalmatin); *tedaj on začne sebe kleti in persegovati* (Trubar) – *tedaj se je on začel kleti* (Dalmatin). Včasih Trubarju ne zadoščajo niti daljše oblike povratnika in jim dodaja še druge osebne zaimke: *Vi ne imate vom sebi* [vam sebi] *šacou zbirati na zemli*. Obstajajo pa tudi primeri, ko Trubar naslonke rabi ustrezneje kot

Dalmatin: *Vrata tiga pekla jo ne bodo premogle* (Trubar) – *peklenska vrata ne bodo nje premogle* (Dalmatin) itd.

Bohorič v *Zimskih uricah*, prvi slovenski slovnici iz leta 1584, v svojih paradigmah ne omenja dajalniških oblik *mi*, *ti*, *si* (čeprav *mi* in *ti* pozneje zapiše v primerih iz skladnje) – navaja le oblike *me*, *te*, *se* (ki so nastale po apokopi oz. odpadu končnega zloga), *mu*, *ga* in *jim* (ki je nastala po »aferezi« oz. odpadu začetnega zloga). Zanimivo je, da Bohorič pozneje *mu* omenja kot rezultat apareze iz *njemu*, ki naj bi bila pri Slovanih zelo pogosta, kljub temu pa se tej kratki dajalniški naslonski obliki Trubar in Dalmatin pogosto izogibata.

Od poznejših katoliških piscev iz 17. stol. naslonke najboljše rabi Kastelec. Hrenovi *Evangelia inu lystovi* iz l. 1612 in njihova Mayerjeva izdaja iz l. 1715 se preveč zgledujeta po Dalmatinovi predlogi, od koder sta tudi črpana, tako da v teh delih na mestih, kjer bi bile bolj ustrezne kratke naslonske, daljših naglasnih oblik najdemo še veliko. Vplive Dalmatina in Trubarja oz. napačne rabe naslonk se ni mogel otresti niti Japelj v prvem katoliškem prevodu Svetega pisma iz l. 1784–86. Sodelavec pri prevodu Blaž Kumerdej v svoji neobjavljeni slovnici pozneje zapiše, da sam ni avtor nekaterih slovničnih napak. Te so se zgodile zaradi neustreznega prevajanja iz klasičnih jezikov in nemščine v stilu "od besede do besede", na kar l. 1808 opozori že Kopitar. Kopitar meni, da je to glavni razlog za razlike med jezikom naših prvih piscev in govorjeno slovenščino tistega časa in da so se zaradi takšnih "prevajalskih zagat" pisci raje odločali za daljše namesto bolj naravne krajše oblike. Murko opozori, da so daljše oblike uporabljali še nekateri pisci iz 19. stol.; največkrat so dolge oblike pisali pri glagolih *bodem* in *hočem* ali pa na daljši obliki z apostrofom opozarjali pri *'ga* in *'mu*.

Razen v položaju za predlogi, ko se zaimki lahko pojavijo tako v dolgi obliki kot v kratki naglašeni ali nenaglašeni obliki, se krajše oblike zaimkov rabijo vselej, če ni posebnega razloga za rabo daljših oblik. Poseben razlog za rabo daljših oblik je logični naglas. Opomba: Kratke oblike lahko stojijo tudi na začetku stavka, daljše oblike pa na koncu stavka.

Murko se pri rabi daljših in kratkih zaimenskih naslonk loti tudi navajanja primerov iz besedil od 16. stol. do njegove sodobnosti, saj take primere razen pri Miklošiču in Janežiču pogreša pri vseh slovničarjih.

Daljše oblike so pogoste pri »emfatičnem poudarjanju zaimka«, posebej veliko je »klicev, retoričnih vprašanj in odločnih opominov«: *Tebi se zgodi kako veruieš* (Krelj); *Mene ni videla, mene!* (Stritar); *Kdo te mêne ljubiti sili?* (Prešeren); *Tebi velim: stani!* (SP). Daljše

oblike »dajejo govoru in pisavi nekaj vzvišenega, resnobnega in izražajo goreča čustva«, zato jih je več v molitvah, liriki in to na mestih, kjer bi v slogovno nižjem besedilu bile oblike kratke. Kastelec, ki sicer zelo dobro rabi naslonke, jih v molitvah stavi za velelnike: *O dobruťli Jezus, zakry mene u tvoje svete rane*. Iz istega razloga je tudi Trubar v poznejši izdaji spremenil stavek iz prve slovenske knjige *inu te prosim* → *Inu jest tebe prosim*. Daljše oblike so še danes prisotne v molitvah, kar je posledica tradicije, opisane zgoraj. Daljše oblike so bile prisotne tudi v pesništvu 19. stol., npr.: *Srčne rane mēni spati ne pusté* (Prešeren), kar opazi že Miklošič. Daljše oblike se (primeri so iz leposlovja) upravičeno uporabljajo tudi pri poudarjanju »dveh oseb ali reči«, ki sta združeni ali v nasprotju: *Têbe in mēne ga je sram; Bogu in tébi bom ostala zvesta* (Prešeren); *Dunaja ni bilo meni treba, mene pa Dunaju* (Levstik); *Vredna si ti njega in on tebe!* (Jurčič: *Deseti brat*).

»Daljše oblike se rabijo, če zaimke odlikujejo pristavki; ta posel lahko vršé vezniki in prislovi, zaimek **sam**, zvalniki, apozicije in celi stavki.« (Murko II, 56).

Za **členki**: *za tú podaj tudi meni tvojo milostivo roko; uboga ga skoro bolj ko mene; še mēn oči odpéráj; Zató pa jaz zakladam te reči le tebi; Saj meni se tudi ne zdi najbolji; Kaj nov'ga mi povej, kaj zlasti tebi znano*. Murkov nabor členkov je zastarel; *kot/ko* danes dojemamo kot veznik in ne kot členek.

Ob **zaimku sam**: če se poudarja zaimek za njim, je oblika daljša: *V Dunaj vodo je gledala, Sama sebe zaglednola*, če je logično poudarjen **sam**, je sledeči zaimek po navadi kratek: *Po svoji misli bodo si sami učeníke nakladali, Sam si si kriv!* (moj primer). V starejši dobi se **sam** večinoma še ni sklanjal: *ta se sam sebi odpoui* (Trubar); *ta zataji sam sebe* (Dalmatin), obstajajo pa primeri, kjer se tudi že ujema s sklonom sosednjega zaimka ali pa stoji v imenovalniku: *Kedar niva od same sebe družiga ne rodi* (Krelj); *Kadar bi mi sami sebe sodili* (Kastelec). Trubar rabi daljše oblike tudi tam, kjer niso ustrezne, tj. za logično poudarjenim **sam**: *Zakaj kateri sam sebe povišuíe, ta bode ponižan*. Dalmatin ga popravi v *kateri se sam povišuíe*. Za **prislovnim samo** stojijo le daljše oblike.

Pred **zvalnikom** stojijo daljše oblike: *Če tēbe, ptica, vjamemo, Ti perje vse uzamemo* (narodna), *Kaj pravim tebi, ljubi mož!* (Jenko). Z daljšo obliko se tu »vzpodbuja (...) ali pa se svari zvana oseba ali pa se ji izraža posebno sočutje« (Murko 1892, 58). Če se rabi krajša oblika, se zaimek ponovi pred zvalnikom: *Kaj t'je Lambergar ti mlad!*

Zvalnikom so podobne **apozicije** (danes bi jim rekli pristavki oz. dvojni tožilniki in dajalniki) – pred njimi se prav tako rabijo daljše oblike: *Gospúd Bug, bodi milostiu meni bozimu grešniku* (Kastelec), *Si zbere konj'ča iskriga, Njega zasede berziga* (narodna).

Tudi zaimsek, ki uvaja **nov stavek**, je daljše oblike: *take si moje srce ne more misliti njé, ki je "pribežališče grešnikov"* (Stritar).

Daljše oblike se rabijo vedno, ko se na vprašanja odgovarja z zaimkom. Daljše roditeljske oblike zaimka *jъ* se rabijo namesto novejših svojilnih pridevnikov: *Mi smo nega zvezdo videli* (Trubar). Že v 16. stoletju se je to moralo slišati starinsko, saj sta Dalmatin in Krelj Trubarja popravljala v *njegovo*, kljub temu pa sta sama za svojino včasih še uporabila samostalniški zaimsek. Tradicija roditeljskih zaimkov za oznako svojine je prisotna še pri piscih iz 19. stol. in v narodnih pesmih.

Glede izbire **daljših ali krajših oblik v stavi za predlogi** je po Murkovih besedah še marsikaj nejasno in nasprotujoče si. Tako je npr. nepojasnjeno, zakaj se za predlogom v dajalniku rabijo le daljše oblike (*k meni, proti tebi, ...*), zakaj so tožilniške oblike raje tudi naglašene krajše kot daljše (*za mé/záme, za té/záte, ...*), zakaj se za predlogom zaimsek *jъ* lahko rabi z ali brez naglasa, zakaj naglasno mesto v zvezah s predlogi lahko "skoči" na predlog. Glede naglasnega mesta – predlog nase povleče naglas, kot se to redovito pojavlja pri zvezah z zadnjenaglašeni zaimki prekmurskega narečja: *na+mené → na méne*. Glede zaimka *jъ* in tožilniških oblik ni prav nobene logične razlage; tudi s primeri iz drugih slovanskih jezikov si ne moremo pomagati – premik naglasa je pač nepredvidljiv. Zgodovinsko so kratke oblike za predlogi prvotne; to je razvidno pri Trubarju, ki pa tudi kratke tožilniške oblike uporablja naglašene – *v mé, v té, v sé*.

Da razlike v pomenu med rabo daljših oz. krajših oblik za predlogi ni, dokazuje tale primer iz Lepe Vide: *Po tebe je poslala španska kraljica. / Kaj ti pravim, po te, Vida zala! Je kraljica španska me poslala*. V enakem pomenu se zaporedoma lahko pojavljajo naglašene ali nenaglašene krajše oblike pri istih piscih: *srcé, ki je gorélo le za té* (Prešeren: Zapušena) – *Al srce le zá-te vžgano* (Prešeren: Dohtar).

Tudi stava nenaglašene ali naglašene oblike tož. *jъ* za predlogom nima nobene pomenske razločevalnosti: *za-njé/zá-nje, skoz njé/skóz-nje, v njó/vánjo* ipd. rabijo Jenko, Gregorčič, Stritar brez reda.

»O rabi krajših oblik ni treba posebno mnogo besed. Omenim le nekatere slučaje, v katerih se vedno rabijo enklitike.« (Murko 1892, 60).

Se se lahko rabi kot povratni zaimsek pri tvorbi trpnika: *Grad se je porušil* (moj primer). Cigale že l. 1863 piše, da se povratni glagoli, ki že imajo prosti morfem *se* (npr. *ličiti se, jeziti se, pogledati se, ...*) ne morejo rabiti v trpniški obliki na *se*. Kljub temu pa sta v (tvornem) stavku možna dva *se* oz. *sebe*: *Človik se tim bulie sam sebe sramuie, več se nase ne zanaša* (Krelj). Trubar je celo prosti glagolski morfem *se* pisal z daljšo obliko *sebe*.

Mi, ti, si se pogosto rabijo kot t. i. dativus ethicus, oz. se rabijo ekspresivno kot izraz osebene prizadetosti/udeležенosti: *Na grobu mi roža cveti, Ni ti ga boljšega!, Glejte si no!. Si ni omejen le na prvo in drugo osebo, kot to trdi Miklošič v svoji Primerjalni slovnici: Blagor si je temu človeku, kir mene posluša* (Kastelec).

Iz te rabe se je razvila tudi sposobnost besedice *si*, da skupaj s členkom *naj* stavku daje pogojni pomen: *najsi* najdemo že pri Trubarju in Dalmatinu. K *najsi* so se pritikale še besede *lih/ravno* in *bodi*. Z dativus ethicus Murko razlaga tudi izvor ostalih sklopov besedice *si* z zaimki in "prilogami", od katerih so danes v knjižnem jeziku nekatere bolj, nekatere manj znane: *bodisi, dasi, ge si (bodi)* 'kje si', *něgi si (bodi)* 'nekje si', *kam si (bodi)*, *kakor si (bodi)*, *kadar si (bodi)*, *kakšen si (bodi)*, *kdor si (bodi)*, *marsikdo, marsikaj, marsikdaj*.

Krajše oblike zaimka *jъ* se rabijo kot nemški *es*. S tem Murko naleti na frazeme na *jo*, seveda pa jih tako še ne poimenuje: *K vojakom sem jo pobrisal, To sem mu jo pa zasolil*. Med njegovimi primeri nisem odkril frazema na *ga* (mogoče le *On ga je vrejden, da ti njemu to izkažeš*), če ne gre bolj za poudarjalni členek *ga*: *Bog ga védi, Bog ga znaj*. Krajše oblike zaimka se pojavljajo tudi ob nanosnici: *Ni je hiše skoraj, Ni ga govornika, ki ne bi hotel biti enak Demostenu; Glédajte jo mavrico in hvalite ga njega, ktiri jo je naredil; Pa nisim jij besedi veliko jiskal; Saj ga človek ne dobi posla*. Podvajanja zaimka *ga*, na katerega *ga* opozori nek Škofjeločan: *A si ga vidi ga?*, ne razloži kot Miklošič z ojačitveno funkcijo, temveč z umanjkanjem nanosnice v pogosto rabljenih besednih zvezah. Kot primer za tak "frazem" poda primer: *Dens ga pije kar léze ino gré, da ga le ima*. Seveda je tu mišljeno, a neizrečeno – vino.

Krajše oblike zaimka *jъ* se pojavljajo ob nepregibnem prilastkovem zaimku *ki*: *Jok si briše, ki ga skriti ni mogoče*, ob velelniku so prav tako večinoma krajše oblike, a daljše niso izvzete: *Vižai ti mene in obdrži me u tvoim strahu* (Kastelec). **Če v sobesedilu stojita tako daljša kot krajša oblika, se daljša po navadi ne ponavlja, oz. krajša stoji za njo:** *on je tebe angelom svojim poročil inu te bodo na rokah nosili* (Krelj), *Kak se meni streže, tak mi kosa reže* (Vraz) itn. Tak vrstni red daljših in krajših oblik upošteva tudi Trubar, pa čeprav je daljša oblika neupravičena: *Peter pag nega prime in ga začne svariti*. Daljše oblike se lahko tudi ponovijo, če so seveda ponovno poudarjene: *Mati o mati! vi mene vmorite!* Včasih pa krajša oblika stoji tudi pred daljšo – za hrvaškim primerom je ta, ki ga navajam, iz narodne pesmi: *Vse ti čem štoriti, kar tēbe zna zjeziti*. Krajša oblika je pred daljšo tudi takrat, ko se želi poudariti nasprotje (nanosnici sta različni!): *Jaz jo učim naših narodnih, ona pa mene francoskih pesmi* (Stritar). Murko opozarja na subjektivnost pri poudarjanju oz. izbiri daljših/krajših oblik,

zaradi česar vrstni red daljše in krajše oblike ni pravilo, ampak le smernica. Kljub temu pa se mu zdi, da je Stritar s tem stavkom šel malo čez rob sprejemljivega: *Kar ti si mi, ti storil bom.*

Narečna raba daljših oz. krajših oblik zaimka je posebno na slovenskem vzhodu (štajersko, prekmursko narečje) v nasprotju s knjižnim jezikom, a to je le navidezno. Krajše (nenaglašene, naslonske) oblike se zaradi glasovnih in drugih posebnosti tam pogosto začnejo z *nj*, daljše pa z *j*, kar je ravno obratno kot v zahodni in knjižni slovenščini. Tako so daljše oblike po številu znakov v resnici celo krajše od siceršnjih krajših oblik: naslonska *mu* se npr. nadomešča z *jemi*, naglasna *jemi* z *njemi*: *I pítali so ga i erkli so njemi; I reče njemu mati njegova; Či me što pita, ne znam njemi raztolmačiti.* Da vzhod res ne "mara" krajših oblik, vidimo tudi pri zvezah s predlogi – *vanj*, *zanj* na Štajerskem ne moremo najti. Tudi pri ponavljanju zaimkov v sobesedilu se na vzhodu po navadi rabijo same daljše oblike.

2. Pomožni glagol *sem*, *biti*.

Ker se je po celotnem slovenskem govornem območju daljša oblika pomožnika psl. **jesmь/jesi/jestь* izgubila, se v knjižnem jeziku naglasne in naslonske oblike pomožnika pišejo enako. Drugače je le v narečjih, kjer se reducirajo oblike *si*, *je*, *bi*.

Splošno pravilo Murko zastavi takole: »**Pomožni glagol je vselej nenaglašen, ako ni na njem posebnega poudarka.**« (Murko 1892, 65). Posebni poudarek pa se postavi, ko: **1.** pomožnik ni vez in izraža bitje (ali v današnji terminologiji, ko ne uvaja povedkovega določila, ampak se rabi polni pomen glagola *biti*): *Bog jè v nebesih, Jè en bog, Jezus je pa erkáo: jas sem* (Küzmič); **2.** pri vprašanjih brez vprašalnega zaimka – pomožnik je po navadi ojačan s poudarjalno členico *li*: *Bi ne mogel eno uro z mano čuti?, Si li ti božy sin* (Trubar); **3.** pri odgovorih na vprašanja: *Si mi kaj prinesel? Sèm, Bi-li šel? Bi.* Poudarek pa je seveda lahko odvisen tudi od subjektivne presoje govorca: pr. *ón je rekel – on jè rekel*; ali pa od ritma v pesmih: *Je za drúziga dekléta zdaj ljubezen tvoja vnéta* (Prešeren). Posebno pogosto se naglašča oblika za 3. os. mn. so: *Só Ljubljanke ga prosile, Tekle só ji dol sozy.* Zaradi takega večkratnega naglaševanja sta se v štajerskem in prekmurskem narečju za *so* razvili podaljšani obliki *sojo*, *soujo*.

Tudi v hrvaščini, ki je daljše oblike obdržala in razvila tudi nekaj naknadno ojačanih/podaljšanih (*jeje*, *jeste*, *sojo*), se naglašene oblike rabijo po enakih pravilih (točke 1., 2. in 3.) kot po slovenskem govornem prostoru, poudarek pa je tudi tam odvisen od subjektivne presoje govorca. Ko je glagol poudarjen, stoji na začetku: *Jesem se pri njem mnogo dobra vžil.*

3. *bodem, bom in drugi glagoli.*

Da se *bodem* (zast.) in *bom* enako skladenjsko obnašata in da *bom* ni naslonska oblika, smo povedali že v oblikoslovnem delu Murkove razprave. *Bom* se obnaša naslonsko ravno tako kot vsaka kratka beseda, ki stoji ob močnejše naglašeni – torej je njena **(ne)naglašenost odvisna od govornega takta**: *Duh plemeniti sam bo nosil bôli ... A sreče vžíval sam ne bó nikoli* (Gregorčič). V enaki funkciji nastopajo *bodem, bom* in *bóm* v Prešernovi pesmi Hčere svet: *Hišo bodem ti ogradil, Zídal zíd bom krog in krog, Spustil bóm ókoli hiše Súltana de láljal bó*. Levstik je vse "napačne" oz. naglasne stave *bom*, npr. na začetku besede, črtal celo pri Prešernu, kar je popoln nesmisel. **Med *bodem, bom* in *bóm* ni nikakršne skladenjske razlike**; vse oblike je pisal tudi Levstik, ko je zapisoval še naravno, brez nepotrebnih etimologiziranj. Če bi bila *bodem* daljša/naglašena oblika, *bom* pa krajša/naslonska, bi prvo obliko našli v velelniški funkciji⁷⁴, pa je ne vselej: *Naj čast bo gospodu v višavah*. Med naštetimi oblikami skladenjskega razločka ni niti na vzhodu; v hrvaščini in v prekmurskem narečju.

Murko se zaveda, da zaradi poljubnosti rabe daljših ali krajših oblik ni prav veliko razložil o skladenjskih funkcijah posameznih oblik. Želi pa zatreti napačne nauke, kot je to Levstikovo "črtanje" krajših oblik ali Gutsmanovo prepričanje (v *Windische Sprachlehre* 1829), da bo krajša oblika pomožnika *bom* izpodrinjena od daljše *bodem*, čeprav slednje oblike že v Murkovem času na zahodu ni bilo več zaslediti. **Izbira daljše oblike se Murku zdi stvar govornega takta, subjektivnega poudarka pisca in želje pisatelja po resnobi in emfatičnosti, zaradi česar to zastarelo obliko tudi rabijo: *Videl ga ne bodem nikdar več* (Stritar).**

Posebno skrajšane oz. naslonske oblike prihodnjika v slovenskem prostoru niso bile sprejete v knjižni jezik, izjema je le prekmurski knjižni jezik. Tudi v slovnicaх jih spregledajo – zahodni slovničarji vsi po vrsti, vzhodni Dajnko, Muršec in Anton Murko pa jih le omenijo – slednji jih opiše kot pohabo daljše oblike, ki je komajda omembe vredna. Le Dajnko (v svoji slovnici *Lehrbuch der windischen Sprache* 1824) jih ustrezno predstavi: *bodem* in *bom* sta naglasni obliki, še krajše so naslonske, ki pa se jih ne smemo odrekati. **Tudi pri naslonskih oblikah Murko ne opazi funkcijskega razločka med pomožniško in polnopomensko rabo prihodnjika** (*Či mo mi eti trpeli, ne bomo na ovom svejti*). Tudi tukaj se nekatere oblike, ki bi bile sicer naslonske, pišejo v daljši obliki, kar je spet odvisno od subjektivnega poudarjanja in govornega takta oz. ritma. Na vzhodu se naslonske oblike v krajši obliki pišejo

⁷⁴ Znano je tudi, da velelnik odvzame naglas besedi, ki stoji za njim.

predvsem v teh položajih: po zaimkih, po *ne*, po enozložnih prislovih in veznikih, po enozložnih besedah in po tistih večzložnih, ki imajo naglas na zadnjem ali predzadnjem zlogu: *Kaj 'š ti meni da, On de na veke prokleti, Jaz pa nem k tebi prišla, Daš močno me želea, Po vodó de prišlo, gé bó kaj* itd. Na zahodu, natančneje v gorenjskem narečju, je zanimivo menjavanje naslonskih oblik za nikalnico *ne*: enkrat se rabi *na bom*, drugič *nam*. Murka to spominja na menjavanje daljših in krajših zaimenskih oblik, a tu ne gre za pravilo 1. daljša 2. krajša, temveč bolj za formalni element govornega takta in glasovne okolice (krajše oblike so bolj pogoste, če sledijo besedi, ki se konča na samoglasnik).

Tudi nekateri **drugi glagoli**, ki se lahko rabijo tudi naslonsko (*imeti, moči, smeti, hoteti*), ali pa tisti v položaju za nikalnico *ne*, v primerjavi s svojimi naglasnimi oblikami **nimajo nekih skladenjskih posebnosti**. Izbira daljše ali krajše oblike je odvisna predvsem od formalnega elementa – poudarjanja. Pri naših protestantskih piscih pa je pri glagolu *hoteti* prišlo do nekih specializacij. Krajše oblike so se pri Krelju namesto *bom* rabile za tvorbo prihodnjika: *ako ... bomo verovali ... tako Christus se če v nas roditi*, za izraz hotenja pa so se večinoma rabile daljše oblike. Prihodnjik iz kratke oblike gl. *hoteti* in nedoločnika pa se je danes ohranil v hrvaščini, prekmurskem narečju in govorih Breginjskega kota (*Čem videti*. 'Bom videl.').

2.2.2.2 II. O porazstavi enklitiških besed.

Vrstnega reda besed v stavku se je zelo težko naučiti. Še bolj poseben je besedni red v slovanskih jezikih; odvisen je od želje govorca in od posameznega narečja. Na vzhodu se skladnja, kot tudi glasoslovje in oblikoslovje, približuje hrvaščini in srbščini. Posebnosti slovenskega jezika so se mnogokrat kršile ravno pri primeru naslonk.

Za dejansko stanje naslonk v slovenščini sta se v svojih slovniških delih zanimala le Metelko (*Lehgebäude der slovenischen Sprache* 1825, str. 261–264) in Navratil (*Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes aller Dialekte* 1856, str. 134–135), ostali, ki so jih omenjali (Levstik, Podgorski in Cigale), so jim dodajali lastnosti tujih jezikov, posebno srbohrvaščine. Levstik se zaveda, da je njegov nazor v nasprotju z govorom ljudstva, saj si prizadeva za "pravilni" in "požlahtnjeni" jezik, npr. za daljše oblike zaimkov v naslonskih položajih, Podgorski priporoča dolge oblike pomožnika *jesem, jesi* zaradi sloge in vzajemnosti z jugoslovanskimi narodi, Cigale pa nasprotuje slovenskemu besednemu redu, ki ga Navratil navaja kot slovensko posebnost. V svoji slovnici je te napačne nauke povzemal tudi Anton Janežič – Murko se mu je večkrat postavil po robu. Kako močan je bil vpliv teh napačnih naukov, nam priča Stritarjeva opomba (Stritar si je sicer prizadeval za narodni jezik) mlademu pesniku, naj v verzu *Sem mislil, mislil, mislil* spremeni besedni red, saj »ni dobro

začenjati z breznaglasnimi besedami, to vam je znano že iz slovnice». Stritar je tu spregledal posebnosti slovenščine in tradicijo narodnih pesmi, Ravnikarja in Prešerna in govorjenih zahodnih narečij, ki so stavek dostikrat začeli s krajšo obliko.

Murko se z ozirom na zgodovinski razvoj posveti dejanskemu stanju v besednem redu naslonk. Postavi si tri glavna vprašanja: **1.** Katero mesto imajo naslonske oblike, ko stojijo za naglašeni besedami, in kakšna je razporeditev znotraj naslonskega niza?, **2.** Katere besede stojijo pred naslonkami kot nosilke naglasa?, **3.** Kdaj naslonske oblike niso naslonjene?

1. Naslonke v slovenščini stojijo takoj po prvi naglašeni obliki v stavku: *Lepo jih je bilo videti.*

Povratni se se ne pripenja na glagol kakor v ruščini, razen če glagol stoji na prvem mestu: *Anton se jih je ustrašil; Dela se, kot da se ni nič zgodilo.* Tudi če glagol stoji na prvem mestu, ga lahko s povratnim zaimkom razdruži oblika pomožnika (razen 3. os. ed. je): *Delal sem se, kot da se ni nič ni zgodilo. Se* najbolj tesno zvezo tvori z velelnikom, deležjem in nedoločnikom: *Ne bojte se me; Pogodivši se z delavci jih je poslal v vinograd; Še odkriti se ni utegnil.*

Bi težje k prvemu mestu v naslonskem nizu in se na zahodu tudi deli od nikalnice *ne*: *Kaj bi se ne jokala.* Podobno se delijo tudi poljubnostni zaimki, nastali s sklapljanjem: *Kdor bo te kolb poznal*, a ne vedno: *Kamkolb se obrneš.* Podobno je tudi pri presežniški predponi *naj-*: *Zerno, kotero ti najtije Ménjše od vseh semén*, kjer je *naj* bolj naglašen kot *kotero*.⁷⁵

Ob posebnem poudarku kake besede pa položaj naslonskega niza ni nujno na drugem stavčnem mestu: *Kerpana je to s pridom utešilo, ter jako dobro se mu je zdelo; Tam Turkom je napivala* (v obeh primerih so naslonke na tretjem mestu v stavku).

Prihodnjiški pomožnik *bom* se lahko rabi tudi poudarjeno in "skoči" (z enega izmed zadnjih) na prvo mesto v naslonskem nizu: *Ljubemu bom jo na slamnek pripela.*

Zaradi stavčnega poudarka oz. naglasa naslonke tudi ne smejo ločevati pridevnikov od navezovalnih samostalnikov ter drugih besed, ki so po pomenu tesno povezane: *Njune pesmi so si podobne; Ravno zdej so ti ga zakopali, Tudi to se je zgodilo.* Drugače je v srbsčini, kjer se med te zveze naslonke lahko vtikajo: *U tome je vrtu bilo svakojakijeh ...* Je pa v slovenščini Murkovega časa v knjižnem jeziku še polno srbohrvatizmov: *Že davno meni je na srcu bilo, Milan izvestil jej je* (v teh primerih iz časnika *Slovenski narod* Murko opozarja na

⁷⁵ *Naj* ni zapažen kot del naslonskega niza.

neslovensko rabo deležnika in njegovega pomožnika). Murko dopušča "srbsko" stavo naslonk, ki zaradi ritma nastane v pesemskem besedilu: *Na starem so trgu pod lipo zeleno Trobente in gosli in cimbale pele* (Prešeren: Povodni mož). Pritožuje se zaradi zapostavljanja povratnih *si/se* in zaimkov, ki ni slovensko, npr.: *Bojim se, da ne bi se nad nami maščeval; Ostane, če bote topli ga*. Zanimivo je, da Murko nek "neslovenski" stavek iz revije Ljubljanski zvon trditi, da se francoski narod ni imel pravice vpreti spreminja v trditi, da francoski narod ni imel pravice se vpreti/vpreti se. Sam bi v skladu s sodobno knjižno slovenščino stavek spremenil v varianto, ki jo Murko označuje kot neslovensko (dvigovanje oz. plezanje naslonk), **kar napeljuje k temu, da v današnji slovenščini se kot inherentni glagolski morfem nima več tako trdne zveze z nedoločnikom**. Murko za primer nepravilne stave navaja primer svojega učenca: *Kako naj ne bi se spominjala* bi se na vzhodu pravilno glasilo *Kako se naj ne bi spominjala*, na zahodu pa *Kako bi se naj ne spominjala*. Po Toporišičevi opredelitvi naslonskega niza bi se danes stavek moral postaviti takole: *Kako naj bi se ne spominjala*. Lahko pa je besedni red povratnih *si/se* pomaknjen proti koncu stavka zaradi posebnega poudarka kake besede, ki spremeni pomen celotnega stavka: *Ker ravno zdaj si hodila*. Razlika v pomenu in besednem redu nikalnice je objasnjena tudi z naslednjima primeroma (, ki ju prevzame tudi Toporišič in ju malenkostno spremenjena predstavi v *Novi slovenski skladnji*): *Ali ni še je prinesla*. (trdilni stavek) – *Ali še je ni prinesla?* (vprašalni).

Naslonke morajo v stavku stati zaporedoma, se pravi v **naslonskem nizu**, čeprav **ga tako še ne poimenuje**. Pravilen je po njegovem stavek: *Bralo se ji je res na obličji* ne pa *De si njo mi ti omožil* (Prešeren).

Glagolski pomožniki naslonskih oblik stojijo vedno pred zaimenskimi oblikami, razen oblike za 3. os. ednine (je). *Jnu vsi, kateri so se ga doteknili, ty so zdravi postali* (Dalmatin); *Kar mu je povedala, ne sme nihče slišati*. **Tudi povratna si/se in pogojni bi se stavita pred zaimenske naslonke (razen na vzhodu bi ob nikalnici)**: *Al si si jo sama izmislila?*; *Ni čakala, da bi se ji dvakrat reklo*. *Bi* je tako močno zasidran na prvem mestu v nizu, da v zahodnih narečjih (posebno gorenjskem in dolenskem) z veznikom tvori eno besedo: *deb* 'da bi', *am* 'a bi mi'.

Oblika za 3. os. mn. so se velikokrat postavlja za povratne naslonke: *Jbljanske gospè se sou jokale, Kamne si so privezali*. Takoj za *naj* ali *da* velikokrat stoji *si*, ki se z njima povezuje v veznik *najsi* ali *dasi* (*si* pri tem izgubi pomen povratnosti): *Jnu najsi ste vi tu vidili, taku viner néste pokure sturili* (Dalmatin).

Za zaimenske naslonke se stavi oblika za 3. os. ed je: *Zazdelo se mi je, da se jej je lice malo oživilo* (Jurčič). Zaradi take stave *je* bi se za to obliko celo predpostavljalo, da ni

naslonska – stoji na mestu pomožnika *bom* in drugih glagolov. Toda njeno apokopiranje oz. reduciranje na zahodu je dokaz, da je vendarle naslonska: *Tud jo j' sam svitl̃ cesar šu kropit*. Je se postavlja tudi za druge naslonsko rabljene besede (v tem primeru *bla*): *Noč bla je jako temna*. Zanimiva je stava *je* v koroškem narečju; stoji namreč tam, kjer ostale oblika pomožnika *biti*: *Ta fant je se plakau* (Gutsman). Osamljeni primeri take stave so vidni tudi v cerkljanskem ter prekmurskem narečju, neki kranjski narodni pesmi, pri Levstiku, Hrenovem in Mayerjevem evangelistarju. Več takih primerov je iz hrvaščine.

Prihodnjiške naslonke iz *bodem* imajo na vzhodu drugačno stavo, tj. tako kot pomožnik glagola *biti* – pred zaimenskimi in precej na začetku niza: *Lépôm njih opravila, Tri riči ta mi povedala, Skoro mo se mrtvi pekli*. Pred njimi stojijo le členki: *Oni pa do mi pričali, Enok šêm pri njoj spâ*. **Krajše naslonske oblike iz *bom* pa stojijo na vzhodu enako kot na zahodu** in v hrvaščini, tj. po zaimenskih oblikah: *ta ga bo zgubil* (Trubar), *A wozu meuš za boži won* 'Toda vozil me boš za božji lon' (gorenjsko).

Med zaimenskimi naslonskimi oblikami sta na zahodu povratni *si/se* vedno na prvem mestu: *Ne boste se me iznebili ne, Zazdelo se mi je, Al si si jo sama izmislila, Za ženo si jo je zeo*. **Na vzhodu, v dolenskem in notranjskem narečju ter v hrvaščini je stava sicer enaka kot na zahodu, ampak so izjeme od pravila bolj pogoste**: *Dečko ji se pokloni; Nedajnamse zgizdati, Videlo mu se je; Utrinole so mu se solze ko jagode*. Take primere najdemo tudi v knjižnem jeziku, npr. v Mateveževem evangeliju *Novega Testamenta* iz 1884, ki ga je sicer v celoti jezikovno pregledal Miklošič: *pa smo prišli, da mu se poklonimo, Prosite in odprlo vam se bo*.

Kar se tiče ostalih naslonskih zaimenskih oblik (osebni zaimki za vse tri osebe), je Metelko postavil pravilo, da se dajalnik vedno postavlja pred tožilnikom. Anton Murko za tožilnik dodaja še rodilnik.⁷⁶ »V svojih jako obširnih izvlečkih iz cele književnosti« Murko ni našel primerov, ko bi dajalniške oblike *mu, ji, jim* stale pred tožilniškima *me, te*. V neki narodni pripovedki je sicer našel primer skupne stave teh oblik, a njihovo zaporedje ni po pravilu: *Ako te mu ne dadem, naj mu se na mejdan postavim* (dajalnik je tu za tožilnikom). Zato se mu zdi, da ima že **opisano pravilo še podpravilo: pri stikanju naslonskih zaimenskih oblik različnih oseb imajo v razvrstitvi prednost brezspolne oblike** (1. in 2. oseba), **četudi so za njimi oblike zaimka *jъ*** (3. oseba) **v dajalniku**: *Mati te mu pohvali, On me ji pokaže, Ti me jim priporočiš*. Če se srečata dva tožilnika, kar je sicer zelo redko, se 1.

⁷⁶ Ob pregledu Metelkove in Murkove slovnice (uporabil sem izdaji, ki jih je pregledal tudi M. Murko) sem ugotovil, da sta oba slovnica trdila, da se pri zaimenskih naslonkah dajalniške oblike postavljajo pred tožilniške **in rodilniške** oblike, zato je pripisovanje take stave le Antonu Murku nerazumno.

ali 2. os. prav tako postavita pred 3. os.: *Sram me ga je nositi*. Od obeh pravil pa so tudi izjeme, npr.: *A ga m̃ bote mérkal̃* (gorenjsko), a Murko to pripisuje prilagoditvi jambovskemu ritmu. Ob nikalnici se tudi rajši pojavi tožilniška oblika, saj je z njo v tesni zvezi: *Ni ga ti boljega*.

Pravilo, da dajalniške oblike stojijo pred tožilniškimi, pa velja vedno pri razvrstitvi večih zaimkov j̃ (se pravi 3. osebe): *To sem mu jo pa zasolil, Zatožili so mu jih bili, In jim ga je zopet vsilil*. To pravilo velja tudi v oziralnih stavkih: *Zelen pušlec ma, ki sem mu ga dala jaz*.

2. Za besede, na katere se naslonke naslanjajo, ne moremo najti občeveljavnih pravil. V slovenščini lahko vsak stavčni člen začne stavek. Največkrat se na začetku stavka postavi osebek, a dostikrat tudi povedek (»dopovedek«), predmet in prislovno določilo; kar koli se pač želi poudariti: *Bog je stvaril človeka po svoji podobi – Človeka je stvaril Bog po svoji podobi – Po svoji podobi je stvaril Bog človeka*. Začetnim stavam ni vedno razlog v poudarjanju nekega stavčnega člena – nekatera prislovna določila npr. (časa in kraja) dostikrat morajo stati na začetku stavka: *Potem ti bo precej bolje, Vpekeli ti je poiti*. **Ko vezniki** (izjema sta *a* in *i*), **vprašalni in oziralni zaimki ter prislovi stojijo na začetku stavka, naslonke sledijo takoj za njimi** (izjeme so v pesemskih besedilih).

3. Murko pregleda položaj naslonk glede na rabo v glavnih in podrednih stavkih oz. v zloženih stavkih, kjer glavni stavek sledi podrednemu – tj. pri **apozicijah, zvalnikih ali srednjih stavkih**. **Za le-te namreč velja, da v njih naslonke ne morejo stati na začetku stavka. To pa je res le, če se začenjajo s kazalnim zaimkom:** *Kar se v igri dobi, to se v igri izgubi, Kakor se zlato v ognju spozna, tako se pravi prijatelji v nesreči skušajo*. **V primeru, da kazalnega zaimka (zaradi elipse) ni, se sledeči stavek prične z naslonkami:** *Inu kadar so ga v gledali, so ga prosili* (Dalmatin); *Če je že tako malo pameti treba, da se vlada veliki – svet, je pač nič treba ne bo, da se naredi lepa pesmica; Čigavo je pravo, sem jim še le jaz razsodil; Kar, Čertomir! te na življenje veže, se mi iz tvôjih prejšnjih dni odkriva* (Prešeren); *In ko njo bo videl, ko po vrtu hodi, mi jo bo pozdravil* (Jenko); *Gda je prišla domu, so se joj vsi čudili* (Pajk). **Enako je pri razklanih stavkih** (ki nastanejo zaradi vložnih oz. vrinjenih stavkov): *Človeka, ptica, se mi boj* (Stritar); *Burovž, po latinsko ursa maior, se mu pravi tudi velki vóz* (Vodnik); *Drug konj, se vé, bi te brcnil* (Aškerc); *Zakaj rauno z to mero, z katero vy merite, se bo vam tudi merilu* (Dalmatin); *Od straha, de nadléžne poezije Bi ne bilé ti, mi sercé trepeče* (Prešeren: Sonetni venec 14). **K temu pravilu izjeme nastajajo zaradi**

poudarjanja kake besede: *Da bi pa kdo mislil, da črevljev nima, nosil je je z bekovo trto prevezane čez ramo* (Jurčič). **Na skrajnem vzhodu;** v prekmurskem narečju in hrvaščini **to pravilo ne velja:** *Ov, gda ju je opazil, rekel ji je*. Nekateri jezikoslovci, npr. Podgorski, tako "vzhodno" stavo naslonk želijo uvesti v knjižno slovenščino, kar je vpliv srbščine: *Kjer se ne seje, ne žanje se* (namesto *Kjer se ne seje, se ne žanje*). Podgorski se teh nenarodnih primerov sicer želi iznebiti z dodajanjem kazalnega zaimka ali rabo naglasnih oblik zaimka: *Ko bi vedil, precej bi ti povedal* → *Ko bi vedil, to bi precej povedal; Ako vse popijem, škodilo bi mi* → *Ako vse popijem, meni bi škodilo*. Podgorskega in Janežiča, ki v svoji slovnici tudi navaja podobne primere, popravlja: raba daljših oblik zaimka ali raba kazalnega zaimka na začetku drugih delov apozicij in razklanih stavkov je upravičena le takrat, ko se ta zaimek tudi posebno poudarja. Podgorski in Janežič izpuščanje kazalnih zaimkov in rabo kratkih oblik zaimkov razlagata s pojavom hitrega govora, zaradi katerega omenjene "požremo" oz. izpustimo: *Kjer se ne seje, (tam) se ne žanje; Kdor maže, (nje)mu kaže* – še posebej zadnji primer se Murku zdi zelo zabaven, saj služi le za krinko, s katero omenjena slovničarja le upravičujeta svoje neustrezne primere. Podobno krivo uči tudi Cigale. V zadevi, ki jo tu obravnavamo, se je pregrešil celo Levstik in to nad Prešernom: *Ker sim se sám bil vsmèril, je zdéj prepír zató – ... zdaj je*.

Naslonke najdemo tudi na začetku skrčenih stavkov (zanje velja, da imajo isti osebek): *vzame ta kruh, zahvali, rezlomi, ga da suym jogrom* (Trubar); *Muha se je stegnila, si je nogo zlomila* (narodna); *Za béle je roké perjél, Na sèrce stisnil, jo objel* (Prešeren); *Plane nanj, se ga oklene* (Stritar).

Naslonke najdemo tudi na začetku prirednih glavnih stavkov in v samostojnih srednjih stavkih: *Gotovo sim jez kèrščena, Mi je imé Marjética* (narodna); *Dovolj je spomina; Me pesmi pojo* (Vodnik); *Ne boj se, ji reče, ne boj groménja* (Prešeren).

Murko meni, da je od naših protestantskih piscev in od svojih sodobnikov (Jurčič, Aškerc), podal dovolj primerov z začetnimi naslonkami. V narečjih, pravi, je takih primerov manj na vzhodu. Zatorej je boj nekaterih slovničarjev proti začetnim naslonkam neupravičen. **Vrstni red naslonk ostaja enak, če se pojavijo na začetku ali na drugem mestu v stavku.**

Slovenščina ima z začetnimi naslonkami svojevrstno posebnost med slovanskimi jeziki; podobna ji je le bolgarščina. Začetne naslonke v slovenščini niso vpliv kakega drugega jezika. Ruščina je npr. šla v drugo skrajnost in izgubila še praslovanske naslonke, *go* in *mu* pa sploh ni razvila. Naslonke na začetku stavka torej niso enklitike (zaslonke), temveč proklitike (predslonke). **Zakaj je do take rabe prišlo, zakaj so naslonke zapustile svoje (naravno) drugo mesto v stavku, Murko ne zna zanesljivo razložiti.** Zdi se mu, da so se na začetek

stavka sprva začele staviti v narodnih pesmih zaradi ritma besedila (***Te pri kralju bodem zgovorila***), potem pa se je to razširilo še na ostale govorne položaje. V zloženih stavkih so se naslonke na začetku drugega dela morda pojavile zaradi hitrega govora, kar pri zapisanih besedilih težko opazimo. Naslonke se postavljajo celo pred velelnik: ***Me*** *pusti živ'ga, zdráviga!* Pri zatiranju te slovenske posebnosti prednjači Levstik, ki je Prešernu popravljajal vse v stavku in verzu začetne naslonke. Levstikovo "popravljanje" je nesmiselno, saj velja, da se pesemska besedila itak prilagajajo ritmu in zaradi tega knjižnega jezika pač ne kvarijo.

2.3 Primerjava obravnav

2.3.1 Poimenovanje in uvrščanje slovenskih naslonk v slovnice 19. stoletja

19. stoletje je za pridobitev domačega jezikoslovnega izrazja zelo pomembno. V svoji *Pifmenosti ali Gramatiki* iz 1811 je domača poimenovanja za nemške, latinske in grške jezikoslovne izraze začel uvajati Vodnik,⁷⁷ ki pa so se skozi leta spreminjala, ukinjala, nadomeščala (ob pregledu kazala *Pifmenosti* vidimo, da so se do danes v sodobni besednovrstni terminologiji ohranili le še izrazi *glagol*, *medmet* in *predlog*). Večina v tem diplomskem delu obdelanih slovnice iz 19. stol. je v nemškem jeziku (le 3 slovenske – Vodnikova, Malavašičeva in Janežičeva, ostalih 5 nemških), tudi tam pa, kot bomo videli v nadaljevanju, raba terminov še ni bila povsem ustaljena.

Zmeda, ki pri naslonkah vlada pri njihovem uvrščanju med področja glasoslovja, oblikoslovja in skladnje, je vidna tudi pri poimenovanju posebnih naslonk, ki ločijo dolge in kratke oblike. »Za te (vzporedne oblike op. a.) se v svetovni jezikoslovni literaturi pojavlja precej poimenovanj, med drugimi najpogostejše: *dolge* in *kratke* oblike, *naglašene* in *nenaglašene* oblike, *krepke* in *šibke* oblike, *polne* in *kratke* oblike (in zelo redko *polne* in *prazne* oblike) ali *ortotonične* in *enklitične* oblike.« (Peti-Stantić II, 427–428)

Na tem mestu bom povzemal ugotovitve članka Naslonke – terminologija med skladnjo in prozodijo (2007) avtorice Peti-Stantić o poimenovanju (zaimenskih) naslonk in njihovem uvrščanju v slovenskih slovnice 19. stoletja, vnesel nekatere popravke oz. dodal nekaj svojih ugotovitev.

Kopitar naslonke obravnava v oblikoslovju in jih, če zvesto prevajamo iz nemščine, poimenuje *skrajšane oblike* (os. zaimka); dolge oblike imenuje *podaljšane* in tudi *polne*. Vodnik, ki naslonke obravnava tako v glasoslovju kot oblikoslovju in skladnji, se o *kratkih namestitvenih* tako izrazi šele v zadnjem poglavju svoje slovnice *Glasova méra*, drugod jih ne poimenuje. Šmigoc naslonskih oblik ne poimenuje, jih pa obravnava v oblikoslovju, dolge oblike os. zaimka pa imenuje kot *podaljšane*. Dajnko jih obravnava tako v oblikoslovnem kot skladijskem delu, v obeh delih jih poimenuje *kratke in dolge oblike (osebni) zaimkov*. Metelko se z naslonskimi oblikami ukvarja v oblikoslovju in v skladnji; pri prvem dolge oblike poimenuje *oblike s podaljšanjem*, nato pa v skladijskem delu *breznaglasne pomožne besede*. Anton Murko (sam sem pregledal prvo izdajo nj. slovnice iz 1832) naslonske oblike

⁷⁷ Sicer je prvo slovensko slovnico s (tudi) slovenskim razlagalnim jezikom l. 1791 napisal Mihael Zagajšek oz. Jurij Zelenko.

zajame v oblikoslovju in skladnji, kjer poimenuje le *daljše in krajše oblike* osebnih zaimkov, slednje v skladnji imenuje tudi *šibkejše* in *breznaglasne* oblike. Malavašič v oblikoslovju poimenuje *okrajšane/krajše* in *podaljšane/daljše oblike méstimen*, v skladnji jih le bežno obravnava pri besednem redu, a jih ne poimenuje. Janežič pri poglavju Raba zaimen in O besedoredu poimenuje *krajše* in *daljše* oblike zaimka. Spodnja preglednica je vzeta iz Peti-Stantić II 2007, v opombah pa so vneseni moji popravki.

Tabela 1

Slovnice			
	Glasoslovje	Oblikoslovje	Skladnja
Kopitar (1808)	ne omenja naslonskih oblik	die verlängerten Formen - die verkürzten Fomen; die völlere Formen	nima posebej izpostavljene skladnje
Vodnik (1811)	ne omenja naslonskih oblik ⁷⁸	ne rabi posebnih terminov	nima posebej izpostavljene skladnje ⁷⁹
Dajnko (1824)	ne omenja naslonskih oblik	die kurzen Fürwörter und die langen Fürwörter	die langen perſönlichen Fürwörter; die kurzen perſönlichen Fürwörter
Metelko (1825)	ne omenja naslonskih oblik	die Biegungen mit Augmenten	tonlose Hilfsörter; schwächere Formen
Murko (1850)	ne omenja naslonskih oblik	die längere Formen – die kürzere Formen	nima posebej izpostavljene skladnje ⁸⁰
Janežič (1854)	ne omenja naslonskih oblik	ne omenja naslonskih oblik	daljše oblike – krajše oblike
Toporišič (2004)	nenaglašene besede; naslonke – predslonske (proklitične) in zaslonske (enklitične) oblike	naslonske oblike	naslonke, naslonski niz

(vzeto iz: Peti-Stantić 2007 II, 433)

Kot bomo videli v naslednjem poglavju, domači izraz za naslonke (ki vključujejo tudi druge

⁷⁸ Ta podatek je napačen, saj Vodnik naslonke kot *kratka nameſtimena* označi v poglavju Glasova méra, str. 163 (gl. str. 12 v diplomii).

⁷⁹ Tej trditvi nasprotujem, saj tretje poglavje Vodnikove *Piſmenofti ali Gramatike Vésanje* (115–148) govori o skladenjskih pojavih: “*Vésanje vuzhí famotne beſéde véfati v’ſkup dershézhe govorjenje.*” (Vodnik 115). V tem poglavju slovnice obravnava tudi naslonke, a jih ne poimenuje.

⁸⁰ V skladenjskem poglavju o besednem redu (str. 171–173) svoje slovnice iz 1850 kratke oblike zaimka poimenuje *krajši osebni zaimki* (die kürzeren persönlichen Fürwörter) pa tudi *šibkejši zaimki* (die schwächere Fürwörter).

nenaglašene besede, ne le dolgih in kratkih oblik zaimka) prvi vpelje Škrabec – *breznaglasnice* – na koncu 19. stoletja, Breznik jih poimenuje *naslonice*, današnji izraz *naslonke* pa se, kot mi je znano, prvič uporabi v slovnici štirih avtorjev 1954.

2.3.2 Kronološki pregled ugotovitev o slovenskih naslonkah

Če je Bohorič 1584 v *Articae Horulae Succisivae* pri osebnem zaimku naštel nekatere njegove naslonske oblike (oblika *mene* je po odpahu oz. apokopiranju *me*, enako *te*, *se*; *njemu* je po prekrajšanju oz. aparezi *mu*, enako *ga*, *jim*) (Bohorič, 103–106), jih 200 let pozneje Pohlin ne pozna več, saj tudi v nepoudarjenih položajih svoje slovnice uporablja dolge naglasne oblike (npr. *Gospa Teteka so mene redili*). Kopitar v svoji znanstveni slovnici l. 1808 prvi pregledno zapiše naslonske oblike za roditelj, dajalnik in tožilnik osebnih zaimkov (razen dvojine in množine 1. in 2. osebe), za njihovo nesprejetost v knjižnem jeziku pa krivi slabe prve prevode svetega pisma iz latinščine in nemščine, ki dvojnih (naslonskih in naglasnih) oblik zaimka ne poznata. Kopitar tudi prvi v zvezi s slovenskimi osebnimi zaimki uporabi izraz *enklitičnost* ter določi rabo dolgih oblik ob poudarjanju zaimka; naslonka, ki stavek začne, mu (kot tudi Pohlinu) ni tuja, v povednem naklonu pa je bolj naklonjen k proklitičnosti kot enklitičnosti. Njegov sodobnik Vodnik (1811) prvi opiše *naslonski niz* oz. že postavlja pravila za razvrstitev znotraj njega (veznik, pogojna členica *bi* ter pretekliški in prihodnjiški pomožnik glede na zaimenske naslonke; drugačna stava *je* glede na ostale oblike preteklega pomožnika). Vodnik omeni tudi izpuščanje glagolskega pomožnika v večstavčnih povedih. Na seznam naslonk⁸¹ uvrsti tudi (enoizložne) predloge, nikalnico *ne* in veznik *pa/pak*. Šmigočeva (1812) in Dajnkova (1824) slovnica k zaimenskim naslonkam uvajata vzhodnoštajerske oblike, glede doprinosa k obravnavani temi naslonk pa je pomembna predvsem slednja. Dajnko za prihodnjiški pomožnik gl. *biti* navaja trojni zapis (npr. *bodemo/bomo/mo*), ki pozneje Matija Murka napelje na to, da pri omenjenem pomožniku ugotavlja razvoj narečnih naslonskih oblik. Glede razvrstitve v naslonskem nizu

⁸¹ Prvič naslonke obravnava tudi v glasoslovju (gl. Vodnik, 163). S tem izpodbijam trditev Peti-Stantičeve (Peti-Stantič 2007 II, 433, preglednica).

se Dajanko odreže slabše kot Vodnik, saj glede na zaimenske naslonke oblike prihodnjiškega in preteklega pomožnika razvršča na isto mesto. Medsebojno razvrstitev zaimenskih naslonk (dajalniške oblike pred tožilniškimi in roditeljskimi), ki je Vodnik ni razdelal, prvi določi Metelko in s tem je l. 1825 osnovna razvrstitev znotraj naslonskega niza za slovenščino določena. V povednem naklonu je Metelku zaimenska naslonka glede na glagol proklitična, v velelnem naklonu enklitična. Ivan Navratil l. 1856 prvi omeni, da so slovenske naslonke glede na splošnoslovansko enklitičnost lahko tako enklitične kot proklitične.

Antonu Murku se naslonke v velelnih stavkih zdijo obvezno enklitične, kratke naglašene oblike tožilnika 1., 2. osebe in povratnega osebnega zaimka pa uvršča med dolge oblike. Njegova s tradicijo neskladna ideja je tudi ta, da je enklitičnost oz. proklitičnost naslonskega niza odvisna od stavčno poudarjenega oz. nepoudarjenega glagola. Malavašičeva (1849) in Janežičeva (1854) slovnica glede naslonk ne prinašata nič novega, opaziti je le težnjo k izgubljanju dolgih oblik prihodnjiškega pomožnika tipa *bódem*. Janežič sicer dobro razdeli rabo dolgih glede na kratke zaimenske oblike (njegov doprinos je, da se dolge oblike rabijo tudi ob vezavi več zaimkov).

Stanislav Škrabec je prvi, ki za naslonke uporabi slovenski izraz – *enklitike* (l. 1880, ko omenja kratke oblike zaimka v predložnih zvezah) oz. *breznaglasnice* (l. 1895).

Takoj po Škrabčevih prvih zapisih o naslonkah (zaimek v predložnih zvezah, vpliv naslonk na naglas) in še pred njegovo glavno obravnavo *breznaglasnic* Matija Murko izda obsežno razpravo *Enklitike v slovenščini* (1891–1892), ki je še danes najbolj popolna historično-opisna obravnavo slovenskih naslonk. Prvi poda splošno definicijo naslonke, ki je podobna pregibalu. V oblikoslovnem delu razprave vsako naslonsko obliko (posebno natančen je pri zaimkih in pomožnikih) etimološko razloži, pokaže pa tudi njene narečne (in stare knjižne) variante. Pri prihodnjiškem pomožniku (*bom*) ugotovi (narečni) razvoj še krajših naslonskih oblik, daljšo obliko (*bodem*) pa označi za starinsko in v narečjih domala opuščeno. Murko med enklitike uvrsti še kratke oblike glagola *hoteti* in *imeti*, veliko členkov in veznikov – na drugi strani želelni *naj* sploh ne uvršča med naslonke. Nastanek naslonk povezuje tudi z izgubo naglasa nekaterih besed pri besedotvornem postopku sklapljanja in metrično shemo pesmi. »Besede, katere podrejajo druge svojemu naglasu« (Murko 1891, 56) mu pomenijo proklitike; te so: nikalnica *ne*, presežniška predpona *naj* in predlogi. V uvodu skladenjskega dela razprave raziskuje rabo naslonskih oblik zaimka pri protestantskih in poznejših piscih (od protestantov jih je najbolj naravno rabil Krelj, od katoliških piscev najbolj Kastelec). Pri določanju pravila rabe naglasnih oz. naslonskih oblik zaimka je od vseh najbolj natančen: raba naglasnih oblik ni obvezna le ob logičnem poudarku, v položajih za predlogi in v

odgovorih, temveč tudi v družbi pristavkov: členkov, zaimka *sam*, zvalnikov, apozicij in ob uvajanju novega stavka. V sobesedilu (če gre za istega nanosnika) daljše oblike zaimka po navadi stojijo pred krajšimi. Pri zvezah naslonskih oblik zaimka z glagolom opisuje tudi frazemsko rabo, ki pa je tako še ne poimenuje (razloži, da ji je podobna funkcija nemškega *es*). Naslonsko rabo pretekliškega pomožnika določi z umanjkanjem poudarka – naglasna raba je torej pri polnopomenski rabi gl. *biti*, pri vprašanjih brez vprašalnice in pri odgovorih na vprašanja. Prihodnjiški pomožnik *bom/bodem* ne uvršča med naslonke, saj so narečja zanj razvila še krajše naslonske oblike, ki pa nikoli niso bile sprejete v knjižni standard (izjema je prekmurski knjižni jezik). Stavo naslonk Murko določi tako, da stojijo po prvi naglašeni besedi v stavku, ne morejo pa ločiti zveze pridevnika in samostalnika ali zveze prislova in glagola, zato stojijo za njim. Znotraj niza prvo mesto zavzema *bi*, ostala razvrstitev je znana že od prej – čeprav Murko omenja tudi narečne variante stave (obstajajo razlike glede na zahodna in vzhodna narečja). Ugotovi, da dajalniške zaimenske naslonke ne nujno stojijo pred tožilniškimi, saj imajo oblike za 1. in 2. os. prednost pred 3. os., npr.: *Mati te mu pohvali* (95 let pozneje na isto zadevo opozorita Janez Orešnik in Vlado Nartnik). Da stoji dajalnik pred tožilnikom, velja torej le ob razvrstitvi večih naslonskih oblik za 3. os. Na koncu svoje razprave se Murko loti še naslonke, ki začne stavek, kar mu je povsem običajen pojav. Stavek naslonke začnejo tudi v večstavčnih povedih; ko je v glavni stavek kaj vrinjeno, razen če se glavni stavek po vrivku začneja s kazalnim zaimkom – v odvisnih stavkih naslonke stojijo takoj za vezniki. Slovenske začetne stavčne naslonke so glede na ostale slovanske jezike izjemne, podobna je le še bolgarščina. Zakaj je do te izjemnosti prišlo, ne zna razložiti (oz. poskuša razlagati z ritmom ljudskih pesmi). V svoji razpravi Murko predstavi vse, kar se mu glede naslonk zdi vredno omembe, normativen pa je le v redkih primerih.

Škrabec se loti popisovanja njihovega obširnega seznama (l. 1895), ki ga deli na proklitične in enklitične naslonke. Bolj kot k enklitičnosti se nagiba k proklitičnosti. Slovenskim naslonkam, opirajoč se na Wackernaglovo pravilo, določi drugo mesto v stavku (po prvem stavčnem členu) in stavo primerja s hrvaško, kjer naslonke (po navadi) sledijo prvi naglašeni besedi v stavku. Naslonke, ki stavek začnejo, so Škrabcu upravičene le, če jih razlagamo z izpustom, če so posebej poudarjene (pretekliški pomožniki glagola *biti*) ali če stojijo za odvisnimi stavki – primere začetnih naslonk iz Dalmatinove Biblije razlaga s slabim, dobesednim prevodom iz latinščine. Škrabec se ukvarja tudi s pojavom umika/pomika naglasnega mesta in spremembe naglasa zaradi bližine naslonke. Glede razvrstitve znotraj naslonskega niza Škrabec ne postavlja pravil in tako spregleda slovniške dosežke svojih predhodnikov – navede le nekaj primerov najbolj tipičnih kombinacij naslonskega niza.

Die Wortfolge in den slavischen Sprachen (1900) Ericha Bernekerja je sicer prva obravnava slovenskih naslonk kakega tujega jezikoslovca, a je zaradi napačne izbire ponazarjalnega gradiva (polovica je kajkavskega) slab prikaz slovenskih posebnosti glede na ostale slovenske jezike. Pravilo razvrstitve znotraj naslonskega niza je dobro podano, razen da roditeljskih in tožilniških oblik za m. in sr. sp. med seboj ne loči. Bernekerjev doprinos je tipološke (npr. slovenščina ima kot češčina in lužiška srbščina povratne naslonke pred zaimenskimi) in historičnojezikoslovne narave (drugačna stava 3. os. ed. glede na ostale oblike pomožnika *biti* je zaradi poznega razvoja psl. **jestь* → sl. *je*). V slovenščini opazi pojav začetne stavčne naslonke; na splošno opazi prodiranje proklitčnih in izgubljanje enklitčnih oblik, ki pa še zmerom prevladujejo.

Breznik naslonke imenuje *naslonice*. V slovnici (1916) poda njihov seznam, od Škrabca prepíše tipične kombinacije naslonskih nizov – torej pravila razvrstitve ne postavi. V veliki meri se zgleduje pri Škrabcu in je kakor on tudi sam proti začetni naslonki v stavku, razen če se jo da razlagati z izpustom, z nanašanjem na neko informacijo iz prejšnje povedi oz. če je gl. *biti* samostojno in ne pomožniško rabljen. Bori se proti hrvaški stavi naslonk v slovenščini (npr. *Oče imel je tri sinove*).

Izraz *naslonke* se prvič rabi v slovnici štirih avtorjev (1954), sama obravnava naslonk pa je slab posnetek Breznikove. Korak nazaj je tudi umeščanje naslonk za prvi pojem v stavku, saj se že Škrabec izrazi bolje, ko jih postavlja za »mnogobesedni prvi člen stavka«.

Toporišič v *SS 1976* in *SS 2000* (obravnavi naslonk se v obeh izdajah le malenkostno razlikujeta) med naslonke doda še nekatere členke (najpomembnejši je želelni *naj*, ki zavzame prvo mesto v skladenjskem nizu), pri osnovni razdelitvi na proklitike (vezniki, predlogi in nikalnica) in enklitike (*bi*, glagolski pomožniki in osebni zaimki) pa se zgleduje po Škrabcu. V skladenjski obravnavi je mesto, ki ga znotraj stavka zavzema naslonka, po njegovem odvisno od vrste naslonke – le prosti naslonski niz ima po navadi drugo mesto v stavku, vezniki, predlogi, členki in nikalnica pa imajo stavo določeno glede na sestavino, na katero se nanašajo (oz. – pri veznikih – jo z drugo povezujejo). Od Škrabca prevzame tudi uvrščanje breznaglasnic tipa *dober dán* med naslonke. Zelo strog je pri naslonki, ki začne stavek – ta je dovoljena le ob izpustu, kar se ne ujema z Murkovimi (in delno tudi Škrabčevimi ter Breznikovimi) ugotovitvami.

Toporišičevo slovnično obravnavo naslonk v sredini 80. let dopolnjujeta Janez Orešnik in Vlado Nartnik.

Orešnik slovnico dopolni s pravilom o izpuščanju desno ponovljenih naslonk oz. naslonskih nizov v povedih (t.i. desni izpust) ter s tem da, v primeru dveh tožilniških ali dveh roditeljskih

naslonk, prva poimenuje živega, druga pa neživega nanosnika. Iz nabora naslonk izpušča nikalnico *ne* in nekatere veznike, dodaja pa protivni *pa* in poudarjalni *da*. Prvi je Orešnik omenil plezanje oz. dvigovanje naslonke iz nedoločniških polstavkov, ki ga pozneje v svojih teorijah pogosto obravnava slovensko razlagalno jezikoslovje – Orešnik, ne pa tudi sodobni razlagalni jezikoslovci, sicer dvomi v slovnično sprejemljivost primerov s splezano naslonko iz stavka z več nedoločniki ali iz frazemske zveze. Razvrstitev znotraj naslonskega niza se mu zdi odsev stilno nezaznamovanega besednega reda v stavku (osebek–povedek–predmet v dajalniku–predmet v tožilniku–predmet v rodilniku). Orešnik izpostavi težnjo k proklitičnosti slovenskih naslonk.

Vlado Nartnik, najverjetneje po vzpodbudi Orešnikovega članka iz 1986, ugotavlja, da naravna razvrstitev zaimenskih naslonk v nizu poteka od druge (sozvalne) preko središčne prve (samozvalne) do tretje (nezvalne) osebe – nekaj podobnega je skoraj 100 let pred njim določil že Murko).

Priročnik *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica* Franceta Žagarja (1996) je poenostavljen primer Toporišičeve slovnice '76; taka je tudi stava naslonk. Žagar dodaja, da pomožnik *bi* v stavku nima enotnega mesta⁸² (*To mi ne bi bilo prav/To bi mi ne bilo prav*) in da naslonka na začetku povedi izraža tudi neko čustveno zavzetost.

⁸² Torej se v stavku razporeja podobno kot členki.

3. OBRAVNAVA SLOVENSКИH NASLONK V RAZLAGALNEM JEZIKOSLOVJU

V tem poglavju bom povzemal ugotovitve teoretično-razlagalnih jezikoslovcev, ki so obravnavali slovenske naslonke. Opravil bom pregled oz. povzetek literature, ki je obravnavala slovenske naslonke. To so večinoma članki, ki se lotevajo določanja položaja naslonskega niza v skladenjskem delu tvorbenе slovnice in tipološke razvrstitve umeščanja slovenskih naslonk glede na ostale jezike. Pregledal bom tudi eno pregledno monografijo, ki med ostalimi slovanskimi izčrpno opisuje tudi slovenske naslonke. Omenil bom tudi diplomsko delo o prvini se oz. glagolih s se v slovenščini.

Za osnove tvorbenе slovnice gl. Golden 2001 ali krajše, Pavlič 2012.

3.1 Marija Golden (in Milena Milojević Sheppard)

3.1.1 Določanje stavčnega položaja naslonskega niza

V članku *Slovene Pronominal Clitics*, ki sta ga l. 2000 napisali slovenski jezikoslovki Marija Golden in Milena Milojević Sheppard se v duhu minimalistične slovnice raziskuje stavo in položaj slovenskih (zaimenskih) naslonk v nizih znotraj enostavnih in večstavčnih povedi. Članek naj bi pripomogel k ugotavljanju tipologije slovanskih naslonskih sistemov, slovenski podatki pa naj bi osvetlili razliko med slovenščino in srbohrvaščino, ki je primer jezika z značilnim umeščanjem naslonk na drugo mesto v stavku (2P).

Slovenske zaimenske naslonke⁸³, ki lahko nastopajo v rodilniku, dajalniku in tožilniku, so alomorfi daljših naglasnih oblik. Razlikujejo se v sklonu, spolu in številu ter zavzamejo argumentne položaje glagola. Npr. naslonka *ga* z lastnostmi 3. os. ed., m. sp., tož. se ujema s povedkovniškim pridevnikom *domišljavega*, ne pa npr. z žensko obliko *domišljava*:

*Uspeh **ga je** naredil domišljavega (*domišljavo).*

V enostavni povedi se, zbrane v nizu, zaimenske naslonke razvrščajo tako, da so dajalniške pred tožilniškimi, povratne pa niz začnejo. Pred zaimenskimi so še pogojnik *bi* oz. vse oblike pomožnika gl. *biti* razen 3. os. ed. *je*, ki niz končuje. Primer:

(pomožnik₁ povratne dajalniške tožilniške rodilniške pomožnik₂)

*Peter **naj bi ji jo jo** učil.*

⁸³ Seznam zaimenskih naslonk je sledeč (rodilnik, dajalnik, tožilnik): 1.os.: *me, mi, me; naju, nama, naju; nas, nam, nas*; 2. os.: *te, ti, te; vaju, vama, vaju; vas, vam, vas*; 3. os.: *ga, mu, ga (je, ji, jo); ju/jih, jima, ju/jih; jih, jim, jih*. V slovarju naj bi imele oznako [+naslonskost]. Povratni zaimenski naslonki *si/se* nista omenjeni.

Peter **naj bi** Špeli hčerko učil matematiko.

Po navadi so naslonke enklitične na zadnjo besedo prvega stavčnega člena. Naslonke lahko sledijo prvemu stavčnemu členu (*ker*) tudi v podrednem stavku. Za lažjo predstavo skladenjske zgradbe v slovnici načel in parametrov glej shemo (i) in pripadajoči skladenjski drevesi.

(i) a [x' X Y''] b [x'' Z'' X'] X' '' (maksimalna projekcija) (določilo) Z'' X' (jedro) X Y'' (dopolnilo)	<i>zelo zanimivo pismo</i> X' '' določilo X' <i>zelo</i> X(jedro) dopolnilo <i>pismo zanimivo</i>
---	---

Prvi stavčni člen je lahko prislovni odvisnik v dopolnilu, prva maksimalna projekcija v X'' (*zelo zanimivo pismo*) ali pa dopolnilo na mestu Y'' (*zelo zanimivo*):

[[Ker] **ga je** zeblo], **mu jo je** ponudil vročo.

Zelo zanimivo pismo **ji je** napisal. (prvi stavčni člen)

Zelo zanimivo **ji je** napisal pismo.

Primeri, ko se naslonke kot v srbohrvaščini vrivajo med posamezne sestavine prvega stavčnega člena, so v slovenščini redki: *Mojega* **mu** *že ne bom posodil kolesa*. Če zanemarimo ta obrobni primer, lahko splošimo, da se slovenske naslonke vedno uvrščajo za prvi stavčni člen – za razliko od srbohrvaščine tu deluje skladenjska in ne glasoslovna ravnina (v sh. se naslonke zvrstijo za prvo naglašeno besedo). Zato je primer **Blizu* **jo je** *ustavil gozda* neslovničen, pri primeru *Toliko* **ji je** *kupil knjig* (, *da jih ne utegne prebrati*) pa se je prva beseda (kvantifikator oz. merni prislov *toliko*) dvignila iz svoje izvirne samostalniške zveze na začetek stavka.

Iz naštetega avtorici sklepata, da se slovenščine ne da uvrstiti v nobenega do takrat predlaganih naslonskih sistemov:

(i) Slovenski sistem razvrščanja naslonk ni na Wackernaglovo⁸⁴ drugo mesto v stavku kot npr. v češčini. Slovenske naslonke lahko stavek tudi začnejo, kar je posledica različnih skladenjskih premikov (k-premika, topikalizacije, ...) ali izpustov. Če stavku z začetno naslonko dodamo še rastočo intonacijo, gre za odločevalno vprašanje: **Ga** *še nisi srečal*?

⁸⁴ Wackernaglov zakon (imenovan po Jacobu Wackernaglu, švicarskem indoevropeistu, 1853–1938) naslonkam in naslonskim nizom v mnogih indoevropskih jezikih določa drugo mesto v stavku, po prvi naglašeni besedi ali po prvem stavčnem členu.

Začetne naslonke pa najdemo tudi v trdilnih stavkih, če to omogoča sobesedilo: (*Kje je pismo?*) **Sem ga** že oddal; (*Kakšen se ti zdi Peter?*) **Ga** še nisem srečal.

(ii) Če bi slovenski sistem naslonk bil podoben romanskemu sistemu (kot ga imata npr. romunščina ter od slovanskih jezikov makedonščina), bi se naslonke enklitično ali proklitično naslanjale na glagol (naslonke, orientirane h glavi pregibala I°). Iz primera *Peter **ji ga** očitno vedno hvali* je razvidno, da je naslonski niz zaradi prislovnega določila precej oddaljen od glagola, prav tako pa se z orientiranostjo k I° ne bi dalo razložiti zgornjih primerov.

(iii) Prav tako slovenske naslonke niso kot romanske drugopoložajne, po t. i. Tobler-Mussafijevem zakonu, kjer zaimenske naslonke vedno sledijo glagolu (zakon je veljal predvsem za stare romanske jezike, danes še za portugalščino, ki se govori v Evropi). Da v slovenščini temu ni tako, pojasnjujejo mnogi zgornji primeri ter tudi možnost, da naslonka stavek začne.

KAM V SKLADENJSKO ZGRADBO UVRSTITI NASLONKE?

V vezniški zvezi CP, ki je prostega besednega reda, naslonke oz. naslonski nizi vedno sledijo podrednim veznikom in stojijo pred osebkovo samostalniško zvezo. Tako naslonke uvrstimo v jedro vezniške zveze C°:

*Mislil **je**, da **se ji** bo prikupil.*

*Ali **si mu ga** dal? Pravi, da **si mu ga** dal.*

*Pravi, da (*Peter) **mu ga** (Peter) prinese jutri.*

Dokaz, da je naslonkam res mesto v C°, je tudi njihova stava v pomnoženih vprašalnih k-zvezah. Goldnova prvi člen k-zveze postavi v določilo CP, kar ugotovi v svojih prejšnjih raziskavah:

[_{Spec CP} Kdo **ti ga je** [_{IP} za kakšno ceno [_{IP} prvi ponudil]]] ?

Podobno je v topikalizirani zvezi:

[_{TopicPi} Dati še isti dan] **sem se mu jo** odločil [_{t_i}] zaradi ljubega miru.

Za razliko od srbohrvaščine se naslonke po razvejanem prvem stavčnem členu, oklepajih ali vrinjenem stavku ne premaknejo na tretje (prozodično) mesto:

*Sa Petrom Petrovičem srela **se** samo Milena.*

*S Petrom Petrovičem **se je** srečala samo Milena.*

*Z Janezom Drnovškom, sedanjim predsednikom slovenske vlade, **se je** srečala samo Milena.*

Ja, tvoja mama, **sam ti obečala igračku.*

*Jaz, tvoja mama, **sem ti** obljubila igračko.*

*Kdo **ti je** – za božjo voljo – razbil avto. / Kdo – za božjo voljo – **ti je** razbil avto?*

Tko – za boga – **je razbio auto? / Tko **je** – za boga – razbio auto?*

Običajna stava (glagolskih) naslonk v povedkovniku je v slovenščini drugo skladenjsko mesto (*Sposoben direktor **je**. Zelo dolgočasni **so**. V drugi sobi **sem***). V srbohrvaščini se naslonke postavijo takoj za prvo naglašeno besedo (*Sposoban **je** direktor. Jako **su** dosadni. U drugoj **sam** sobi.*). V slovenščini je taka stava sprejemljiva pri pridevniških povedkovnikih (*Zelo **so** dolgočasni.*), ne pa pri samostalniških in predložnih povedkovniških zvezah (**Sposoben **je** direktor. *V drugi **sem** sobi.*). So pa pri teh primerih v slovenščini sprejemljive začetne naslonke (***Je** sposoben direktor. **So** zelo dolgočasni. **Sem** v drugi sobi*).

SKLADENJSKI PREMIK

Raziskovalki ugotavljata, da je slovenskim naslonkam prvotno mesto znotraj glagolske zveze (VP), kjer so naslonke na mestih argumentov glagola – nato se naslonke premaknejo na mesto jedra vezniške zveze (C°). Dokaze za prvotno mesto v VP je moč najti v naslednjih primerih.

Ne glede na različne skladenjske funkcije (obvezni morfem ob glagolu, trpnik na *se*, prosti morfem za zaznamovanje povratnosti, izražanje generičnega osebk) povratne naslonke se ta zmerom pojavlja na istem mestu v stavku:

*da **se ji je** posmehoval*

*da **se mu je** kolcalo*

*da **se ji je** hvalil*

*da **se mu je** govorilo o njej same laži*

Pri frazemih na *ga/jo* se naslonke obnašajo, kot da ne bi bile (tesno) povezane z glagolom in z njim tvorile enotne SBZ:

*Peter **jo je** mahnil čez travnik.*

*Peter **jo je** mahnil na gobec.⁸⁵*

Dvigovanje naslonk iz "dometa" nedoločniških polstavkov je naslednji dokaz za premik iz VP v C°:

*... ker pro_i **sem** sklenil [PRO_i poskusiti [PRO_i opisati **ji ga**]]*

*... ker **sem ji ga** sklenil poskusiti opisati*

*... ker pro_i **sem** utegnil [_{t_i} opisati **ji ga** slabo]*

*... ker **sem ji ga** utegnil opisati slabo*

*... ker **sem se_i ji_j ga_k** [pro₁ [VP naveličal _{t_i} [PRO₁ hvaliti _{t_j} _{t_k}]]]*

⁸⁵ Moj primer nefrazemske rabe glagola *mahniti*, dodan zaradi lažjega razumevanja.

pro_i **je** dovolil nama_j [PRO_j [ucvreti **jo**] domov]

Dokaz za premik je tudi prepoved dviga naslonk iz zapletene dopolnilniške samostalniške zveze (možnost premika je odvisna ne samo od oblike glagola, temveč pri nekaterih primerih tudi od dosega nikalnice, osebka in predmeta, ...):

*Peter **mu** jo prikriva [svojo pripravljenost [predstaviti ta večer]]

Ne nazadnje premik dokazuje tudi rodilniški sklon naslonke, ko ji nikalnica s-poveljuje, čeprav to na površini ni opazno:

Peter **je_i** ne bo [V' prosil t_j] za pomoč.

Uspeh **je**_i ne bo naredil [t_i lahkomiseln_e]

Peter_i je_j ne želi [PRO_i razočarati t_j]

Rekel **je**, da **je** ni bilo na mizi.

Goldnova in Milojević Sheppardova o slovenskih naslonkah povzameta: za razliko od srbohrvaških, ki jih raziskuje Željko Bošković in začenjajo intonančno zvezo (ang. *I-phrase*) ter so lahko le enklitične, se slovenske naslonke nahajajo na začetku vezniške zveze CP in so lahko ali enklitične ali proklitične (torej se obnašajo ali kot pripone ali kot predpone).

STALIŠČE MINIMALISTIČNEGA JEZIKOSLOVJA O UMEŠČANJU NASLONK

Chomsky v svojem minimalističnem programu iz leta 1995 razlaga, da imajo naslonke lastnosti zveze XP in njenega jedra X^0 (v zgornji shemi jima odgovarjata X'' in X). Kot argumenti glagola so določne zveze (DP)⁸⁶ in se od tam dvignejo na mesta določil glagolske zveze (VP), nato pa se iz jedra zveze določnega člena D^0 z desne pritaknejo k jedru vezniške zveze C^0 . Primer:

Peter jo pozdravlja.

TP 'časovna zveza', TrP 'zveza prehodnega glagola', Subj 'osebek', Obj 'predmet'

86 Chomsky je namreč podal teorijo, da je vsaka samostalniška zveza (NP), torej tudi zaimenska naslonka, v bistvu določna zveza (DP), saj določni člen (četudi kot v slovenščini po navadi neizražen) veže samostalnik, npr. *Daj Petru* [DP (*tisto/eno*) [NP *jabolko*]].

V minimalistični teoriji premika se le-ta zgodi zaradi preverjanja (morfosintaktičnih) razlikovalnih oznak jedra. Zaradi preverjanja oznake sklon, oznake za določilo in oznak za število, spol ter osebo se naslonka iz jedra D° premakne k jedru zveze prehodnega glagola Tr' , ki ima prav tako oznake za sklon in določni člen. Naslonka se premakne izven glagolske zveze VP (primera z levosestavniškima prislovoma *Peter **jo** vedno pozdravlja* in **Peter vedno pozdravlja **jo*** prikazujeta, da je ta premik na površini izražen). Slovenščina sicer pri zvezah določnih členov DP ne pozna izraženih premikov predmeta, a moramo vedeti, da se naslonke obnašajo drugače od ostalih (izraženih) DP, saj imajo tako lastnosti zveze DP kot njenega jedra D° .

premik naslonke iz VP:

[TrP [Tr' **jo**_i [Tr' *Peter* Tr [VP [V *pozdravlja* [DP Obj t_i]]]]]

Tak premik ustreza zahtevanima načeloma minimalistične slovnice: minimalnosti (ang. *Minimality*) in zadnji možnosti (ang. *Last Resort*).

Nato se na mesto določila premakne še osebek stavka:

[CP [TP [DP *Peter*_j [TrP [Tr' **jo**_i [Tr' t_j Tr [VP [V *pozdravlja* [DP Obj t_i]]]]]]]]

Izpeljavo takih premikov je mogoče prikazati tudi pri stavku z več naslonkami.

Sedaj je treba prikazati še premik naslonke v C° . Naslonka se je iz VP dvignila zaradi preverjanja oznak sklon, oznake določila in oznak za spol, število in osebo – oznake ϕ (ang. *ϕ -features*). V minimalistični slovnici so vsi premiki pogojeni s preverjanjem oznak, zato moramo najti neko oznako, ki bo utemeljila premik naslonke iz VP v C° . Po predlogu Riverove iz leta 1994 je to Wackernaglova oznaka, ki sproži premik naslonke v določilo Wackernaglove zveze (WP), ki je dopolnilo jedra C° . Avtorici dvomita v ta predlog iz dveh razlogov:

- pojavljanje novih jeder je v nasprotju z doktrino minimalistične slovnice, ki temelji na čim večji poenostavitvi,
- Riverova trdi, da imajo jeziki z WP tudi odvisnike z dvojnimi zapolnjevanji dopolnila (ang. *doubly-filled complementizer*), kar pomeni, da se k-zveza pojavlja ob dopolnilu. Slovenščina pa tega nima (*Omenil je prijatelja, s katerim da se bo Špela poročila*), saj se med k-zvezo v položaju določila in dopolnilom vrinejo naslonke in veznik *da*.

Ker se oznake, ki bi sprožila zadnji premik naslonke v C°, ne najde, podatki pa na to pripadajoče mesto vendarle kažejo, očitno s principi minimalistične slovnice mesta slovenskih naslonk v C° avtorici (še) ne moreta dokazati.

3.1.2 Nikalnica *ne* in zaimenske naslonke v velelnih stavkih

V članku iz leta 2000, napisanem v angleščini, *Imperatives, negation and clitics in Slovene* (Velelniki, zanikanje in naslonke v slovenščini) raziskovalki Milojević Sheppard in Golden preučujeta skladnjo slovenskega velelnika, natančneje zanikane velelnike in stavo naslonk v velelnih stavkih.

Glede na velelnik (po Rivero&Terzi 1995) ločimo dva tipa jezikov: 1) Skladnja velelnika se razlikuje od skladnje povednika; stava zaimenskih naslonk je v velelnem naklonu drugačna kot v povednem naklonu. Velelnika ni možno zanikati. Zaimenske naslonke so v velelniku enklitične, v povednem naklonu proklitične. Taka jezika sta npr. moderna grščina in španščina. 2) Skladnja velelnika se od skladnje povednika le malo razlikuje. Velelnik je lahko zanikan. Tako velelnik kot povednik oba stojita pred zaimenskimi naslonkami, ki so torej enklitične. Taka jezika sta npr. hrvaščina in bolgarščina.

Tudi slovenščina spada v skupino 2 in je srbščini in hrvaščini podobna po naslednjih značilnostih: očitni premik glagola proti pregibalu I°, položaj členka nad naslonko pomožnega glagola, drugo mesto naslonk v stavku, zanikanje velelnika.

Nekatere značilnosti slovenščine pa kljub temu odstopajo od jezikov tipa 2 in so značilne za jezike tipa 1. Stavi zaimenskih naslonk v velelnem in povednem naklonu se namreč razlikujeta – v velelnem naklonu je ta enklitična, v povednem enklitična ali proklitična.

Pri opisovanju zanikanih velelnikov v slovenščini se je treba najprej pomuditi pri samem **stavčnem zanikanju** oz. zvezi glagola z nikalnico: *da mu ga Janez še ne zaupa* / **da mu ga Janez ne še zaupa* – očitno je, da nikalnica leži tik ob glagolu, saj se je ne da razdružiti niti s kratkim členkom *še*. Nikalnica *ne* tudi ni del naslonskega niza. V slovenski slovnici ima nikalnica oz. NegP stavo:

CP > AgrsP > NegP > TP

[_C *Ali* [_{AgrsP} [_{Spec AgrsP} *Špela*] [_{NegP} *ne* [_{TP} [_{VP} *bere* ...?]]]]
(Complementizer Phrase 'vezniška zveza'; Subject-Agreement Phrase 'osebna zveza';
Negation Phrase 'zveza nikalnice'; Tense Phrase 'časovna zveza')

Za **sosebnost nikalnice in osebne oblike glagola** (ang. *Neg-tensed V adjacency*) (zanikana osebna oblika glagola se obnaša kot en stavčni člen) imamo tudi druge slovenske primere: *Ne*

*dam ti ga; Dal toliko ne bom, posodil pa / *Bom dal toliko ne, posodil pa* (kljub predpostavljajanju glagola nikalnica ostane trdno vezana na glagolov pomožnik). To sosednost dokazuje tudi naslednji primer: *Ali si mu ga pokazal? / Ali mu ga nisi pokazal? / *Ali si mu ga ne pokazal?* Glede na stavo naslonk v naslonskem nizu je vidno, da glagolski pomožnik preteklega časa *si* ne more stati levo od nikalnice. Zaimenske naslonke se tudi ne morejo vrvati med nikalnico in glagol, kar je razvidno tudi naslednjih primerov v povednem in velelnem naklonu: *Ne opravičuje se mi več / *Ne se mi več opravičuje; Ne opravičuj se mi več! / *Ne se mi več opravičuj!*

Za slovenski **velelnik** je značilno, da ima drugačno spregatev kot povedni glagoli, da je omejen na 2. os. ed. ter 1. in 2. os. dvojine in množine in da se obnaša kot osebna glagolska oblika (ni prisoten le v glavnem stavku, ampak je lahko tudi izjava v vložnem oz. odvisnem stavku: *Rekel je, da delaj bolje; Peter vztraja, da priidi jutri; To je film, ki si ga oglej čim prej; Zakaj te moj nasvet, da bodi pameten, tako jezi?*).

Le glagoli s prisotnostjo časa [+čas] oz. osebne glagolske oblike prisojajo kategorialne slovnične lastnosti (osebo, spol, število) osebkku, le taki glagoli imajo lahko neizraženi osebek *pro*⁸⁷ in se lahko rabijo v odvisnih stavkih. Ker ima lastnosti [+čas] tudi slovenski velelnik, avtorici članka izpodbijata neko teorijo o univerzalnosti brezčasnega velelnika. Navajata še naslednje primere zanikanega velelnika:

*Ne bom ga obiskal. / *Ne ga bom obiskal. [+čas]*

*Ne obišči ga. / *Ne ga obišči. [+čas]*

Nè ga obiskati! [-čas]

Pri glagolih [+čas] se nikalnica ne oddvoji od glagola; drugače je pri nedoločniku/glagolu [-čas], kjer se nikalnica in nedoločnik obnašata kot samostojni sestavini. Pri prvih dveh primerih se nikalnica ob glagolu v povednem in ob glagolu v velelnem naklonu obnaša enako – kot nerazdružljivi del glagola.

Pri slovenskih velelnikih je zanimivo tudi to, da pri nekaterih primerih njihova ilokucija ni vezana le na velelnost, ampak ima lahko drugačen logični naklon:

Potem pa še komu zaupaj! 'Nikomur ni mogoče zaupati.'

Reci bedaku, da je pameten, pa ti bo verjel. 'Če rečeš bedaku, da je pameten, ti bo verjel.'

⁸⁷ Prvini *pro* in *PRO* predstavljata osebek: prvi ima zunajjezikovno referenco, drugi je nima oz. je le-ta splošna: [pro govoril je neresnico]; [PRO govoriti neresnico] je grdo. (Golden 2000, 140)

Zaradi teh lastnosti rabe slovenskega velelnika bi bilo potrebno razlikovati njegov morfološki in njegov logični naklon. Položaj logičnega naklona naj bi v skladenjskem drevesu bil v jedru vezniške zveze C°. C° je tudi mesto, kjer stavek dobi morfološki (velelni) naklon.

Pri glagolih, ki si podrejajo glagole vprašalnega naklona, gre pričakovati, da bodo zmožni podrežati tudi glagole velelnega naklona (npr. *Rekla mi je, greš z mano v kino. Rekla mi je, pojdi z mano v kino.*).

SKLADNJA SLOVENSKEGA VELELNKA GLEDE NA STAVO ZAIMENSKIH NASLONK

Že v članku *Slovene pronominal clitics* sta avtorici ugotavljali, da imajo naslonke običajno drugo mesto v stavku tako v slovenščini kot srbščini in hrvaščini, a v slednjih jezikih so naslonke vedno le enklitične (zaslonske), v slovenščini (in češčini) pa so lahko tudi proklitične (predslonske): *Mu ga boš pokazal?* (V globinski skladenjski razčlembi je slovenskim zaimenskim naslonkam mesto na desni strani jedra vezniške zveze C°.) Pri zgornjem primeru ne moremo trditi, da sta naslonki na prvem mestu v stavku zaradi izpusta vprašalnega *ali*, saj se naslonke na prvem mestu pojavljajo tudi v trdilnih stavkih (*Mu ga boš že enkrat pokazal.*). Pri slovenskem velelniku pa se naslonke na prvem mestu ne morejo pojavljati kot pri povednem naklonu:

**Ga poslušaj./ Poslušaj ga.*

Ga poslušaj.

Pri vložnih oz. podrednih stavkih je stava naslonk enaka ne glede na naklon:

Vztrajal je, da ga pokliči.

Vztrajal je, da ga pokliče sam.

Postavlja se vprašanje, zakaj sta stavi zaimenskih naslonk v stavku velelnega in stavku povednega naklona drugačni? (Za izpust prvega stavčnega člena v velelniškem stavku gotovo ne gre, saj pri stavkih velelnega naklona ni ničesar za izpuščati – osebek je tu itak po navadi neizražen oz. *pro*):

Kje so moja očala?

*Išči jih./ *Jih išči.*

Jih že iščem.

ANALIZA

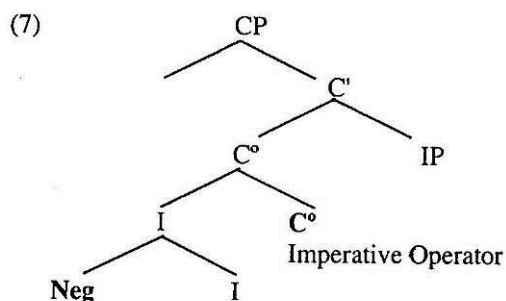
Glede na tipologijo z začetka članka bi slovenščina spadala med mešane jezike – zanikani velelnik jo uvršča med jezike tipa 2, prav tako drugo mesto naslonk v stavku (t. i.

Wackernaglove naslonke), toda dejstvo, da ima stavo zaimenskih nizov v velelniku in povedniku drugačno, jo uvršča med jezike tipa 1.

Glede na jezike tipa 2 bi lahko o slovenščini podrobneje rekli:

- Dvig oz. predpostavljjanje glagola (ang. *V°-to-C° raising*) kot v primerih *Vrni mu knjigo še danes* in *Knjigo vrni mu še danes* (pri obeh primerih sta topika oz. temi stavka postavljeni ob dvignjenem glagolu). Pri jezikih tipa 2 naj bi se dvig glagola in topikalizacija izključevali, dvig glagola naj bi bil izjemno redek – pri slovenščini tega izključevanja ni in tudi dvig glagola je pogost pojav.
- Pri jezikih tipa 2 je dvig glagola sicer izjemen pojav, a zadeva vse glagole enako. V slovenščini je obvezen le pri velelniku, kjer je značilna stava glagol+naslonka.
- Dvig glagola se pri jezikih tipa 2, npr. v srbsčini in hrvaščini, zgodi zaradi glasoslovnega razloga – na dvignjen glagol se namreč naslonijo obvezno enklitične naslonke. Pri slovenščini glasoslovnega razloga ni – naslonke so lahko ali proklitične ali enklitične in tudi dvig glagola je poljuben.
- Predstavljena tipologija je dvomljiva tudi v trditvi, da se pri jezikih tipa 1 naklon nahaja v C° skladenjskega drevesa, pri jezikih tipa 2 pa naj bi bil položaj C° prazen in rezerviran za dvig glagola, ki naj omogočil enklitični položaj naslonk. Ker se v slovenščini naslonke pojavljajo tudi na začetku stavka, razloga za prazno mesto C° ni. Poleg tega obstajajo tudi domneve drugih raziskovalcev, da naj bi prav mesto C° v obeh tipih jezikov bilo zasedeno z nosilcem vprašalnega ali katerega koli drugega naklona (tudi velelnega).

Če je v vseh jezikih velelnemu naklonu mesto v C°, je treba ugotoviti, kako se to odraža v slovenščini.

Slika 7 - Poenostavljeno skladenjsko drevo velelnega stavka (Milojević Sheppard in Golden 2000, 96)
(stavčni naklon tiči v jedru vezniške zveze - C°)

Raziskovalka Hanova v svoji analizi iz 1998 predpostavlja, da naj bi pri jezikih, ki zanikani velelnik imajo, ta velelnik skupaj z nikalnico ne tvoril ene enote, ki bi imela svoj položaj v C°. A podatki iz bolgarščine, srbohrvaščine ter, kot ugotavljata Sheppardova in Goldnova, tudi slovenščine kažejo drugačno sliko, saj imajo vsi trije jeziki zanikani velelnik in tudi nikalnica se tesno drži glagola. Izjemnost bolgarskih in srbohrvaških primerov Hanova razlaga tako, da ima velelnik skladenjsko položaj v I°, ampak se na položaj C° dvigne v logični razčlembi, nikalnica pa ostaja nižje v skladenjskem drevesu. Ker so v srbohrvaščini naslonke lahko le enklitične, raziskovalka Hanova razlaga, da je *morfološka spojitev* (ang. *Morphological Merger*) nikalnice in velelnika, ki je neskladenjska oz. poskladenjska prvina, edini način, da lahko v srbohrvaščini pride do zanikanega velelnika, ki mu sledi naslonka: *Ne čitaj je!* 'Ne beri je'. Drugače je v bolgarščini, kjer je primer *Ne ja četi!* 'Ne beri je' sprejemljiv.

Tudi slovenščina ima zanikani velelnik, npr. v stavku *Ne beri je!*, – stava je enaka kot v srbohrvaščini, a v nasprotju z njo so slovenske naslonke prozodično nevtralne, kar pomeni, da so lahko ali proklitične ali enklitične. Teorija raziskovalke Hanove tako ne more držati za slovenščino: nesprejemljivosti primera **Jo beri!* ne moremo ne potrditi, še manj pa razložiti z obvezno morfološko spojitvijo nikalnice in velelnika, ki naj bi se zgodila zaradi obvezne enklitičnosti sledeče naslonke.

Sheppardova in Goldnova teorijo Hanove želita izboljšati. Od nje povzemata dve glavni smernici in jih prilagajata glede na slovenske primere :

- 1) C° je v vseh jezikih mesto operatorja velelnega naklona oz. ilokucijske sile;
- 2) v jezikih, kjer nikalnica sega preko velelnika v C° in mu poveljuje, zanikane velelnike ureja semantika in ne skladnja.

1) Predpostavljajmo, da so lastnosti velelnika v C° močne.

V "močni" zgradbi stavka CP > AgrsP > NegP > TP(VP), naj bi se glagol velelnika iz VP (glagolske zveze) dvignil v TP (časovno zvezo), tam dobil časovne lastnosti (, se z morebitno nikalnico NegP združil v skupno razvejeno jedro), se nato dvignil k AgrsP (osebkovalna zveza) in pridobil lastnosti osebkova, nazadnje pa se dvignil še v C°, kjer bi dobil velelni naklon.

Pri taki razlagi pride do težav:

- i) Pri zanikanih velelnikih nikalnica mora poveljevati velelniku v C° – a to ni mogoče, če se nikalnica priključi glagolu na mestu v skladenjskem drevesu, ki je nižje od C°. Slovenščina zanikani velelnik ima in zgornja razlaga je zato neustrezna.

ii) Iz primera *Knjige jim (vi) berite!* je razvidno, da je zaimenska naslonka postavljena pred glagol, ta pa ostaja znotraj AgrsP (osebkove zveze) in se na površini ne pomakne do C°. Po zgornji razlagi bi potem ta povsem sprejemljivi slovenski primer bil nesprejemljiv.

iii) Primera **Ga poslušaj, če hočeš* in *Sam ga poslušaj, če hočeš* pokažeta, da je stava naslonke pred velelnikom mogoča, če nekaj zavzame prvi položaj v stavku (enako primer zgoraj, gl. točko ii). Tudi tukaj se na površini velelnik ne pomakne do C° in bi po zgornji razlagi drugi primer moral biti nesprejemljiv, a temu ni tako.

2) Predpostavljajmo, da so lastnosti velelnika v C° šibke.

V "šibki" zgradbi stavka se glagol velelnika dviguje enako kot v "močni" zgradbi stavka, a le do AgrsP (osebkove zveze); glagol se na površini ne dvigne do C°, kjer bi pridobil velelno lastnost, a to naredi v logični obliki.

Pri taki razlagi do težav (skoraj) ne pride:

i) Zanikani velelniki so po taki razlagi mogoči. V logični obliki se proti položaju C° dvigujejo le oblikovne lastnosti glagola, nikalnica pa ostane podrejena C°.

ii) Če je lastnost velelnika v C° šibka, se v logični obliki stavka *Knjige jim (vi) berite!* glagolu, da bi bil sprejemljiv, ni potrebno dvigniti iz AgrsP (osebkove zveze) do C°.

iii) Nesprejemljivosti primera **Ga poslušaj, če hočeš* in sprejemljivosti primera *Sam ga poslušaj, če hočeš* tudi s šibkimi lastnostmi velelnika v C° ne moremo razložiti.

Niti z močnimi niti s šibkimi lastnostmi velelnika v C° se ne moremo ogniti težavam pri razlaganju slovenskega velelnika, kljub temu pa se zdi razlaga (2) s šibkimi lastnostmi velelnika bolj ustrezna, saj drži pri večini primerov in je sploh bolj zastavljena. Slovenščina je torej glede na velelnik taka, da ima ta šibke lastnosti v C°, da je meja med oblikoslovnim in logičnim naklonom prav tako šibka in da se velelnik rabi ne le pri direktivih, temveč tudi v izjavnih stavkih.

Če ima slovenski velelnik šibke velelne lastnosti v C°, ima glede na zanikanje in stavo naslonk enako površinsko sestavo kot povedni stavki. Izjema je začetni položaj naslonke v velelnem stavku oz. stava naslonka+glagol, ki je nesprejemljiva. Sicer pa tudi stava naslonka+glagol pri velelniku postane sprejemljiva, če nekaj zasede prvo mesto v stavku. Čeprav so slovenske naslonke lahko ali enklitične ali proklitične, takih primerov ne moremo razložiti z glasoslovjem.

Nesprejemljivosti stave naslonka+glagol pri slovenskem velelniku bi se lahko lotili z razlago raziskovalke Rivero iz 1998. Pri analizi primerov iz bolgarščine in bretonščine uvede

pojem stilistični premik glagola (ang. *Stylistic V-Movement*), ki se izvede v glasoslovni obliki, v logični in skladenjski obliki pa ostane na svojem mestu. Glagol naj bi se zaradi naslonke kot glasoslovne enote vedno dvignil pred njo in tako bi se dalo razložiti nesprejemljivost slovenskega primera **Jih išči*. Seveda pa tudi ta razlaga Riverove ne more zadovoljiti, saj ni jasno, zakaj naj bi se ta stilistični premik glagola izvajal le pri slovenskih velelnih, ne pa tudi drugih stavkih.

S šibkimi lastnostmi velelnika v C° se da napovedati ustreznost večine slovenskih velelniških stavkov, tako zanikanih velelnikov kot tudi stave naslonk v velelnikih. Kljub temu pa se s to teorijo ne dá napovedati nesprejemljivosti stave naslonka+glagol pri slovenskih velelniških stavkih, za kar bodo potrebne nadaljnje raziskave.

3.1.3 Dvigovanje oz. plezanje naslonk na 2P

Članek Marije Golden *Clitic placement and clitic climbing in Slovenian* oz. Stava in plezanje naslonk v slovenščini je izšel leta 2003 in v njem se obravnava dva predloga o stavi in plezanju naslonk v jezikih z Wackernaglovimi naslonkami (predlog Željka Boškovića in Guglielma Cinqueja). Goldnova naslonkam izvor najde znotraj glagolske zveze (VP), kjer kot zaimenske naslonke zasedajo mesta argumentov, glagolske naslonke pa so prvotno znotraj zveze glagolskega pomožnika (AuxP) – njuni mesti na površini so rezultat skladenjskega premika. Razlaga tega pojava je bila opisana že v njenem prejšnjem članku, gl. Golden&Milojević Sheppard 2000.

Podan je npr. primer: *Janez ti **jo**_{Acc} **je**_{Aux} hotel najprej prepovedati začeti brati že na vlaku*. Naslonka v krepkem tisku se je iz vložene nedoločniške zveze, kjer ji je dodeljena udeleženska vloga, dvignila na drugo mesto.

Ne more pa se naslonka dvigniti iz vezanega mesta pridevniške zveze (AP):

Bil **je_{Gen,i} **je**_{Aux} [NP[AP t_i lačen] politik] (npr. slave)*

Prav tako naslonka ne more splezati iz samostalniške zveze (NP)⁸⁸:

** Vem, da **jo** je želja razumeti čudna*.

V omejitvah premikov so naslonke podobne k-zvezam, ki se prav tako ne morejo dvigovati iz AP ali NP. Ni pa premik naslonk na drugo stavčno mesto (2P) enak k-premiku – v spodnjem primeru je vidno, da je k-premik dovoljen preko odvisnega *da*-stavka, naslonke pa se čezenj ne morejo dvigniti:

⁸⁸ V članku *Second-Position Clitic Climbing and Restructuring* iz leta 2003, kjer Goldnova obravnava enako temo, je sicer omenjena tudi možnost dviga naslonke iz NP: *Ti si **mu ga** imel priložnost izročiti osebno*.

To so zapiski, katere_i je_{Aux} Janez mislil, da je Špela [_V izgubila t_i] na poti domov.
 * *To so zapiski, ki jih_{Acc,i} je_{Aux} Janez mislil, da je Špela [_V izgubila t_i] na poti domov.*

Goldnova opiše razvrstitev znotraj naslonskega niza v slovenščini in sam naslonski niz, ki se ga ne sme dojemati kot besedo ali skladenjski sestavnik. V tvorbeni slovnici je naslonski niz uvrščen med elemente, ki se ne razvejajo, tj. ali v jedro X° ali zvezo XP. Na drugo stavčno mesto se naslonke premikajo s preverjanjem oznak, ki jih delijo s svojo daljšo naglasno obliko. Natančnejši potek premika je že pojasnjen v 3.1.1.

Goldnova v (1) proučuje Boškovićevo trditev (iz Bošković 2001), da slovenske naslonke ne rabijo tvoriti naslonskega niza v skladnji, saj ga razlaga kot fonološki pojav. V (2) slovenskemu naslonskemu nizu s pomočjo plezanja iz nakopičenih nedoločniških stavkov (ang. *restructuring*) določa mesto oz. se sooča s trditvijo, da v slovenščini le-to ni 2P.

(1) Bošković pravi, da je položaj slovenskih in srbohrvaških naslonk v 2P posledica fonoloških lastnosti, zapisanih v slovarju (ang. *lexicon*). 2P naj bi bil rezultat fonološke zahteve naslonk, naj v svoji intonančni zvezi zavzamejo začetno mesto. V sh. so naslonke enklitične, v sln. enklitične ali proklitične. Primeri k intonančnemu pravilu so vzeti iz Golden&Milojević Sheppard 2000 (# označuje premor oz. začetek intonančne zveze):

Sa Petrom Petrovićem # srela se samo Milena.
Z Janezom Drnovškom, # sedanjim predsednikom vlade # se je srečala samo Milena.
 *# Oni **su** Anu **mi** predstavili #
 *# Oni **so** Ano **mi** predstavili #
 *# [_{NP} Svome prijatelju **će**_{Aux}] predstaviti **ga** sutra #

Dvig naslonskega pomožnika v zadnjem primeru je ovržen zaradi pogoja zadnja možnost (ang. *Last Resort Condition*), ki prepoveduje nepotrebne premike. Struktura stavka je glede na intonančno pravilo sicer ustrezna.

O povratnih naslonkah je povedano, da naslonski niz začnejo in da je se na mestu tožilniškega argumenta – pri zaimenskih naslonkah so dajalniške naslonke pred tožilniškimi. Ker je ob prisotnosti se v naslonskem nizu možen tudi razpored tožilniške (povratne) pred dajalniško (zaimensko) naslonko. Zato se povratnim naslonkam doda oznaka [+Reflexive], ki jih v nizu dvigne nad ostale naslonke. Tako je tudi v češčini, drugače pa v srbohrvaščini, kjer se stoji za zaimenskimi naslonkami.

Položaj naslonskega niza v srbohrvaščini po Boškoviću ne more biti eno skladenjsko mesto, dokaz za to pa je desni izpust, ki ob izbrisu VP oz. deležnika izbriše tudi zaimenske naslonke, glagolske pomožnike pa pusti pri miru:

Mi smo mu ga dali, a i vi ste ~~mu ga dali~~ (takodje).

Zaradi možnega izpusta dajalniške ne pa tudi tožilniške naslonke se predvideva, da je dajalniška uvrščena višje od tožilniške:

Mi smo mu ga dali, a i vi ste mu ~~ga dali~~ (takodje).
**Mi smo mu ga dali, a i vi ste ~~mu ga dali~~ (takodje).*

Vzporedni primeri za slovenščino kažejo, da je možen ali izpust naslonskega niza skupaj z deležnikom ali pa izpust samo deležnika (prav tako je vprašljiv izpust samo ene od večih zaimenskih naslonk skupaj z deležnikom, neslovničen pa je izpust vseh zaimenskih naslonk):

** Mi smo mu ga dali in vi ste ~~mu ga dali~~.*
Mi smo mu ga dali in vi ~~ste mu ga dali~~ tudi.
Mi smo mu ga dali in vi ste mu ga ~~dali~~ tudi.
?Mi smo mu ga dali in vi ste mu ~~ga dali~~ tudi.
?Mi smo mu ga dali in vi ste ~~mu ga dali~~ tudi.
** Janez ga je videl in Špela je tudi.*

Poleg izpusta se v tvorbeni slovnici za ugotavljanje možnega skupnega skladijskega mesta naslonskega niza rabi tudi premike, v tem primeru predpostavljamo oz. prednjenje glagola (ang. *VP-preposing*). V srbohrvaškem primeru se naslonski niz lahko razdrobi oz. nastopa na več skladijskih mestih:

[Dali ga Mariji] su Ivan i Stipe.

Tudi slovenski naslonski niz je lahko razdeljen na več mest v stavku, dodane so različne možne kombinacije:

Janez ji ga je prebral včeraj.
[Prebral ji ga je včeraj] Janez.
[Prebral včeraj] ji ga je Janez.
[Prebral ga včeraj] ji je Janez.
[Prebral ji ga včeraj] je Janez.
[Prebral ji včeraj] ga je Janez.

Različni prislovi, ki se v srbohrvaščini lahko vrinejo med naslonski niz in deležnik, lahko spremenijo stavčni pomen:

Oni su pravilno odgovorili Mileni. 'prav je bilo, da so ji odgovorili'
Oni su joj pravilno odgovorili. 'odgovorili so ji na pravi način'

V slovenščini sta oba vzporedna primera dvoumna in zato vrivanja prislovov tu ne moremo uporabiti za dokaz, da so glagolske naslonke na drugačnem stavčnem položaju od zaimenskih:

Oni so pametno prodali avto. 'pametno je bilo, da so ga prodali/prodali so ga na pameten način'
Oni su ga pametno prodali. 'pametno je bilo, da so ga prodali/prodali so ga na pameten način'

Omenjene razlike pri desnem izpustu, predpostavljajanju glagola in razvrščanju prislova dokazujejo, da v slovenščini položaja naslonskega niza ne moremo določiti na enak način, tj. z intonacijskim pravilom, kot pri srbohrvaščini.

(2) V slovenščini naslonka *jih* kot premi predmet odvisnega stavka ne more splezati na mesto 2P glavnega stavka. Lahko pa naslonka spleza iz dopolnila iz nedoločniških stavkov:

*Janez **jih** je vedel, da je Špela [_V izgubila **t**] na poti domov.

Janez se **ji ga** je naveličal hvaliti.

(Janez₁ se₁ ji_j ga_k je [naveličal [PRO₁ hvaliti t_j t_k]])

Dovolil nam **jo** je ucvreti domov.

Jaz sem **ji ga** utegnil opisati slabo.

Plezanje naslonk in njegova neobveznost Boškovićevi intonacijski teoriji za umeščanje naslonk predstavljata problem.

V romanskih jezikih so za plezanje naslonk odgovorni prav posebni glagoli, ki se jih dá skladijsko in semantično uvrstiti v posebno skupino. V zgornjih primerih so to v slovenščini nadzorovalni osebkov glagol (ang. *subject-control verb*) *naveličati se*, nadzorovalni predmetni glagol (ang. *object-control verb*) *dovoliti* in dvigovalni glagol (ang. *raising verb*) *utegniti*. Naslonke lahko plezajo tudi iz namenilniških in povedkovniških dopolnil:

Janez **jo** je šel obiskat v Ljubljano.

Napaka **jih** je jesti zjutraj.

Ne morejo pa naslonke plezati preko izražene vprašalnice *ali*:

Janez sprašuje, *ali jo nagraditi s knjigo*.

*Janez jo sprašuje [_C *ali* [_V nagraditi t_i s knjigo]]

Preko k-zveze premik naslonke ni mogoč. Izjema je glagol *vedeti*:

Janez mu bo že vedel kako pomagati.

Premik oz. plezanje naslonke iz VP pa je poljubno dejanje. Naslonke prav lahko ostanejo znotraj VP, kjer z Boškovićevim pristopom oz. intonacijskim pravilom njihovega položaja ne moremo razložiti:

Janez_i se je [_{VP} naveličal [PRO_i hvaliti ji ga]]

Janez se je naveličal hvaliti ji ga

Prav tako Bošković ne razloži, zakaj naj bi se plezanje naslonk na 2P sploh dogajalo. Bošković je proti dojemanju skupnega mesta naslonk, tj. naslonskega niza, in tako ni

nobenega razloga, da bi se naslonke premaknile iz VP, kjer jim je določen sklon (ang. *case-checking position*).

Plezanje naslonk v slovenščini ima tudi omejitve. Pri prvem primeru se zdi, da se dajalniška naslonka ne more postaviti ob že eno dajalniško. V drugem neslovničnem primeru se zdi, da je neslovničnost v stavi naslonke glavnega glagola, ki naj ne bi bila pred iz nedoločniškega dopolnila dvignjeno naslonko:

**Bonton mi mu preprečuje ugovarjati.*

Razmere nam ga preprečujejo izdati.

**Janez jim ga je pooblastil ugovarjati na sestanku.*

Kljub temu so možni primeri z dvema tožilniškima naslonkama:

Slišal (te/ga/nas/vas/jih) jo je naglas hvaliti.

In ob spremembi osebe sta lahko v stavku tudi dve dajalniški naslonki:

Če nič drugega ti mu je že bonton preprečeval ugovarjati pred drugimi.

Stavek *Janez jim ga je pooblastil ugovarjati na sestanku* je, čeprav sta naslonki drugačnih sklonov, upošteva pa se tudi razvrstitev dajalnik > tožilnik, neslovničen. Neslovničnost stavka napoveduje omejitev minimalnosti (ang. *minimality constraint*), ki določa, da naslonka *jim* ne more plezati čez naslonko glavnega stavka *ga*, ker je slednja argument glagola *pooblastiti*, ki je uvrščen višje od glagola *ugovarjati*, katerega argument je *jim*.

Enako omejitev minimalnosti odloča o slovničnosti in neslovničnosti spodnjih primerov:

Janez mu ga je želel predstaviti na sprejemu.

Janez mu je želel [ga predstaviti na sprejemu]

**Janez ga je želel [mu predstaviti na sprejemu]*

Janez je nameraval opravičiti se ji na sprejemu.

Janez se je nameraval opravičiti ji na sprejemu.

**Janez ji je nameraval opravičiti se na sprejemu.*

Kljub temu omejitev minimalnosti ne zna napovedati slovničnosti spodnjega stavka (omejitev minimalnosti je kršena, saj se spleza čez nadrejeni *mu* in stavek bi zato moral biti neslovničen):

Tožilec se mu je dovolil pogovoriti z odvetnikom.

Omejitev minimalnosti torej ne more odločati o sprejemljivosti in nesprejemljivosti plezanja povratnih naslonk.

Pri združevanju nedoločniških polstavkov (ang. *restructuring*) Cinque (v Cinque 2002) meni, da se ti razvrščajo v posebnem redu. Če želelni glagol stoji pred dvopomenskim glagolom *utegniti*, tako slednji pridobi le en pomen:

Janez ga je utegnil rešiti sam. 'mogoče ga je rešil sam/imel je dovolj časa, da ga je rešil sam'

Janez ga je želel utegniti rešiti sam. 'želel je imeti dovolj časa, da bi ga rešil sam'

Po Cinquejevem mnenju je pri združevanju nedoločniških glagolov njihov vrstni red univerzalen v vseh jezikih (v svoji razvrstitvi sicer upošteva 20 različnih skupin glagolov). Tako mora možnostni glagol (ang. *epistemic verb*) stati pred nujnostnim in oba pred vidskim glagolom:

- Janez jih je utegnil morati začeti reševati sam.*
- *Janez jih je moral utegniti začeti reševati sam.*
- *Janez jih je začel utegniti morati reševati sam.*
- *Janez jih je začel morati utegniti reševati sam.*

Cinque meni, da je razvrstitev glagolov po vrsti njihove modalnosti (oz. naklonskosti) posebno pravilo skladnje, ki velja izključno za združevanje nedoločniških polstavkov. Razložiti se ga da ob enostavčni in ne dvostavčni analizi:

dvostavčna analiza – *Janez* se_i ji_j ga_k *je* [_{VP} *naveličal* t_i [_{CP} *hvaliti* t_j t_k]]

enostavčna analiza – *Janez* se_i ji_j ga_k *je* [_{FP} *naveličal* t_i [_{VP} *hvaliti* t_j t_k]] (FP – zveza fokusa/žarišča)

Po Cinqueju so nedoločniški polstavki v enostavčni analizi funkcijski glagoli, podobni glagolskim pomožnikom, ki argumentom glagola oz. zaimenskim naslonkam pri premikanju ne predstavljajo ovir in tudi nimajo svojih argumentov. Cinquejevi odločitvi za enostavno analizo pritrjuje tudi dejstvo, da naslonke ne morejo splezati preko meje stavka oz. CP (gl. primer z izraženo vprašalnico *ali*), ki ga dvostavčna analiza zahteva.⁸⁹ Dvostavčna analiza tudi ne more razložiti neslovničnosti zgornjih stavkov z neustreznim vrstnim redom modalnih glagolov. Primeri predpostavljjanja in desnega izpusta po že opravljenem plezanju naslonk, ki zahtevata VP, prav tako pritrjujejo enostavčni analizi. Eden izmed dokazov za enostavno analizo je tudi ta, da imajo nekateri nadzorovalni osebkovi glagoli za dopolnilo lahko tudi neargumentni vremenski glagol (*Želelo je deževati*).

Romanski jeziki plezanja naslonk iz nadzorovalnih predmetnih glagolov večinoma ne dovolijo, kar ne pritrjuje k dejstvu, da so nedoločniški stavki funkcijski glagoli, ki naslonkam ob premikanju ne predstavljajo ovir. Slovenski nadzorovalni predmetni glagoli pa plezanje argumentov oz. zaimenskih naslonk, z že omenjenimi omejitvami, dovolijo, kar pomeni, da ne moremo najti univerzalne lastnosti nedoločniških polstavkov. V slovenščini nedoločniški polstavki torej imajo argumentna mesta, iz katerih naslonke oz. argumenti lahko plezajo proti začetku stavka. Slovenski nedoločniški polstavki tudi niso podobni pomožnikom oz. niso funkcijski glagoli, zato je njihovo dojemanje z enostavno analizo nesprejemljivo. Zakaj

⁸⁹ Tudi Marušič nedoločniške polstavke obravnava kot nestavčne elemente brez CP (Marušič: CP under control, 5).

naslonke iz nedoločniških polstavkov plezajo proti 2P, Boškovićevo intonacijsko pravilo ne more razložiti. Potrebne so nadaljnje raziskave in tipološko uvrščanje slovenščine glede stave naslonk v 2P.

3.1.4 Naslonka *jih* v zvezi z množinskim rodilnikom

Članek *The-Genitive-of-Quantification Clitic in Slovenian* sta Marija Golden in Milena Milojević Sheppard napisali skupaj. Prvi članek, namenjen slovanskim (srbohrvaškim) naslonkam v luči tvorbenne slovnice, je napisal E. Wayles Browne l. 1968 in zbornik, v katerem je obravnavani članek, je posvečen njemu.

V članku se obravnava rodilniška naslonka, povezana s kvantifikatorjem oz. števnikom, ki se pomakne na 2P:

*Janez mu **jih** je dal pet.*

Janez mu je dal pet knjig.

Boškovićeva analiza ruskih in srbohrvaških števnških NP se tu preskuša na slovenskem gradivu.

Kot vidimo v spodnjem primeru, se števnik, podobno kot pridevnik, s samostalnikom ujema v sklonu, spolu in številu.

Tri deklice so pomagale petim dečkom.

Števniki od štiri naprej (tj. začenši s 5)⁹⁰ pa se s samostalniki, s katerimi tvorijo NP, ki je predmetnem položaju, ne ujemajo več, saj so sami v privzetem imenovalniku/tožilniku, samostalniki pa v t. i. množinskem rodilniku (ang. *genitive of quantification*):

Pet_{1./4.} deklic_{rod. mn. ž. sp.} je kupilo pet_{1./4.} sladoledov_{rod. mn. m. sp.}.

V prvem primeru je jedro NP bil samostalnik, števnik pa njegovo dopolnilo, v drugem primeru pa je obrnjeno, saj je jedro NP števnik, samostalnik pa njegovo dopolnilo.

Tvorbena slovnica množinski rodilnik razlaga kot lastnost nekaterih slovanskih jezikov (tudi srbohrvaščine in ruščine), ki sicer odstopa od običajnega ujemanja pridevnika (oz. števnik) in samostalnika. Bošković tako ujemanje števnik in samostalnika kot množinski rodilnik skladenjsko razlaga enako, s posebej za ta namen vpeljšano oznako FP s fonetično praznim jedrom:

⁹⁰ Poleg števnikov nad štiri množinski rodilnik od svojih dopolnil zahtevajo tudi nedoločni količinski števniki, npr. *veliko, mnogo, malo, nekaj*, kar avtorici raziskujeta v članku *The pronominal clitic of quantified noun phrases in Slovenian*, izdanem istega leta. V nadaljevanju zaradi zelo podobne obravnavane tematike povzemam tudi ta članek in iz njega navajam nekatere primere.

...V ... [FP [F' F[NP [AP *ena* [N *deklica*]]]]]

[FP *pet* [FP' F[NP [N *deklic* ...]]]]]

Prazno jedro F določi NP rodilniški sklon (tj. množinski rodilnik) le v primeru, ko ima določilo. Pripis množinskega rodilnika je v tvorbeni slovnici bolj ekonomičen (za pripis sklona je pot od F do N krajša) kot pa ujemanje števnik in samostalnika.

Naslonka *jih*, o kateri je v tem članku govora, se z mesta ob števniku (števnik je lahko na osebkovem ali predmetnem položaju pa tudi znotraj nedoločniškega polstavka) mora dvigniti v naslonski niz na 2P. Stati mora za dajalniško in pred morebitno tožilniško naslonko oz. glagolsko *je/bo*.

*Očitno se mu **jih** je pet smejalo.*

*Očitno mu **jih** ga je pet ponujalo po znižani ceni.*

* *Očitno mu ga je pet **jih** ponujalo po znižani ceni.*

*Očitno mu **jih** je kupila pet.*

*Očitno ji **jih** jo je učil pet.*

*Janez jim_i **jih** je prepovedal [PRO_i kupiti pet].*

Da se naslonka res dvigne izven dosega NP, dokazujeta tudi primera z dodanim prislovom in členkom:

*Očitno mu **jih** ga je včeraj pet ponujalo po znižani ceni.*

#Ker jih verjetno vedno nekaj pride, #jih verjetno vedno nekaj tudi odide.

ter primer, ko naslonka spleza preko k-zveze:

[Spec CP *Kdo **jih** je* [IP *komu* [IP *obljubil veliko*]]]?

Zakaj se naslonka *jih* iz števniske NP dvigne v 2P, tvorbeni slovnica z običajno minimalistično teorijo premika ne more razložiti. Najprej znotraj števniske zveze v ujemalni odnos stopita interpretabilna oznaka sklona v N ter neinterpretabilna oznaka sklona v jedru F; rezultat je množinski rodilnik zaimka. Oznaki sklona sta tako izbrisani, sklon je podeljen in s tem tudi ni razloga, da bi se naslonka kamor koli premaknila. Kljub temu do premika na 2P pride, ne vemo pa, kaj jo tja premakne.

3.2 Franc Marušič (in Rok Žaucer)

3.2.1 Določanje stavčnega položaja naslonskega niza

Franc Marušič, raziskovalec Univerze v Novi Gorici, v članku *Slovenian Clitics have no unique syntactic Position*⁹¹ iz leta 2007 izpodbija splošno priznano tezo, da so v slovenščini naslonke na drugem stavčnem položaju.

Ob primerjavi stav slovenskih in srbohrvaških naslonk je razvidno, da se slovenske naslonke zvrstijo po prvem stavčnem členu, v srbohrvaščini pa po prvi naglašeni besedi v stavku:

*Deček, katerega sem srečal včeraj, **me je** prepoznal.* (tukaj proklitično)

*Dečak, kojeg sam srečao juče, prepoznao **me je**.* (vedno enklitično)

Natančneje sta v duhu slovnice načel in parametrov Goldnova in Milojević Sheppardova v članku o slovenskih zaimenskih naslonkah iz 2000 njihovo mesto postavila v jedro vezniške zveze C°, prvi stavčni člen pa v določilo vezniške zveze (SpecCP). Slovenske naslonke naj bi torej položajno bile podobne glagolom skandinavskih jezikov, ki vedno zavzamejo drugo mesto v stavku.

Kot že omenjeno, so srbohrvaške naslonke enklitične, slovenske pa ali enklitične ali proklitične⁹². Bošković (2001) trdi, da srbohrvaškim naslonkam ne moremo strogo določiti mesta v skladenjski razvrstitvi in da o njihovem mestu ne določa skladnja, temveč glasoslovje, Marušič pa želi v članku to aplicirati tudi na slovenščino.

STALNA MESTA SKLADENJSKIH ELEMENTOV

Predstavljena so stalna mesta nekaterih skladenjskih elementov – če se naslonke lahko pojavijo pred ali za njimi, jim ne moremo določiti le enega skladenjskega mesta.

1. Stavčni prislov in deležnik

Prislov *nedvomno* mora vedno stati pred preteklim deležnikom *pokazal*:

*Včeraj **sem ji** nedvomno pokazal rezultate poskusa.*

Včeraj **sem ji pokazal nedvomno rezultate poskusa.*

Naslonke pa za deležnikom lahko stojijo:

*Pokazal **sem ji** rezultate najnovejšega eksperimenta.*

Lahko pa stojijo tudi med obema:

*Nedvomno **sem ji** pokazal izsledke raziskave.*

Glede na "stalna" prislov in deležnik se naslonke razvrščajo na tri različne položaje, zato jim

⁹¹ Ugotovitve tega članka Marušič bolj kot ne ponavlja v *Positioning Slovenian clitics*, še nedokončanem članku v nastanku (2013), dostopnem na njegovi spletni strani.

⁹² Lahko pa, v primeru izpusta glagola, nastopajo tudi nenaslonjene in pridobijo naglas.

ne moremo določiti enega skladenjskega mesta.

2. Prislovi in zanikanje

Nikalnica ima v slovenščini stalno stavbo takoj pred glagolom (nikalnica je proklitična). Če tema dvema dodamo še prislov s stalno stavbo glede na glagol, dobimo zaporedje prislov+nikalnica+glagol:

Janez definitivno ne seka drv.

**Janez ne seka definitivno drv.*

Janez mogoče ne mara zelenjave.

**Janez ne mara mogoče zelenjave.*

Ko dodamo naslonke:

*Janez **mi jih** definitivno ne seka v lopi.*

*Definitivno **mi jih** ne seka v lopi.*

*Ne seka **mi jih** (*definitivno) v lopi (ampak na dvorišču).*

Naslonke lahko stojijo na treh položajih: pred prislovom in zanikanim glagolom, med njima ter za zanikanim glagolom. (Odsotnost ali prisotnost prislova ne vpliva na različen doseg oz. položaj nikalnice.) Tudi tukaj naslonkam ne moremo določiti enega samega skladenjskega mesta.

3. Strogo razvrščeni prislovi

Nekateri prislovi, npr. časovni, se skupaj lahko pojavljajo le v določenem zaporedju, npr. *spet* mora stati pred *nepretrgoma*:

*Janez **spet** **nepretrgoma** meče petarde.*

Janez **nepretrgoma **spet** meče petarde.*

Ko dodamo naslonke:

*Janez **jih** **spet** **nepretrgoma** meče.*

***Spet** **jih** **nepretrgoma** meče.*

***Nepretrgoma** **jih** meče.*

Naslonke lahko stojijo na treh položajih: pred obema prislovoma, med njima, ali za enim od njih. Prislov *nepretrgoma* je v skladenjskih drevesih zgornjih primerov vedno uvrščen višje od naslonke. Ni pa res, da je prislov vedno uvrščen višje od naslonke. Npr. stavek *Kdo **mi** je kje kaj posodil?* dokazuje, da so naslonke lahko uvrščene višje od glagola (zaradi k-premika iz stavka *Kdo je kje kaj meni posodil?*), medtem ko prislov ne more stati tako visoko – **Kdo **spet** **mi** je kje kaj posodil.*), se pravi so naslonke lahko uvrščene tudi višje od prislova. Torej

naslonke res nimajo enega samega skladenjskega mesta.

4. Naslonke znotraj pridevniške zveze.

Take naslonke so predvsem povratne v pridevniki, nastalih iz glagolov s *se* (*smejati se* → *smejoč se*). Povratna naslonka vedno stoji za pridevnikom, tudi če pred njim stoji kak določni zaimek:

*smejoč **se** mož*

****se** smejoč mož*

*Srečala je nekega smejočega **se** človeka/***se** smejočega človeka.*

Toda če je pridevnik sestavljen, se povratna naslonka lahko postavi predenj:

*za glavo **se** držeč fantek/ ?za glavo držeč **se** fantek*

*pridno **se** učeča deklica/ pridno učeča **se** deklica*

Zapostavljeni pridevniki, povedkovniki in prilastkovi pridevniki se med seboj razlikujejo v stavi dopolnil.

Pri zapostavljenih pridevniki povratna naslonka stoji za njimi:

*fantek držeč **se** za glavo/ ***fantek se** držeč za glavo*

Stava naslonke je glede na dopolnilo (prilastek) različna – enkrat pred dopolnilom, drugič za njim. Kljub temu o prilastkovih in zapostavljenih pridevniki vemo premalo, da bi lahko že takoj trdili, da naslonka v teh dveh primerih zavzema različna skladenjska položaja. Zato je predstavljen primer še bolj kompleksno sestavljene pridevniške zveze:

*??un v omari **se** polglasno hihitajoč kreten*

*un v omari polglasno **se** hihitajoč kreten*

*un v omari polglasno hihitajoč **se** kreten*

Tu je jasno vidno, da naslonka znotraj pridevniške zveze lahko zavzame več kot eno skladenjsko mesto. Tudi pri zapostavljenih pridevniki je enako:

*tist kreten, hihitajoč **se** polglasno v omari*

*??tist kreten, hihitajoč polglasno **se** v omari*

*tist kreten, polglasno **se** hihitajoč v omari*

*tist kreten, polglasno hihitajoč **se** v omari*

Iz teh primerov je razvidno tudi, da ker je naslonka lahko na zadnjem mestu pridevniške zveze, ni nujno na drugem mestu v stavku. Prav tako naslonke znotraj izglagolskih pridevnikov spodbijajo tezo Goldnove in Milojević Sheppardove iz 2000, da je položaj naslonk v CP (vezniški zvezi), saj pridevniki CP nimajo.

5. Dvigovanje naslonk

V slovenščini se naslonke na začetek dvigajo iz nedoločniških polstavkov, nastalih z združenjem več glagolov (ang. *restructuring*). Zanimivost slovenščine je v tem, da to dvigovanje ni obvezno – (dvignjena) naslonka se lahko pojavi na mnogih položajih v stavku, tudi na izvornem položaju v prvem primeru:

*On **je** hotel nehati hoteti videvati **jo** vsak dan.*

*On **je** hotel nehati hoteti **jo** videvati vsak dan.*

*On **je** hotel nehati **jo** hoteti videvati vsak dan.*

*On **je** hotel **jo** nehati hoteti videvati vsak dan.*

*On **jo je** hotel nehati hoteti videvati vsak dan.*

*On **je jo** hotel nehati hoteti videvati vsak dan.*

(primeri vzeti iz Golden 2003)

Zgornje različne položaje naslonk lahko razlagamo z različnimi stopnjami združevanja glagolov (ang. *restructuring*). Toda različne položaje naslonk lahko odkrijemo tudi pri primeru z le enim podrednim stavkom in mnogimi prislovi:

*Včeraj **jo je** sklenil počasi kot polž odpeljati proti domu.*

*Včeraj **je** sklenil **jo** počasi kot polž odpeljati proti domu.*

Včeraj **je sklenil počasi **jo** kot polž odpeljati proti domu.*

*Včeraj **je** sklenil počasi kot polž **jo** odpeljati proti domu.*

*Včeraj **je** sklenil počasi kot polž odpeljati **jo** proti domu.*

Naslonke v stavku torej lahko zavzamejo več kot eno skladiščno mesto. To mesto pa v teh primerih ni poljubno, kot se morda zdi na prvi pogled – naslonke se lahko pojavijo po glasovnem premoru.

RAZMISLEK

Iz vseh teh podatkov je razvidno, da naslonkam ne moremo strogo določiti enega samega skladišnega mesta, kakor jih Goldnova in Milojević Sheppardova (2000) hočeta položajno umestiti v jedro vezniške zveze C°. Slovenske naslonke se lahko pojavljajo na več mestih v stavku. Bošković (2001) enako ugotavlja za srbohrvaške naslonke.

Bošković (2001) ugotavlja, da se naslonke v skladišni razvrstitvi stavka poskušajo uvrstiti čim bolj k začetku stavka. Ko je skladišna zgradba stavka določena, se na vseh položajih v stavku ustvarijo posamične kopije naslonk, ki gredo še skozi glasoslovno sito, ki določa, kje naslonke morajo stati/lahko stojijo. Če neko okolje zaradi glasoslovnih omejitev naslonki ne omogoča, da bi se ustalila na tem mestu, se preverja ustreznost okolja naslednje kopije.

Takemu "delovnemu procesu" ustrezajo podatki iz primerov *Včeraj jo je sklenil kot polž odpeljati proti domu* in *On jo je hotel nehati hoteti videvati vsak dan* ter njune variante z različnimi položaji naslonk. Toda nekateri podatki so glede na Boškovićevo napoved napačni. V nekem določenem stavku bi se (po preverjanju ustreznosti glasovnega okolja kopij) naslonka "ustavila" na prvem mestu, ki bi ji ustrezalo. Torej če bi se kopija naslonke realizirala na začetku stavka, bi se vse naslednje kopije izbrisale in stava naslonk drugje ne bi bila več možna. Tako bi bila zgoraj navedena primera ustrezna, vse variante z naslonkami nižje v skladijski razvrstitvi pa bi bile, napačno, označene za nesprejemljive.

PREMIK NASLONK

Opazno je, da se naslonke združujejo v nize oz. da se dvigajo tudi iz podrejenih položajev:

*Peter **je** pri Janezu_i doma sklenil predstaviti **ga**_i Meti.*

*Peter **ga**_i **je** pri Janezu_i doma sklenil predstaviti Meti.*

**Peter mu_i je pri Janezu_i doma ukazal predstaviti se Meti.*

Zadnji primer je neslovničen, ker krši načelo C. Načelo C prepoveduje, da se R-izraz oz. ime (*Janez*) navezuje na samostalniški izraz (*mu*) v argumentnem položaju (slednji prvemu s-poveljuje). Prva dva primera sta slovnično sprejemljiva, ker načelo C ni kršeno.

Premik naslonk se odvija na glasoslovni ravni. Ker se zdi, da pri tem upošteva tudi skladijske sestavine, se premik zdi mogoč tudi na skladijski ravni. A motivacije za premik je na skladijski ravni premalo, le oznaka [+naslonka]. Premik naslonk mnogi raziskovalci označujejo za glasoslovni pojav, zato to teorijo za slovenščino prevzame tudi Marušič.

Ideja raziskovalcev Anne Cardinaletti in Michala Starkea (*The Typology in structural deficiency: On the three grammatical classes in Clitics in the languages of Europe 1999*), združena z Marušičevim razmišljanjem, je taka: naslonke imajo položaj na začetku pomanjkljive zveze določenega člena (DP – *Determiner Phrase*)⁹³, ki je pomanjkljiva v tem, da se ne more realizirati kot naglašena beseda. Ti pomanjkljivi DP-ji se prvič pojavijo znotraj glagolske zveze na mestih argumentov glagola, kjer dobijo ustrezen sklon. Po naboru vseh besed, potrebnih za stavek (ang. *Spell-out*), se njihove glasoslovne lastnosti izven skladnje pretvorijo v govorne enote (ang. *prosodic unit/intonation phrase*). Ker se pomanjkljivi DP-ji ne morejo realizirati kot govorne enote oz. naglašene besede, se morajo nasloniti na neko večjo govorno enoto. Naslonke imajo torej mesto na začetku pomanjkljivega DP-ja, ki se nasloni na večjo govorno enoto, zato je drugo mesto najvišje, do

⁹³ Ideja, da so naslonke v argumentnih položajih glagola v bistvu določne zveze (DP), je izvorno Chomskyjeva (*The Minimalist Program 1995*).

koder lahko pridejo v fazi nabora besed.

V naslednji fazi pa se v slovenščini naslonka pomakne na prvo mesto znotraj svoje govorne enote. Tako lahko razložimo primera *Včeraj jo je sklenil počasi kot polž odpeljati proti domu* in *On jo je hotel nehati hoteti videvati vsak dan* ter njune variante z različnimi položaji naslonk. Za razliko od srbohrvaščine so naslonke umeščene na prvo mesto svoje govorne enote (razen v primerih, ko naslonke začnejo stavek). Dvignjena naslonka je torej na prvem mestu svoje govorne enote. Med govornimi enotami pa so kratki premori in od njih je odvisno, kam se bo naslonka umestila.

Marušič se zaveda, da njegova teorija o več kot enem skladenjskem mestu slovenskih naslonk še ni zadovoljiva, a le-ta vsaj nakaže smeri za nadaljnje raziskovanje.

3.2.2 Podvojitvena naslonka

Raziskovalca Franc Marušič in Rok Žaucer z Univerze v Novi Gorici v članku *On Clitic doubling in Gorica Slovenian* iz leta 2009 raziskujeta **podvojitveno naslonko** oz. odvečno naslonko, ki nastopa kot argument glagola, v goriškem govoru kraškega narečja. Podvojitvena naslonka je prisotna v jezikih, pri katerih naslonke stojijo tik ob glagolu in ki imajo določne člene (španščina, romunščina, bolgarščina, makedonščina, grščina, albanščina, nekatera italijanska narečja idr.). Primer iz goriškega govora: *Mene me zebe*. Marušič in Žaucer opozarjata, da podvojitvena naslonka ni značilna le za goriški govor, temveč tudi za nekatere druge govore primorskega in notranjskega narečja⁹⁴.

Pri vprašanju, ali gre tu res za podvojitveno naslonko (torej podvojitev argumenta, od katerega je en zaimenska naslonka, drugi pa daljša oblika zaimka), ki jo natančneje obravnava in ji zarisuje meje tuja literatura, je treba ugotoviti, ali goriški primeri tem pravilom ustrezajo:

1. Odvečni oz. podvojeni daljši zaimek (oba z naslonko imata v SNP mesto v DP – zvezi določnega člena) lahko stoji tudi za naslonko in ne zahteva začetnega položaja: *Ma to me mene ne briga*. Torej pri podvojitveni naslonki ne gre za levo predstavo argumenta.

2. Primeri iz splošnopogovorne/knjižne slovenščine *Poglej ga no kljukca; O, lej ga Toneta; O, lej ga tam Toneta, # O, lej ga Toneta tam* ponazarjajo, da tu ne gre za podvojitveno naslonko, temveč za desno zapostavo argumenta. Desna zapostava argumenta se od podvojitvene naslonke razen po značilni desni stavi (podvojitvena naslonka ni nujno zadnja beseda v stavku) loči tudi po tem, da je pred zapostavo obvezen intonacijski premor,

⁹⁴ O podvojitvenih naslonkah v Reziji je na ljubljanskem lingvističnem krožku 26. maja 2008 govoril tudi Matej Šekli.

podvojitvena naslonka je z drugim zaimkom običajno v isti intonacijski enoti.

3. Pri podvojitveni naslonki tudi ne gre za pristavek, ki je splošnoslovenski in knjižni: *Torej so ga, lisjaka zvitega, le ujeli.*

Če torej v stavku *Mene me zebe* ne gre za nobeno od teh treh možnosti, gre za klasično podvojitveno naslonko, kot jo definira tuja literatura. Eden od kriterijev naj bi bila tudi obveznost podvojitvene naslonke (npr. v bolgarščini), če je v argumentnem položaju že daljša oblika zaimka. Temu kriteriju je zaradi vpliva knjižne slovenščine na govorce goriškega govora težko ugoditi, obveznosti torej ne moremo ne zavreči ne potrditi, zato se na ta kriterij ne oziramo.

Značilnosti podvojitvene naslonke v goriškem govoru so naslednje:

Najbolj opazna značilnost je ta, da se podvojitvena naslonka v goriškem govoru pojavlja le skupaj z daljšo obliko zaimka: *Bi mu mogu njemu pustit. * Bi mu mogu Petru pustit.* Naslonka ne more podvajati argumenta, ki ni zaimek.

Podvojitvena naslonka ni omejena glede na sklon, osebo in število – lahko se pojavlja ob vseh daljših oblikah zaimkov, ki imajo svoj naslonski par. Seveda goriški govor skoraj ne pozna dvojine, zato so dvojsinske oblike izvzete; podobno je z ženskimi množinskimi oblikami *me*, *ve*, *one* in srednjim spolom ednine, ki ima svojo posebno obliko *le* v imenovalniku, ostale pa so kot moške.

Nekaj primerov: *Mi lahko daste kar meni?; Ma kaj tebe te ne zanima, kako bo šlo končat?; Jaz se ga njega spomnim še iz srednje šole.; Peter nam nám ni tou prnest neč za pit.; ... in nás nas ni blo.; Vás si vas ne upam neč prašat.; Lahko jih pa njih vpraša.*

Prvoosebna primera *Ma to me mene ne briga* in *...zato me mene to moti* dokazujeta, da podvojitvena naslonka ni nujno tema (stara informacija) stavka, kot nekateri tuji raziskovalci ugotavljajo za grščino in albanščino. Ker je podvojitvena naslonka na Goriškem vezana le na zaimke, gre tu vedno za neke informacije, posredno znane iz konteksta, sobesedila.

Jeziki, ki poznajo podvojitvene naslonke, po navadi kot posebnost poznajo tudi druge podvojene argumente glagola. Ker v primeru goriškega govora poznamo le zaimenske podvojitvene naslonke, ne pa tudi drugih podvojenih argumentov, posebnost tega pojava ni tako razširjena kot v drugih jezikih.

V bolgarščini je podvojitvena naslonka lahko žariščena in kontrastivno uporabljena, lahko je premaknjena s k-premikom in lahko nastopa kot nova informacija. Primer za kontrastivnost žarišča najdemo tudi v goriški slovenščini: *Sebe se slišim, drugih ne.* K-premik s podvojitveno naslonko je, zanimivo, dovoljen le v dajalniku (pa ne pri vseh govorcih), ne pa

v tožilniku in roditelju: *Komu mu paše skočit u vodo? Koga (*ga) je Peter videl? Koga si se (*ga) bal?*.⁹⁵ Podvojitvena naslonka lahko nastopa tudi kot nova informacija: *Meni mi paše*. Naštete lastnosti goriške podvojitvene naslonke torej imajo, niso pa obvezne.

Nekaterih posplošitev, ki so bile narejene za podvojitvene naslonke v bolgarščini in drugih jezikih, pa ne moremo aplicirati na goriške podvojitvene naslonke:

- Za bolgarščino in makedonščino Franks in Holloway Kingova (2000) predlagata, da se podvojitvene naslonke obravnava kot ujemanje glagola in predmeta. A v teh dveh jezikih naslonke vedno stojijo tik ob glagolu. V slovenščini in goriškem govoru pa ni tako, saj nimamo glagolu sosednih, temveč drugopoložajne Wackernaglove naslonke: *Zdej ti bo treba tebi znižat provizijo*. Naslonka *ti* se iz dosega nedoločnika pomakne proti začetku in glagolu ni sosedna.⁹⁶
- Slavkov je za bolgarščino ugotovil, da je stavek s podvojitveno naslonko skladenjsko in pomensko drugačen od variante brez podvojitvene naslonke. Zaradi omejenosti le na zaimenske podvojitvene naslonke tega za goriški govor ne moremo dovolj dobro preveriti.
- Željko Bošković v svojih raziskavah iz leta 2008 ugotavlja, da jeziki s podvojitveno naslonko morajo imeti tudi določne člene. Goriški govor se s prisotnostjo določnih in nedoločnih členov ne razlikuje od splošnopogovorne slovenščine. Ta ima *ta* – ki pa ni pravi določni člen, saj lahko nastopa v zvezi nedoločnega člena (*eni ta hitri avti*) in ima lastnosti pridevnika – in nedoločni člen *en*. Boškovičeva posplošitev torej ne velja za goriški govor.
- Makedonsko-bolgarski primer *Ivo go napisa pismo* nima svoje ustreznice v goriškem govoru: *Ivo (*ga) je napisal pismo*, saj je podvojitvena naslonka pri slednjem omejena le na zaimke.

Nekatere posplošitve za jezike s podvojitvenimi naslonkami je torej potrebno prilagoditi glede na naštete primere goriškega govora. Boškovičevo teorijo o povezanosti podvojitvene naslonke in prisotnosti določnega člena bi lahko prilagodili tako, da bi ta veljala le za jezike z obveznimi glagolskososednimi naslonkami. Ob upoštevanju podvojitvene naslonke v goriškem govoru bi bila vsejezikovna tipologija močno zožena.

⁹⁵ Primera s tožilnikom in roditeljem sta sicer sprejemljiva 35 km severneje – na Tolminskem.

⁹⁶ Anonimni/-a recenzent/-ka članka *Clitic doubling in a determinerless language with second position clitics* (Marušič&Žaucer 2010), ki se ukvarja s podobno tematiko in katerega izsledke vnašam v obnovo obravnavanega članka, sosednost zaimka in glagola ter ujemanje povedka s predmetom sicer nima za soodvisna pojava, tako da po njegovem/njenem mnenju to ne more biti argument proti trditvi Franksa in Holloway Kingove.

Da bi slovensko (oz. goriško) podvojitveno naslonko (in goriški govor) obravnavali povsem drugače od podvojitvene naslonke drugih jezikov, pa ni potrebe. Izključno "slovenska" oz. goriška značilnost je le ta, da so podvojitvene naslonke omejene zgolj na zaimke. Bošković v Bošković 2008 (in tudi Franks) sicer trdi, da je slovenščina jezik samostalniških zvez (NP)⁹⁷, ki pa kaže značilnosti prehoda k sistemu določnih zvez (DP). Merili za to sta obstoj nedoločnega zaimka in redko levo korenjenje (ang. *Left Branch extraction, LB*) (*Nekam dolge si je Janez kupil smučke*), ki je v jezikih NP kar pogosto. Kazalec razvoja od jezika NP k jeziku DP bi po mnenju Marušiča in Žaucerja lahko bil tudi stavčni položaj slovenskih naslonk, ki ni tako trdno vezan na drugo mesto kot v ostalih "Wackernaglovih" jezikih.

Pojav podvojitvene naslonke bo treba še raziskati in iskati podobnosti z enakim pojavom, opaženim v bližnjem rezijanskem narečju (kot že omenjeno, ga je dobro raziskal Šekli) in medjezikovno s podvojitveno naslonko v furlanščini in nekaterih severnoitalijanskih narečjih

3.3 A Handbook of Slavic Clitics (Steven Franks in Tracy Holloway King)

Najbolj splošen pregled slovenskih naslonk, ki so ga naredili tuji raziskovalci, sta v knjigo *A Handbook of Slavic Clitics* (2000) vključila Steven Franks in Tracy Holloway King. Na 18 straneh (31–48) sta predstavila glavne značilnosti slovenskih naslonk in njihovega razvrščanja, stanje pa sta primerjala tudi z ostalimi južnoslovanskimi jeziki, posebej srbohrvaščino, in zahodnoslovanskimi jeziki, posebej češčino in slovaščino. Pri tem sta uporabila vire raziskovalcev, kot so Derbyshire, Priestly, Bennet, Lenček ter Toporišič. Njihovih raziskav zato ne bom posebej omenjal. Avtorja se za pregled slovenskih primerov, ki so bili vzeti tudi iz pogovorne slovenščine, in opombe zahvaljujeta Mariji Golden in Marti Pirnat-Greenberg.

Naslonke pomožnih glagolov

Pri spregatvah pomožnega glagola *biti* za preteklik in prihodnjik – *sèm* in *bóm*, je posebej omenjena dvojina, polglasni izgovor samoglasnika v *sem*, pogovorna varianta za 3. os. mn. *bojo* in zastarelost korena *bod-* v *bodem*. Polnih oblik, poznanih iz srbohrvaščine, ni. Primera: *Sedeli s m o za mizo in s m o čakali. Ali b o Davor jutri šel gledat stanovanje?*

⁹⁷ V članku *Clitic doubling in a determinerless language with second position clitics* Marušič in Žaucer ugotavljata, da ima goriški govor (kot tudi standardna slovenščina) razen podvojitvene naslonke vse tipološke lastnosti jezika NP.

Pretekli pomožnik je enak sedanjiku glagola *biti*, ko se ta rabi kot povedkovo določilo (ang. *copula*): *Tukaj sva na plaži*, pomožnik prihodnjika pa je enak povedkovemu določilu za prihodnost: *Nocoj bo zanimivo*.

Položaj naslonk je drugo mesto v stavku (Wackernaglov zakon), čeprav so pri tem opazna odstopanja – naslonke v začetnem stavčnem položaju so v slovenščini tudi možne, kar se precej razlikuje od srbohrvaščine.

Zanikani pomožni glagoli so vedno polne (naglašene) oblike: *nísem, ...; ne bóm, ...*). Da pri tem ne gre za naslonke, dokazujeta primera: *Janez mu ga še ni dal. Janezu pa še ne bom dal* – od drugega mesta v stavku sta *ní* in *ne bóm* ločena s členkoma *pa* in *še*. Prav tako se zanikani pomožnik, enako kot v sh., lahko pojavi na začetku stavka in naslonke "gosti": *Ne bo mi treba skrbeti, da se bom zredil!*

Pogojni *bi* je obravnavan pri drugih naslonkah, ker se, kot v pogovorni srbohrvaščini, ne sprega.

Zaimenske naslonke

V naboru slovenskih zaimenskih naslonk (tabela na str. 36) sta posebej omenjena primera glagolske naslonke *je* in povratne *se* – prva se stavi za zaimenske naslonke, druga pa pred nje: *Prinesla mu jo je. Ni se nam posrečilo*. Kot posebnost so omenjene tudi navezne oblike (ang. *bound forms*), kot so: *zanj, nadj, nadenj, vame, vanj*, ki pa zaradi svoje zgradbe (predlog+naslonka) pridobijo naglas: *Žal mi je bilo zanj*. Naveznih oblik za prvo in drugo osebo dvojine in množine v slovenščini ni. Glede medsebojne stave zaimenskih naslonk znotraj niza v tem razdelku ni bolj podrobnih podatkov, dodana sta le še primera: *Prinesel sem ji jo. Ali mi ga boš dal?*

Druge naslonke (naj, bi, pa)

V tem razdelku so predstavljeni še ostali elementi, ki jih lahko obravnavamo kot naslonke in so pri razvrščanju v naslonskem nizu pomembni.

Želelni *naj*, katerega se po slovenskih slovnicaх uvršča na prvo mesto med naslonkami, se lahko pojavi v začetnem stavčnem položaju, na začetku naslonskega niza ali pa povsem na njegovem koncu: *Ni vedela, ali se naj smeje ali joče. A(li) ga naj pokličem? Reci mu, (da) naj pride. Naj pride*. (prva dva primera sta vzeta iz pogovornega jezika, knjižno bi bilo: *naj se, naj ga*).

Pogojni *bi* se kot v pogovorni hrvaščini pojavlja z deležnikom na *-l*: *Mislil sem si, da bi jim jih vrnil drugič*. Pretekli pogojnik, primer iz Toporišičeve slovnice 1976: *Dal bi jo bil*

v kakšno šolo. Če se pojavi skupaj z nikalnico in želelnikom *naj*: *Prosi, da naj bi se mu ne smejali* 'prošnja' – v tem primeru je *bi* modalni členek brez naglasa, v primeru *Naj se mu ne bi smejali* 'zapoved, grožnja' pa je *bi* v neposredni zvezi z nikalnico glagola in ni več naslonka. Dodana sta še podobna primera, pri katerih se opozarja na sicer nejasno razliko v pomenu: *Jaz ne bi mogel ... Jaz bi ne mogel ...*

Goldnova opozarja, da je v slovenščini nikalnica bolj trdno vezana k osebnim glagolskim oblikam kot nedoločniku, kjer se med njiju lahko vrivajo naslonke: *Ne razumete me narobe. Ne razumite me narobe.; Ne me razumeti narobe.* – v srbohrvaščini takih razlik ni.

Kot zadnji se obravnava *pa*, a so podatki pomanjkljivi – navedena je le njegova vezniška, ne pa tudi stavčnomodifikacijska (členkovna) funkcija, čeprav sta pri primerih vključena oba pomena: *Tebi se pa še ne mudi ženiti. V srcih pa smo bili stari. ..., pa se ji ne mudi s kruhom.* Iz primerov je razvidna variantnost – *pa* se lahko stavi na začetek ali na konec naslonskega niza (znotraj njega ne more stati). Zanimivo je tudi nejasno pravilo stave glede na se – primer stave pred se: **Tebi pa se še ne mudi ženiti.* je označen kot nesprejemljiv.

Položaj in vrstni red

Položaj naslonk je v slovenščini kot v srbohrvaščini drugo mesto v stavku, a v slovenščini naslonke strogo sledijo prvemu stavčnemu členu, ne morejo pa se vrivati med posamezne dele stavčnega člena in ga "razbijati", kot je to možno v srbohrvaščini: *i moje se srce obradovalo* 'in moje srce je bilo veselo'.

Na drugi strani slovenščina naslonkam dopušča prvo mesto v stavku, kar v srbohrvaščini ni mogoče. Take primere v slovenskem knjižnem jeziku opazita tudi Toporišič v SS 1976 in Bennet, v pogovornem jeziku pa naj ne bi bili tako pogosti. Pri primerih *Si ga videl? Se je Rajko res poročil? Se mi je smejal.* se začetni položaj razlaga z izpustom sicer začetnih *ali oz. to*. Pri nekaterih primerih z začetnimi naslonkami težko najdemo, kaj je izpuščeno: *Se bo nadaljevalo. Bomo videli. Sem ga videl. Ga pelje kot otroka, in je ubogal.* – če pri prvih dveh lahko predvidevamo, da sta izpuščena *ta članek oz. mi*, pri tretjem npr. *Janez*, znan iz sobesedila, je to pri četrtem, ravno tako sprejemljivem Toporišičevem primeru, dobesedna ponovitev iz sobesedila, kar je zgolj slovenska značilnost (Toporišič 1976, 539). Z zadnjim primerom Toporišič v bistvu želi ponazoriti, da v slovenščini naslonke lahko sledijo veznikom, kot so *in, pa, ker, da*. Toporišiču se tu očita, da različne pojave meče v isti koš. Da se naslonka lahko stavi takoj za veznik *in*, je pravilno pri večini primerov, a veznik *pa* je že sam po sebi naslonka. Poleg tega veznik *in* ne more biti odločevalen za drugo stavčno mesto naslonk zaradi naslednjih primerov: *... in smo prišli v pokrajino. ... in se mu zasmejem.*

*... *in je moje srce bilo veselo*. Pri prvih dveh lahko predvidevamo izpust zaimkov *mi* in *jaz*, pri tretjem pač ne, saj mora *je* slediti osebk. Zato Franks in Holloway Kingova predlagata, da se *in*+naslonka obravnava le kot varianto začetne stave naslonk v slovenščini.

Naslonke v slovenščini skupaj z glagolom tvorijo eno prozodično enoto, tako da so glede nanj lahko ali enklitične ali proklitične (slednje kot v zgornjih primerih). V srbohrvaščini so naslonke lahko le enklitične – zgornji predslonski oz. proklitični primeri torej niso možni. Proklitičnost slovenskih naslonk dokazujejo tudi obsežni prvi stavčni členi, na katere se naslonke naslanjajo, kar pa v srbohrvaščini ni mogoče: *Ko sem se vzdramila, sem ležala na postelji*. Proklitična naslonka dovoljuje tudi premor levo od sebe: *'Počival bom!' je rekel*. Slovenske naslonke so kot druge besede v stavku lahko tudi poudarjene in jih moramo znati ločiti od običajnih nepoudarjenih: *Ali si moj prijatelj? Sèm in ostanem*. Poudarjene (ne polne oblike) so tudi v naslednjih primerih: *Si že končal delo? Predvčerajšnjim še nè, včeraj pa sem gà, (Ali) se dobro počutiš? Já, sè*. Naglas (a ne stavčni poudarek!) dobijo tudi zaradi izpusta glagola: *Ali si si to izmislil? → Si si izmislil? → Si si?* Pretekli pomožnik *si* se v zadnjem primeru ne pretvori v naglasno obliko, na katero bi se naslanjala povratna dajalniška oblika (primerjaj z *Ali mu ga daješ? Mu gà*). Na vprašanje, ali se dobro počutiš, lahko odgovorimo tudi samo z naglašeno naslonko *sè*, zaradi česar moramo v slovenščini ločiti glasoslovno in skladenjsko nastale naslonke. Vsaka naslonka lahko zaradi izpusta levo ali desno od sebe dobi naglas, ne pa se tudi pretvori v daljšo, naglasno obliko. To je glede na ostale slovanske jezike slovenska posebnost. Če morajo v srbohrvaščini biti vse naslonke enklitične, če morajo v češčini in makedonščini biti ali enklitične ali proklitične, zgornji primeri dokazujejo, da v slovenščini lahko stojijo tudi same zase brez kakršne koli skladenjske okolice.

Naslonke se v začetni stavčni položaj ne pojavijo zaradi neposredne bližine glagola – naslednji primeri kažejo, da med začetno naslonko in glagolom lahko stoji tudi kak drug element (po navadi prislov): *Ga lepo pelje Sem hitro prišel na vrsto za drugimi. Se bo brat oženil*.

Obravnavana razvrstitev znotraj naslonskega niza ni v ničemer posebna.

Pri stavkih z nedoločniškimi dopolnili oz. polstavki lahko pride do dviga oz. premika naslonk proti začetku (tudi v sh. je temu tako): *Včeraj ju je hotel poklicati. Včeraj se je pozabil umiti*.⁹⁸ Do dviga naslonk pogosto pride tudi pri glagolih zaznavanja, če nedoločniško dopolnilo veže več naslonk, od tega mora biti ena tožilniška: *Videl sem ga jo kupovati*.

⁹⁸ Pri zadnjem primeru se v srbohrvaščini je izpušča.

Slišal sem jih jo peti. Čeprav je dvig iz nedoločniškega polstavka možen v zgornjih primerih, v stavku **Danes sem se slišal sestro smejati* dvig naslonke se ni možen – to se razlaga z domnevo, da skladijska razčlemba "pomeša", ali je povratna tožilniška naslonka nedoločnika argument nedoločnika ali pač glavnega glagola, ki se prav tako lahko rabi s se (*slišati se*).⁹⁹ Primer *Janeza sem jo slišal peti* pritrjuje tej domnevi, saj *jo* nikakor ne more stati pred *Janeza* – tako je z začetno stavbo *Janeza* narejen očiten razloček med tožilnikom glavnega stavka in tožilnikom nedoločniškega dopolnila. Tak razloček v **Danes sem se slišal sestro smejati* ni narejen, tožilnika se zaradi zvočne enakosti med seboj pomešata, zato stavek slovnično ni ustrezen. Do takega "mešanja" ne pride, če "*sestro* vzamemo stran", oz. je premi predmet zaznavnega glagola povratna naslonka: *Slišal sem se smejati* (tukaj je povraten tudi nadredni glagol) se razlaga z dvigom *se* iz *smejati se* in nato sovpadom obeh povratnih naslonk v en sam *se*.

Enako kot v srbohrvaščini ima pri dvigu naslonk iz dopolnil tudi slovenščina svoje omejitve. Dvig je npr. dovoljen v ... *da sem šel prevajati mu ga*. → ... *da sem mu ga šel prevajati*., ne pa tudi v ... *da sem jo poslal opravičiti se mu*. → *... *da sem se mu jo poslal opravičiti*. Očitno je, da dvig ni dovoljen preko naslonke, ki je predmet glavnega glagola.

V tem pregledu slovenskih naslonk so, po besedah avtorjev, bile predstavljene njihove največje značilnosti. Posebnosti slovenskih naslonk in njihovega razvrščanja glede na srbohrvaščino so še enkrat ponovljene:

- Naslonke v začetnem stavčnem položaju so dovoljene, če jih lahko razložimo z izpusti.
- Ob izpustu glagola naslonke lahko pridobijo njegov naglas.
- Naslonke se ne morejo vrivati v same stavčne člene.
- Povratne naslonke vedno začenjajo niz zaimenskih naslonk
- Naslonke prihodnjiškega pomožnika v nizu zavzamejo isti položaj kot 3. os. ed. pomožnika *je*.

⁹⁹ O tem že Orešnik v Orešnik 1986.

3.4 O glagolih s se

Monografijo o glagolih s se je leta 2011 *Oprostite, zaspal sem se!* napisala Mojca Tomišić. V njej prikazuje raznolikost pristopov pri obravnavi glagolov s se od Bohoričeve do Toporišičeve slovnice, nato pa primerja zastopanost in prikaz glagolov s se v Pleteršnikovem slovarju, *SSKJ, SP 2001* in nekaterih narečnih slovarjih. Na koncu izlušči tipologijo omenjenih glagolov, ki bi se jo lahko uporabilo v novem enojezičnem slovarju slovenskega jezika. Raziskava Tomišičeve je opisne narave in nima opravka s tvorbeno slovnico. Za podrobnejši vpogled v obravnavo glagolov s se sem se odločil za diplomsko delo Matica Pavliča iz 2012, ki ga predstavljam v naslednjem poglavju.

Pavlič se v diplomi posebej ne ubada z določanjem položaja naslonk *si/se*, temveč s prijemi tvorbene slovnice kritično prevrednoti oz. spremeni tipološko razdelitev glagolov s se (obravnavi Tomišičeve ne posveča pozornosti in je ne omeni niti v seznamu literature), ki, kot včasih prehitro sklepamo, niso le povratne strukture. Glavni del diplomskega dela je analiza neosebnihi (a), povratnih oz. vzajemnostnih (b), trpnih (c), srednjiških (č), nevzročniških (d) in inherentnih (e) struktur s se, ki jih v svojem članku *Indefinite Reflexive Clitics in Slavic: Polish and Slovenian* (v *Natural Language and Linguistic Theory* 21 (1), str. 89–155) navajata raziskovalki Rivero in Milojević Sheppard:

- a) *Tukaj se veliko dela.*
- b) *Janez se oblači.*
- c) *Ta hiša se je hitro zgradila.*
- č) *Ta knjiga se zlahka bere.*
- d) *Veja se je zlomila.*
- e) *Marija se boji Janeza.*

(Pavlič 2012, 15)

S testi zamenjave s samostalniškimi zvezami (NP), ujemanja, navezovanjem anafore in testom z roditeljskim zanikanja ter z drugimi zakoni in omejitvami tvorbene slovnice Pavlič prvotni 6-delni seznam struktur prvine se skrči na štiri možnosti, saj so mu inherentne strukture enake povratnim, nevzročniške in srednjiške strukture pa uvršča med trpne.

Glede udeleženske vloge in sklonov v strukturi, kjer se pojavlja prvina se, Pavlič končne tipološke ugotovitve predstavlja v tabeli, v opombah pa, po Pavlič 2012, predstavljam še druge razlikovalne značilnosti posameznih struktur:

Tabela 2

		Vršilec	Prizadeto
Prehodna	im. tož.	NP	NP
Povratna/inherentna ¹⁰⁰	im. tož.	NP	se
Neosebna ¹⁰¹	im. tož.	se	NP
Inherentna ¹⁰²	im. tož.	NP	se
Trpna/srednjik/nevzročnik ¹⁰³	im. tož.	se	NP

(Pavlič 2012, 47)

¹⁰⁰ Pri povratnih strukturah se se lahko zamenja z naglasno varianto *sebe*: *Janez se oblači* → *Janez oblači sebe*.

¹⁰¹ Pri neosebni strukturah se se lahko zamenja z osebkovo samostalniško zvezo v imenovalniku: *Tukaj se veliko dela* → *Ta delavec veliko dela*. Samostalniška zveza z udeležensko vlogo prizadetega se podreja rodilniku zanikanja, kar za druge strukture s se ni značilno: *Staršev_{rod} se ni ubogalo*. Se, ki je osebek, lahko navezuje tudi anaforične izraze: *Svoje_i starše se_i je ubogalo*.

¹⁰² Inherentne strukture nimajo vršilca, temveč doživljajca. Inherentne strukture se od povratnih ločijo po tem, da imajo se že v leksikonu, medtem ko lahko povratni postanejo tudi vsi drugi prehodni glagoli. Se v povratnih strukturah je anafora in je zamenljiva s tožilniško naslonko (*Janez ga oblači*), v inherentnih pa je se zaimek in zamenjava s tožilniško naslonko ni mogoča (**Janez ga boji*).

¹⁰³ Samostalniška zveza z udeležensko vlogo prizadetega se dvigne v položaj osebkove stavke, vršilec dejanja pa je se v tožilniku.

3.5 Doprinos teoretičnega jezikoslovja k obravnavi slovenskih naslonk

Slovensko teoretično jezikoslovje se največ ukvarja z določanjem položaja naslonskega niza v skladenjskem drevesu, ki ga želi glede na ostale jezike, predvsem na bližnjo srbohrvaščino, tipološko opredeliti. Razlikovalna lastnost od obvezne enklitičnosti v srbohrvaščini je pri slovenščini v enklitičnosti ali proklitičnosti naslonskega niza, kar pomeni, da naslonski niz lahko zavzame tudi začetni stavčni položaj. Srbohrvaščina ima strogo stavo 2P, tj. po prvi naglašeni besedi v stavku, kar pomeni, da stavčni člen lahko razcepi na dva dela, to pa v slovenščini ni mogoče. V razvrstitvi znotraj naslonskega niza se sln. in sh. razlikujeta v razporeditvi povratnih in ostalih zaimenskih naslonk in po položaju prihodnjiskega pomožnika. Tipološka edinstvenost slovenščine glede na slovanske jezike je pojav, ko naslonka, skladenjsko nastala z izpustom, v stavku stoji čisto sama.

Goldnova in Milojević Sheppardova položaj slovenskega naslonskega niza, ker ta v odvisnih stavkih neposredno sledi vezniku, postavljata v jedro vezniške zveze C° . Tja naslonke splezajo oz. se dvignejo s prvotnega argumentnega mesta v VP. Premik se zgodi zaradi preverjanja morfosintaktičnih oznak jedra in ima podobne omejitve kot premik k-zvez (ne morejo se naslonke dvigati iz pridevniških ali samostalniških zvez), v nasprotju s k-zvezo pa se ne morejo dvigniti iz odvisnega stavka. Za dvigovanje oz. plezanje slovenskih naslonk Goldnova in Milojević Sheppard dokažeta, da ni pogojeno z intonacijskim pravilom, ki je predlagan v Bošković 2001.

Marušič postavitvi slovenskih naslonk v C° , ki je predlagana v Golden&Milojević Sheppard 2000, nasprotuje. Zakaj bi se naslonke, če bi bilo njihovo mesto res v C° , lahko pojavljale npr. tudi v pridevniških zvezah tipa *smejoč se mož*, ko pa deležja na -č vezniške zveze sploh nimajo? Za stavčni položaj naslonskega niza zato predlaga pomanjkljive zveze določnega člena (DP). Marušič nasprotuje tudi (v globinski strukturi) drugemu stavčnemu položaju naslonskega niza in s prikazom, da naslonski niz lahko stoji za ali pred stalnimi mesti nekaterih skladenjskih elementov (npr. pred in za strogo razvrščenimi prislovi), dokazuje, da naslonski niz lahko zavzame različne stavčne položaje. Večkrat je omenjeno tudi tretje mesto naslonk v stavku, ki ga dosežemo z vstavljanjem členkov na začetne stavčne položaje ali z

rabo nekaterih protivnih veznikov.¹⁰⁴ Običajno drugo mesto naslonk na površini se pojasnjuje s tem, da zaradi nenaglašenosti naslonkam dvignemo pomembnost ravno z določitvijo stalnega mesta v sicer prostem besednem redu (Marušič 2010, 2).

Globinski položaj slovenskega naslonskega niza torej še ni v celoti dokazan, na kar avtorji tudi sami opozarjajo.

Marušič razlaga, da vrstni red naslonk v nizu ne odseva kakšnega globljega fiksnega vrstnega reda v stavku in s tem nasprotuje Orešniku 1986.

Iz samega nabora naslonk tvorbeni slovničarji pogosto izločajo nikalnico *ne* in želelni *naj*, Marušič tudi členke, predloge in veznike (Marušič 2010, 6–7).

Zelo izčrpno so slovenske naslonke opisane v *A Handbook of Slavic Clitics* (2000), v katere obravnavi se pojavi nekaj predhodnih ugotovitev slovenskih jezikoslovcev – npr. spremenljivost položaja *naj* in *pa*, omejitve pri dviganju naslonke iz nedoločniških polstavkov itn.

Veliko je pojavov, ki jih s pristopi tvorbene slovnice (še) ne moremo razložiti in ki porajajo nova vprašanja glede ustreznosti pristopov tvorbene slovnice pri obravnavi naslonk. Glede na to, da je dvigovanje naslonk največkrat poljubno, je še nerazloženo obvezno dvigovanje naslonke *jih* iz zveze s števnikom na drugi stavčni položaj.¹⁰⁵ Glede na sicer poljubno enklitičnost ali proklitičnost naslonskega niza ob povednem glagolu nerazložena ostaja tudi izrazita (skoraj obvezna) enklitičnost zaimenskih naslonk ob velelniku.¹⁰⁶

Kot govorcu slovenščine mi je sprejemljivost mnogih primerov, ki jih v svojih teorijah navajajo tvorbeni jezikoslovci, vprašljiva. Taki so npr. primeri nakopičenih nedoločniških polstavkov (glede njih se enako kot meni dozdeva Orešniku v Orešnik 1986) in primeri s predpostavljanjem glagola (o sprejemljivosti primerov kot *Prebral ji ga včeraj je Janez* se vprašuje tudi Marušič), ki morda bolj kot ponazoritvi dejanske rabe služijo ponazarjanju domnevnega sistema slovenskega jezika, ki se "bolj ali manj" vključuje v univerzalne tipologije človeškega jezika.

¹⁰⁴ Za katere si upam trditi, da imajo funkcijo premora oz. napovedovanja.

¹⁰⁵ Dvigne se lahko tudi iz NP ali preko k-zveze!

¹⁰⁶ Naslonke so v velelnih stavkih proklitične le v primeru, ko se nek sestavnik na prvo stavčno mesto dvigne s topikalizacijo, npr. *Poslušaj ga sam.* → *Sam ga poslušaj.*

4. EMPIRIČNI DEL – PRIMERJAVA STAVE NASLONKEGA NIZA IN SOSEDNIH STAVČNIH ČLENOV V PRVIH DVEH PREVODIH *GOSPE BOVARYJEVE* (1915, 1931)

4.1 Uvod

V empiričnem delu svoje diplomske naloge sem pregledal in medsebojno primerjal stavo

Slika 8 - Vladimir Levstik okoli 1910-15

naslonk oz. širši besedni red, to so mesta stavčnih členov tik ob naslonkah, v prvih dveh slovenskih prevodih (1915, 1931) romana *Gospa Bovaryjeva*. Prevajalec Vladimir Levstik (* 1886, Šmihel nad Mozirjem – †1957, Celje) je roman francoskega naturalista Gustava Flauberta iz leta 1856 prevedel trikrat; prvič leta 1915, drugič leta 1931 in tretjič leta 1953. Ugotovil sem 10 »tipov« sprememb, od česar sta pogosta in prava tipa le tip 1 in tip 2. Opazoval sem tudi, ali se je prevajalec sprememb, ki jih je opravil v prevodu 1931, držal tudi v svojem zadnjem prevodu leta 1953. Podobnost v stavah prevodov sem

iskal tudi v drugih literarnih besedilih tistega časa, v Cankarjevih in lastnih Levstikovih romanih ter v Župančičevih prevodih. Nazadnje sem se bežno dotaknil še zadnjega prevoda *Gospe Bovaryjeve* v slovenščino, ki ga je l. 1998 opravila Suzana Koncut.

Zakaj je Levstik isto besedilo prevajal trikrat in kakšni so bili odzivi na prva dva prevoda, sem skušal ugotoviti tudi iz prevajalčevega članka *Moja srečanja z gospo Bovaryjevo* in drugih publicističnih in jezikoslovnih zapisov, ki so se nanašali na prevoda ali prevajalca.

4.2 Besednoredna analiza prevodov – razlogi zanjo in njen namen

Besedni red je poleg izbire leksike eno bolj pomembnih vprašanj, povezanih s sicer težko določljivim pojmom literarnega stila, kljub temu pa je bil v okviru literarnovednih – in tudi jezikoslovnih – obravnav pogosto postavljen v ozadje (Pavlič, 19). Za tovrstno analizo sem se sicer odločil po mentorčinem predlogu, pozneje pa sta me v pomembnost besednoredne primerjave med drugim prepričala tudi odstavka, ki ju citiram spodaj:

»Vsekakor nam medsebojna primerjava raznih prevodov istega dela in primerjava z izvirnikom pokažeta mimo spodrseljavev in pomanjkljivosti tudi različne stopnje tega, kar imenujemo posluh za stil in od tod izvirajočo različnost prevajalnih prijemov, torej sled prevajalčeve osebnosti v prevedenem spisu. V literarnem stilu pa je vedno tudi odsev dobe in družbe pisca in prevajavca; tudi to diferencira slog in jezik ter povečuje zapletenost prevajalčevega dela. Nadalje imamo primere, ko je isti prevajalec v določenem časovnem presledku znova prevedel isto delo. Kdor hoče spoznati probleme jezika in stila v umetniški prozi, mu daje tudi to hvaležno snov za proučevanje, ki lahko poglobi njegovo jezikovno

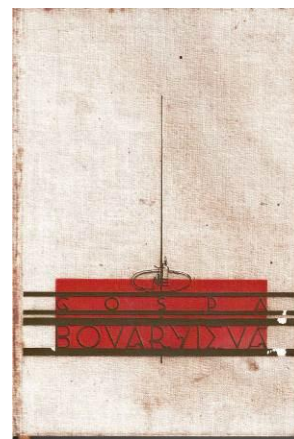
kulturo. Pri nas je v tem pogledu značilen primer Vladimira Levstika, ki je trikrat znova prevedel Flaubertovo "Gospo Bovaryjevo" (Borko 1962, 93)

»Prav kakor pri Otonu Župančiču, s katerim je nehote, vendar pa z neko notranjo ključovalnostjo tekmoval pri kvalitetni povzdigi naše prevodne književnosti, bi mogli samo z natančno analizo prevajalnih prijemov dognati Levstikovo prevajalno teorijo, ki se je za trdno razvijala zgolj z izkušnostjo, nikakor pa ne s proučevanjem prevajalnih problemov. Samo izkušnost je vodila Levstika od vajenskih let k mojstrstvu. Tako je znano, da svojih prvih prevodov ni priznaval. Nekatera dela je prevedel dvakrat (n. pr. Dostojevskega »Zločin in kazen«) ali celo trikrat (Flaubertovo »Gospo Bovaryjevo«). Kdor bo hotel temeljito na konkretnih primerih proučiti ves zapleteni proces, ki zlasti pri zahtevnih spisih poteka v prevajalčevem duhu, preden se izoblikuje najbolj ustrezajoča slovenska oblika določenega stavka, bo s pridom primerjal med sabo z ene strani dva prevoda istega teksta in istega prevajalca, z druge strani pa izvirno besedilo. Menim, da ni boljše metode za proučevanje teoretičnih in praktičnih problemov našega prevajalstva, kakor je ta.« (Borko 1958, 369)

Preučevanja Levstikovih prevodov se nisem lotil tako natančno, kot si je to pred 50 leti zamislil Božidar Borko (prevoda npr. nisem primerjal z izvirnikom), kljub temu pa z medsebojno primerjavo slovenskih prevodov prihajam do nekih ugotovitev o besednem redu Levstikovega prevodnega jezika.

4.3 Obseg in način dela

Jezikovno (oz. predvsem besednoredno) sem razčlenil 5 poglavij romana (9. poglavje prvega dela, 8. in 10. poglavje drugega dela ter 6. in 9. poglavje tretjega dela); to je 62 od 345 strani (v izdaji 1931), kar je okoli 18 % celotnega besedila. Razlike v besednem redu sem zaradi boljše preglednosti sopostavil v razpredelnici (glej: Priloga 1). V tabele sem torej prepisal vse povedi, ki se besednoredno razlikujejo v položaju naslonk in njim sosednih stavčnih členov. Tako v tabelo nisem prepisoval povedi: pri katerih naslonski niz ni realiziran, a imajo spremenjen besedni red; ki se medsebojno razlikujejo pri izbiri leksike; ki se razlikujejo pri izbiri osebnih oz. neosebnih glagolskih oblik in ki se razlikujejo pri izbiri časa ter načina. Veznikov in predlogov, ki se sicer po večini uvrščajo med naslonke, zaradi stalne stave nisem opazoval.

Slika 9 - naslovnica drugega slovenskega prevoda Gospe Bovaryjeve 1931

Zaradi jasnosti sem največkrat prepisal celotne povedi, razen ob daljšem dobesečnem ponavljanju, kjer sem izpust citata označil z (...). Pri daljših odstavkih sem podpičje oz. premor največkrat razumel kot začetek nove povedi. V tabeli (glej: Priloga 1) so v skrajno

levem in skrajno desnem stolpcu zapisane številke strani v knjigi, na katerih se prepisane povedi pojavljajo.

4.4 Kratka oznaka jezika v prvih dveh prevodih

Pri izbiri leksike Levstik nekatere izraze v poznejši izdaji (skoraj) dosledno zamenjuje z drugimi: *včasih* → *včasi*, *liki* → *kakor*, *punica* → *dekle*, *trenotek* → *trenutek*, *jedva* → *komaj*, *čreveljčki* → *čeveljčki*, *posetiti* → *obiskati*, *takrat* → *tedaj*, *prašati* → *vprašati*, *mar* → *mari*, *skomizgati* → *skomigati*, *možnar* → *topič*, *vrtila* → *vrtela*, *vdehnila* → *vdahnila*, *umeknila* → *umaknila*, *par* → *nekaj*, *početek* → *začetek*, *zopern* → *zoprn*, *zenica* → *zrenica*, *tenki* → *tanki*, *polzka* → *spolzka*, *dalje* → *delj*, *sirovo* → *surovo*, *baš* → *ravno*, *zunANJI* → *vnANJI*, *čustvo* → *čuvstvo*, *kljub* → *vzlic*, *obožaval* → *oboževal*, *namesto* → *namestu*. Pri spremembi leksike gre za drugačne (normativne) zapise besed ali za odpravo nekaterih hrvatizmov. V poznejši izdaji se števniki pišejo narazen.

Zanimiv je tudi izraz za obligacijsko strukturo v pretekliku, ki se v 1915 še pregiba, v 1931 pa je povedkovniška: *trebalo je* → *treba je bilo*.

Na kratko bi skladenjsko strukturiranost besedila lahko označili tako: povedi so večinoma dolge, mnogo je vezalnih priredij brez izraženih veznikov (namesto njih se uporablja podpičje). Ena izmed značilnosti Flaubertovega jezika je **velika prisotnost gerundija**, ki bi ga v slovenščino lahko dobessedno prevajali z **deležijskimi oblikami na -č/-aje** za izražanje istodobnosti in **na -e** v vlogi načinovnega prislova. Te oblike pripoved skladenjsko zgostijo, toda Levstik se je odločil za pretvorbo z **nominalizacijo**, mnoge **časovne odvisnike** in **vezalna priredja**, kar je bolj podobno dejanski rabi slovenskega knjižnega jezika (Horvat, 9). Kot sem ugotovil, raba deležijskih oblik pri prvih dveh prevodih sicer ni redka, a jo Levstik v svojem tretjem prevodu množično ukinja.

Pri izbiri časa je v novejši izdaji **več prihodnjikov**, ki so v 1915 še sedanjiki. Tukaj je nekaj primerov, ki sem jih našel večinoma v premem govoru:

“Ali menite,” je dodal, “da ubogi možiček ne spozna vaše tatvinice?” (1915, 279)

“Ali menite,” je dodal, “da ubogi možiček ne bo spoznal vaše tatvinice?” (1931, 298)

“Sčasoma se že sporazumeva!” (1915, 318)

“Sčasoma se bova že sporazumela!” (1931, 337)

“(…) Ta teden mu zarubijo. (…)” (1915, 126)

“(…) Ta teden mu bodo zarubili. (…)” (1931, 141)

“Toda vi me pozabite kakor senco, ki je šla mimo vas.” (1915, 140)

“A vi me boste pozabili kakor senco, ki je šla mimo vas.” (1931, 154)

“Ali pride, ali ne!” je zaklical Tuvache. (1915, 141)

“Ali bo prišla ali ne!” je zaklical Tuvache. (1931, 155)

Ali se je ne reši do smrti? (1915, 60)

Ali se je do smrti ne bo rešila? (1931, 70)

Pri izbiri naklona je na mestih povednih stavkov iz starejše izdaje v poznejši izdaji **več pogojnikov**. Nekaj primerov:

Nato so se sklonile, da ji pritrdijo venec. (1915, 315)

Nato so se sklonile, da bi ji pritrdile venec. (1931, 335)

Ker sta davkar in polkovnik narodne garde zavidala drug drugemu, sta manevrirala vsak zase s svojim moštvom, da pokažeta svoje talente v pravi luči. (1915, 123)

Ker sta davkar in polkovnik narodne garde zavidala drug drugemu, sta manevrirala s svojim moštvom vsak zase, da bi pokazala svoje talente v pravi luči. (1931, 138)

Ne meneč se za mater Lefrançoisevo, ki ga je klivala nazaj, da mu pove svojo zgodbo do konca, je odšel lekarnar z dolgimi, prožnimi koraki, (...). (1915, 127)

Ne meneč se za mater Lefrançoisevo, ki ga je klicala nazaj, da bi mu povedala svojo zgodbo do konca, je odšel lekarnar z naglimi, prožnimi koraki, (...). (1931, 141)

V jeziku njegovega prvega prevoda je mnogo nedoločnikov, za katere se Levstik odloči, da jih bo v novem prevodu razvil v **osebne glagolske oblike**, ki so zaradi tega v izdaji iz 1931 nekoliko **bolj pogoste**. Nekaj primerov:

“(…) Posebno pa še danes, ko mi je dodeljena sreča, biti z vami ... ” (1915, 128)

“(…) Posebno pa še danes, ko mi je dodeljena sreča, da sem z vami ... ” (1931, str. 142)

; ako si stopil bliže k steni, si videl laziti gostonoge prešičke. (1915, 57)

; ako si stopil bliže k steni, si videl gostonoge prašičke, ki so lazili po njej. (1931, 67)

Imel je postati skoro prvi praktikant. (1915, 276)

Nadejal se je, da kmalu postane prvi praktikant. (1931, 294)

4.5 Jezikovna razčlenitev glede besednega reda in naslonk

Sama leksikalna izbira naslonk je v izdaji iz 1915 in izdaji iz 1931 skoraj enaka. Razlika je le v vezalnem vezniku *ter* iz 1915, ki se v 1931 pogosto zamenjuje z *in*. Čeprav se nekatere zamenjave teh dveh veznikov zdijo brez pravila in povsem stilistične narave (*Ponavljala si ga je polglasno ter se naslajala z njim* → *Ponavljala ga je polglasno in se naslajala z njim*), se nekatere zdijo povezane s premikom naslonk v vezalnih priredjih (*Tričetrť ure mu je pridigal, odpiral mu oči ter ga svaril pred brezdnom, ...* → *Tri četrť ure mu je pridigal, mu odpiral oči in ga svaril pred brezdnom*) ali pa s premikom prislovnega določila in deležnika na -l (*sanjarila nekaj časa med vrsticami ter jo spustila končno na kolena* → *sanjarila nekaj časa med vrsticami in jo končno spustila na kolena*).

Mesto naslonskega niza je pri glavnih stavkih enako v obeh prevodih, tj. običajno drugi stavčni položaj. Drugačno mesto najdemo pri prirednih strukturah – povratna naslonka *se/si*, ki se v 1915 v vezalnih priredjih rabi enklitično, v 1931 pa proklitično (*oblizaval si/si oblizoval; gledala se/se gledala*), kar v besedilu povzroča poseben starinski ritem.¹⁰⁷ Enako je tudi z osebnozaimenskimi naslonkami – oboje bomo še natančneje določili v nadaljevanju. Najbolj opazna razlika med obema prevodoma pa je v stavi desno od drugega stavčnega mesta naslonk. Tako naslonke v prevodu 1915 v večini primerov stojijo tik ob deležniku, v 1931 pa, če ta obstaja, ob prislovnem določilu (*ter ga jedla skrivaj/ter ga skrivaj jedla*). V premem govoru je popravkov mogoče malo manj. Za vzorec sem vzel 8. poglavje drugega dela, ki prikazuje kmečki shod v Yonvillu. Premega govora je v tem poglavju glede na ostala razmeroma veliko (obsega približno tretjino vsega besedila); in to zaradi govorov, ki jih imajo različni veljaki, zaradi dialogov posameznih likov, še posebej Eme in Rodolpha. Število popravkov v citatnem in opisnem besedilu je nesorazmerno le malce: 17 od vseh 66 popravkov je v premem govoru.

¹⁰⁷ Povratna naslonka, ki se iz vezi glagola ne dvigne pred sam glagol na mesto, ki ji ga določa Wackernaglovo pravilo (tj. drugo mesto v stavku ali prvo v glavnem stavku po vrivkih), je Matiju Murku povsem običajen pojav, nam pa že starinski.

4.5.1 Tipi opazovanih besednorednih sprememb v prvih dveh prevodih *Gospe Bovaryjeve*

Tabela 3

	prevod <i>Gospe Bovaryjeve</i> 1915	(←, pripis o) ¹⁰⁸	prevod <i>Gospe Bovaryjeve</i> 1931
1a 1b 1c 1d (1_e)	naslonski niz + deležnik + prislovno določilo + osebek +povedkovnik/predmet/povedkov prilastek +členek (izpust oz. elipsa glagolsko pomožniške naslonke)	→	naslonski niz + prislovno določilo + deležnik +osebek +povedkovnik/predmet/povedkov prilastek +členek
2	deležnik + naslonski niz v vezalnih priredjih	→	naslonski niz + deležnik v vezalnih priredjih
3a 3b 3c 3d	povratna naslonka + deležnik deležnik + povratna naslonka osebnozaimenska naslonka + deležnik deležnik + osebnozaimenska naslonka	→	deležnik deležnik deležnik deležnik
4	ki + osebnozaimenska naslonka	→	oziralni zaimek <i>kateri</i>
5	členkovna naslonka <i>pa</i> na začetku naslonskega niza	→	<i>pa</i> na koncu naslonskega niza
6a 6b	izpust oz. elipsa glagolsko pomožniške naslonke izpust ob <i>treba</i>	→	izpusta oz. elipse ni izpusta ob <i>treba</i> ni
7	poudarjalni členek <i>da</i>	→	izpust poudarjalnega členka <i>da</i>

Pojasnila k tipu 1: Gre za premik prislovnega določila, osebk, povedkovnika, predmeta, povedkovnega prilastka ali členka v položaj med naslonski niz in deležnik na -l.¹⁰⁹ Oznaka 1_e pomeni, da je v obeh prevodih (po pravilih desnega izpusta) izpuščena naslonka glagolskega pomožnika.

¹⁰⁸ Tipične so besednoredne spremembe, ki potekajo od prevoda 1915 k prevodu 1931. Netipične pa so spremembe besednega reda, ki potekajo v obratni smeri od pričakovane, zato sem takim spremembam pripisal črko o.

¹⁰⁹ Zaradi večinskega preteklika in prihodnjika, ki sta sestavljena iz glagolsko pomožniške naslonke in deležnika, sem beležil le tovrstne spremenjene položaje. To seveda ne pomeni, da v sedanjiku sprememb v razvrstitvi npr. prisl. dol. in glagola ne najdemo: "Prepričana sem, da blagoslavljata v nebesih skupaj najino ljubezen!" → "Prepričana sem, da v nebesih skupaj blagoslavljata najino ljubezen!". Enako velja tudi za druge tipe sprememb, ki so povezani z deležnikom.

Pojasnila k tipu **2**: Za današnji knjižni jezik in jezik prevoda 1931 je običajno, da v vezalnih priredjih stoji naslonski niz takoj za veznikom ali, če veznika ni, kar je za jezik *Gospe Bovaryjeve* značilno, na prvem stavčnem položaju (se pravi kot pri glavnih stavkih, ki sledijo podredjem). V prevodu 1915 pa je vezalno priredje po navadi začel deležnik, ki mu je naslonski niz sledil.

Pojasnila k tipu **3**: Gre za to, da ob odpadu povratne naslonke *se/si* (podtipa **a** in **b**) glagol izgubi eno od svojih udeleženskih mest oz. izgubi povratnost. Podtip **a** je za proklitične, podtip **b** pa za enklitične naslonke glede na položaj glagola.

Podtipa **c** in **d** sta podtipa za oznako odpada osebnozaimenske naslonke (**c** je za proklitični, **d** za enklitični položaj naslonk glede na glagol). Navidez odpadli udeleženec glagolskega dejanja se dostikrat pretvori v naglasno obliko zaimka, v zvezo predloga in svojilnega zaimka ali lastno ime.

Pojasnila k tipu **4**: Zveza prilastkovega veznika *ki* in predmeta, izraženega v osebnozaimenski naslonki, se zamenja z oziralnim zaimkom *kateri* v ustreznem sklonu.

Pojasnila k tipu **5**: Poudarjalni členek *pa* se pomakne od začetka h koncu naslonskega niza.

Pojasnila k tipu **6**: Dovoljeni desni izpust glagolsko pomožniške naslonke (podtip **a**) se v prevodu 1915 rabi bolj, v prevodu 1931 pa manj pogosto. Naklonski povedkovnik *treba* (podtip **b**) se v prevodu 1915 rabi kar brez pomožnika gl. *biti*, v 1931 pa z njim, kot je v knjižnem jeziku običajno danes.

Pojasnila k tipu **7**: Gre za sicer redek poudarjalni členek *da*, ki se ga v prevodu 1931 izpušča.

4.5.2 Popravki členitve po aktualnosti in druge z naslonkami povezane spremembe v prvih dveh prevodih

V tabeli so navedene redkejša besednoredna in druge spremembe v zvezi z naslonkami. S številko **8** so zaznamovani prevajalčevi popravki lastnih napak pri členitvi po aktualnosti, ko se namesto prislovnega določila ali osebk bliže žarišča oz. v žarišče postavi glagol oz. deležnik na *-l*. V to kategorijo uvrščam tudi podobne primere, ki so morda drugačnega in težko določljivega izvora. S številko **9** je označen pomik zanikanega glagola *biti* od položaja pri glagolu na drugi stavčni položaj. Z **10** je označena zamenjava dajalniške povratne s tožilniško povratno naslonko v zvezi z glagolom *upati*.

Tabela 4

	prevod Gospe Bovaryjeve 1915	(←, pripis o) ¹¹⁰	prevod Gospe Bovaryjeve 1931
8	deležnik + naslonski niz + prislovno določilo/osebek	→	prislovno določilo/osebek + naslonski niz + deležnik
9	nikalnica <i>ni</i> ob glagolu	→	nikalnica <i>ni</i> na drugem stavčnem položaju
10	<i>upati si</i>	→	<i>upati se</i>

¹¹⁰ Pripis *o* zaradi že tako netipičnih sprememb (gl. prejšnjo opombo) oz. popravkov prevajalčevih napak tu ni na mestu, a ga zaradi vpeljanega sistema in lažje preglednosti vseeno rabim.

4.5.3 Pogostnost in odstotkovni deleži sprememb

Tabela 5

TIP	ŠT. POJAVITEV (v oklepaju tip O)	ŠT. PO TIPIH	ODSTOTEK
1a	97	175 (1)	69 % (0,5 %)
1ae	16		
1b	27 (1)		
1c	10		
1d	4		
1b+a	9		
1b+c	1		
1d+a	6		
1d+b	1		
1a+d+b	1		
1b+d+a	3		
2	19	19	7,5 %
3a	1 (1)	13 (4)	5 % (1,5 %)
3b	3 (1)		
3c	3 (1)		
3c*	3 (1)		
3d	3		
4	3 (1)	3 (1)	1 % (0,5 %)
5	6	6	2 %
6a	8	11	4 %
6b	3		
7	2	2	1 %
8	11	11	4 %
9	2	2	1 %
10	4	4	1,5 %
6b+1c	1	1	0,5 %
popravek stave v protivnem priredju	1	1	0,5 %
tiskarska napaka	1	1	0,5 %
skupaj 255			100 %

Iz razpredelnice razberemo, da le dva tipa, 1 in 2, presegata nek minimalni (petodstotni) prag, po katerem jih lahko označimo kot prava tipa – prav tako sta edina tipa sprememb, prisotna v vseh petih primerjanih poglavjih.¹¹¹

Število sestavljenih sprememb, tj. več premeščenih stavčnih členov znotraj enega stavka, je 22, kar predstavlja slabih 9 % vseh besednoredno spremenjenih stavkov.

¹¹¹ Tip 2 se sicer ne pojavi v zadnjem primerjanem poglavju, tj. 9. poglavju tretjega dela romana.

Skupni delež nepričakovanih sprememb oz. obratnih tipa o znaša le 2,5 %, kar pri realiziranih spremembah priča o zanesljivosti postavljenih tipov.

4.6 Besedilni prikaz tipov in primerjava s tretjim prevodom Gospe Bovaryjeve

TIP	<i>Gospa Bovaryjeva 1915</i>	<i>Gospa Bovaryjeva 1931</i>	<i>Gospa Bovaryjeva 1953</i>
1a	Ostali člani juryja so kimali polahno z brado med telovnikom v znamenje pritrjevanja. (136)	Ostali člani juryje so polahno kimali z brado med telovnikom v znamenje pritrjevanja. (151)	Drugi člani ocenjevalnega odbora so v znamenje potrjevanja polahno kimali z brado med telovnikom. (161)
1ae	Takrat so zagledali majhno, staro ženico, ki je stopala v revni obleki na oder ter lezla vase od zadrege. (141)	Tedaj so zagledali majhno, staro ženico, ki je stopala v revni obleki na oder ter od zadrege lezla vase. (155)	Tedaj so zagledali majhno, staro ženico, ki je v revni obleki stopala na oder in od zadrege lezla vase. (165)
1b	Že je planil Homais iz prodajalne, da postavi naslanjač nazaj, ko ga je poprosil Binet za pol unče sladkorne kisline. (157)	Že je planil Homais iz prodajalne, da bi postavil naslanjač nazaj, ko ga je Binet poprosil za pol unče sladkorne kisline. (172)	Že je bil planil Homais iz prodajalne, da bi postavil naslanjač nazaj, ko ga je Binet poprosil za pol unče sladkorne kisline. (184)
1c	; našla sta ga na njegovem tesnem dvorišču, nadzorujočega tri hlapce, ki so gonili vsi zasopli kolo stroja za izdelovanje sodavice. (267)	; našla sta ga na njegovem tesnem dvorišču, nadzorujočega tri hlapce, ki so vsi zasopli gonili kolo stroja za izdelovanje sodavice. (286)	; našla sta ga na njegovem tesnem dvorišču, nadzorujočega tri hlapce, ki so vsi zasopli gonili kotač stroja za izdelovanje sodavice. (306)
1d	Kako dolgo že ni sedela več poleg njega na kuhinjski klopi ter smodila paklesta v velikem plamenu praskočnega morskega ločja! (162)	Kako dolgo že ni več sedela poleg njega na kuhinjski klopi ter smodila okleščka v velikem plamenu praskočnega morskega ločja! (177)	Kako dolgo že ni bila več sedela poleg njega na kuhinjski klopi in smodila okleščke v velikem plamenu prasketajočega morskega ločja. (189)
1b+a	Sedela sta pod hladnico, na klopi od trhljih palic, kjer jo je gledal nekdanj Leon tako zaljubljeno ob poletnih večerih. (158)	Sedela sta pod hladnico, na klopi iz trhljih palic, kjer jo je Leon nekdanj tako zaljubljeno gledal ob poletnih večerih. (173)	Sedela sta pod hladnico, na klopi iz trhljih palic, kjer jo je Léon nekdanj ob poletnih večerih tako zaljubljeno gledal. (186)
1b+c	Ta hip pa je povzdignil svetnik svoj glas z nenavadno silo. (133)	Tisti mah pa je svetnik z nenavadno močjo povzdignil svoj glas. (148)	Tisti mah pa je svétnik nenavadno močno povzdignil glas. (157)
1d+a	“Ali jo najde sploh kdaj?” (134)	“Ali jo sploh kdaj najde?” (148)	»Jo vobče kdaj najde?« (158)
1d+b	Kakor lekarnar, ga je pregovarjala tudi ona, da bo pogreb predrag; (314)	Kakor lekarnar, ga je tudi ona pregovarjala, češ da bo pogreb predrag; (334)	Kakor lekarnar, ga je tudi ta skušala pregovoriti, češ da bo pogreb od sile drag; (357)
1a+d+b	»(...) In vi, častiti posli, ponižni sluge, ki se ni brigala do tega dne še nobena vlada za vaše trudapolno delo, (...)!« (138)	»(...) In vi, častiti posli, ponižni sluge, ki se ni do današnjega dne še nobena vlada zmenila za vaše truda polno delo, (...)!« (153)	»(...) In vi, spoštovani posli, ponižni sluge, ki se ni do danes še nobena vlada zmenila za vaše utrudljivo delo, (...)!« (163)

1b+d+a	Bajka o dovilji je bila najneumnejši izgovor, ko je vedel v Yonvillu vsak otrok, da se je vrnila mala Bovaryjeva že pred letom dni k roditeljem. (156)	Bajka o dovilji je bila najslabši izgovor, ko je vedel v Yonvillu vsak otrok, da se je Bovaryjeva mala že pred letom dni vrnila k roditeljem. (171)	Bajka o dovilji je bila najslabši izgovor, ko je v Yonvillu vsak otrok vedel, da se je bila Bovaryjeva mala že pred letom dni vrnila k staršem. (183)
2	Ema mu je včasih potlačila rdeči rob pletene srajce za telovnik, popravila mu kravato ali vrgla stran razbarvane rokavice, ki jih je hotel natekniti; (56)	Ema mu je včasih potlačila rdeči rob pletene srajce za telovnik, mu popravila kravato ali zavrgla obledele rokavice, ki jih je hotel natakni; (66)	Ema mu je včasih potlačila rdeči rob pletene srajce za telovnik, mu popravila samoveznico ali zavrgla obledele rokavice, ki jih je hotel natakni; (71)
3a	Ema, prej tako skrbna in vestna, je ostala zdaj po cele dneve v spalnem jopiču, nosila sive bombaževe nogavice in si svetila s svečo namesto s svetilko. (59)	Ema, prej tako skrbna in vestna, je ostala zdaj po cele dni v spalnem jopiču, nosila sive bombažaste nogavice in svetila s svečo namesto s svetilko. (69)	Ema, prej tako skrbna in vestna, je zdaj po vse dni ostajala v spalnem jopiču, nosila sive bombažaste nogavice in svetila s svečo namesto s svetilko. (75)
3b	Ogledala si je dobljeno medaljo. (142)	Ogledovala je dobljeno medaljo. (156)	Ogledovala je dobljeno svetinjo. (166)
3c	Treba je bilo privzdigniti glavo; takrat se ji je ulil iz ust val črne tekočine, kakor bi bljunila. (315)	Treba je bilo privzdigniti glavo; tisti mah se je ulil iz ust val črne tekočine, kakor da bi bljuvala. (335)	Treba je bilo privzdigniti glavo; tisti mah se ji je ulil iz ust val črne tekočine, kakor da bi bljuvala. (358)
3c*	; šele župnik mu je dopovedoval, da se mora pobriniti zanje. (312)	; šele župnik je dopovedoval Charlesu, da mora kaj ukreniti zastran njih. (331)	; šele župnik je Charlesu dopovedal, da mora kaj ukreniti zastran njih. (354)
3d	“Bogme, prileglo bi se mi kaj za pod zobe!” (318)	“Bogme, prileglo bi se kaj pod zobe!” (337)	»Bome, prilegel bi se kak založaj!« (360)
4	Vezla mu ga je na palisandrovem okvirju, drobni pripravi, ki jo je skrivala pred vsemi očmi; (51)	Vezla ga je na palisandrovem okvirju, drobni pripravi, katero je skrivala pred vsemi očmi; (61)	Vezla ga je na palisandrastem proju, drobni pripravi, katero je skrivala pred vsemi očmi; (66)
5	“(…) ; o umetniškem geniju pa se pri njem še govoriti ne da.” (132)	“(…) o umetniškem geniju se pa pri njem še govoriti ne da.” (147)	»(…) o umetniškem veleumju pa se pri njem niti govoriti ne dá.« (157)
6a	A poizkušali bosta vendar, bili s perotmi in klicali druga drugo. (137)	A poizkušali bosta vendar, bili bosta s perotmi in klicali druga drugo. (152)	A poskušali bosta vendarle, bili bosta s perutmi in klicali druga drugo. (162)
6b	“(…) Njim treba izpremembe, sanj in dejanj, najčistejših nagnjenj in najbesnejših užitkov; (...)” (134)	“(…) Njim je treba izpremembe, sanj in dejanj, najčistejših nagnjenj in najbesnejših užitkov; (...)” (148)	»(…) Treba jim je spremembe, sanj in dejanj, najčistejših nagnjenj in najbolj besnih užitkov; (...)» (158)
7	Uprl se je nehote; in v obče, on da ljubi samo temnolaske. (266)	Uprl se je nehote; in vobče, on ljubi samo temnolaske. (285)	Nehote se je uprl; in vobče, rad ima samo temnolaske. (305)
8	Sovražila ga je zdaj. (268)	Zdaj ga je sovražila. (286)	Zdaj ga je sovražila. (307)
9	“Če pomislim, da niti eden teh vrlih mož ni zmožen razumeti frakovega kroja!” (129)	“Če pomislim, da ni niti eden teh vrlih mož zmožen razumeti fraka in njegovega kroja!” (144)	»Če pomislim, da niti eden teh vrlih mož ni zmožen razumeti frak in njegov kroj!« (154)
10	Ni si je upal izpraševati; (269)	Ni se je upal izpraševati; (287)	Ni si upal spraševati; (307)

6b+1c	; dejal je, da treba rastlinam mokrote. (312)	; dejal je, da je rastlinam treba mokrote. (331)	; rekel je, da je rastlinam treba mokrote. (354)
popravek stave v protivnem priredju	“Pač stokrat sem hotel oditi, a sem šel z vami in ostal.” (139)	“Pač stokrat sem hotel oditi, a šel sem z vami in sem ostal.” (154)	»Pač stokrat sem hotel oditi, toda šel sem z vami in sem ostal.« (164)

Vladimir Levstik v svojem tretjem prevodu iz leta 1953 ohrani večino sprememb, ki jih je glede na prvi prevod iz 1915 zapisal v svojem drugem prevodu 1931. **Stava tipa 1** mu ostane tako v 1931 kot v 1953 – pri svojem zadnjem prevodu tega romana prislovno določilo v položaj pred deležnik postavlja še bolj dosledno, kar lahko vidimo v zgornji tabeli pri prilastkovem odvisniku primera 1ae (*ki je stopala v revni obleki na oder* '31 → *ki je v revni obleki stopala na oder* '53) ali pri primeru za 1b+a (*kjer jo je Leon nekda j tako zaljubljeno gledal ob poletnih večerih* '31 → *kjer jo je Léon nekda j ob poletnih večerih tako zaljubljeno gledal* '53). V vezalnih priredjih (**tip 2**) se ohrani proklitični položaj naslonke (*Ema mu je včas i potlačila rob srajce za telovnik, mu popravila kravato ...* '31 → *Ema mu je včas i potlačila rob srajce za telovnik, mu popravila samoveznico ...* '53), ki je v 1915 še enklitičen (*popravila mu*). Kot v drugem so tudi v tretjem prevodu ohranjeni nepovratni glagoli (**podtipa 3a, 3b**), ki so bili v 1915 še povratni. Pri **podtipih 3c, 3d**, kjer se v prevodu 1931 glede na 1915 nekajkrat ukine eno udeležensko mesto, ne moremo postaviti pravila; v tabeli pri 3c '53 je proklitičen naslonski zaimek spet prisoten, pri ostalih dveh primerih, ki jih v tabeli ne navajam, pa te naslonke ni in je umaknjena kot v '31; pri 3d so v '31 in '53 umaknjeni vsi trije enklitični naslonski zaimki, ki jih najdemo v '15. Pri **3c***, pri katerem se udeležensko mesto iz osebnozaimenske naslonke razvije v naglasno obliko zaimka ali osebno ime, se stanje iz 1931 ohrani (*mu je dopovedoval* '15 → *je dopovedoval Charlesu* '31 → *je Charlesu dopovedoval* '53), kjer pa je v '31 zveza predloga s svojilnim pridevnikom, zopet nastopi naslonka (*se ji je raztezal pleteni jopič na prsih* '15 → *se je raztezal pleteni jopič na njenih prsih* '31 → *se ji je pleteni jopič na prsih raztezal* '53). Pri **tipu 5** je pri '53 v nasprotju z '31 članek *pa* spet postavljen na začetek naslonskega niza. Glagolske naslonke v priredjih (**podtip 6a**) kot v '31 tudi v '53 ni izpuščena. *Treba* je rabljen skupaj z *je* (**podtip 6b**), tako glede tega Levstik v '53 ravna enako kot pri '31. V prevodu '53 prav tako ni poudarjalnega članka *da*, ki ga je v '31 Levstik umaknil. **Tip** spremembe **8** Levstik v '53 ohrani: običajno gre tu za premet žariščenega glagola preko naslonskega niza glede na stavo '15. Nikalni *ni* Levstik v '51 spet postavi ob glagol (pri obeh opaženih primerih) (**tip 9**). V '53 je *upati se* Levstik spremenil nazaj v varianto, rabljeno v '15, *upati si* (**tip 10**).

4.7 Bežna besednoredna primerjava s prevodom Suzane Koncut

Prevajalka Suzana Koncut je *Gospo Bovaryjevo* v slovenščino prevedla še četrtič (1998) in za svoje delo dve leti pozneje prejela Sovretovo nagrado, ki jo Društvo slovenskih književnih

prevajalcev vsako leto podeljuje za vrhunske književne prevode. Ob izidu se je knjigo oglaševalo z: »Slovenski prevod, objavljen v tej knjigi, prvič prinaša Flaubertovo mojstrovino v neokrnjeni obliki.«

Razen primerjave posamičnih prvin (pri obeh prevodih se je primerjalo prevajanje pesniškega podobja, glagolov v spremnih stavkih premega govora, zgodovinskih lastnih imen, kurzivne pisave in francoskega gerundija) natančna primerjalna analiza med Levstikovim prevodom in prevodom Koncutove še ni bila narejena (Gacoin-Marks 116, Horvat 8). Tudi sam se v podrobno analizo ne bom spuščal, niti ne morem ničesar določenega sklepati o tem, v kolikšni meri – če sploh – se je Koncutova pri prevajanju opirala na jezik Levstikovega prevoda iz 1953. Vseeno pa bom nekaj povedi iz prevoda Koncutove primerjal s tistimi, ki jih je Levstik v svojih prevodih besednoredno spreminjal. Pri tem se bom osredotočil predvsem na **tipa 1 in 2**:

tip 1 (premik prislovnega določila v položaj pred deležnik)

Toda krog, ki mu je bil on središče, se je razširil sčasoma okoli njega; glorijska, ki ga je obsevala, se je odmaknila, raztegnila se dalje ter odela s svojo lučjo druge sanje. 1915 (52)

Toda krog, kateremu je bil središče, se je sčasoma razširil okoli njega; svit, ki ga je obseval, se je odmaknil, se raztegnil dalje in odel s svojo svetlobo druge sanje. 1953 (67)

A okrog njega se je krog, v središču katerega je stal, polagoma širil in žar, ki ga je obseval, se je z njega razprostrl še naprej in obsijal nove sanje. 1998 (62)

tip 2 (osebnozaimenska naslonka v vezalnih priredjih je proklitična)

Tričetrt ure mu je pridigal, odpiral mu oči ter ga svaril pred brezdomom, češ, da škodi s tem razmerjem svoji poznejši karijeri. 1915 (275)

Tri četrt ure mu je pridigal, mu odpiral oči in ga svaril pred brezdomom, češ da škodi s tem razmerjem svoji poznejši življenjski poti. 1953 (315)

Tri četrt ure ga je obdeloval, mu poskušal odpreti oči, ga opozoriti na brezno pred njim. 1998 (294)

tip 2 (povratna naslonka v vezalnih priredjih je proklitična)

; pri desertu je rezal zamašek prazne steklenice, oblizoval si po jedi zobe in goltal pri vsaki žlici juhe; 1915 (55)

; pri povečerku je rezljal zamaške praznih steklenic, po jedi si je oblizoval zobe, pri vsaki žlici juhe je goltal; 1953 (71)

; pri posladku je rezljal zamaške izpraznjenih steklenic; po jedi si je z jezikom oblizoval zobe; vsako žlico juhe je požiral z glasnim srebanjem; 1998 (65)

Kljub nekaterim drugačnim leksikalnim izbaram Koncutove je lepo vidno, da je naslonke postavljala v skladu s slovnico sodobnega knjižnega jezika, tj. v vezalnih priredjih proklitično glede na deležnik. Prislovna določila ima postavljena v položaj med naslonski niz in deležnik. Omenjeni stavi sta torej enaki kot v Levstikovem prevodu 1953.

4.8 Primerjava z besednim redom Cankarja, Župančiča in Levstikovega lastnega literarnega jezika

Dve leti pred prvim prevodom *Gospe Bovaryjeve* je izšel tudi roman *Milan in Milena* Ivana Cankarja. V njem sem opazoval, ali se besedni red naslonskih nizov in deležnikov v čem ujema s stanjem v *Gospe Bovaryjevi* 1915 oz. v predhodnem tipu 1 (naslonski niz+deležnik+prislovno določilo) in predhodnem tipu 2 (deležnik+naslonski niz v vezalnih priredjih brez veznika). Najprej moram opozoriti na glavno besednoredno značilnost Cankarjevega romana glede naslonk – to je umankanje desnega izpusta v vezalnih priredjih, kar ustvarja poseben ritem (*Ob tihi uri je šel Milan, pristavil je stol ter je obrnil podobo, ki je slepa visela na steni* Cankar, 9; *Tiho je odprla duri, stopila je k postelji z naglim korakom in ga je objela tako močno, da ga je zbolelo* 3). Torej so naslonski nizi v vezalnih priredjih brez veznika kot pri *Gospe Bovaryjevi* 1915 rabljeni enklitično (*Ali v tistem trenutku je planil, objel jo je z obema rokama krog pasu, čaj se je razlil po odeji, skodelica se je žvenketaje zdrobila na tleh* 35) in proklitično, če glagol sledi vezalnemu vezniku (glej prvi primer zgoraj). Predhodni tip 2 je pri Cankarju torej prisoten, a so primeri z izpustom glagolske naslonke redki, najdemo ga le ob naštevanju glagolov (*V spominu mu je migljalo in mrgolelo, prerivalo se in gnetlo, bleščalo se in smejala* 105). Primerov tipa 1 oz. stave (nežariščenega) prislovnega določila, osebka ali povedkovega prilastka za deležnikom najdemo veliko (*Ko se je Milan vzdramil iz otopelosti, je planil gologlav na stopnjice, v vežo, na cesto ter je klical venomer in sam ni vedel kaj* 44, *Če je stopil zjutraj na cesto, jih je srečaval, ko so se vračali* 111, *Časih je ugledal na vrtu belo obličje, belejše od lilije in mesečine* 3, *Sveča je padla ropotoma na tla* 65) in le-ta močno prevladuje nad obratno stavo deležnika in dopolnila, ki je prisotna v stavkih z več prislovnimi določili (*Gospod se je po obedu zleknil v naslanjaču* 29).

Predhodna tipa 1 in 2 sem iskal tudi v jeziku Otona Župančiča, in sicer v njegovem prevodu fantastičnega romana *Četrtek* angleškega pisca Gilberta K. Chestertona, ki je izšel l. 1917, dve leti za *Gospo Bovaryjevo*, tudi pri založbi Omladina. Zanimivo je, da v Župančičevem prevodu močno prevladuje predhodna stava tipa 1: *Syme je začutil iznova potrebo, uiti iz tega uljnjaka* Župančič, 76, *Syme je slonel trdo na okretalu* 142 (na redkih mestih najdemo tudi obratno stavo deležnika in dopolnila, ki pa je najverjetneje povezana s priredjem oz. bližino drugega deležnika: *Gregory se je*

odklanja je nasmehnil in je korakal po sobi 24), pri tipu 2 pa je njegov jezik nedvomno bolj podoben jeziku Levstikovega poznejšega prevoda. Tipični primeri: *On pa je grabil in gomilil kapital, se polaščal velikih brzojavnih črt 127; pomešal se je v naraščajoči hrup, spojil se je s slavo vélike republike, katere vrata je branil proti peklu 121*). Kot vidimo iz zadnjega primera, se tudi Župančič ogiblje desnemu izpustu v vezalnih priredjih, a na prvi pogled v manjši meri kot Cankar (*Trenotek pozneje je stopil v sobo wormski profesor, je oprezno sedel in ukazal kozarec mleka 78; A slučajno je pogledal navzgor in se je zagrohotal 97; Nato je prišel nazaj, udaril (!) s peto ob peto, potem pa je legel med tri može, 107*).

Levstikov roman *Zapiski Tine Gramontove* je izšel leta 1919, torej štiri leta po prevodu *Gospe Bovaryjeve*. Ali je tip 1 in tip 2 prisoten tudi v Levstikovem literarnem in ne le prevodnem jeziku? Da, za zgled naj postavim le eno poved iz 3. poglavja romana, v katerem sta opazna oba tipa: *Stara gospa Rožajeva me je prijala z obema rokama za glavo, poljubila me ter mi šepnila v uho*. V romanu *Dejanje* 1934 Levstik upošteva spremembe, ki jih je naredil tudi pri drugem prevodu *Bovaryjeve* 1931. Lažje je najti tip 1, saj skladnja romana nima veliko vezalnih priredij, ki so primerno okolje za tip 2 (*nato je mahoma vstala, se otožno nasmehnila, odprla vrata in jih tiho zaprla za seboj*, v prvi povedi romana). Razvidno je, da je Levstik pri besednorednih spremembah dosleden ne le pri prevodih *Gospe Bovaryjeve*, temveč tudi pri lastnem literarnem jeziku.

4.9 Čemú nov Levstikov prevod in spremenjen besedni red v njem?

V tem poglavju bom skušal ugotoviti, zakaj se je Levstik odločil, da bo *Gospo Bovaryjevo* po šestnajstih letih znova prevedel (oz. jo jezikovno popravil). Je temu botrovala kritika kakšnega priznanega jezikoslovca (Breznika?) ali mogoče nasvet drugega priznanega prevajalca oz. književnika njegovega časa (pri slednjih mislim predvsem na Župančiča in Cankarja)? Ali se je Levstik pod vplivom (Cankarjeve ali Župančičeve) skladnje oz. skladnje takratnega knjižnega jezika, za preurejanje svojega prvega prevoda ne nazadnje odločil sam?

Če jezikoslovne in na sploh kakršne koli znanstvene ugotovitve za trenutek pustimo ob strani, bi sam, na podlagi pridobljenega vedenja o Levstikovih odnosih s Cankarjem in Župančičem, večjo verjetnost, da je na njegov besedni red neposredno ali posredno vplival, prisodil slednjemu. Župančič in Levstik sta bila namreč v dobrem prijateljskem odnosu, redno sta si dopisovala (Župančič ZD 12, 334), Župančič je tako javno kot tudi zasebno hvalil mlajšega prevajalca in literata. Kljub temu iz njunih medsebojnih pisem ni razviden kakršen koli jezikovni ali stilski nasvet, ki bi ga bolj priznani Župančič podelil svojemu nekoliko mlajšemu kolegu, res pa je, da je večina njune korespondence med 2. sv. vojno bilo požgane oz. so jo leta 1941 v Litiji požgali Nemci ob pregledu hiše njim sumljivega Levstika. S Cankarjem je bil Levstik v nekakšnem

rivalstvu, v javnosti drug do drugega nista bila preveč spodbudna in sta se celo javno blatila. Levstiku je kot predstavniku novega objektivizma Cankarjev secesijski, mnogokrat preveč spatetizirani slog pisanja šel na živce (Grdina 215), zato je na njegov račun imel povedati marsikaj žolčnega. Nasprotovala sta si tudi na ideološko-politični ravni – Cankar vnet socialdemokrat, Levstik nacionalist in celo član Orjune. Obstaja celo anekdota, da je Cankarjevo smrt posledično povzročil Levstik, ko mu po skupnem nočnem popivanju kljub prošnjam ni pomagal po stopnicah njegovega rožniškega domovanja – Cankar je nato po stopnicah padel, se poškodoval, da je moral v bolnišnico in nato obležal v postelji, kjer je kljub sprva dobremu okrevanju umrl zaradi španske gripe (Grdina 253–254).

Po takšnih in drugačnih špekulacijah se lahko vrnemo k znanosti in povzamemo ugotovitve o takratnem Cankarjevem in Župančičevem besednem redu iz prejšnjega poglavja. Za tisto obdobje vodilna moža slovenske besedne umetnosti bi lahko na Levstika, z vpeljevanjem svojih osebnih preferenc pri besednem redu v javnost in posledično v zavest o knjižnem jeziku, vplivala nehote. Pri Cankarju sta tipa stave 1 in 2 zelo pogosta, kljub temu pa ima Cankar nekatere značilnosti, ki za Levstikov prvi prevod niso značilne. Tu mislim predvsem na ogibanje desnemu izpustu, ki je pa je tudi (v manjši meri) Župančičeva značilnost – Levstik v nasprotju z njima pri prvem prevodu izpušča večino izpustljivih naslonk. Zanimivo je, da v obeh poznejših prevodih izpust ukinja in v tem postaja podoben omenjenima literatoma! Pri Župančičevem prevodu iz angleščine 1917 predhodnega tipa 2 (tj. enklitični stavi naslonke v vezalnih priredjih brez veznika) ne najdemo. Levstik se “njegovi” stavi prilagodi v svojih poznejših prevodih in lastnih umetniških besedilih. Pri slednjem pa moram dodati, da je v *Gospe Bovaryjevi* zaradi prevajanja mnogih francoskih gerundijev v osebne glagolske oblike, ki tvorijo številna vezalna priredja, za tip 2 primernih skladenjskih okolij veliko več kot v drugih besednoredno obravnavanih besedilih.

4.10 Odmevi na prva Levstikova prevoda

V javnosti je bilo na prvi prevod Flaubertovega romana kar nekaj odmevov, ki pa so bili bolj literarnovedne narave; Albin Ogris je tik po izidu v *Ljubljanskem zvonu* namenil kar 17 strani dolgo strokovno recenzijo, v kateri pa se ne izrazi o jeziku prevoda ali delu prevajalca.

V *Slovanu* D. B. (kratica mi je neznana in je v kazalu ali kolofonu ni moč odkriti) o prevodu med drugim pravi: »Nepotrebno je povdarjati, da je Levstikov prevod kot takšen na višku, gotovo najboljši izmed njegovih dosedanjih.«

Na drugi prevod se je v časopisju odzval pisatelj in prevajalec Jan Plestenjak. V recenziji Gospe Bovaryjeve, ki je bila objavljena v reviji Odmevi leta 1933, pravi, da je Levstik eden naših najboljših prevajalcev: »Kajti njegov jezik je naraven in ne išče nikakih prisiljenih lepotic in kar je glavno, ni arhivaričen.« Nov Levstikov prevod hvali, češ da je izboljššan.

Pisec Ivo Grahor med književnimi poročili v *Modri ptici* za "ponatis" Flaubertovega romana pravi, da je preveden mojstrsko, hkrati pa pove še veliko določenega o jeziku prevoda.

Pri nas je prišla v roke odličnega prevajalca Vladimirja Levstika, ki je Gospo Bovaryjevo poslovenil z očitno ljubeznijo do umetnine. Dal nam jo je kot umetnino. V njegovem prevodu ni nikjer zatika. Tekoč, krasen jezik, s krepkim izrazom, ki je spremljevalec realizma, in s polnim zvokom ustvarja zlit kos sveta. Ta umetnina je delo enovite osebnosti. V harmoniji razuma in čuvstva ji je zasidrana rast in oblika. Od tod dovršenost sloga, ki nima v literaturi tekmeča. Te odlike je Vladimir Levstik ohranil delu v najvišji meri. Očitno skupnost prevajalca in umetnika pri tem Levstikovem delu je dokaz, kako smo že zrastle z realizmom. Flaubert se je pri nas naselil v novo domovino, tako nekaj svojega smo dobili v njem.

Jezikovno ima prevod mnogo novih zanimivosti. Med zame novimi besedami mi nista bila vseč »stenolom« in »kavovar«, dočim me je bogastvo izrazov prijetno navdušilo. To mi daje misel, da bodo tisti, ki so čitali prevod v izvirniku, prevoda še posebno veseli. (Grahor, 349)

Že skoraj deset let po zadnjem prevodu pa je prevajalec Božidar Borko jezik drugega prevoda takole opisal: "Drugi prevod je nastal že v času, ko je imel prevajalec veliko izkušnost in tako v tretji izdaji ni več bistveno spreminjal besed, brusil in pilil pa je predvsem stil in ga še bolj približeval dikciji izvirnika, kajpada upoštevajoč pravila slovenske sintakse in našo frazeologijo." (Borko 1962, 93).

Kot vidimo iz drugih zapisov, je širša javnost že takrat Levstika imela za, ob Župančiču, najboljšega slovenskega prevajalca, ki je v materinščino znal preložiti književni stil izvirnika, ritem njegove dikcije, obenem pa je upošteval posebnosti slovenske frazeologije in skladnje.

Pohvalne besede o Levstikovih prevodih Gospe Bovaryjeve, objavljene v javnih občilih, naj bodo tako potrdilo dejstva, da se Levstikov jezik od tedanje norme slovenskega knjižnega jezika ni razlikoval oz. po jezikovni plati ni "bodel v oči".

4.11 Ali se je Levstik za spremembe odločil zaradi nasvetov jezikoslovcev?

Kot ključni vir pri ugotavljanju razlogov za takšen in drugačen jezikovni ustroj *Gospe Bovaryjeve* v slovenščini pa služi Levstikova avtorefleksija v članku *Moja srečanja z gospo Bovaryjevo*, ki je izšel v reviji za ljubitelje knjige *Knjiga* leta 1953, to je obenem z zadnjim, tretjim Levstikovim prevodom *Gospe Bovaryjeve* v slovenščino. V članku prevajalec pripoveduje, kako se je z romanom prvič srečal leta 1906 v Parizu, kako se mu je zgodba resnično dopadla šele ob drugem branju in kako je knjiga zaljubljeno vsakodnevno prebirana postala šele ob povratku v Ljubljano. Že ob prvem branju se mu je nehote porajala misel o jezikovni pregradi, ki je, po prevajalčevih samokritičnih besedah, razvidna tudi v njegovem prvem prevodu (izšel l. 1915 kot prvi v zbirki Knjižnica Omladina), za katerega ga je leta 1913 prosil Ivan Zorman:

Problem jezikovne oblike je vstajal pred menoj: kako naj prelijem jasno, zgoščeno in vendar tako neprisiljeno tekočo francosko stavkovno gradnjo v kolikor toliko spodobno slovenščino? Danes lahko mirno priznam, da sem svoj prevod »Gospe Bovaryjeve« dokončal in oddal, ne da bi bil ta problem zadovoljivo rešil. To ne pomeni, da bi tedanja slovenščina ne bila tej nalogi kos, čeprav je od tistihdob ravno po zaslugi prevajanja neverjetno poprožnela; morda niti ne, da bi slovenščina ne bila zmeraj, že od nekdaj, dorasla vsaki zadani nalogi. (...) Prevod, ki mi je tako nastal, se je utapljal v francoskih deležnikih, kakor so se tedanji prevodi iz ruščine utapljali v posebnostih ruske sintakse. (*Knjiga* 5, 135).

Svoj prvi prevod je Levstik doživljal dobesedno kot poraz, s katerim se ni sprijaznil. V sledečem navedku tudi opisuje način spreminjanja prvega prevoda in vnovično nezadovoljstvo z njim: »Ko se je torej leta 1931 ponudila priložnost, da priredim za »Hram« novo izdajo »Gospe Bovaryjeve«, sem spet nepremišljeno rekel »da«. Skopó odmerjeni čas me je zapeljal, da sem vnašal popravke in spremembe kar v tiskan izvod prve izdaje, to pa me je delalo spet manj svobodnega; zvočna ubranost stavkov in odstavkov je plačevala račun.« (*Knjiga* 5, 135–136). Za zaključke v tem empiričnem delu pa so zelo pomembne naslednje vrstice:

Vrh tega me je motila naša pravopisna anarhija. Saj vemo, kako je bilo: brž ko je kdo, pa bodi sam pok. Breznik, le naznačil neko reformo, že je zabevskal izza vsakega grma drug strokovnjak, naježen od svoje lastne modrosti, in razcefral še tako pametno pobudo kakor ščene jutrnji list. Noben predlog ni imel resnične avtoritete, proti vsakemu se je ugnezdila »upoštevanja vredna« manjšina. Kaj čudnega, da se je čutil naposled tudi navadni državljani poklicanega, igrati v svojem osebnem področju vlogo jezikoslovnega modrijana? Tako je bil ob poteku let in stalnega književnega dela kajkrat tudi mene obsedel kritični duh: »Pokáj bi pisali tako in tako? Blazna neumnost! Logika terja drugače!« **Pisal sem torej po svoje, v svesti si, da je moje stališče vsaj tako razumno kakor stališče profesorja Tistega ali doktorja Takega. Najbrž je bilo; tragično je le, da sem ob tem zasadil krog in krog sebe pragozd lastnega, osebnega pravopisa, ki se mu je sicer malokdo pridruževal, ki mi ga pa tudi niso očitali** (kajti naš kritik je po naturi bojazljivček in si premisli, vsaj tam, kjer najprej vé, da bi naletel na starega bandita, ki bi mu jo že iz rutine dal po kljunu). »Slovenski pravopis«, ki je prvi dovolj zajeten, da lahko razsvetlí vsako temo, pa smo dobili šele devetnajst let pozneje ... (*Knjiga* 5, 136)

V teh s satiričnim tonom obarvanih vrsticah so omenjeni preveč različni pogledi jezikoslovcev na normativnost v jeziku, kar je vodilo v nekakšno “pravopisno anarhijo”, ki je prevajalca begala do te mere, da se je na koncu zatekel k svojemu lastnemu občutku za jezik in njegovo pravilnost. Ne vem pa, ali kot satirični vložek smemo jemati tudi zapis o *Slovenskem pravopisu* 1950. Res sem upoštevanje le-tega pri zadnjem Levstikovem prevodu razbral v okviru izbire leksike in postavljanja ločil ter pisanja skupaj/narazen, ne pa tudi pri besednorednih vprašanjih, saj pravila, dodana pravopisu, besednega reda pač ne obravnavajo.

Ga pa obravnava slovnica. V Levstikovem času je slovenski jezikoslovno normativni tron nesporno zasedal Anton Breznik. Njegova *Slovenska slovnica za srednje šole* 1916 (ki je bila obenem tudi pravopisni priročnik), že vključuje Breznikove izjemne dosežke glede ugotovitev o (po večini prostem) besednem redu v slovenščini, hkrati pa se Breznik le leto po prvem Levstikovem prevodu *Gospe Bovaryjeve* v poglavju o prosti stavi tudi normativno izraža o razporeditvi deležnika in pomožnega glagola v knjižnem jeziku:

Slika 10 – Anton Breznik

Posebej pomni:

Napačno je n. pr. *Slovenci so od l. 1849. do 1859. v jeziku toliko dosegli, da se jim bo čudil nekdanj po pravici svet*; prav bi bilo: — *da se jim bo svet nekdanj po pravici čudil*. Napačno je: *Pisatelj se ne čudi različnim oblikam slovenskih pisateljev*; ve namreč, *da se popolnjuje šele slovenski jezik*; prav bi bilo: — *da se slovenski jezik šele popolnjuje*. Napačno: *Tako je bil v slabe navade zakopan, da je milost božjo teptal z nogami*; prav: — *da je milost božjo z nogami teptal*.

Opomnja. Glagol sme stati, če zmisel tako zahteva, tudi na koncu stavka. (Breznik 1916, 262)

Breznik se torej normativno opredeli za stavo (nežariščenih) prislovnega določila in členka za deležnikom in navaja zglede in protizglede, ki bi jih s tipologijo, razvito v pričujočem empiričnem delu, označil s tipoma 1a in 1d. O tipu 2 v svoji slovnici ne pove nič določenega, še najbližje pa mu je pravilo stave naslonskega niza v glavnem stavku po odvisniku: *Kjer se je ptica izvalila, se je tudi peti naučila*. Kljub temu tu ne gre za vezalno priredje in pravila ne moremo posploševati na tip 2. V slovnici se Breznik izreče tudi proti ogibanju desnega izpusta – glede na to, da se je Levstik v svojih kasnejših prevodih desnega izpusta ogibal in naredil ravno nasprotno od normativnega, se je v »neposlušnosti« pridružil Cankarju in Župančiču.

Breznik pa je v javnost poslal tudi nekaj določenih opazk glede Levstikovega sloga pri *Gospe Bovaryjevi*. V članku *Novejše napake slovenskega sloga*, objavljenem v *DiS* 1918, je bil slovničar sicer kritičen do jezika cele slovenske moderne:

Po francoskem zgledu je moderna po tropu ustvarila nov način izražanja, ki je imel za ves jezik velike posledice. Tu pa se je primerilo, da pisatelji v novi frazeologiji in v novem slogu niso ustvarili v s e g

a po slovenskem prajejiku — kakor bi bili morali —, temveč so prevedli marsikaj dobesedno po francoščini ali nemščini, s čimer zopet ne moremo biti zadovoljni.

Tako se je med mnogimi dobrimi tvorbami pojavilo tudi nekaj takih, ki jih s slovenskega stališča ne moremo odobravati. Tako bi bilo želeli, da bi se odpravile med drugim sledeče tuje posebnosti: (Breznik, 54)

in našteva pasivne strukture na mestu francoskih prislovnih določil načina (gerundija), ki bi jih morali prevajati z »glavnimi stavki, deležniki ali v kakem sklonu s predlogom«, romansko stavo prostega prislova, in prislovne odvisnike, ki jih prevajamo neosebno v obliki deležnikov na -n. V okviru slednjega ga motijo tudi nekatere strukture iz Levstikovega romana *Gadje gnezdo* (1918)¹¹². Krajši odstavek iz prvega poglavja *Gospe Bovaryjeve* pa Breznik izpostavi kot pozitiven zgled prevajanja francoskih gerundijev, saj jih Levstik ni preložil v deležijske oblike: *Bil je lep mož in velik bahač; glasno je rožljajl z ostrogami ter nosil zalisce, ki so segali do brkov, prste zmerom polne prstanov in obleko v živih barvah; z eno besedo, vojščak z lahkotno spretnostjo trgovskega potnika. Po svoji poroki je živel par let ob ženinem premoženju, jedel dobro, vstajal pozno, pušil iz velikih porcelanastih pip, vračal se zvečer šele po gledišču in hodil pridno v kavarne.* (Breznik 1918, 109). Brezni glede besednega reda v tem odstavku nima pripomb. V prevodu iz 1931 je Levstik odstavek poleg nekaj zamenjav leksike na dveh mestih spremenil tudi besednoredno, in sicer je vpeljal tip 3co *ki so segali do brkov* → *ki so mu segali do brkov* in tip 2, *vračal se zvečer* → *, se vračal zvečer.*

Za najboljšega slovenskega prevajalca iz francoščine – omenja predvsem posluh za slovenitve tujk in frazeologijo, popravlja pa zamejitev vrinjenih prislovnih določil z vejico (*Golob, z zlomljenimi perotmi, je vztrepetaval*) – Breznik sicer postavlja Župančiča. V recenziji Župančičevega prevoda Flaubertovih *Treh povesti* se pohvalno izrazi o Levstikovem prevajanju zapletenih prislovnih določil v *Gospe Bovaryjevi*: *V m e s e č i n i je deklamirala na v r t u vse strastne rime, kar jih je znala na pamet* (Breznik 1919, 162). Spremembo k tipu 1 je tukaj Breznik najverjetneje spregledal ravno zaradi dvodelnosti prislovnega določila, saj premik v *vrto* pred deležnik ni primeren.

Breznik je torej normativen pri tipu 1 (v svoji slovnici), ne pa pri tipu 2. V zvezi z omenjenima tipoma pri prvem Levstikovem prevodu 1915 nima neposrednih pripomb, ga pa na dveh mestih opisno pohvali.

¹¹² Več pripomb glede jezika tega romana Breznik l. 1920 poda v posebni recenziji, objavljeni v *DiS* 33(št. 3-4). Motita ga neustrezna raba raba časa in vida.

4.12 Zaključek

Pri primerjavi besednega reda prvega (1915) in drugega prevoda (1931) *Gospe Bovaryjeve* sta bila ugotovljena dva glavna tipa sprememb, ki sta se pri drugem prevajanju rabila dokaj dosledno. To sta premik prislovnega določila izza deležnika v položaj med naslonski niz in deležnik (*so kimali polahno* → *so polahno kimali* – **tip 1**) in proklitičnost namesto enklitičnosti naslonskega niza v vezalnih priredjih brez veznika (*Ema mu je potlačila rob srajce za telovnik, popravila mu kravato ali vrgla stran rokavice* → *Ema mu je potlačila rob srajce za telovnik, mu popravila kravato ali zavrgla rokavice* – **tip 2**). Oba tipa sprememb sta v tedanjem knjižnem jeziku bila prisotna, pri čemer močno prevladuje tip 1, ki je bil v Breznikovi slovnici tudi normiran. Iz prevajalčeve avtorefleksije k prevodu in ob natančnem pregledu literature je razvidno, da prevajalec ob spremembah ni upošteval zunanje norme, ampak svoj lastni posluš za jezik in slog. Večino sprememb, nastalih med prvima dvema prevodoma, je prevajalec upošteval tudi pri svojem zadnjem, tretjem prevodu (1953).

Za svoj tretji prevod Levstik pravi:

»Prevod je nov, jezikovna oblika za moj občutek neoporečna, slovenska; ko sem prebiral strojepis, preden je šel v tiskarno, si nisem želel, da bi držal v rokah izvirnik.« Kljub temu prevajalčevega truda (in jezikovne ubranosti s sodobnim knjižnojezikovnim standardom?) ni pri mojstrskih delih svetovne književnosti nikoli dovolj: »Četrte izdaje najbrž ne bom nikoli čakal. Pa ko bi jo – vem, da bi še in šeboljševal in popravljaj. Kajti če je slabo popravljati dolžnost, je dobro popravljati sreča. In »Gospa Bovaryjeva« je delo, ki ga ni mōč nikoli dovolj spoštljivo izdati.« (*Knjiga 5, 137*)

5. VIRI IN LITERATURA

5.1 Viri in literatura teoretičnega dela

5.1.1 Bolj viri kot literatura

BAJEC Anton, KOLARIČ Rudolf, RUPEL Mirko: *Slovenska slovnica*. DZS, Ljubljana, 1971.

BERNEKER Erich: *Die Wortfolge in den slavischen Sprachen*. B. Behr's Verlag, Berlin 1900.

BOHORIČ Adam: *Articae horulae succisivae/Zimske urice proste*. Ur. Jože Toporišič. Založba Obzorja Maribor, Maribor 1987.

BREZNIK Anton: *Besedni red v govoru*. V *Dom in svet*, l. 21, št. 5. Katoliško tiskovno društvo, Ljubljana 1908. Str. 222–230 in 258–267. (vir: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-2A9D9FRD>>, 29. 3. 2012)

BREZNIK Anton: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Družba sv. Mohorja, Celovec 1916.

BREZNIK Anton: *Slovenska slovnica za srednje šole*. 4. izdaja. Družba sv. Mohorja, Celje 1934.

BREZNIK Anton: *Življenje besed*. Priredil Jakob Šolar. Založba Obzorja, Maribor 1967.

DAJNKO Peter: *Lehrbuch der Windischen Sprache*. Natisnil in izdal Johann Andreas Kienreich, Gradec 1824. (vir: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-LAPONA8Y>, 9. 9. 2013)

FRANKS Steven, HOLLOWAY KING Tracy: *A Handbook of Slavic Clitics*, Oxford University Press, New York 2000.
(vir: http://books.google.si/books/about/A_Handbook_of_Slavic_Clitics.html?id=fdBBAIJLrvUC&redir_esc=y, 9. 2. 2013)

GOLDEN Marija: Clitic placement and clitic climbing in Slovenian. V *Sprachtypologie und Universalienforschung* 56. Academic Verlag, Berlin 2003. Str. 208–233.

GOLDEN Marija: Second-Position Clitic Climbing and Restructuring (prispevek na konferenci). V *Formal description of Slavic languages: the fifth conference, Leipzig 2003*. Ur. Gerhild Zybatow idr. Peter Lang, Frankfurt na Majni 2008. Str. 308–317.

GOLDEN Marija in MILOJEVIĆ SHEPPARD Milena: Imperatives, negation and clitics in Slovene. V *Razprave (Dissertationes) XVII*. SAZU, Ljubljana 2000. Str. 93–111.

GOLDEN Marija in MILOJEVIĆ SHEPPARD Milena: Slovene Pronominal Clitics. V *Clitic phenomena in European languages*. Ur. Frits Beukema in Marcel den Dikken. John Benjamins, Amsterdam/Filadelfija 2000. Str. 191–207.

GOLDEN Marija in MILOJEVIĆ SHEPPARD Milena: The Genitive-of-Quantification Clitic in Slovenian. V *A Linguist's Linguist: Studies in South Slavic Linguistics in Honor of E. Wayles Browne*. Ur. Steven Franks idr. University of Indiana, Slavica, Bloomington 2009. Str. 235–253.

- GOLDEN Marija in MILOJEVIĆ SHEPPARD Milena: The pronominal clitic of quantified noun phrases in Slovenian. 2009. (vir: <oddelki.ff.uni-mb.si/filozofija/files/Festschrift/.../golden%20sheppard.pdf>, 25. 9. 2013)
- JANEŽIČ Anton: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence*. Založil Eduard Liegel, Celovec 1854. (vir: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8IZLTXUH>>, dne 9. 9. 2013)
- KOPITAR Jernej: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Založnik Wilhelm Heinrich Korn, Ljubljana 1808. (vir: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-MHA8ZZD1>>, 9. 4. 2013)
- LEVSTIK Fran: *Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen*. Založnik Johann Giontini, Ljubljana, 1866. (vir: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-Q1FPDGD>>, 7. 11. 2012)
- MALAVAŠIČ Franc: *Slovenska Slovnica za perve slovenske šole v mestih in na deželi*. Založil Janez Giontini, Ljubljana 1849. (vir: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NKROR9JO>, dne 9. 9. 2013)
- MARUŠIČ Franc: Slovenian Clitics have no unique syntactic Position. V *Formal Approaches to Slavic Linguistics #16: The Stony Brook Meeting 2007*, ur. Andrei Antonenko, John Bailyn in Christina Bethin. Ann Arbor: Michigan Slavic Publications. Str. 266–281.
- MARUŠIČ Franc: Positioning Slovenian clitics. 2013 (članek v nastajanju). (vir: <http://www.ung.si/~fmarusic/pub/marusic_2009_clitics_SLS_3_11.pdf>, 25. 9. 2013)
- MARUŠIČ Franc in ŽAUCER Rok: On Clitic doubling in Gorica Slovenian. V *A linguist's linguist : studies in South Slavic linguistics in honor of E. Wayles Browne*. Slavica, Bloomington 2009. Str. 281–295.
- MARUŠIČ Franc in ŽAUCER Rok: Clitic doubling in a determinerless language with second position clitics. V *Formal Studies in Slavic Linguistics, Proceedings of FDSL 7.5*. Ur. Gerhild Zybatow idr. Peter Lang, Frankfurt na Majni 2010. Str. 101–115.
- METELKO S. Franc: *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Leopold Eger, Ljubljana 1825. (vir: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4V2HLYMI>>, 20. 3. 2013)
- MURKO Anton Johann: *Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre für Deutsche*. Izdala Franz Ferstl'schen Buchhandlung, Gradec 1832. (vir: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X3M1PUVN>>, 9. 9. 2013)
- MURKO Matija: Enklitike v slovenščini. Oblikoslovje in skladnja. *Letopis Matice Slovenske za leto 1891*. Ur. Anton Bartel. Matica Slovenska, Ljubljana 1891. Str. 1–65.
- MURKO Matija: Enklitike v slovenščini. II.del: Skladnja. *Letopis Matice Slovenske za leto 1892*. Ur. Anton Bartel. Matica Slovenska, Ljubljana 1892. Str. 51–86.

- NARTNIK Vlado: Klitike in vezanje stavkov. V *Slavia – časopis pro slovanskou filologii* 50 (št. 2). Slovanský ústav, Praga 1981. Str. 141–145.
- NARTNIK Vlado: Stava zaimkov v klitičnih nizih. V *Slava – debatni list: občasni organ debatnega krožka slavistov Filozofske fakultete v Ljubljani* 2 (št. 2). Filozofska fakulteta, Ljubljana 1987. Str. 67–70.
- NAVRATIL Ivan: *Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes aller Dialekte*. Mechitharisten-Conreg.-Buchdruckerei, Dunaj 1856.
- OREŠNIK Janez: Slovenske breznaglasnice se vedejo predvsem kot proklitike. V *JiS* 29 (št. 4). Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 1984. Str. 129.
- OREŠNIK Janez: O desnem izpustu proklitično-enklitičnih naslonk. V *JiS* 30 (št. 5). Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 1985. Str. 145–147.
- OREŠNIK Janez: O naslonskem nizu v knjižni slovenščini. V *JiS* 31 (št. 6). Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 1986. Str. 213–215.
- PAVLIČ Matic: Prvina se v slovenščini. Diplomsko delo. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2012.
- POHLIN Marko: *Kraynska grammatika, das ist: Die kraynerische Grammatik, oder Kunst die kraynerische Sprache regelrichtig zu reden, und zu schreiben*. Založil Lorenz Bernbacher, Burgerl. Buchbinder, tiskal Joh. Friedr. Eger, Ljubljana 1768.
(vir: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-S0QKWPHP>>, 6. 4. 2013)
- ŠKRABEC Stanislav: *Jezikoslovna dela 1–4*. Ur. Jože Toporišič. Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1994–98.
- ŠMIGOC Janez: *Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre*. Založil Aloys Tusch, Gradec 1812.
(vir: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-498IC5B5>, 9. 9. 2013)
- TOPORIŠIČ Jože: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Cankarjeva založba, Ljubljana 1992.
- TOPORIŠIČ Jože: *Nova slovenska skladnja*. DZS, Ljubljana 1982. Str. 161–181.
- TOPORIŠIČ Jože: *Slovenska slovnica*. Založba Obzorja Maribor, Ljubljana 1976.
- TOPORIŠIČ Jože: *Slovenska slovnica*. Založba Obzorja Maribor, Ljubljana 2004.
- VODNIK Valentin: *Pifmenoft ali Gramatika sa Perve Shole*. Natisnil Leopold Eger, Ljubljana 1811.
(vir: <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-PBCMYHL7>>, 6. 4. 2013)
- ŽAGAR France: *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*. Založba Obzorja Maribor, Ljubljana 1996.

5.1.2 Bolj literatura kot viri

BOŠKOVIĆ Željko: *On the nature of the syntax-phonology interface: cliticization and related*

phenomena. Elsevier, Amsterdam 2001.

BOŠKOVIĆ Željko: The NP/DP analysis and Slovenian. 2008.

(vir: <<http://web.uconn.edu/boskovic/papers/NoviSad2.Slovenian.pdf>>, 25. 9. 2013)

Clitics: A Comprehensive Bibliography, 1892-1991. Ur. Joel A. Nevis idr. John Benjamins, Amsterdam/Filadelfija 1994.

(vir: <http://books.google.si/books/about/Clitics.html?id=Okj-aPgMhE0C&redir_esc=y>, dne 13. 4. 2013)

FRANKS Steven: *Clitics in Slavic*. Indiana University, Bloomington 1998.

(vir: <<http://www.indiana.edu/~slavconf/linguistics/frnks.pdf>>, 13.4. 2013)

GOLDEN Marija: *Teorija opisnega jezikoslovja. 1. Skladnja*. Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje, 2001.

GOLDEN Marija: *Teorija opisnega jezikoslovja: morfologija*. Izročki k predavanjem v študijskem letu 09/10. H1 – Beseda.

HALPERN Aaron: *On the Placement and Morphology of Clitics*. Dissertations in Linguistics, ur. Joan Bresnan idr.. Center for the Study of Language and Information, Stanford (Kalifornija) 1995.

MARUŠIČ Franc: *CP under Control*. 2008.

(vir: <http://www.ung.si/~fmarusic/pub/marusic_2003_control.pdf>, 25. 9. 2013)

MARUŠIČ Franc: Slovenski knjižni jezik – skladnja. Študijsko gradivo v letnem semestru 2010/2011. (vir: <http://www.ung.si/~fmarusic/ung/sj_4/index.html>, 25. 9. 2013).

PETI-STANTIĆ Anita: Besedni red pri Škrabcu in pri Maretiću. *Filološki studii/Filološke pripombe/Filologičeskie zametki/Filološke studije*, št. 5, 2. zvezek. Skopje : Institut za makedonska literatura : Univerzitet "Sv. Kiril i Metodij", Filološki fakultet "Blaže Koneski" ; Perm : Permskij gosudarstvennyj universitet ; Ljubljana : Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta ; Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2007. Str. 5–16.

PETI-STANTIĆ Anita: Naslonke – terminologija med skladnjo in prozodijo. V *24. mednarodni znanstveni simpozij Obdobja - Metode in zvrsti : Razvoj slovenskega strokovnega jezika : zbornik*. Ur. Irena Orel. Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, Ljubljana 2007. Str. 425–434.

TOMIŠIČ Mojca: *Oprostite, zaspal sem se! Glagoli s se v slovenščini*. Mednarodna zbirka Zora, št. 81. Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor 2011.

TOPORIŠIČ Jože: *Janežičeva Slovenska slovnica 1854*. V *SR* let. 44, št. 3. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 1996. Str. 307–316.

ZWICKY Arnold: *On clitics*. Indiana Linguistic Club, Bloomington 1977.

(vir: <http://www.stanford.edu/~zwicky/on_clitics.pdf>, 13. 4. 2013)

5.2 Viri in literatura empiričnega dela

5.2.1 Viri

CANKAR Ivan: *Milan in Milena: ljubezenska pravljica*. Lavoslav Schwentner, Ljubljana 1913.

CHESTERTON Gilbert Keith: *Četrtek*. Poslovenil Oton Župančič. Založila Omladina, Ljubljana 1917.

FLAUBERT Gustave: *Gospa Bovaryjeva*. Iz francoščine prevedel Vladimir Levstik. Založba Omladina, Ljubljana 1915.

FLAUBERT Gustave: *Gospa Bovaryjeva*. Iz francoščine prevedel Vladimir Levstik. Založba Hram, Ljubljana 1931.

FLAUBERT Gustave: *Gospa Bovaryjeva*. Iz francoščine prevedel Vladimir Levstik. Cankarjeva založba, Ljubljana 1953.

FLAUBERT Gustave: *Gospa Bovary: Značaji s podeželja*. Iz francoščine prevedla Suzana Koncut. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1998.

LEVSTIK Vladimir: *Dejanje*. Vodnikova družba, Ljubljana 1934. (vir: <http://www.dlib.si/documents/knjige/knjige/pdf/URN_NBN_SI_doc-H1ZJMW7.pdf>, 17. 9. 2013)

LEVSTIK Vladimir: *Zapiski Tine Gramontove*. Založba Omladina, Ljubljana 1919. (vir: <http://www.dlib.si/documents/knjige/knjige/pdf/URN_NBN_SI_doc-5P8J6JLF.pdf>, 17. 9. 2013)

5.2.2 Literatura

BORKO Božidar: Vladimir Levstik kot prevajalec. V *JiS* 3, št. 8. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 1958. Str. 368–370.

BORKO Božidar: Književno prevajanje in vprašanje stila. V *Naši razgledi* 11, Delo, Ljubljana 1962. Str. 92–93.

BREZNIK Anton: Novejše napake slovenskega sloga. V *DiS* 31, št. 1/2. Katoliško tiskovno društvo, Ljubljana 1918. Str. 54–55, 108–109, 165–166, 246–248. (vir: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GN5U1G2M>, 15. 9. 2013)

BREZNIK Anton: Gustave Flaubert: Tri povesti; 1917. V *DiS* 32, št. 1/2. Katoliško tiskovno društvo, Ljubljana 1919. Str. 162–163. (vir: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-Y39RCHNB>, 15. 9. 2013)

D. B.: Gustave Flaubert, *Gospa Bovaryjeva*. Roman. V *Slovan* 13, št. 6. Zvezna tiskarna, Ljubljana 1915. Str. 188.

GACON-MARKS Florence: Kurzivna pisava v *Madame Bovary*: izhodišča za prevodoslovno obravnavo polifonije pri Flaubertu. V *Primerjalna književnost* 33, št. 3. Slovensko društvo za primerjalno književnost, Ljubljana 2010. Str. 115–139.

- GRAHOR Ivo: Gustav Flaubert: Gospa Bovaryjeva. *Modra ptica* 3, št. 11. Modra Ptica, Ljubljana 1931/32. Str. 348–349.
- GRDINA Igor: Vladimir Levstik v času in prostoru. V: LEVSTIK Vladimir: *Hilarij Pernat*. Založba Obzorja, Maribor 1995. Str. 209–318.
- HORVAT Maša. Prevajanje gerundija v Madame Bovary. V *Izzivi jezika II: Zbornik študentskih strokovnih besedil s področja prevajanja*. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2011. Str. 8–10.
- LEVSTIK, Vladimir: Moja srečanja z gospo Bovaryjevo. V *Knjiga* 5 (1953). Mladika, Ljubljana 1953. Str. 132–137.
- OGRIS Albin: K slovenskemu prevodu Flaubertove »Madame Bovary«. V *Ljubljanski zvon* 35, št. 2/3. Tiskovna zadruga, Ljubljana 1915. Str. 73–80, 116–126. (vir: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-J2O7QG6R>, 15. 9. 2013)
- PAVLIČ Matic: Besedni red v slovenski poeziji: literarna analiza Prešernove Turjaške Rozamunde na temelju tvorbenne slovnice. Diplomsko delo. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2012.
- PLESTENJAK Jan: Flaubert: Gospa Bovaryjeva. V *Odmevi* 2, knjiga 3. Radivoj Peterlin-Petruška, Ljubljana 1933. Str. 119–200. (vir: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-PVCTL7BW>, 15. 9. 2013)
- ŽUPANČIČ Oton: Vladimiru Levstiku, opomba h korespondenci (1924). V *ZD* 12. DZS, Ljubljana 1992. Str. 334–345.

PRILOGA 1

9. POGLAVJE 1. DELA 51–61 (61–71)

	<i>Gospa Bovaryjeva 1915</i>	<i>Gospa Bovaryjeva 1931</i>	
(51)	Vezla mu ga je na palisandrovem okvirju, drobni pripravi, ki jo je skrivala pred vsemi očmi;	Vezla ga je na palisandrovem okvirju, drobni pripravi, katero je skrivala pred vsemi očmi;	(61) 3d, 4
	Ponavljala si ga je polglasno ter se naslajala z njim.	Ponavljala ga je polglasno in se naslajala z njim.	3b
	Zasledovala je bulvarje, ustavila se na slehernem vogalu, med vrstami ulic in med belimi kvadrati, predstavljajočimi hiše.	Zasledovala je bulvarje, se ustavila na slehernem vogalu, med vrstami ulic in med belimi štirikotniki, predstavljajočimi hiše.	2
(52)	Toda krog, ki mu je bil on središče, se je razširil sčasoma okoli njega; glorijska, ki ga je obsevala, se je odmaknila, raztegnila se dalje ter odela s svojo lučjo druge sanje.	Toda krog, ki mu je bil on središče, se je sčasoma razširil okoli njega; glorijska, ki ga je obsevala, se je odmaknila, se raztegnila dalje in odela s svojo lučjo druge sanje.	(62) 1a, 2
	Pariz, neizmernejši od oceana, se je lesketal pred Eminimi očmi v zlatem ozračju.	Pariz, neizmernejši od oceana, se je v zlatem ozračju lesketal pred Eminimi očmi.	1a
(53)	Sicer pa se je odvrčala njena misel od vseh reči tem bolj, čim bližje so ji bile.	Sicer se je pa njena misel tem bolj odvrčala od vseh stvari, čim bližje so ji bile.	(63) 5, 1b+a
	; zakaj Charles, kadar se je vrnil, je spravil konja sam v hlev, odpel mu sedlo in nadel povodec, dočim je prinesla dekla naročaj slame ter jo vrgla v jasli, kakor je vedela in znala.	; zakaj Charles, kadar se je vrnil, je sam spravil konja v hlev, mu odpel sedlo in mu nadel povodec, med tem ko je dekla prinesla naročaj slame ter jo vrgla v jasli, kakor je vedela in znala.	1c, 2, 3co
	Prepovedala ji je bombaževe čepice, naučila jo onikati gospodo, prinesiti kozarec vode na krožniku, potrkati, preden stopi v sobo, likati, škropiti in oblačiti jo; hotela jo je vzgojiti za svojo komornico.	Prepovedala ji je bombažaste čepice in jo naučila onikati gospodo, prinesiti kozarec vode na krožniku, potrkati, preden stopi v sobo, likati, škropiti in oblačiti jo; hotela jo je vzgojiti za svojo spletično.	2
	; in ker je puščala gospa običajno ključ v bufetu, se je založila Felicita vsak večer s sladkorjem ter ga jedla skrivaj v postelji, ko je odmolila.	; in ker je puščala gospa običajno ključ v bufetu, se je založila Felicita vsak večer s sladkorjem ter ga skrivaj jedla v postelji, kadar je odmolila.	1a
(54)	; brisala je poličnico, gledala se v zrcalu, vzela knjigo, sanjara nekaj časa med vrsticami ter jo spustila končno na kolena.	; brisala je polčnico, se gledala v zrcalu, vzela knjigo, sanjara nekaj časa med vrsticami in jo končno spustila na kolena.	(64) 2, 1a
	; zdaj je izumila nov način, rezljati svečnikom papirne manšete, zdaj je izpremenila volanček na svoji obleki ali našla nenavadno ime za prav preprosto jed, ki jo je dekla pokvarila, Charles pa jo je pogoltnil radostno do zadnje drobtine.	; zdaj je izumila nov način, rezljati svečnikom papirne manšete, zdaj je izpremenila nabirek na svoji obleki ali našla nenavadno ime za prav preprosto jed, ki jo je bila dekla pokvarila, Charles pa jo je radostno pogoltnil do zadnje drobtine.	1a

(55)	; najrajša bi ga bila videla po vseh knjigarnah, čitala ga po vseh časopisih ter se zavedala, da ga pozna vesoljna Francija.	; najrajša bi ga bila videla po vseh knjigarnah, ga čitala po vseh časopisih ter se zavedala, da ga pozna vesoljna Francija.	(65) 2
	Charlesa je genila ta nejevolja.	Charlesa je ta nejevolja ganila.	1b
	; pri desertu je rezal zamašek prazne steklenice, oblizaval si po jedi zobe in goltal pri vsaki žlici juhe;	; pri desertu je rezal zamaške praznih steklenic, si oblizoval po jedi zobe in goltal pri vsaki žlici juhe;	2
(56)	Ema mu je včasih potlačila rdeči rob pletene srajce za telovnik, popravila mu kravato ali vrgla stran razbarvane rokavice, ki jih je hotel natekniti;	Ema mu je včasih potlačila rdeči rob pletene srajce za telovnik, mu popravila kravato ali zavrgla obledele rokavice, ki jih je hotel natakniti;	(66) 2
	In da ni bilo nje, govorila bi bila s poleni v kaminu in z nihalom pri uri.	In da ni bilo nje, bi bila govorila s poleni v kaminu in z nihalom pri uri.	2 (ne gre za vezalno priredje, temveč za glavni stavek po pogojnem odvisniku)
	Prve gorke dni, ko so hruške zacvetele, jo je dušilo v prsih.	Prve gorke dni, ko so zacvele hruške, jo je dušilo v prsih.	1bo
	Tam se zgodi včasih aventura, ki privede za seboj nešteto preobratov, in s pripetljaji se menja okoliš.	Tam se včasih zgodi prigoda, ki privede za seboj nešteto preobratov, in s pripetljaji se menja okoliš.	1a
(57)	Če ne bo sedela nikdar v baršunasti obleki s kratkimi rokavi pri Erardovem klavirju, udarjala z lahkimi prsti na slonokoščene tipke in čutila mrmranje vzhičene množice liki veter okrog lic, se ji ni vredno moriti z učenjem.	Ako ne bo nikoli sedela v baršunasti obleki s kratkimi rokavi pri Erardovem klavirju, udarjala z lahnimi prsti na slonokoščene tipke in čutila mrmranja vzhičene množice kakor vetra okrog lic, se ni vredno moriti z učenjem.	(67) 1a, 3c
	V daljavi je zatulil včasih pes;	V daljavi je včasih zatulil pes;	1a
	Duhovnik z baretom, ki je stal med smrečicami ob živi meji ter čital brevir, je bil izgubil desno nogo, in mavec, ki se je drobil od mraza, mu je risal bele hraste v obraz.	Duhovnik z trirogelnikom, ki je stal med smrečicami ob živi meji ter čital brevir, je bil izgubil desno nogo, in mavec, ki se drobil od mraza, mu je risal bele hraste v obraz.	(68) tiskarska napaka
(58)	Tudi frizer je tožil o svojem izjalovljenem poklicu in izgubljeni bodočnosti, sanjaril o delavnici v velikem mestu, na primer v Rouenu ob pristanišču ali blizu gledališča, izprehajal se ves božji dan od županstva do cerkve in nazaj ter čakal gostov.	Tudi brivec je tožil o svojem izjalovljenem poklicu in izgubljeni bodočnosti, sanjaril o delavnici v velikem mestu, na primer v Rouenu ob pristanišču ali blizu gledališča, se izprehajal ves božji dan od županstva do cerkve in nazaj, ter čakal gostov.	2
	Popoldne se je prikazala včasih pred šipami obednice zagorela moška glava s črnimi zalisci.	Popoldne se je včasih pokazala pred šipami obednice zagorela moška glava s črnimi zalizci.	1a
	; in godba lajne je uhajala brenče skozi rožnati taftasti zastor.	; in godba lajne je brenče uhajala skozi rožnati taftasti zastor.	1a
	Bili so napevi, kakršne so igrali drugod po gledališčih, peli v salonih in plesali po njih zvečer pod blestečimi lustri, odmevi sveta, prihajajoči do Eme.	Bili so napevi, kakršne so drugod igrali po gledališčih, peli v salonih in plesali po njih zvečer pod blestečimi lustri, odmevi sveta, prihajajoči do Eme.	1a
(59)	Ko je padla miloščina v moževo čepico, je pregrnil lajno z višnjevo volneno cunjo, naložil jo na hrbet in odkorakal težkih nog.	Ko je padla miloščina v moževo čepico, je pregrnil lajno z višnjevo volneno cunjo, jo naložil na hrbet in težkonogo odkorakal.	(69) 2, 1ae

	Ema, prej tako skrbna in vestna, je ostala zdaj po cele dneve v spalnem jopiču, nosila sive bombaževe nogavice in si svetila s svečo namesto s svetilko.	Ema, prej tako skrbna in vestna, je ostala zdaj po cele dni v spalnem jopiču, nosila sive bombažaste nogavice in svetila s svečo namestu s svetiljko.	3a
	; in ko je trdila gospa Bovaryjeva nekoč, da morajo gospodarji nadzorovati versko življenje svojih poslov, ji je odgovorila s tako jeznim bleskom v očeh in tako mrzlim usmevom na ustnicah, da se dobra žena ni več doteknila te reči.	; in ko je nekoč gospa Bovaryjeva trdila, da, morajo gospodarji nadzorovati versko življenje svojih poslov, ji je odgovorila s tako jeznim bleskom v očeh in tako mrzlim usmevom na ustnicah, da se dobra žena ni več dotaknila te stvari.	1a
	Podobno je vrgla včasih prosjaku ves srebrni drobiž, kar ga je imela v denarnici, dasi ni bila preveč dobrega srca, niti bog ve kako sočutna, kakor pač večina ljudi kmetskega pokolenja, ki jim ostane v duši vedno kos trde žuljavosti očetnih rok.	Podobno je včasih vrgla prosjaku ves srebrni drobiž, kar ga je imela v denarnici, dasi ni bila preveč dobrega srca, niti ne Bog ve kako sočutna, kakor večina ljudi kmetskega pokolenja, ki jim ostane v duši vedno kos trde žuljavosti očetnih rok.	1a
(60)	Mož jo je gledal kar debelo.	Mož jo je kar debelo gledal.	(70) 1a
	Ker se je pritoževala venomer nad Tostesom, je menil Charles, da je vzrok bolezni gotovo v kakem krajevnem vplivu; pri tem je ostal in začel razmišljati resno o selitvi.	Ker se je venomer pritoževala nad Tostesom, je menil Charles, da je vzrok bolezni gotovo v kakem krajevnem vplivu; pri tem je ostal in jel resno razmišljati o selitvi.	1a, 1ae
(61)	Nato je ležal v pepelu kakor rdeč grmič ter gineval polagoma.	Nato je ležal v pepelu kakor rdeč grmič ter polagoma gineval.	1ae
	Male papirnate jagode so pokale, medene žice so se zvijale, rob se je topil in papirnati cveti so se krčili, zibali se ob plošči kakor črni metulji ter vzleteli nazadnje po kaminu.	Male papirnate jagode so pokale, medene žice so se zvijale, rob se je topil in papirnati cveti so se krčili, se zibali ob plošči kakor črni metulji in nazadnje zleteli po kaminu.	2, 1ae
	Ko sta odhajala v marcu iz Tostesa, je bila gospa Bovaryjeva noseča.	Ko sta marca meseca odhajala iz Tostesa, je bila gospa Bovaryjeva noseča.	1a

8. POGLAVJE 2. DELA 123–145 (138–159)

(123)	Narodna garda, ki je niso imeli v Yonvillu, je bila prišla iz Bouchyja, da se pridruži ognjegascem;	Narodna garda, ki je v Yonvillu niso imeli, je prišla iz Bouchyja, da se pridruži ognjegascem;	(138) 1a
(124)	; in poškrobane čepice, zlati križci in pisane rute žensk so se zdele v tem lepem vremenu belejše od snega, svetile se v jasnem solncu ter oživiljale s svojo povsod raztreseno pestroto mrklo enoličje temnih redingot in višnjevih sukenj tržanov.	; poškrobane čepice, zlati križci in pisane rute žensk so se zdele v tem lepem vremenu belejše od snega, svetile so se v jasnem solncu in oživiljale s svojo povsod raztreseno pestroto mrklo enoličje temnih redingot in višnjevih sukenj tržanov.	6a
	In ko ga je prašala debela vdova, kam gre, je odgovoril:	In ko ga je debela vdova vprašala, kam gre, je odgovoril:	(139) 1b
(125)	“Hotel sem vam samo reči, gospa Lefrançoiseva, da tičim navadno doma, čisto zase. (...)”	“Hotel sem samo reči, gospa Lefrançoiseva, da tičim navadno doma, čisto zase. (...)”	3d

	“(…) In temeljito treba poznati vsa načela higijene, da more človek voditi in presojati zgradbo poslopij, rejo živine in hranitev služničadi! (...)”	“(…) In temeljito je treba poznati vsa načela higijene, da more človek voditi in presojati zgradbo poslopij, rejo živine in hranitev služničadi! (...)”	(140) 6b
(126)	Skomizgaje z rameni tako živo, da se ji je raztezal pleteni jopič na prsih, je kazala z obema rokama na krčmo svojega konkurenta, iz katere se je baš oglašalo petje.	Skomigaje z rameni tako živo, da se je raztezal pleteni jopič na njenih prsih, je z obema rokama kazala na krčmo svojega konkurenta, iz katere se je pravkar oglašalo petje.	(141) 3c*, 1a
	“No, saj ne bo trajalo dolgo,” je dodala; “preden mine teden dni, bo konec tega.”	“Nu, saj ne bo dolgo trajalo,” je dodala; “preden mine teden dni, bo tega konec.”	1c (na mestu, kjer je običajno deležnik, je povedkovnik)
	Homais je odskočil v osuplosti.	Homais je osuplo odskočil.	1a
(127)	Rodolphe ga je zapazil že od daleč in pospešil korak; ko pa je zmanjkalo gospé Bovaryjevi sape, je odnehal, nasmehnil se ter dejal brezobzirno:	Rodolphe ga je zapazil od daleč in pospešil korak; ko je pa gospé Bovaryjevi zmanjkalo sape, je odnehal, se nasmehnil in brezobzirno dejal:	5, 1c, 2, 1ae
	; dasi odprte, so se zdele vendar nekam stisnjene, vsled krvi, ki je utripala rahlo pod fino kožo lic.	; dasi odprte, so se zdele vendar nekam stisnjene, od krvi, ki je rahlo utripala pod fino kožo lic.	(142) 1a
	; zakaj gospod Lheureux ju je spremljal, ogovarjaje ju tu in tam, kakor da bi rad začel pomenek.	; zakaj spremljal ju je gospod Lheureux, oglašaje se zdaj pa zdaj, kakor da bi rad začel pomenek.	8
	Ko sta prišla do podkvačeve hiše, je zavil Rodolphe, namesto da bi šel po cesti do pregrade, mahoma po stezi in potegnil gospo Bovaryjevo s seboj.	Ko sta prišla do podkovačeve hiče, je Rodolphe, namestu da bi šel po cesti do pregrade, mahoma zavil po stezi in potegnil gospo Bovaryjevo s seboj.	1b+a
(128)	Nato je govoril o vremenu in kako prijetno da je hoditi po travi.	Nato je govoril o vremenu in kako prijetno je hoditi po travi.	7
	Speče svinje so tiščale rilce v tla, teleta so mukala, ovce beketale, trebušaste krave so ležale na travi, prežvekavale počasi ter mežikale s težkimi trepalnicami; polno komarjev je brenčalo okrog njih.	Speče svinje so tiščale rilce v tla, teleta so mukala, ovce beketale, trebušaste krave so ležale na travi in počasi prežvekovala, mežikaje s težkimi trepalnicami; polno komarjev je brenčalo okrog njih.	(143) 1ae
	Goloroki vozniki so držali za uzdo nemirne žrebce, ki so silili rezgetaje h kobilam.	Goloroki vozniki so držali za uzdo nemirne žrebce, ki so rezgetaje silili h kobilam.	1a
	; nad dolgim valovanjem vseh teh nagomiljenih teles se je dvignila včasih v vetru vihrajoča bela griva, ali pa so vzniknili ostri rogovi in glave tekajočih ljudi.	; nad dolgim valovanjem vseh teh nagomiljenih teles se je časih dvignila v vetru vihrajoča bela griva, ali pa so vzniknili ostri rogovi in glave tekajočih ljudi.	1a
	Nekoliko stran, svojih sto korakov zunaj meje, je stal velik črn bik z zavezanimi očmi in železnim obročem v hriplju, nepremično, kakor ulit iz brona.	Nekoliko v stran, do sto korakov za mejo, je stal velik črn bik z zavezanimi očmi in železnim obročem v hriplju, nepremično, kakor da je ulit iz brona.	6a (toda ne v priredju)
(129)	Med tem so stopali gospodje s tehtnimi koraki med obema vrstama, ogledujoč si sleherno žival in posvetujoč se polglasno.	Med tem so stopali gospodje s tehtnimi koraki med obema vrstama, ogledujoč sleherno žival in posvetujoč se polglasno.	3b (deležje namesto deležnika)

	Čeprav je zbijal venomer šale nad shodom, vendar je kazal orožnikom svojo višnjevo odborniško karto, da je imel povsod bolj neovirano pot;	Čeprav je venomer zbijal šale nad shodom, vendar je kazal orožnikom svojo višnjevo odborniško karto, da je imel povsod bolj neovirano pot;	1a
	“Če pomislim, da niti eden teh vrlih mož ni zmožen razumeti frakovega kroja!”	“Če pomislim, da ni niti eden teh vrlih mož zmožen razumeti fraka in njegovega kroja!”	(144) 9
(130)	Obložen je bil tako, da so se videli jedva konci cokel in iztegnjenih rok.	Obložen je bil tako, da so se komaj videli konci cokel in iztegnjenih rok.	(145) 1a
	Kmetje, ki jim je bilo vroče, so se kar ruvali za te slamnate, po kadilu dišeče sedeže ter se naslanjali z nekakšnim spoštovanjem na njihova široka, z voskom pokapana slonila.	Kmetje, ki jim je bilo vroče, so se kar ruvali za te slamnate, po kadilu dišeče sedeže ter se nekam spoštljivo naslanjali na njihove široke, z voskom pokapane hrbte.	1ae
(131)	; nekateri so pozabili v naglici celo ovratnike.	; nekateri so celo v naglici pozabili ovratnike.	1d+a
	Toda prefektovska ekipaža je menda uganila zadrego, kajti kljuseti sta se prizibali v počasnem koraku pred stebrišče županije, baš v hipu, ko so se razvijali ognjegasci in narodna garda ob bobnanju tamburja.	Toda prefektovska ekipaža je menda uganila zadrego, kajti kljusi sta se prizibali v počasnem koraku pred stebrišče županije, ravno ko so se ognjegasci in narodna garda razvijali ob bobnanju tamburja.	1b
	Po prezentiranju pušk, ki je povzročilo rožljanje, kakor bi se trkljal meden kotel po stopnicah, so udarila kopita ob tlak.	Po prezentiranju pušk, ki je povzročilo rožljanje, kakor da bi se meden kotel trkljal po stopnicah, so udarila kopita ob tlak.	(146) 1b
(132)	Stiskaje svoj mali črni trirogeljnik na prsi, je ponavljal gospod svetnik svoje pozdrave, dočim se je Tuvache istotako smehljaje pripogibal kakor lok, jecljal, iskal fraz ter povdarjal svojo udanost do monarhije in čast, ki je doletela Yonville.	Stiskaje svoj mali črni trirogeljnik na prsi, je gospod svetnik ponavljal svoje pozdrave, dočim se je Tuvache istotako smehljaj, se pripogibal kakor lok, jecljal, iskal fraz ter poudarjal svojo vdanost do monarhije in čast, ki je doletela Yonville.	1b
	“(…) ; o umetniškem geniju pa se pri njem še govoriti ne da.”	“(…) o umetniškem geniju se pa pri njem še govoriti ne da.”	(147) 5
(133)	Ta hip pa je povzdignil svetnik svoj glas z nenavadno silo.	Tisti mah pa je svetnik z nenavadno močjo povzdignil svoj glas.	(148) 1b+c
	“Minil je čas, gospoda, ko je prelivala nesloga državljanov kri po naših javnih krajih, ko je legel posestnik, trgovec in celo delavec zvečer k miroljubnemu počitku, trepetaje strahu, da ga vzdrami mahoma plat zvona, in ko so najbolj prekucuški nazori smelo izpodkopavali temelje ...”	“Minil je čas, gospoda, ko je nesloga državljanov prelivala kri po naših javnih krajih, ko je legel posestnik, trgovec in celo delavec zvečer k miroljubnemu počitku, trepetaje od strahu, da ga mahoma vzdrami plat zvona, in ko so najbolj prekucuški nazori drzno izpodkopavali temelje ...”	1b, 1a
(134)	“(…) ; naša pristanišča so polna, zaupanje se poraja spet, Francija si je vendar že enkrat oddehnila!...”	“(…) ; naša pristanišča so polna, zaupanje se spet poraja, Francija se je vendar že oddahnila!...”	1a
	“(…) Njim treba izpremembe, sanj in dejanj, najčistejših nagnjenj in najbesnejših užitkov; (...).”	“(…) Njim je treba izpremembe, sanj in dejanj, najčistejših nagnjenj in najbesnejših užitkov; (...).”	6b
	“Ali jo najde sploh kdaj?”	“Ali jo sploh kdaj najde?”	1d+a
(135)	“(…) Toda on še dvomi, ne upa si verjeti; (...).”	“(…) Toda on še dvomi, ne upa se verjeti; (...).”	(149) 10
	Toda svetnik je čital še vedno:	Toda svetnik je še vedno bral:	1d+a

(136)	“Čemu, gospoda moja, bi vam dokazoval tukaj hasek poljedelstva? (...) Kdo še ni premišljal mnogokrat o veliki važnosti skromne živalice, (...)”	“Čemu, gospoda moja, bi vam tukaj dokazoval korist poljedelstva? (...) Kdo ni že mnogokrat premišljal o veliki važnosti skromne živalice, (...)”	(150) 1a
	Ostali člani juryja so kimali polahno z brado med telovnikom v znamenje pritrdjevanja.	Ostali člani juryje so polahno kimali z brado med telovnikom v znamenje pritrdjevanja.	(151) 1a
(137)	; včasih si začul nenadoma izza svojega hrbta dolgo mukanje vola ali beketanje jagnjet, odgovarjajočih si izza cestnih vogalov.	; časih si nenadoma začul izza hrbta dolgo mukanje vola ali beketanje jagnjet, odgovarjajočih si izza cestnih vogalov.	1a
	A poizkušali bosta vendar, bili s perotmi in klicali druga drugo.	A poizkušali bosta vendar, bili bosta s perotmi in klicali druga drugo.	(152) 6a
(138)	V tem rumenem vozu se je vrnil Leon tolikokrat k njej; in po tej cesti je odšel za vedno!	V tem rumenem vozu se je bil Leon tolikrat vrnil k njej; po tej cesti je odšel za vedno!	1b+a
	; potem se je strnilo vse, oblaki so šli mimo njenih oči;	; nato se je vse strnilo, oblaki so šli mimo njenih oči;	1b
	»(...) In vi, častiti posli, ponižni sluge, ki se ni brigala do tega dne še nobena vlada za vaše trudapolno delo, (...)!«	»(...) In vi, častiti posli, ponižni sluge, ki se ni do današnjega dne še nobena vlada zmenila za vaše truda polno delo, (...)!«	(153) 1a+d+b
(139)	Pokazal je stike med obema in kako da sta prispevala vedno k razvoju civilizacije.	Pokazal je stike med obema in kako da sta vedno prispevala k razvoju civilizacije.	1a
	Nato so odložili živalske kože, odeli se s tkanino ter začeli obdelavati polje in saditi vinsko trto.	Nato so odložili živalske kože, se odeli s tkanino ter jeli obdelovati polje in saditi vinsko trto.	2
	“Pač stokrat sem hotel oditi, a sem šel z vami in ostal.”	“Pač stokrat sem hotel oditi, a šel sem z vami in sem ostal.”	(154) popravek stave niza v protivnem priredju, 6a
(140)	Rodolphe ni govoril več.	Rodolphe ni več govoril.	(155) 1d
(141)	Takrat so zagledali majhno, staro ženico, ki je stopala v revni obleki na oder ter lezla vase od zadrege.	Tedaj so zagledali majhno, staro ženico, ki je stopala v revni obleki na oder ter od zadrege lezla vase.	1ae
(142)	Ogledala si je dobljeno medaljo.	Ogledovala je dobljeno medaljo.	(156) 3b
	; nato se je izprehajal sam po travniku, čakaje, da napoči ura banketa.	; nato se je sam izprehajal po travniku, čakaje, da napoči ura banketa.	1c
(143)	; zato se je vlažni smodnik nerad užigal, in glavni komad, predstavljajoč zmaja, ki se grize v rep, se je pokvaril popolnoma.	; zato se je vlažni smodnik nerad užigal, in glavni kos, ki je predstavljal zmaja, ki se grize v rep, se je čisto pokvaril.	(157) 1a
	Njegov kočijaž je bil pijan in je zaspal takoj;	Njegov kočijaž je bil pijan in je takoj zaspal;	1a
	Če bi bilo po mojem, bi visela na vratih županije nalašč za to pripravljena deska, kamor bi napisali v nedeljo imena vseh, ki so se zastrupili med tednom z alkoholnimi pijačami.	Če bi bilo po mojem, bi visela na vratih županije posebna deska, kamor bi napisali v nedeljo imena vseh, ki so se med tednom zastrupili z alkoholnimi pijačami.	1a

(144)	“(…); nekateri, ostanki naših nesmrtnih falang, so poslušali z radostno utripajočim srcem možati glas vojaškega bobna”.	“(…); nekateri, ostanki naših nesmrtnih falang, so z radostno utripajočim srcem poslušali možati glas vojaškega bobna”.	(158) 1a
	Imenoval je sebe med prvimi člani juryja ter omenil celo v opazki, da je poslal gospod lekarnar Homais kmetijski družbi spomenico o sadjevcu.	Imenoval je sebe med prvimi člani juryje in v opazki celo omenil, da je poslal gospod lekarnar Homais kmetijski družbi spomenico o sadjevcu.	1ae
	Ko je prišel do razdeljevanja nagrad, je slikal v ditirambskih potezah veselje odlikovanih.	Ko je prišel do razdeljevanja nagrad, je z ditirambskimi črtami slikal veselje odlikovanih.	1a
	“(…) Marsikdo je kazal ponosno svojo skromno medaljo ter jo obesil, ko se je vrnil k dobri zakonski družici, plakaje na tiho steno svoje slamnate koče.”	“(…) Marsikdo je ponosno kazal svojo skromno medaljo ter jo, ko se je vrnil k dobri zakonski družici, plakaje obesil na tiho steno svoje slamnate koče.”	1a
	Zvečer je razsvetlil ozračje mahoma krasen umetelni ogenj, kakor pravcat kaleidoskop ali dekoracija v pariški Operi;	Zvečer je mahoma razsvetlil ozračje krasen umetni ogenj, kakor pravi kalejdoskop ali dekoracija v pariški Operi;	(159) 1a
(145)	“Omeniti treba, da ni kalil noben neljub dogodek harmonije tega prijateljskega sestanka.”	“Omeniti je treba, da ni noben neljub dogodek motil harmonije tega prijateljskega sestanka.”	6b

10. POGLAVJE 2. DELA 155–163 (170–178)

(155)	Ljubezen jo je izpajala izprva tako, da ni mislila na nič drugega.	Ljubezen jo je izprva tako opajala, da ni mislila na nič drugega.	(170) 1a
	Na takšnem povratku se ji je zazdelo nekega jutra mahoma, da razloči dolgo cev puške, namerjeno nanjo.	Na takem povratku se ji je nekega jutra mahoma zazdelo, da razloči dolgo cev puške, ki meri nanjo.	1a
(156)	Ema se je skesala, zakaj je ostavila davkarja tako osorno; saj ni bilo dvoma, da si bo mislil neugodne reči.	Ema se je skesala, zakaj je tako osorno odpravila davkarja; saj ni bilo dvoma, da si bo mislil neugodne reči.	(171) 1a
	Bajka o dojilji je bila najneumnejši izgovor, ko je vedel v Yonvillu vsak otrok, da se je vrnila mala Bovaryjeva že pred letom dni k roditeljem.	Bajka o dojilji je bila najslabši izgovor, ko je vedel v Yonvillu vsak otrok, da se je Bovaryjeva mala že pred letom dni vrnila k roditeljem.	1b+d+a
	Stal je pred mizo v svetlobi rdečega bokala in zahteval pravkar:	Stal je pred mizo v svetlobi rdečega bokala in pravkar zahteval:	1ae
(157)	Že je planil Homais iz prodajalne, da postavi naslanjač nazaj, ko ga je poprosil Binet za pol unče sladkorne kisline.	Že je planil Homais iz prodajalne, da bi postavil naslanjač nazaj, ko ga je Binet poprosil za pol unče sladkorne kisline.	(172) 1b
(158)	; potem je vzela knjigo in jela čitati, mirno, kakor da jo zanima kdo ve kako.	; potem je vzela knjigo in jela čitati, mirno, kakor da jo kdo ve kako zanima.	(173) 1a
	Ušla je slečena, pritezaje dih, vsa drhteča in smehljajoča.	Ušla je slečena, pritezaje dih, vsa drhteča in smehljajoča se.	3bo (deležje namesto deležnika)
	Rodolphe je imel širok plašč; zavil jo je vso, položil ji roko okrog pasu in jo odvedel molče v ozadje vrta.	Rodolphe je imel širok plašč, zavil jo je vso, ji položil roko okrog pasu in jo molče odvedel v ozadje vrta.	2, 1a
	Sedela sta pod hladnico, na klopi od trhljih palic, kjer jo je gledal nekdanj Leon tako zaljubljeno ob poletnih večerih.	Sedela sta pod hladnico, na klopi iz trhljih palic, kjer jo je Leon nekdanj tako zaljubljeno gledal ob poletnih večerih.	1b+a

	Tu in tam so se kopičile v temi grmade senc, vzdrhte včasih vse hkrati, vzpele se in nagnile, kakor ogromni črni valovi, ki se bližajo in ju hočejo zagrniti.	Ponekod so se kopičile v temi grmade senc, vzdrhtele časih vse hkratu, vzpele se in se nagnile kakor ogromni črni valovi, ki se bližajo in ju hočejo zagrniti.	6a
(159)	Rodolphe je premišljal mnogo o tem dogodku.	Rodolphe je mnogo premišljal o tem dogodku.	(174) 1a
(160)	Emina vzhičenost, ki jo je prezirala njegova vsakdanja pamet, se mu je zdela v dnu srca vendar prelestna, saj je veljala njegovi osebi.	Emina vzhičenost, ki jo je njegova vsakdanja pamet prezirala, se mu je zdela v dnu srca vendar prelestna, saj je veljala njegovi osebi.	(175) 1b
	Nič več ni bilo zdaj sladkih besed, ki so ji vabile nekdanj solze v oči, niti burnih objemov, od katerih je blaznela;	Nič več ni bilo sladkih besed, ki so ji nekdanj vabile solze v oči, niti ne burnih objemov, od katerih je blaznela;	1a
(161)	Tu je bil presledek med vrsticami, kakor da je mož odložil pero in sanjaril nekaj časa.	Tu je bil presledek med vrsticami, kakor da je mož odložil pero in nekaj časa sanjaril.	(176) 1ae
	; bil sem tam, da najamem novega ovčarja, ker sem postavil prejšnjega pred prag zaradi njegovega dolgega jezika.	; bil sem tam, da najamem novega ovčarja, ker sem prejšnjemu pokazal vrata zaradi njegovega dolgega jezika.	1c
	“Krošnjar, ki je hodil to zimo po vašem kraju in si je dal izdreti zob pri Bovaryju, mi je pravil, da ima zmerom dosti dela. (...) ; pač pa je videl v hlevu, dvoje konj, po čemer sklepam, da vama cvete kupčija.	“Krošnjar, ki je hodil to zimo po vašem kraju in si je dal pri Bovaryju izdreti zob, mi je pravil, da ima zmerom dosti dela. (...) ; pač pa je videl v hlevu, dva konja, po čemer sklepam, da vama kupčija cvete.	1b
(162)	Kako dolgo že ni sedela več poleg njega na kuhinjski klopi ter smodila paklesta v velikem plamenu prasečočega morskega ločja!	Kako dolgo že ni več sedela poleg njega na kuhinjski klopi ter smodila okleščka v velikem plamenu prasečočega morskega ločja!	(177) 1d
	Pod njenim oknom je stal čebelji panj in čebelice so plesale včasih v svetlem zraku, zaletavale se v stekla in odletavale kakor zlate kroglice.	Pod njenim oknom je stal čebelji panj in čebelice so časih plesale v svetlem zraku, se zaletavale v stekla in odletavale kakor zlate kroglice.	1a, 2
	In zdaj se je bilo razsulo to obilje.	In zdaj se je to obilje razsulo.	1b
	Bertica se je valjala po ledini, sredi pokošene trave, katero so ravno obračali.	Berica se je valjala po ledini, sredi pokošene trave, ki so jo pravkar obračali.	4o
	; pozvonila je naglo, naročila gorke vode, očedila malo ter ji preoblekla perilo, nogavice in čevljičke med tisočerimi vprašanji o njenem zdravju, kakor da se je vrnila s potovanja.	; naglo je pozvonila, naročila gorke vode, očedila malo ter ji preoblekla perilo, nogavice in čreveljčke med tisočerimi vprašanji o njenem zdravju, kakor da se je vrnila s potovanja.	8
(163)	In zamudil je tri sestanke zaporedoma.	In je zamudil tri sestanke po vrsti.	(178) 8

6. POGLAVJE 3. DELA 264–280 (283–299)

(264)	“Oh, prijatelj!” je zamrmrala nežno gospa Homaiseva, v strahu pred negotovimi nevarnostmi, v katere se je hotel podati.	“Oh, prijatelj!” je nežno zamrmrala gospa Homaiseva, v strahu pred negotovimi nevarnostmi, ki se jim je hotel izpostaviti.	(283) 1a
(265)	In tako je našla Ema neki četrtek v svoje presenečenje gospoda Homaisa v kuhinji “Zlatega leva”;	In tako je Ema neki četrtek v svoje presenečenje našla gospoda Homaisa v kuhinji “Zlatega leva”;	1b+a
	Svojega namena ni bil povedal nikomur, ker se je bal vznemiriti občinstvo s svojo odsotnostjo.	Svojega namena ni nikomur povedal, ker se je bal, da ne bi vznemiril občinstva s svojo odsotnostjo.	1c

	Misel, da se vrača v kraje, kjer je preživel mladost, ga je razigravala očitvidno, zakaj govoril je vso pot.	Misel, da se vrača v kraje, kjer je preživel mladost, ga je očitvidno razigravala, zakaj govoril je vso pot.	(284) 1a
	Ko so dospeli v Rouen, je skočil naglo iz kočije,	Ko so dospeli v Rouen, je naglo skočil iz kočije,	1a
	Ob dveh sta sedela še vedno za mizo.	Ob dveh sta še vedno sedela za mizo.	1a
	; in poleg njiju, za stekleno steno, je žuborel majhen vodometa v mramorni krnici, kjer se je iztezalo med krešo in beluši troje zaspanih jastogov tja do prepelice, ki so ležale v kupu na strani.	; in za stekleno steno poleg njiju je žuborel majhen vodometa v marmorni krnici, kjer se je iztezala med krešo in beluši trojica zaspanih jastogov zraven prepelice, ki so v kupu ležale ob strani.	1a
	Čeprav ga je naslajalo razkošje še bolj od dobrega obeda, vendar je izpodbujalo rujno vino njegove zmožnosti;	Čeprav ga je naslajalo razkošje še bolj od dobrega obeda, je rujno vino vendar izpodbujalo njegove zmožnosti;	1b
	Leon je gledal v obupu na uro.	Leon je v obupu gledal na uro.	1a
(266)	Mladi mož je zajeceljal nerazločno.	Mladi mož je nerazločno zajeceljal.	1a
	Uprl se je nehote; in v obče, on da ljubi samo temnolaske.	Uprl se je nehote; in vobče, on ljubi samo temnolaske.	(285) 7
(267)	Zadržal jo je, spustil se na kolena in jo objel okrog pasu v medleči pozi, polni poželjive prošnje.	Zadržal jo je, se spustil na kolena in jo v medleči pozi, polni poželjive prošnje, objel okrog pasu.	2, 1a
	In ko se je branil praktikant še vedno:	In ko se je praktikant še vedno branil:	(286) 1b+d+a
	Leon, omamljen od Emine jeze, Homaisevega besedičenja in morda tudi od obilnega kosila, je stal neodločno, kakor hipnotiziran pred lekarnarjem, ki je ponavljal:	Leon, omamljen od Emine jeze, Homaisevega besedičenja in morda tudi od obilnega kosila, je neodločno, kakor hipnotiziran stal pred lekarnarjem, ki je ponavljal:	1a
	; našla sta ga na njegovem tesnem dvorišču, nadzorujočega tri hlapce, ki so gonili vsi zasopli kolo stroja za izdelovanje sodavice.	; našla sta ga na njegovem tesnem dvorišču, nadzorujočega tri hlapce, ki so vsi zasopli gonili kolo stroja za izdelovanje sodavice.	1c
(268)	Sovražila ga je zdaj.	Zdaj ga je sovražila.	8
	Odslej sta govorila pogosteje o stvareh izven svoje ljubezni;	Odslej sta bolj pogosto govorila o stvareh izven svoje ljubezni;	(287) 1a
	Toda razočaranje se je izpremenilo kmalu v novo nado, in Ema se je vračala k ljubimcu še razpaljenejša in pohlepnejša.	A razočaranje se je kmalu izpremenilo v novo nado in Ema se je vračala k ljubimcu še bolj razpaljena in pohlepna.	1a
	Po prstih je šla pogledat golonoga še enkrat, ali so vrata zaklenjena; nato je spustila z enim samim gibom vso obleko; bleda, molčeča in resnobna se je vrgla z dolgim trepetom na njegove prsi.	Golonoga je šla po prstih še enkrat pogledat, ali so vrata zaklenjena; nato je z enim samim gibom spustila vso obleko; bleda, molčeča in resnobna se je vrgla z dolgim trepetom na njegove prsi.	8
(269)	Ni si je upal izpraševati;	Ni se je upal izpraševati;	10
	Kar ga je nekdanj očarovalo, ga je skoraj plašilo zdaj.	Kar ga je nekdanj očarovalo, mu je zdaj malone zadajalo strah.	1a
	; kazala se je v skrbah za njegovo zdravje, dajala mu nasvete o vedenju in mu obesila celò Marijino svetinjico okrog vratu, da bi ga bolj privezala nase; morda je upala, da se nebo potegne zanjo.	; kazala se je v skrbah za njegovo zdravje, dajala mu nasvete o vedenju in mu celo obesila Marijino svetinjico okrog vratu, da bi ga bolj priklenila nase; morda je upala, da se nebo potegne zanjo.	(288) 1d

	Okrog hotela se je klatil venomer nekakšen potepuh, ki je nadlegoval potnike in se gotovo ne bi branil ... Toda uprl se je njen ponos.	Okrog hotela se je venomer klatil nekakšen potepuh, ki je nadlegoval potnike in se gotovo ne bi branil ... A njen ponos se je uprl.	1a, 8
	Nekega dne, ko sta se ločila zgodaj in se je vračala sama po bulvarju, je zagledala zdajci zidovje svojega samostana; sedla je na klop v senci brestov.	Nekega dne, ko sta se zgodaj ločila in se je sama vračala po bulvarju, je zdajci zagledala zidovje svojega samostana; sedla je na klop v senci breskev.	1a, 1c, 1a
(270)	; denarne skrbi je otresala z brezbriznostjo nadvojvodinje.	; denarnih skrbi se je otresala z brezbriznostjo nadvojvodinje.	(289) 3ao
	Izdril je igle, s katerimi je bil zapet stranski žep njegove dolge zelene redingote, zateknil si jih v rokav ter ji pomolil vljudno list papirja.	Izdril je igle, s katerimi je bil zapet stranski žep njegove dolge zelene suknje, si jih zateknil v rokav in ji vljudno pomolil list papirja.	2, 1a
	; in pogled na kolekovani papir, kjer je stalo večkrat v velikih črkah: "Hareng, sodni izvršitelj v Buchyju", jo je preplašil tako, da je tekla z vso naglico k štacunarju.	; in pogled na kolekovani papir, kjer je stalo večkrat v velikih črkah: "Hareng, sodni izvršilec v Buchyju", jo je tako preplašil, da je tekla naravnost k štacunarju.	1a
(271)	Vendar pa je nadaljeval Lheureux svoje opravilo;	Vendar pa je Lheureux nadaljeval svoje opravilo;	1b
	In res je posojal gospod Lheureux na zastavke;	In res je gospod Lheureux posojal na zastavke;	(290) 1b
	; tu je imel spravljeno zlato verižico gospe Bovaryjeve poleg murčkov ubogega očeta Tellierja, ki je moral naposled prodati svojo reč, pa je kupil v Quincampoixu siromašno branjarjo, kjer je umiral za katarjem, žoltejši od sveč, ki jih je prodajal.	; tu je imel spravljeno zlato verižico gospe Bovaryjeve poleg murčkov ubogega očeta Tellierja, ki je bil moral naposled prodati svojo reč in je bil kupil v Quincampoixu siromašno branjarjo, kjer je umiral za katarjem, bolj rumen od sveč, katere je razpečeval.	4
	"Kaj novega?"	"Kaj je novega?"	6a
	Vse eno, trebalo je, da se pobrine gospod Lheureux.	Vsekako je bilo potreba, da gospod Lheureux nekaj ukrene.	1b
(272)	Sicer pa ni imel sam niti beliča: nihče mu ne plačuje zdaj, odirajo ga, da je grdo; ubog štacunar kakor on ne more izkazovati uslug.	Sicer pa ni imel sam niti beliča; nihče mu zdaj ne plačuje, odirajo ga, da je grdo; ubog štacunar, kakor je on, ne more izkazovati zaslug.	(291) 1a, 6a
	Ema je molčala; gospoda Lheureuxa, ki je grizljal brado svojega peresa, je očitvidno vznemirjalo njeno molčanje, zakaj povzel je:	Ema je molčala; gospoda Lheureuxa, ki je grizljal brado svojega peresa, je njen molk očitvidno vznemirjal, zakaj povzel je:	1b
	Zaprl je oči, pomislil, zapisal nekaj števil, izjavil, da mu bo zelo težko, ker je stvar kočljiva in ker si »pušča kri«, ter narekoval končno štiri menice po dvestopetdeset frankov, plačljive v štiritedenskih presledkih.	Zaprl je oči, pomislil, zapisal nekaj števil, izjavil, da mu bo zelo težko, ker je stvar kočljiva in ker si »pušča kri«, ter končno narekoval štiri menice po dve sto petdeset frankov, plačljive v štiritedenskih presledkih.	1ae
(273)	Gredoč ji je pokazal brezbrizno več novosti, meneč, da niti ena ni vredna milostljive.	Gredoč ji je malomarno pokazal več novosti, meneč, da ni niti ena vredna milostive.	1a, 9
	"Baš zdaj jih rabijo mnogo za naveske k foteljem; v modi so."	"Prav zdaj jih mnogo rabijo za naveske k foteljem; v modi so."	(292) 1a

	Vedno pa je pripisala iz previdnosti: "Ne omenite mojemu možu ničesar; saj veste, kako je ponosen v takšnih rečeh ... Oprostite ... Vaša vdana ..."	Vedno pa je iz previdnosti pripisala: "Ne omenite mojemu možu ničesar; saj veste, kako ponosen je v takih stvareh ... Oprostite ... Vaša vdana ..."	8
	Na svojih izletih v Rouen je hotela pribarantati raznih otročarij, češ, Lheureux jih vzame gotovo namesto drugega plačila.	Na svojih izletih v Rouen je hotela pribarantati raznih otročarij, češ, Lhereux jih gotovo vzame namestu drugega plačila.	1a
	S tistim, kar je dobila naposled iz Barnevilla, je plačala dve menici; ostalih petnajststo frankov se je razgubilo.	S tistim, kar je naposled dobila iz Barnevillea, je plačala dve menici; ostalih petnajst sto frankov se je razgubilo.	1a
(274)	Kadar si je dovolil Charles kako boječo opazko, je odgovorila zlobno, da ni njena krivda.	Kadar si je Charles dovolil kako boječo opazko, je zlobno odgovorila, da ni njena krivda.	(293) 1b, 1a
	Po obedu se je izprehajal sam po vrtu;	Po obedu se je sam izprehajal po vrtu;	1c
	Da je ne bi motil vso noč ta zleknjeni, speči mož ob njeni strani, ga je pregnala z neprestanim zmrdavanjem v drugo nadstropje; tako je lahko čitala do jutra prenapete knjige, polne razkošnih slik in krvavih prizorov.	Da je ne bi vso noč motil ta zleknjeni, speči mož ob njeni strani, ga je z neprestanim zmrdavanjem pregnala v drugo nadstropje; tako je lahko do jutra čitala prenapete knjige, polne razkošnih slik in krvavih prizorov.	1a, 1a, 1a (vrinjeni povedkovnik)
(275)	In kadar jo je pekel tajni ogenj prešestva preveč hudo, je odprla okno, zasopla od razburjenja in koprnenja; dihala je mrzli zrak, razpuščala v vetru težke lase, strmela v zvezde in hrepenela po knežji ljubezni.	In kadar jo je prehudo pekel tajni ogenj prešustva, je odprla okno, sigaje od razburjenja in koprnenja; dihala je mrzli zrak, razpuščala svoje težke lase v vetru, strmela v zvezde in hrepenela po knežji ljubezni.	(294) 1a
	Kadar ni mogel plačati sam vsega, je prispevala radodarno; in to se je dogajalo skoraj vedno.	Kadar ni mogel sam vsega plačati, je radodarno prispevala; in to se je dogajalo skoraj vedno.	1a
	Enkrat je privlekla iz torbe šest pozlačenih žličic, poročno darilo očeta Rouaulta, in ga prosila, naj jih nese nemudoma namesto nje v zastavnico.	Enkrat je privlekla iz torbe šest pozlačenih žličic, poročno darilo očeta Rouaulta, proseč ga, naj jih neutegoma nese namestu nje v zastavnico.	1a
	Zakaj nekdo ga je bil zatožil materi v dolgem anonimnem pismu, da se "ugonablja z moženo žensko".	Zakaj nekdo ga je bil v dolgem anonimnem pismu zatožil materi, da se ugonablja z omoženo žensko.	1a
	Vrli dami se je prikazal v duhu večni rodbinski bavbav, skrivnostni demon pogube, sirenska pošast, ki gospodari fantastično v globinah ljubezni.	Vrli dami se je v duhu prikazal večni rodbinski bavbav, skrivnostni demon pogube, sirenska pošast, ki fantastično gospodari v globinah ljubezni.	1a
	Pisala je njegovemu predstojniku, in res, notar Dubocage je opravil svojo nalogo imenitno.	Pisala je njegovemu predstojniku, in res je notar Dubocage imenitno opravil svojo nalogo.	1b+a
	Tričetrt ure mu je pridigal, odpiral mu oči ter ga svaril pred brezdnom, češ, da škodi s tem razmerjem svoji poznejši karijeri.	Tri četrt ure mu je pridigal, mu odpiral oči in ga svaril pred brezdnom, češ da škodi s tem razmerjem svoji poznejši karijeri.	2
(276)	Dolgočasilo ga je zdaj, kadar je Ema nenadoma zaihtela ob njegovih prsih; in kakor preneso izvestni ljudje glasbo le do neke meje, tako mu je dremalo srce brezbriznosti ob hrupu ljubezni, ki ni več razločil njenih finoč.	Dolgočasilo ga je zdaj, kadar je Ema nenadoma zaihtela ob njegovih prsih; in kakor preneso izvestni ljudje glasbo le do neke meje, tako je njemu malomarno dremalo srce ob hrupu ljubezni, ki ni več razločil njenih finoč.	(295) 3c*

	; tako je okušala Ema v prešestvu vso plehkobo zakona.	; tako je Ema okušala v prešustvu vso plehkobo zakona.	1b
	Kakorkoli je spoznavala njeno poniževalnost, iz navade ali pokvarjenosti se je vendar oklepala svoje nizkotne sreče ter se gnala za njo čimdalje bolj, kvareč si vsako blaženost s tem, da ji ni bila nikoli dovolj velika.	Kakorkoli je spoznavala njeno poniževalnost, iz navade ali pokvarjenosti se je vendar oklepala svoje nizkotne sreče in se čedalje bolj gnala za njo, kvareč si vsako blaženost s tem, da ji ni bila nikoli dovolj velika.	1ae
	Vse eno pa mu je pisala še dalje zaljubljena pisma,	Vendar pa mu je še dalje pisala zaljubljena pisma,	1d+a
	; postal je nazadnje tako resničen in dostopen, da se mu je divila trepetaje in si ga vendar ni mogla jasno predstaviti, izginjajočega po božje za preobiljem lastnosti.	; postal je nazadnje tako resničen in dostopen, da se mu je trepetaje čudila in si ga vendar ni mogla jasno predstaviti, ki je po božje izginjal za preobiljem lastnosti.	1a
	Čutila ga je blizu sebe: nagne se k njej ter jo dvigne z zemlje v poljubu.	Čutila ga je blizu sebe: nagnil se bo k njej in jo v poljubu dvignil z zemlje.	1a
(277)	V baršunastih hlačah in rdečih nogavicah, z baroko na laseh in trirogelnikom na ušesu je skakala vso noč ob besnem petju trobent.	V baršunastih hlačah in rdečih nogavicah, z baroko na laseh in trirogelnikom na ušesu je vso noč skakala ob besnem petju trobent.	(296) 1a
	Ženske je presodila Ema kmalu po glasu, da morajo biti večjidel najslabše vrste.	Ženske je Ema kmalu po glasovih presodila, da morajo biti večinoma najslabše vrste.	1b+a
	Njena glava je bila kakor plesišče in je odmevala še zdaj od umerjenega teptanja tisočerih nog.	Njena glava je bila kakor plesišče in je še zdaj odmevala od umerjenega teptanja tisočerih nog.	1d+a
	Sivkastobleda reka je drgetala v vetru; na mostovih ni bilo žive duše, in plinovke so ugašale po mestu.	Sivkastobleda reka je drgetala v vetru; na mostovih ni bilo žive duše in plinovke po mestu so ugašale.	8
(278)	Kaj storiti?	Kaj ji je bilo storiti?	(297) 6a
	; zdaj je razumela mahoma vse njegove ukane; videla je, kam je merila njegova ustrežljivost.	; zdaj je mahoma razumela vse njegove ukane; videla je, kam je merila njegova ustrežljivost.	1a
	Toda z neprestanim kupovanjem brez gotovega plačila ter večnim podpisovanjem in obnavljanjem menic, naraščajočih ob vsakem novem roku, je bila pripravila gospoda Lheureuxa do kapitala, ki ga je čakal nestrpnost za svoje špekulacije.	Toda z neprestanim kupovanjem brez gotovega plačila ter večnim podpisovanjem in obnavljanjem menic, ki so naraščale ob vsakem novem roku, je bila pripravila gospoda Lheureuxa do kapitala, katerega je nestrpnost pričakoval, da bi ga vložil v svoje špekulacije.	4
	Prišla je k njemu z brezskrbnim obrazom.	Z brezskrbnim obrazom je prišla k njemu.	8
(279)	Obrnil se je počasi od svojih papirjev, prekrižal roke in dejal:	Počasi se je obrnil od svojih papirjev, prekrižal roke in dejal:	8
	“Kdo pa je kriv?”	”Kdo je pa kriv?”	(298) 5
	“In jaz pokažem nekaj, vašemu možu!”	“In jaz mu nekaj pokažem!”	3co*
(280)	Dekle je vstopilo; Ema je razumela in prašala, “koliko denarja bi bilo treba, da se ustavi tožba”.	Dekle je vstopilo; Ema je razumela in prašala, “koliko denarja bi bilo treba, da se tožba ustavi.”	(299) 1b

9. POGLAVJE 3. DELA 310–318 (330–337)

(310)	Ko pa je videl Charles, da se le ne gane več, se je vrgel nanjo s klicem:	Ko je pa Charles videl, da se le ne gane več, se je vrgel nanjo s klicem:	(330) 5
(311)	In stopil je naglo v lekarno.	In naglo je stopil v lekarno.	8
	; in ko so slišali vsi Yonvillci njegovo povest o arzeniku, ki ga je dala pomotoma namesto sladkorja v vanilijno kremo, se je vrnil Homais še enkrat k Bovaryju.	; in ko so vsi Yonvillci slišali njegovo povest o arzeniku, ki ga je pomotoma dala namestu sladkorja v vanilijno kremo, se je Homais še enkrat vrnil k Bovaryju.	1b, 1a, 1b+d+a
	Charles je sedel v naslanjaču pri oknu ter buljil brezumno v tlak.	Charles je sedel v naslanjaču pri oknu in brezumno buljil v tlak.	(331) 1ae
	Homais je vzel zaradi spodobnosti karafo s police ter jel zalivati geranije.	Homais je zaradi spodobnosti vzel karafo s police in jel zalivati geranije.	1a
	; zalila ga je truma spominov, ki mu jih je zbudilo lekarnarjevo početje.	; zalila ga je truma spominov, ki jih je zbudilo lekarnarjevo početje.	3c
(312)	; dejal je, da treba rastlinam mokrote.	; dejal je, da je rastlinam treba mokrote.	6b+1c
	Homais si ni več upal govoriti o pogrebnih odredbah; šele župnik mu je dopovedoval, da se mora pobriniti zanje.	Homais se ni več upal govoriti o pogrebnih odredbah; šele župnik je dopovedoval Charlesu, da mora kaj ukreniti zastran njih.	10, 3c*
	Zaprl se je v svoj kabinet, vzel pero, ihtel nekaj časa in zapisal končno:	Zaprl se je v svoj kabinet, vzel pero, ihtel nekaj časa in končno zapisal:	1ae
(313)	Ubogemu Karlu ni zameril njegovih besed, marveč se je vrnil zvečer, da pomaga čuti pri mrliču;	Ubogemu Charlesu ni zameril njegovih besed, ampak se je zvečer vrnil, da bi pomagal čuti pri mrliču;	(332) 1a
	Lekarnar, ki ga je težila tihota, je potožil kmalu o usodi "nesrečne mlade žene";	Lekarnar, ki ga je tihota težila, je kmalu potožil o usodi "nesrečne mlade žene";	1b, 1a
	"ali je eno, ali drugo: če je umrla v stanju milosti božje, kakor se izraža cerkev, ne potrebuje naših molitev; če pa se je ločila od sveta nespokorjena – saj takšen je menda cerkveni izraz – potem ..."	"ali je eno, ali je drugo: če je umrla v stanju milosti božje, kakor se izraža Cerkev, ne potrebuje naših molitev; če se je pa ločila od sveta nespokorjena – saj tak je menda cerkveni izraz – potem ..."	5
	Bournisien ga je prekinil čemerno, da je treba moliti vseeno.	Bournisien ga je čemerno prekinil, da je vzlic temu treba moliti.	(333) 1a, 1a
	"Oh, kar se tiče svetega pisma, poglejte v zgodovino; stara reč je, da so ga ponaredili jezuiti."	"Oh, zastran svetega pisma poglejte v zgodovino; stara stvar je, da so ga jezuitje ponaredili."	1b
(314)	; obrvi so bile presejane kakor z belim prahom, in oči so ji izginjale v lepki bledici, podobni tenki tkanini, kakor da so jih opredli pajki.	; obrvi so bile presejane kakor z belim prahom in oči so ji izginjale v lepki bledici, podobni tenki tkanini, kakor da bi jih bili pajki opredli.	1b
	Zdaj pa zdaj se je useknil glasno gospod Bournisien;	Zdaj pa zdaj se je gospod Bournisien useknil glasno;	1b
	Takrat pa se je nenadoma vrnil Charles, ki ga je gonila neodoljiva sila vedno iznova po stopnicah navzgor.	A tedaj se je nenadoma vrnil Charles, ki ga je nepremagljiva sila vedno iznova gonila po stopnicah navzgor.	1b+a
	Enkrat se je celò sklonil k njej ter jo poklical tiho: "Ema! Ema!"	Enkrat se je celo sklonil k njej in jo tiho poklical: "Ema! Ema!"	(334) 1ae
	Kakor lekarnar, ga je pregovarjala tudi ona, da bo pogreb predrag; toda vzrožil je tako, da je umolknila, in ji naročil celò, naj se odpravi v mesto, nakupit vse potrebno.	Kakor lekarnar, ga je tudi ona pregovarjala, češ da bo pogreb predrag; a vzrožil je tako, da je umolknila, in ji celo naročil, naj se odpelje v mesto nakupit vse, česar je treba.	1d+b, 1d
(315)	Vsi so se dolgočasili neizmerno, a vendar se ni spomnil nihče, da bi šel.	Vsi so se neizmerno dolgočasili, a nihče se ni spomnil, da bi odšel.	1a, 1b

	Ko se je vrnil Homais ob devetih(ves trg ga je bil poln ta dva dni), je prinesel s seboj zalogo kafe, dišeče smole in aromatskih zelišč ter posodo s klorovim apnom, da razkuži zrak.	Ko se je Homais ob devetih vrnil (ves trg ga je bil poln ta dva dni), je prinesel s seboj zalogo kafe, dišeče smole in aromatskih zelišč ter posodo s klorovim apnom, da razkuži zrak.	1b+a
	Treba je bilo privzdigniti glavo; takrat se ji je ulil iz ust val črne tekočine, kakor bi bljunila.	Treba je bilo privzdigniti glavo; tisti mah se je ulil iz ust val črne tekočine, kakor da bi bljuvala.	(335) 3c
(316)	“Kako naj varuje oženjen človek izpovedno tajnost?”	“Kako naj oženjen človek varuje izpovedno tajnost?”	1b
	Sedela sta si nasproti, trebuh naprej, obraz zabuhel in čelo v gubah, srečavaje se po tolikih nesoglasjih končno v isti človeški slabosti, oba nepremična liki mrtva zraven njiju, ki se je zdela takisto, da spi.	Z izboljšanim trebuhom, zabuhlim obrazom in zgrbančenim čelom sta sedela drug drugemu nasproti, po toliko nesoglasjih končno združena v isti človeški slabosti, oba nepremična kakor pokojnica zraven njiju, ki se je takisto zdela, da spi.	(336) 1a
(317)	Dišeča zelišča so se kadila še vedno;	Dišeča zelišča so se še vedno kadila;	1d+a
	Nato jo je videl mahoma spet v Tostesu	Nato jo je mahoma spet zagledal v Tostesu,	1a
	– isto krilo, v katerem je ležala zdaj!	– isto krilo, v katerem je zdaj ležala!	1a
	Tako se je spominjal dolgo vseh minulih sreč, njenih kretenj in gibov ter zvoka njenega glasu.	Tako se je dolgo spominjal vseh minulih sreč, njenih kretenj in gibov ter zvoka njenega glasu.	1a
	; trepetaje, s koncem prstov, je privzdignil počasi njen pajčolan.	; trepetaje, s konci prstov, je počasi privzdignil njen pajčolan.	1a
	In ker si ni upala, je pristopil sam, s škarjami v roki.	In ker se ni upala, je sam pristopil s škarjami v roki.	(337) 10, 1c
	Trepetal je tako, da ji je opraskal sencè na večjih krajih.	Trepetal je tako, da ji je na več krajih opraskal sence.	1a
(318)	Lekarnar, ki je že omagoval, je vzdihnil zategadelj ob šestih zjutraj.	Lekarnar, ki je že omagoval, je zatorej vzdihnil ob šestih zjutraj.	1a
	“Bogme, prileglo bi se mi kaj za pod zobe!”	“Bogme, prileglo bi se kaj pod zobe!”	3d
	; šel je služiti mašo in se vrnil nato; jedla sta, trkala s kozarci ter se dražila pomalem, sama ne vedé zakaj, navdana čudne veselosti, ki obhaja ljudi po žalostnih opravilih; in pri zadnjem kozarčku je potrepljal župnik lekarnarja po rami, rekoč:	; šel je služiti mašo in se nato vrnil; jedla sta, trkala s kozarcema in se po malem dražila, sama ne vedé zakaj, navdana s čudno veselostjo, ki obhaja ljudi po žalostnih opravilih; in pri zadnjem kozarčku je župnik potrepljal lekarnarja po rami, rekoč:	1a, 1a, 1b
	V hrastovi krsti so jo prinesli dol ter jo zabili po vrsti v ostali dve;	V hrastovi krsti so jo prinesli dol in jo po vrsti zabili v ostali dve;	1a

PRILOGA 2

ZANIMIV PRIMER ENAKEGA BESEDENEGA REDA PRI OBEH PRVIH LEVSTIKOVIH PREVODIH

162 (176): Več minut je držala med prsti debeli papir.

316 (335): Pravil je razne zgodbe o tatovih, ki so postali mahoma pošteni ljudje.

ZANIMIV PRIMER PRECEJŠNJE DRUGAČNOSTI

“Poslušajte! Zdi se mi, da sem bil že dovolj dober do vas.” 272

“Poslušajte! Človek bi dejal, da je mera moje prizanesljivosti polna.” 290

IMENSKO IN STVARNO* KAZALO

(*Stvarno kazalo ni popoln seznam izrazov, rabljenih v obravnavah slovenskih naslonk, temveč seznam problemskih pojmov, ki v besedilu mogoče niso dovolj vidno izpostavljeni, in seznam v besedilu omenjenih jezikov)

- (ne)sprejemljivost, 90, 127
albanščina, 116, 117
Apolonij Diskol, 7
Aškerc, Anton, 54, 81, 82
Bajec, Anton, **34–35**, 42
beloruščina, 53, 59
Berneker, Erich, 10, **28–30**, 31, 49, 89
Bohorič, Adam, 16, 62, 71, **86**
bolgarščina, 29, 82, 88, 97, 101, 102, 116, 117, 118
Borko, Božidar, 129, 144
Bošković, Željko, 95, 103, 104, 106, 109, 111, 114, 115, 118, 119, 126
bretonščina, 102
breznaglasnice, 36, 38, 66, 89
Breznik, Anton, **30–34**, 86, 89, 142, 146, 147, 148
Brižinski spomeniki, 54, 55, 59
Cankar, Ivan, 44, 128, 141, 142, 143, 146
Cardinaletti, Anna, 115
češčina, 29, 51, 53, 89, 92, 99, 104, 119, 122
Cigale, Matej, 73, 77, 82
Cinque, Guglielme, 103, 107, 108
Dajnko, Peter, **16–17**, 53, 58, 84, 86
Dalmatin, Jurij, 25, 64, 70, 73, 81
dativus ethicus, 38, 74
de Courtenay, Jan Baudouin, 53, 60, 61
Delbrück, Berthold, 31
desni izpust, 14, 46, 47, 89, 104, 106, 108, 133, 134, 141, 142, 143, 146
določni člen *ta*, 23, 66, 116, 118
dvigovanje oz. plezanje naslonk, 8, 96, 126
 iz nedoločniških polstavkov, 49, 90, 94, 104, 108, 110, 114, 122, 123, 127
enklitičnost ali proklitičnost niza, 19, 20, 21, 39, 97, 99, 100, 101, 126
enklitike, 7, 22, 23
Flaubert, Gustave, 10, 128, 130, 147
francoščina, 13
Franks, Steven, 10, 118, **119–124**
frazem, 38, 42, 50, 74, 94
gerundij, francoski, 130, 140, 143, 147
glagol *s se*, 79, 113, 124
Golden, Marija, 7, 50, **91–111**, 113, 114, 121, 126
Gregorčič, Simon, 61, 68
grščina, 52, 97, 116, 117
Gutsman, Ožbalt, 76, 80
Han, Čung-hje, 101
Holloway King, Tracy, 10, 118, **119–124**
hrvatizem, 31, 33, 44, 78, 89, 130
indoevropsčina, 51, 52
intonacijsko pravilo (sh.), 106, 109, 126
italijanščina, 12
Janežič, Anton, **21–22**, 31, 77, 82, 85, 87
Japelj, Jurij, 12, 71
Jenko, Simon, 57
Jurčič, Josip, 57, 68, 79, 82
kajkavščina, 28, 29, 51
Kastelec, Matija, 87
Kolarič, Rudolf, **34–35**, 42
Koncut, Suzana, 128, 139
Kopitar, Jernej, **12–13**, 15, 20, 51, 71, 86
k-premik, 92, 103, 106, 112, 117
krajša oblika zaimka za daljšo (v sobesedilu), 74
kratke oblike prihodnjiškega pomožnika, 16, 20, 76, 86, 87, 88
Krelj, Sebastijan, 51, 52, 57, 70
Kumerdej, Blaž, 12, 71
Küzmič, Štefan, 20, 24, 54, 60, 62, 65, 67, 75
k-zveza, 93, 96, 103, 106, 126
latinščina, 88
Levstik, Fran, 25, 33, 56, 57, 58, 59, 61, 63, 64, 67, 68, 76, 77, 80, 82, 83
Levstik, Vladimir, 10, **128–148**
litovščina, 28, 52
lužiška srbščina, 29, 51, 53, 89
makedonščina, 47, 93, 116, 118
Malavašič, Franc, **20–21**, 85, 87
Maretič, Tomo, 27
Marušič, Franc, 50, **111–119**, 126
Metelko, Franc, **17–19**, 21, 22, 26, 35, 43, 58, 77, 84, 87
Miklošič, Franc, 10, 21, 28, 58, 59, 67, 80
Milčinski, Fran, 44
Milojević Sheppard, Milena, 50, **91–103**, **109–111**, 113, 114, 124, 126, 133
množinski rodilnik, 109, 110
Murko, Anton, **20**, 59, 84, 87
Murko, Matija, 7, 8, 10, 26, 28, 31, 43, **50–84**, 87
Muršec, Jožef, 21, 76
naj (železni), 36, 43, 46, 49, 89, 120, 127

- Nartnik, Vlado, **44–46**, 88, 90
 Navratil, Ivan, **19–20**, 77, 87
 ničta naslonka, 44
 Oblak, Vatroslav, 26
 Orešnik, Janez, 40, 42, **46–50**, 88, 89, 123, 127
 pašto (azijski jezik), 7
 Pavlič, Matic, 91, **124–126**, 128
 Peti-Stantić, Anita, 10, 17, 20, **27–28**, 36, **84–86**
 pisava skupaj, 13, 51, 65
 Podgorski (Svetec, Luka), 77, 82
 podvojitvena naslonka, 74, 116, 118
 Pohlin, Marko, **11**, 13, 86
 poljščina, 29, 53, 59, 61
 portugalsčina, 7
 posebna stava *je* (razlaga), 30, 49, 89
 poudarjalni členek, 48, 63, 65, 74, 75, 90, 133, 134, 139
 predpostavljane glagola, 98, 100, 105, 106, 108, 127
 prekmursko narečje/knjižni jezik, 20, 23, 24, 57, 60, 61, 62, 66, 67, 69, 73, 75, 77, 80, 82, 88
 preproste/posebne naslonke, 8
 Prešeren, France, 20, 24, 38, 53, 54, 57, 60, 61, 62, 68, 76, 79, 81, 82, 83
 proklitike, 7, 22
 raba naslonk
 pri protestantskih piscih, 52, 70, 77
 v Bibliji, 12, 24, 28, 71, 86, 88
 razvrstitev netretjeosebni zaimenskih naslonk, 45, 50, 80, 90
 ritem in naslonke, 24, 44, 51, 63, 75, 76, 79, 83, 88, 132, 141
 Rivero, Maria Luisa, 96, 97, 102, 124
 "romanska" stava naslonk, 33, 34
 romunščina, 93, 116
 Rupel, Mirko, **34–35**, 42
 ruščina, 30, 59, 66, 78, 82, 109
 samostojna stava niza, 37, 39, 48, 122, 126
 sanskrt, 52
 Šekli, Matej, 119
 Škrabec, Stanislav, **22–28**, 31, 35, 43, 44, 52, 87, 88, 89
 slovaščina, 119
 Šmigoc, Janez, **15–16**, 84, 86
 Šolar, Jakob, **34–35**, 42
 španščina, 97
 srbsčina/hrvaščina, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 59, 63, 64, 75, 80, 82, 88, 91, 92, 93, 94, 97, 99, 100, 101, 104, 105, 106, 109, 111, 114, 119, 121, 122, 123, 126
 Starke, Michal, 115
 stilno zaznamovana stava niza, 38, 42, 43
 Štrekelj, Karel, 52, 60
 Stritar, Josip, 33, 57, 68, 73, 75, 76
 Terzi, Arhonto, 97
 težnja k
 enkličnosti niza, 17, 30, 77
 proklitičnosti niza, 13, 24, 36, 47, 48, 86, 88, 89, 90
 Tobler-Mussafijev zakon, 93
 Tomišić, Mojca, 124
 Toporišič, Jože, 9, 21, 35, **36–44**, 46, 48, 89, 119, 120, 121
 tretje mesto niza, 43, 44, 78, 126
 Trifon, 7
 Trubar, Primož, 57, 58, 64, 70, 73
 udi (azijski jezik), 7
 Valjavec, Matija, 29, 54
 velelnik (enkličnost), 18, 20, 87, 97, 99, 101, 102, 127
 Vodnik, Valentin, **13–15**, 17, 63, 81, 82, 84, 86
 vpliv naslonk na naglas, 22, 23, 25, 31, 52, 88
 Wackernagel, Jacob, 7, 24
 Wackernaglove naslonke, 7, 27, 28, 30, 88, 92, 100, 103, 118, 119, 120
 Wayles Browne, Eppes, 109
 začetna naslonka, 11, 12, 18, 19, 21, 24, 25, 27, 30, 33, 34, 43, 86, 88, 89, 92, 94, 116, 120, 121, 123, 126
 kot izraz čustvene zavzetosti, 35, 90
 Žagar, France, **35**, 90
 Žaucer, Rok, **116–119**
 Župančič, Oton, 128, 141, 142, 143, 144, 146, 147
 Zwicky, Arnold, 8

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so vsa mesta v besedilu, ki druga dela citirajo ali jih smiselno povzemajo, jasno označena kot prevzeta mesta z navedbo vira. Zavedam se, da je nasprotno ravnanje kršitev pravice do intelektualne lastnine.

Radovljica, 10. oktober 2013

Jaro Sever Torkar